Γ.ΝΤ'ΑΝΝΟΝΤΕΙΟ

ΟΠΑΡΘΕΝΕΣ
ΤΟΝ ΒΡΑΧΟΝ

Β/Χ 79

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Γ.ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Κ΄ΕΙΑ
ΑΘΗΝΑΙ

Β/72 Μ.13.
33
43

ΟΙ ΠΑΡΘΕΝΕΣ ΤΩΝ ΒΡΑΧΩΝ

ΔΕΣΜΗ ΠΛΟΥΤΙΟΥ 'ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟΥ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & Σ[ΙΑΣ]
ΑΘΗΝΑΙ - ΔΩΡΟΥ 16 (ΟΜΟΝΟΙΑ)
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Ι. ΖΕΡΒΟΥ

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ

1. *Φρ. Νίτσε :* Ecce Hommo (Ἴδε ὁ ἄνθρωπος) Δεμ. Δρ. 12—
2. *Λέοντος Τολστόη* : Ποιοὶ εἶνε οἱ δολοφόνοι; » » 9—
3. *Λόρδου Βύρωνος* : Τραγούδια γιὰ τὴν Ἑλλάδα » » 8—
4. *Φριδ. Νίτσε* : Ἡ Χαρούμενη Ἐπιστήμη . . . » » 10—
5. *Δ. Γρ. Καμπούρογλου :* Ἡ Κυρὰ-Τρισεύγενη » » 10—
6. *Β. Σερμπουλιὲ* : Τὰ Γαλανὰ μάτια . . . . . » » 10—
7. *Ε. Σούντερμαν :* Ἡ Εὐχή . . . . . » » 10—
8. *Ο. Μπαλζάκ* : Ὁ Συνταγματάρχης Σαμπέρ. » » 9—
9. *Μ. Πρεβῶ :* Ὁ Γάμος τῆς Ζουλιέν . . . . . » » 10—
10. *Κνοὺτ Χάμσουν :* Ὁ Ἀλήτης. . . . . » » 13—
11. *Μ Μαίτερλιγκ :* Ὁ Θάνατος . . . . . » » 10—
12. *Θ. Ντοστογιέφσκη :* Ἄννα Νεζβάνοβα . . . » » 13—
13. *Πιὲρ Λοτί* : Ὁ ἀδελφός μου Ὑβ. . . . . » » 17.50
14. *Π. Κροπότκιν :* Ἡ Ἀναρχία . . . . . » » 14.—
15. *Α. Σοπενάουερ* : Ὁ Ἔρωτας καὶ ἡ Ζωή. . . . » » 14.—
16. *Ε. Ὄφφμαν :* Τὰ παραμύθια. » » 14.—

ΕΥΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΥΠΟ ΤΥΠΩΣΙΝ

Φρ. Νίτσε : Ὁ Εὐρωπαϊκὸς Μηδενισμὸς
Ε. Μπέρξον : Ὁ ἐγκέφαλος κ' ἡ σκέψη.
Ἰ. Ζερβοῦ : Σοσιαλισμὸς – Κομμουνισμός.
Γκὺ ντὲ Μωπασσὰν : Ἡ Ἁμαρτία τῆς Μητέρας.
Γκόρκυ : Ἡ Οἰκογένεια Ὀρλὼφ.
Ἴψεν : Ὅταν θὰ ξυπνήσουμε ἀνάμεσα στοὺς νεκρούς.
Γ. Φλωμπέρ : Σαλαμπό.
Ντοστογιέφσκη : Ὁ Σωσίας
Αἰμ. Ζολᾶ : Τὸ Ἁμάρτημα τοῦ Ἀββᾶ Μουρέ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΝΕΑΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΑΡΙΘ. 18

ΓΑΒΡΙΗΛ ΝΤ' ΑΝΝΟΥΝΤΣΙΟ

ΟΙ ΠΑΡΘΕΝΕΣ ΤΩΝ ΒΡΑΧΩΝ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ : ΑΛΕΚΟΥ ΜΟΥΤΖΟΥΡΙΔΗ

...Io faro una finzione, che
significherà cose grandi

LEONARDO DA VINCI

Θὰ κάνω ἕνα πλάσμα, ποὺ
θὰ σημαίνει μεγάλα πράματα.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΟΣ" ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1878

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & Σ[ΙΑΣ]
ΑΘΗΝΑΙ - ΔΩΡΟΥ 16 (ΟΜΟΝΟΙΑ)

... Una cosa naturale vista
in un grande specchio

LEONARDO DA VINCI

Ἕνα φυσικὸ πράμα ἰδωμένο
σὲ μεγάλο καθρέφτη.

Μὲ τὰ θνητὰ τούτα μάτια ἐγὼ εἶδα, σὲ λίγο καιρὸ μέσα ν᾽ ἀνοίγουν καὶ ν᾽ ἀνθίζουν κ᾽ ὕστερα νὰ μαραίνονται καί, ἡ μιὰ κατόπι τῆς ἄλλης, νὰ χάνουνται τρεῖς ἀσύγκριτες ψυχές: οἱ πι᾽ ὄμορφες κ᾽ οἱ πιὸ φλογερὲς κ᾽ οἱ πιὸ δυστυχισμένες ποὺ φάνηκαν ποτὲ στὴν ὕστατη γονὴ μιᾶς ἀρχοντικῆς γενιᾶς.

Στοὺς τόπους ποὺ ἡ ἐρήμωσή τους, ἡ χάρη τους κ᾽ ἡ περηφάνεια τους, περνοῦσαν κάθε μέρα, ἔδρεψα σκέψεις φωτεινὲς καὶ τρομερές, ποὺ τὰ πιὸ ἀρχαῖα ρείπια τῶν δοξασμένων πόλεων ποτὲ δὲ μοῦ εἶχανε δώσει. Γιὰ ν᾽ ἀνακαλύψω τὸ μυστήριο τῶν μακρυνῶν τους προγόνων, ἐρεύνησα τὰ βάθια τῶν μεγάλων οἰκογενειακῶν καθρεφτῶν, ὅπου κάποτε δὲν ἀναγνώριζαν τὶς ἴδιες τους τὶς μορφὲς περιχυμένες ἀπὸ χλωμάδα, σὰν ἐκείνη ποὺ ἀναγγέλνει τὴν ἀποσύνθεση μετὰ τὸ θάνατο· καί, πολυχρονὶς ἀνερεύνησα τὰ παλιὰ φθαρμένα πράγματα ποὺ σ᾽ αὐτὰ πάνω ἀκουμπήσανε τὰ κρύα ἢ θερμασμένα χέρια τους, μὲ τὴν ἴδια, ἴσως, κίνηση, ποὺ εἶχαν ἄλλα χέρια, ἀπὸ καιρὸ γινομένα πιὰ σκόνη.

Τέτοιες ἐγὼ τὶς γνώρισα μέσα στὴν πλήξη τῶν συνηθισμένων ὡρῶν, ἢ μήπως εἶναι τες πλάσματα τοῦ πόθου καὶ τῆς ἀπορίας μου;

Τέτοιες ἐγὼ τὶς γνώρισα μέσα στὴ πλήξη τῶν συ-

νηθισμένων ὡρῶν κ' εἶναι τες τὰ πλάσματα τοῦ πόθου καὶ τῆς ἀπορίας μου.

Τὸ κομμάτι αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὑφάδι τῆς ζωῆς μου, ποὺ αὐτὲς οἱ ἴδιες τὸ δούλεψαν ἀνεπίγνωστά τους, ἔχει γιὰ μένα τόσο ἀνεχτίμητη ἀξία ποὺ θέλω νὰ τὸ ποτίσω μὲ τὸ ὀξὺ διατηρητικό ἄρωμα γιὰ νὰ ἐμποδίσω νὰ τὸ χλωμιάνει ἢ νὰ τ' ἀφανίσει ὁ καιρὸς ἐντός μου.

Γι' αὐτὸ σήμερα καταπιάνομαι στὴν τέχνη.

Ἄχ, ποιὸ μάγιο λοιπὸν θὰ μπορεῦσε νὰ δώσει τὴ συνοχὴ τῶν ὑλῶν ποὺ θίγονται καὶ ποὺ διαρκοῦν στὸ πνευματικὸ αὐτὸ ὕφασμα ποὺ ὑφάνανε οἱ τρεῖς φυλακισμένες στὴν πλήξη τῶν ἡμερῶν αὐχμηρὰ καὶ κατόπι λίγο-λίγο τὸ γεμίσανε μὲ τὶς εἰκόνες τῶν πιὸ εὐγενικῶν καὶ τῶν πιὸ ἀπελπιστικῶν πραγμάτων, ὅπου τ' ἀνθρώπινα πάθη ποτὲ καθρεφτίσθηκαν δίχως ἐλπίδα ;

Διαφορετικὲς ἀπὸ τὶς τρεῖς ἀρχαῖες ἀδερφάδες, ὄντας ὄχι θυγατέρες ἀλλὰ θύματα τῆς ἀνάγκης, ἐν τούτοις στὸν καιρὸ ποὺ συνθέτανε τὴν πλουσιώτερη ζώνη τῆς ζωῆς μου φαινότανε καὶ νὰ προετοιμάζουν τὴ μοίρα ἐκείνου ποὺ ἔμελλε νὰ ρθεῖ. Μαζὶ κοπιάζανε, χωρὶς σχεδὸν νὰ συνοδεύουν τὸν κόπο μὲ τραγούδι, ἀλλὰ κάποτε χύνοντας δάκρυα δρατά, ποὺ σ' αὐτὰ μέσα ἤτανε μετεωρισμένο τ' ἀπόσταγμα τῶν ψυχῶν τους, ποὺ δὲν ἀντλήθηκαν καὶ μέναν κλειστές.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμα ὥρα ἐγὼ τὶς γνώρισα ὑποκείμενες σὲ ζοφερὴ ἀπειλή, χτυπημένες ἀπὸ τυραννικὴ ἀπαγόρευση, ἀποθαρημένες κι ἀσθμαίνουσες κ' ἑτοιμοθάνατες,—ὅλες τους οἱ στάσεις κ' οἱ χειρονομίες τους καὶ τὰ πιὸ ἀόριστα λόγια τους μοῦ φάνηκαν σοβαρὰ καὶ σημαντικά, πρᾶμα ποὺ αὐτὲς οἱ ἴδιες μέσα στὴ βαθειά τους ἀγνωροσύνη τὸ ἀγνοούσανε.

Λυγίζοντας καὶ γένρνοντας κάτου ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ὡριμότητάς των, ὅπως τὸ χινόπωρο τὰ δέντρα τὰ παραφορτωμένα ἀπὸ καρποὺς πολὺ μεγάλους, δὲν γνώριζαν ν' ἀναμετρήσουν οὔτε νὰ ξομολογηθοῦν τὸ κακό τους ὁλόκληρο. Τὰ φουσκωμένα ἀπὸ τὴν ἀγωνία χείλια τους δὲ μοῦ φανέρωσαν παρὰ ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ μυστικά τους. Ὅμως ἤξερα ἐγὼ νὰ νοιώσω τ' ἀνείπωτα πράγματα ποὺ ἔλεγε τὸ εὔγλωττο αἷμα τους μέσα στὶς φλέβες τῶν γυμνῶν ὄμορφων χεριῶν τους.

E il ricettacolo delle virtu sara
pieno di sogni e vane speranze

LEONARDO DA VINCI

Καὶ τὸ ἄσυλο τῆς ἀρετῆς θἄναι
γιομάτο ὄνειρα καὶ μάταιες ἐλπίδες.

Ἡ ὥρα, πρωτοῦ φτάσω στὸ παλιὸ περιβόλι, τ' ἀρχοντικὸ ποὺ κεῖνες μὲ περίμεναν—ὅταν τὴν ἀναθυμιοῦμαι μοῦ φαίνεται φωτισμένη μὲ φῶς ἀσύνηθης ποίησης.

Γιὰ κεῖνον ποὺ ξέρει γιὰ ποιὲς γονιμοποίησες ἀργὲς ἢ ξαφνικές, γιὰ ποιὲς μεταμορφώσεις ἀναπάντεχες εἶναι ἱκανὴ μιὰ ἔντονη ψυχὴ σὰν ἐπικοινωνεῖ μὲ ἄλλες ψυχὲς στὶς μεταλλαγὲς τῆς ἀβέβαιης ζωῆς· γιὰ κεῖνον ποὺ ἀποθέτοντας ὅλη τὴν εὐγένεια τοῦ εἶναι στὸ νὰ ἐξασκεῖ ἢ νὰ ὑφίσταται μιὰ ἠθικὴ δύναμη, ζυγόνει τὸν ὅμοιο του μὲ τὴν κρυφὴ ἀδημονία νὰ κυριαρχήσει ἢ νὰ κυριαρχηθεῖ· γιὰ κάθε ἄνθρωπο περίεργο γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ μυστήριο, φιλόδοξο γιὰ πνευματικὴ δύναμη ἢ χρειαζόμενη σκλαβιά, καμιὰ ὥρα

δὲν ἔχει τὴ μαγεία τῆς ὥρας ποὺ αὐτὸς μὲ ἀόριστη πρόβλεψη τραβάει πρὸς τ' Ἄγνωστο καὶ τ' Ἄπειρο τὸ ζωντανό, πρὸς ἕνα σκοτεινὸ κόσμο ζωντανὸ ποὺ θὰ τὸν κατακτήσει ἢ θ' ἀπορφηθεῖ ἀπ' αὐτόν.

Ἤμουν γιὰ νὰ μπῶ σ' ἕνα κῆπο κλειστό.

Οἱ τρεῖς ὥριμες γιὰ γάμο πριγκήπισσες περίμεναν ἐκεῖ τὸ φίλο, ποὺ ἀπὸ πολὺ καιρὸ δὲν τὸν εἶχαν ἰδωμένα, τὸ νέο, σχεδὸν συνομήλικό τους, ἄντρα ποὺ μ' αὐτὸν κάποιες παιδικὲς κ' ἐφηβικὲς ἀναμνήσεις τὶς ἔνωναν, τὸ μόνο κληρονόμο ἑνὸς ὀνόματος παλιοῦ καὶ δοξασμένου σὰν καὶ τὸ δικό τους. Καρτερούσανε λοιπὸν ἕναν ἴσο τους, πού, γυρίζοντας ἀπὸ μεγαλόπρεπες πολιτεῖες, ἔφερνε μιὰ πνοὴ τῆς μεγάλης ἐκείνης ζωῆς ποὺ ἀπ' αὐτὴν εἶχαν οἱ ἴδιες τους παραιτηθεῖ.

Κ' ἡ καθεμιά, στὸ μυστικὸ τῆς καρδιᾶς της καρτεροῦσε ἴσως τὸ Σύζυγο.

Πυρετώδικη μοῦ φαντάζ' ἡ ἀδημονία τῆς προσδοκίας αὐτῆς σὰ στοχάζομαι τὴ γυμνὴ καὶ κρύα ἐρημιὰ τοῦ σπιτιοῦ ὅπου ὡς τὴν ἡμέρα ἐκείνη κ' οἱ τρεῖς μαραίνονται, μὲ τὰ χέρια γιομᾶτα ἀπ' ὅλα τὰ καλὰ τῆς νιότης, ἀνάμεσα στὰ φαντάσματα δὲν ξέρω ποιᾶς ζωῆς καὶ ποιᾶς πομπῆς βασιλικῆς ποὺ δημιουργοῦσε ἡ μητρικὴ τρέλα γιὰ νὰ γιομίσει μ' αὐτὴν τὸ κενὸ τῶν πολὺ πλατειῶν καθρεφτῶν.

Στ' ἀτέλειωτα μάκρη τῶν παλατιῶν αὐτῶν, χλωμῶν σὰν καταχνιασμένα νεροστάσια, ὅπου ἡ ψυχὴ τῆς τρελῆς μητέρας τους βυθίζονταν στὸ παραλήρημα ἡ καθεμιά τους δὲν εἶπε νὰ ξεπροβάλει ἡ νεανικὴ καὶ

φλογερὴ μορφὴ τοῦ Συζύγου, ποὺ θὰ τὴν ἔπαιρνε μακρυὰ ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ μαρασμὸ καὶ θὰ τὴν ἔφερνε σ' ἕναν ἀνεμοστρόβιλο χαρμοσύνης ;

Ἔτσι μέσα στὸν κλειστὸ κῆπο της ἡ καθεμιὰ περίμενε αὐτὸν ποὺ θὰ τὴν γνώριζε· γιὰ νὰ τῆς συνταράξει τὴν καρδιὰ καὶ γιὰ νὰ τὴν ἰδεῖ νὰ χάνεται χωρὶς νὰ τὴν ἀποκτήσει.

«Ἄχ ! Ποιὰ ἀπὸ μᾶς θἄν' ἡ ἐκλεχτή ;»

Χωρὶς ἄλλο ποτὲ — συλλογιέμαι — τὰ ὄμορφα ἰσκιωμένα μάτια τους δὲν ἔγιναν τόσον προσεχτικά, ὅσο τὴν ὥρα κείνη κεῖ : μάτια ποὺ ἁπλώνεται πάνω τους πέπλο μελαγχολίας καὶ πλήξης, πού ἡ πολύχρονη συνήθεια τῶν ἴδιων πάντοτε πραγμάτων τοὺς εἶχε ἀφαιρέσει τὴν εὐκινησία τῆς ματιᾶς· μάτια ποὺ ἁπλώνεται πάνω τους πέπλο ἀμοιβαίου οἴχτου, ποὺ τὶς μερφὲς τῶν ἀγαπημένων ὄντων τὶς ἀντικαθρεφτίζουνε χωρὶς μυστήριο καὶ χωρὶς ἀλλαγή, ἀποκρυσταλλωμένες στὶς γραμμὲς καὶ στὸ χρῶμα τῆς ἀκίνητης ζωῆς.

Καὶ ξαφνικά, ἡ καθεμιὰ ἀνακάλυψε στὶς ἄλλες ἕνα πλᾶσμα νέο, ὡπλισμένο γιὰ τὴ μάχη.

Δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχει σκληρώτερο συμβὰν ἀπὸ τὶς κεραυνοβόλες αὐτὲς ἀποκαλύψεις ποὺ γεννάει σὲ τρυφερὲς καρδιὲς ὁ πόθος τῆς εὐδαιμονίας. Ζοῦσαν, οἱ εὐγενικὲς ἀδερφές, στὸν ἴδιο κύκλο τῆς ὀδύνης, τυραννημένες ἀπὸ τὴν ἴδια μοίρα καὶ συχνά, στὰ βαρειὰ τῆς ἀγωνίας βράδυα, ἡ μιὰ ἔγερνε τὸ μέτωπο πάνω στὸν ὦμο ἢ τὰ στήθια τῆς ἄλλης, ἐνῷ τὸ σκοτάδι ἔκαν' ὅμοια τὴ διαφορὰ τῶν προσώπων τους καὶ συγ-

χώνευε τὶς τρεῖς ψυχές τους σὲ μιά. Ἀλλά, ὅταν ὁ ἀναγγελμένος ἐπισκέπτης ζύγωσε τὸ ἐρημικὸ κατώφλι τους καὶ προσφέρθηκε στὴν προσδοκία τους ἔχοντας τὴ στάση κεινοῦ ποὺ διαλέγει καὶ ὑπόσχεται, ἀνασήκωσαν τὰ κεφάλια τους μ' ἀνατριχίλα, λύσανε τὰ μπλεγμένα τους δάκτυλα, ἀνταλλάξανε μιὰ ματιὰ ποῦχε τὴν βιαιότητα ξαφνικῆς λάμψης. Κ' ἐνῷ ἀπὸ τὶς ταραγμένες τους ψυχὲς ἀνέβαινε ἓν' ἄγνωστο αἴσθημα ποὺ δὲν εἶχε πιὰ τίποτε ἀπὸ τὴν πρώτη γλυκύτητα· γνώρισαν ἐπὶ τέλους στὴ ματιὰ αὐτὴ ὅλη τὴν παρακμάζουσα χάρη τους καὶ τὴν ἀντίθεση ποῦχαν τὰ πρόσωπά τους, τὰ φωτισμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο αἷμα, κι' ὅλη τὴ νύχτα ποὺ σωρευόταν στὴν πυκνότητα μιᾶς κόμης, βαρειᾶς σὰ θεία τιμωρία πάνου σ' ἕνα κατάχλωμο λαιμό, καὶ τὶς θαυμάσιες ὑποδείξεις τὶς ἐκφρασμένες ἀπὸ τὴν καμπύλη σιωπηλοῦ στόματος καὶ τὴ γοητεία τὴν ὑφασμένη σὰ λεπτὸ κέντημα, ἀπὸ τὴν ἀθώα ἐπανάληψη ἀμίμητης χειρονομίας, καὶ ὅλες τὶς ἄλλες δυνάμεις.

Καὶ κάποιο σκοτεινὸ ἔνστικτο πάλης τὶς τρόμαζε.

Τέτοιες τὶς φαντάζουμαι κεῖνες ποὺ μὲ περίμεναν τὴ φωνεινὴ τὴν ὥρα.

Ἡ πρώτη πνοὴ τῆς ἄνοιξης, μόλις ζεστή, ποὺ ὅτ' εἶχε ἀγγίξει τὶς ἄγονες κορφὲς τῶν Βράχων, χάϊδευε τοὺς κροτάφους τῶν ἀνήσυχων παρθένων. Στὸ μεγάλο περίβολο ὅπου ἀνθίζανε μενεξέδες καὶ νάρκισσοι, οἱ πηγὲς ἐπαναλάβαιναν τὴ μελωδικὴ ἑρμηνεία ποὺ τὰ νερὰ — αἰῶνες τώρα — δίνουν στὶς ἡδύπαθες καὶ σοφὲς

σκέψεις, τὶς ἐκφρασμένες ἀπὸ τὰ ὁμοιοκατάληκτα δίστιχα τῶν ἀετωμάτων. Στὰ δένδρα, στοὺς θάμνους λαμποκοποῦσαν τὰ νέα φύλλα σὰ νὰ ἦταν ἀλειμένα μὲ γόμα ἢ διάφανο κερί. Στὰ πολὺ παλιὰ καὶ ἀμετάβλητα στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου πράγματα, ποὺ μόνο μποροῦσαν νὰ φθείρουνται, τὰ πράγματα ποὺ μποροῦσαν ν' ἀνανεώνουνται ἔδιναν μιὰν ἄπειρη χαύνωση.

«Ἄχ! Ποιὰ ἀπὸ μᾶς θἄν' ἡ ἐκλεχτή;»

Γινόμενες μυστικὰ ἀντίζηλες μπρὸς στὴν ἀπατηλὴ προσφορὰ τῆς σημερινῆς τους ζωῆς, οἱ τρεῖς ἀδερφὲς κανόνιζαν τὴν στάση τους σύμφωνα μὲ τὸν ἐρωτικὸ ρυθμὸ τῆς φυσικῆς της καθεμιὰ ὁμορφιᾶς, ἀπειλημένες τώρα ἀπὸ τὸ χρόνο, ποὺ δὲν τοῦ γνώριζαν ἴσως παρὰ μόνο σήμερα τὴν ἀληθινὴ σημασία, ὅπως ὁ ἄρρωστος ἀκούει τὸν ἀσυνήθιστο χτύπο τοῦ αἵματος ποὺ μαζεύεται στὸ πιεσμένο στὸ προσκεφάλι αὐτί του καὶ νοιώθει γιὰ πρώτη φορὰ τὴ μαγικὴ μουσικὴ ποὺ ρυθμίζει τὴ φθαρτὴ ζωή του.

Ἴσως ὅμως σὲ κεῖνες ὁ ρυθμὸς αὐτὸς νὰ μὴν εἶχε λόγια.

Ὡς τόσο, σήμερα θαρρῶ πὼς ἀντηχοῦνε ξεδιακρισμένα ἐντός μου τὰ λόγια αὐτοῦ τοῦ ρυθμοῦ, ἁρμονιζόμενα μὲ τὶς καθαρὲς γραμμὲς τῶν ἰδανικῶν εἰκόνων.

«Κάποια φρενιασμένη ἀνάγκη σκλαβιᾶς μὲ κάνει νὰ ὑποφέρω,» εἶπε μέσα της ἡ Μαξιμίλλα, καθισμένη στὸ μαρμάρινο πάγκο ἔχοντας συμπλεγμένα τὰ δάκτυλα τῶν χεριῶν μέσα στὰ κουρασμένα της γόνατα. «Δὲν

ἔχω τὴ δύναμη νὰ μεταδώσω τὴν εὐτυχία, ὅμως κανένα πλᾶσμα ζωντανό, κανένα πρᾶγμα ἄψυχο δὲ θὰ μποροῦσε, ὅπως ἐγὼ ὁλόκληρη, νὰ γίνει τ' ὁλότελο καὶ παντοτεινὸ κτῆμα ἑνὸς ἐξουσιαστῆ.

«Μιὰ φρενιασμένη ἀνάγκη σκλαβιᾶς μὲ κάνει νὰ ὑποφέρω. Ἄσβηστος ἕνας πόθος μὲ τρώει νὰ δοθῶ ὁλόκληρη, ν' ἀνήκω σ' ἕνα ὂν ὑπέρτερο καὶ δυνατώτερο, ν' ἀναλυθῶ μέσα στὴ θέληση του, καὶ νὰ καῶ σὰν ὁλοκαύτωμα στὴ φωτιὰ τῆς ἀπέραντης ψυχῆς του. Ζηλεύω τὰ εὔθραυστα ποὺ χάνονται, καταπιωμένα ἀπὸ ἕνα βάραθρο ἢ ἁρπαγμένα ἀπὸ ἕνα ἀνεμοστρόβιλο· καὶ συχνὰ καὶ γιὰ πολλὴν ὥρα θωρῶ τὶς στάλες ποὺ πέφτουν στὴ μεγάλη γοῦρνα ὅπου μόλις ξυπνοῦνε κάποιο ἀνάλαφρο χαμόγελο.

«Ὅταν ἕνα μῦρο μὲ περιλούζει καὶ χάνεται, ὅταν ἕνας ἦχος μὲ γγίζει καὶ σβήνει, νιώθω κἄποτε νὰ χλωμιάζω καὶ σχεδὸ νὰ λιγοθυμῶ· γιατὶ θαρρῶ πὼς τ' ἄρωμα καὶ ἡ ἁρμονία τῆς ζωῆς μου πᾶνε καὶ αὐτὰ ἔτσι ἀργοϋψωνάμενα. Κἄποτε, ὡς τόσο, ἡ ψυχοῦλα μου δένεται κόμπος. Ποιὸς θὰν τὴ λύσει ;

»Ἀλίμονο ! Ἴσως δὲ θὰ μποροῦσα νὰ παρηγορήσω τὴ θλίψη του· ὅμως ἡ ἀνήσυχη καὶ βουβὴ μορφή μου θὰ ἔστρεφε ἀδιάκοπα πρὸς αὐτόν, παραφυλάγοντας τὶς ἀναγεννώμενες ἐλπίδες στὰ μυστικὰ βάθη τῆς καρδιᾶς του. Ἴσως δὲ θὰ μποροῦσα νὰ σκορπίσω στὴ σιωπή του τὶς σπάνιες συλλαβές, σπόρους τῆς ψυχῆς, ποὺ ξαφνικὰ γεννοῦν ἕνα ὑπέρμετρο ὄνειρο· μὰ καμμιὰ πίστη στὸν κόσμο δὲ θὰ ξαπερνοῦσε τὴ θέρμη τῆς πίστης μου, ὅταν θ' ἄκουγα ἔστω καὶ τὰ πράγματα ποὺ θὰ ἤταν ἄφθαστ' ἀπὸ τὴ νόησή μου.

»Εἶμαι κείνη π' ἀκούει, θαυμάζει καὶ σωπαίνει.

»Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ γεννήθηκα, τὸ μέτωπό μου φέρνει ἀνάμεσα στὰ φρύδια μου τὸ σημάδι τῆς προσοχῆς.

»Ἀπὸ ἀγάλματα, καθιστὰ καὶ προσέχοντα ἔμαθα τὴν ἀκινησία μιᾶς ἁρμονικῆς στάσης.

»Μπορῶ νὰ κρατήσω, ὧρες ὁλόκληρες, τὰ μάτια μου ἀνοιχτὰ καὶ στραμμένα πρὸς τὸν οὐρανό, γιατὶ τὰ ματόφυλλά μου εἶν' ἀλαφρυά.

»Στὸ σχῆμα τῶν χειλιῶν μου ὑπάρχει ἡ ζωντανὴ καὶ ὁρατὴ μορφὴ τῆς λέξης *ἀμήν*.»

«Ὑποφέρω», εἶπε ἡ Ἀνατόλια, ἀπὸ μιὰν ἀρετὴ ποὺ μέσα μου φθείρεται μάταια. Ἡ δύναμή μου εἶναι τὸ τελευταῖο στήριγμα μιᾶς ἔρημης καταστροφῆς, ἐνῶ θὰ μποροῦσε νὰ ὁδηγήσῃ σταθερὰ ἀπὸ τὴν πηγή του ὡς τὴν ἐκβολὴ ἕνα ποταμὸ ξεχειλισμένον ἀπ' ὅλα τὰ πλούτη τῆς ζωῆς.

«Ἡ καρδιά μου εἶναι ἀκάματη. Ὅλοι τῆς γῆς οἱ πόνοι δὲ θὰ κατώρθωναν νὰ κουράσουν τὸν παλμό της· ἡ πλέον ὁρμητικὴ σφοδρότης τῆς χαρᾶς δὲ θὰ τὴν ἔθραυε, ὅπως καὶ δὲν τὴν ἀδυνατίζει ἡ τούτη καὶ βραδύτατη λύπη. Ἕν ἄπειρο πλῆθος ἀχόρταστων πλασμάτων θὰ μποροῦσε νὰ πιεῖ ἀπὸ τὴν ἀγάπη της χωρὶς νὰ τὴ στερέψει.

«Ἄχ! Γιατὶ ἡ μοίρα μου μὲ ὑποτάζει σ' ἕνα καθῆκον τόσο στενό, σὲ μιὰ λύπη τόσο πλατειά; Γιατὶ μοῦ ἀπαγορεύει τὴν ὑπέρτατη ἕνωση ποῦ λαχταράει ἡ καρδιά μου;

»Θὰ μποροῦσα νὰ φέρω μι' ἀντρίκεια ψυχὴ στὶς ψη-

λὲς σφαῖρες ὅπου ἡ ἀξία τῆς δράσεως κ' ἡ λάμψη τ' ὀνείρου σμίγουν σὲ μιὰ καὶ τὴν ἴδια κορφή. Θὰ μποροῦσα νὰ βγάλω ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀσυνειδησίας της τὶς κρυφὲς ἐνέργειες, τὶς ἄγνωστες ὅπως τὰ μέταλλα στὶς φλέβες τῶν ἀκατέργαστων λιθαριῶν.

»Στὸ πλευρό μου καὶ ὁ πιὸ ἀναποφάσιστος ἄνθρωπος θὰ ξανάβρισκε τὴ σταθερότητα· ὅποιος ἔχασε τὸ φῶς θὰ ξανάβλεπε στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου του τὸ σταθερό σημάδι· ὅποιος πλήγωθηκε καὶ σακατεύτηκε θὰ ξαναγινόταν γερὸς καὶ ἀκέριος. Τὲ χέρια μου ξέρουν νὰ δένουν τὸν ἐπίδεσμο γύρω ἀπὸ τὶς πληγές, καὶ νὰ τὸν κρύβουν ἀπὸ τὰ βαρημένα βλέφαρα. Ὅταν τ' ἁπλώνω τὸ πιὸ ἁγνὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς μου συρρέει μαγνητικὰ στῶν δαχτυλιῶν μου τὶς ἄκρες.

»Ἔχω δυὸ ὑπέρτατα δῶρα ποὺ πλαταίνουν τὴν ὕπαρξη καὶ τὴν ἁπλώνουν πιὸ πάνου ἀπὸ τὴ πλάνη τοῦ θανάτου, Δὲ φοβᾶμαι νὰ ὑποφέρω καὶ νιώθω στὶς σκέψεις καὶ στὶς πράξεις μου τὴ σφραγίδα τῆς αἰωνιότητας.

»Γι' αὐτὸ μ' ἀναταράζει ὁ πόθος αὐτὸς νὰ δημιουργήσω, καί, μὲ τὴν ἀγάπη, νὰ γίνω κείνη ποὺ πληθαίνει καὶ διαιωνίζει τὶς ἰδανικότητες μιᾶς φυλῆς προστατεμένης ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Τὸ κορμί μου θὰ μποροῦσε νὰ θρέψει ἕνα σπέρμα ὑπεράνθρωπο.

»Στ' ὄνειρό μου, μιὰ νύχτα ὁλόκληρη, ξαγρύπνησα μυστηριακὰ πάνω ἀπ' τὸν ὕπνο ἑνὸς παιδιοῦ. Ἐνῶ τὸ κορμί του κοιμόταν μὲ μιὰ βαθειὰν ἀνάσα, ἐγὼ κρατοῦσα μέσα στὶς ἀπαλάμες μου χεροπιαστὴ τὴν ψυχή του, σὰ μιὰ κρουστάλλινη σφαῖρα· καὶ τὰ στήθια μου φούσκωναν ἀπὸ θαυμάσια μαντέματα.»

Ἡ Βιολάντε εἶπε : «Εἶμαι ταπεινωμένη. Νιόθοντας στὸ μέτωπό μου νὰ βαραίνουν τὰ πλούσια μου μαλλιά, πίστεψα πὼς φοροῦσα μιὰ κορῶνα· καί, κάτ' ἀπὸ τὸ βασιλικὸ αὐτὸ βάρος, οἱ σκέψες μου ἦταν ρόδινες.

»Ἡ θύμηση τῶν παιδιάτικών μου χρόνων εἶναι πυρπολημένη ὁλόκληρη ἀπὸ μιὰν ὀπτασία σφαγῆς καὶ φωτιᾶς. Τ' ἁγνά μου μάτια εἶδαν τὸ αἷμα νὰ τρέχει, τὰ λεπτά μου ρουθούνια ὠσφράνθηκαν τὴ μυρουδιὰ τῶν ἄταφων πτωμάτων. Μιὰ νέα καὶ ζωηρὴ βασίλισσα, ποὺ εἶχε χάσει τὸ θρόνο της, μὲ σήκωσε στὰ χέρια της προτοῦ φύγει σὲ ἀγύριστη ἐξορία. Ἀπὸ καιρὸ λοιπὸν τώρα ἔχω στὴν ψυχή μου τὴ λαμπρότητα τῶν θλιμμένων καὶ μεγαλειώδικων πεπρωμένων.

»Στ' ὄνειρό μου, ἔζησα χίλιες μεγαλόπρεπες ζωές, περνῶντας σταθερὰ ἀπ' ὅλες τὶς ἐξουσίες, ὅπως αὐτὸς ποὺ ξαναπερνάει ἕνα δρόμο ποὺ ἀπὸ ἄλλοτε τὸν εἶχε διαβεῖ. Στὶς ἀπόψεις τῶν πιὸ διαφορετικῶν πραγμάτων, ἔμαθα ν' ἀνακαλύπτω μυστικὲς ἀναλογίες μὲ τὶς ἀπόψεις τῆς ἴδιας μου μορφῆς καί, μὲ μιὰ τέχνη μυστική, νὰ τὶς φανερώνω στὸ θαυμασμὸ τῶν ἀνθρώπων Κ' ἔμαθα νὰ ὑποτάζω τὶς σκιὲς καὶ τὶς ἀχτίνες, ὅπως τὰ ροῦχα καὶ τὰ στολίδια, νὰ συνθέτω τ' ἀναπάντεχο καὶ θεῖο στολίδι τῆς φθαρτῆς μου ὕπαρξης.

»Οἱ ποιητὲς βλέπανε σὲ μένα τὸ πιθανὸ πλάσμα ποὺ οἱ φαινόμενες γραμμές του κλειοῦσαν τὸ πιὸ ψηλὸ μυστήριο τῆς ζωῆς, τὸ μυστήριο τῆς ὁμορφιᾶς, φανερωμένης σὲ μιὰ θνητὴ σάρκα ὕστερα ἀπὸ αἰωνόχρονα διαλείμματα, ἀνάμεσα στὴν ἀτέλεια ἀναρίθμητων γενεῶν. Καὶ σκεπτόταν:—Νά την, αὐτὴ εἶναι ἡ τέλεια εἰκόνα τῆς Ἰδέας, ποὺ οἱ λαοὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πλάστηκε ὁ κόσμος, προαισθάνονταν ἀκαθόριστα, καὶ

ποὺ οἱ καλλιτέχνες ἐπικαλιόνταν ἀκατάπαυτα στὸ ποίημα, στὴν ἁρμονία, στὸ πανὶ καὶ στὸ μάρμαρο. Ὅλα σ' αὐτὴν εἶναι εὔγλωττα. Οἱ γραμμές της μιλοῦνε μιὰ γλῶσσα ποὺ θἄκανε ὅμοιο μὲ τοὺς θεοὺς τὸν ἄνθρωπο τὸν ἱκανὸ νὰ νιώσει τὴν αἰώνια ἀλήθεια της. Κ' οἱ παραμικρές της κινήσεις γεννοῦν στὸ σχῆμα τοῦ κορμιοῦ της μι' ἀτέλειωτη μουσική, ὅμοια μὲ τὴ μουσικὴ τῶν βραδυνῶν οὐρανῶν.

Ἀλλὰ τώρα εἶμαι ταπεινωμένη, στερημένη ἀπὸ τὰ βασίλειά μου. Ἡ φλόγα τοῦ αἵματός μου χλωμιάζει καὶ σβήνει. Θ' ἀφανιστῶ λιγώτερο τυχερὴ παρὰ τ' ἀγάλματα ποὺ μαρτυροῦσαν τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς στὶς μετῶπες τῶν ἀφανισμένων πολιτειῶν. Θὰ λυώσω, ἀγνοημένη γιὰ πάντα, ἐνῶ ἐκεῖνα θὰ διατηρηθοῦν προστατεμένα ἀπὸ τὰ ὑγρὰ σκοτάδια, ἀνάμεσα στὶς ρίζες τῶν λουλουδιῶν καί, μιὰ μέρα, ξεθαμένα θὰ φανοῦν ἐπιβλητικά, ὅπως τὰ δῶρα τῆς ζωῆς στὴν ἐκστατικὴ ψυχὴ τῶν γονατισμένων ποιητῶν.

«Ἀπὸ τότε ὠνειρεύτηκα ὅλα τὰ ὄνειρα, καὶ τὰ μαλλιά μου μὲ βαραίνουν περσότερο ἀπὸ ἑκατὸ κορῶνες. Σαστισμένη ἀπὸ τ' ἀρώματα, ἀγαπάω νὰ στέκω ὧρες ὁλόκληρες σιμὰ στὶς πηγὲς ποὺ ἀνιστορίζουν συνεχῶς τὸ ἴδιο παραμύθι. Ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς πυκνοὺς πλοκάμους ποὺ σκεπάζουν τ' αὐτιά μου, ἀκούω σὰν ἀπὸ μακρυάθε νὰ τρέχει ἀνόριστα ὁ γρόνος μέσα στῶν νερῶν τὴ μονοτονία.

Ἔτσι μιλοῦν ἐντός μου οἱ τρεῖς πριγκήπισσες, σἂν τὶς ἀναθυμιοῦμαι ὅταν περίμεναν, τὴν ἀμετάκλητη ὥρα.

Ἔτσι ἴσως ἡ καθεμιά τους, πιστεύοντας πὼς ἕνας προάγγελος τῆς Ζωῆς παρουσιάζεται στὸ κατώφλι τοῦ κλειστοῦ κήπου, ἀναγνώριζε τὴν ἴδια της ἀρετή, σκορποῦσε τὰ θέλγητρά της, ἐμψύχωνε τὴν ἐλπίδα της, ἀνακινοῦσε τ᾽ ὄνειρο ποὺ πήγαινε νὰ σβήσει. Ὥρα φωτισμένη ἀπὸ μιὰ μεγάλη κ᾽ ἐπίσημη ποίηση, ὥρα φωτεινότατη, ποὺ ἀνάβρυζαν ἀπ᾽ αὐτὴν καὶ λαμποκοποῦσαν στὸν ἐσωτερικὸ τῆς ψυχῆς οὐρανὸ ὅλες οἱ δυνατότητες!

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878

I

Non si può avere maggior signoria che quella di sè medesimo....
E se tu sarai solo, tu sarai tuto tuo.

LEONARDO DA VINCI

Δὲ μπορεῖ νἄχει κανεὶς μεγαλύτερη ἀρχοντιὰ παρὰ τὴν ἀρχοντιὰ τοῦ ἑαυτοῦ του....
Κι ἂν εἶσαι μόνος, θἄσαι ὅλος δικός σου.

Μὲ δαμασμένες πιὰ τίς ἀναγκαστικὲς ἀνησυχίες τῆς πρώτης νιότης, μὲ βαρεμένες τὶς ἐπιθυμίες τὶς πάρα πολὺ σφοδρὲς καὶ παράφωνες, μὲ συγκρατημένο τὸ θολὸ καὶ ἀναμέτρητο χείμαρρο τῶν αἰσθήσεων, στὴ στιγμιαία σιωπὴ τῆς συνείδησής μου ζήτησα νὰ ἰδῶ ἄν, κατὰ τύχη, ἡ ζωὴ θὰ μποροῦσε νἄναι κάποιο ἄλλο γύμνασμα παρὰ τὸ συνειθισμένο ἀπὸ τὶς ἰδιότητες τὶς προσαρμοζόμενες στὴ συνεχῆ μεταβολὴ τῶν περιστάσεων· δηλαδὴ ἂν θὰ μποροῦσε ἡ θέλησή μου νὰ φτιάξει, διαλέγοντας ἢ ἀφήνοντας, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἡ ζωὴ ἔχει σωρεμένα ἐντός μου, ἕνα ἔργο δικό της, καινούριο καὶ μεγάλο.

Βεβαιώθηκα, ὕστερ' ἀπὸ κάποια ἐξέταση, πὼς ἡ συνείδησή μου ἦταν φτασμένη στὸν τραχὺ ἐκεῖνο βαθμό, ὅπου εἶναι δυνατὸ νὰ νιώσει κανεὶς τὸ ἁπλούστατο αὐτὸ ἀξίωμα: «Ὁ κόσμος εἶναι ἡ ἀπεικόνιση

τῆς αἰσθητικότητας καὶ τῆς σκέψης λίγων ἀνωτέρων ἀνθρώπων ποὺ τὸν δημιούργησαν, κατόπι μὲ τὸν καιρό, τὸν πλάτυναν καὶ τὸν στόλισαν, καὶ ποὺ θὰ ξακολουθήσουν νὰ τὸν πλαταίνουν καὶ νὰ τὸν στολίζουν ἀκόμα περισσότερο στὸ μέλλον. Ὁ κόσμος, ἔτσι ὅπως φαίνεται σήμερα, εἶναι ἕνα μεγαλόπρεπο δῶρο δοσμένο ἀπὸ τοὺς λίγους κ' ἐκλεχτοὺς στὸ πλῆθος, ἀπὸ τοὺς ἐλευθέρους στοὺς σκλάβους, ἀπὸ κείνους ποὺ σκέπτονται κ' αἰσθάνονται σ' αὐτοὺς ποὺ πρέπει νὰ δουλεύουν».

Καὶ τότε ἀναγνώρισα τὴ μεγαλήτερη ἀπὸ τὶς φιλοδοξίες μου στὸν πόθο νὰ στολίσω καὶ γὼ κἄπως, νὰ προσθέσω κἄποια καινούρια ἀξία στὸν ἀνθρώπινο αὐτὸ κόσμο, ποὺ αὐξαίνει αἰώνια σ' ὀμορφιὰ καὶ σὲ λύπη.

Θεωρώντας τὴν ἴδια μου τὴν ψυχὴ θυμήθηκα τ' ὄνειρο κεῖνο ποὺ παρουσιάστηκε πολλὲς φορὲς στὸ Σωκράτη, παίρνοντας κάθε φορὰ ἀλλιώτικην ὄψη, ἀλλὰ πείθοντάς τονε πάντα γιὰ τὴν ἴδια ἀσχολία «Ὦ Σωκράτη, μελέτα καὶ καλλιέργα τὴ μουσική.» Τότε ἔμαθα πὼς ὁ προορισμὸς τῶν ἐκλεχτῶν ἀνθρώπων εἶναι νὰ φροντίζουν νὰ βροῦν στὸ πέρασμα τῆς ζωῆς τους μιὰ σειρὰ μουσικές πού, ὅσο καὶ ἂν εἶναι διαφορετικές, ἐξαρτιῶνται ἀπὸ ἕνα μόνο κυρίαρχο μοτίβο κ' ἔχουν τὴ σφραγίδα ἑνὸς καὶ μόνου ὕφους. Κι ἀπὸ τοῦτο μοῦ φάνηκε πὼς ἀπ' αὐτὸν τὸν Ἀρχαῖο, τελείως ἔξοχο στὴν τέχνη νὰ ἐξυψώνει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ τῆς ζωτικότητάς της, μποροῦσε ἀκόμα σήμερα νὰ βγεῖ ἕνα μεγάλο καὶ ὠφέλιμο δίδαγμα.

Ἐρευνώντας προσεχτικὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς πλησίον του, εἶχε ἀνακαλύψει τὴν ἀνεκτίμητη ἀξία ποὺ δίνει στὴ ζωὴ μιὰ πειθαρχία ἐπίμονη καὶ στραμμένη πάντα πρὸς ὡρισμένο σκοπό. Ἡ μεγάλη σοφία του μοῦ

φαίνεται πὼς ἀναλάμπει σ' αὐτό: ὅτι δὲν τοποθέτησε τὸ Ἰδανικό του ἔξω ἀπὸ τὴν καθημερινή του ἄσκηση, ἔξω ἀπὸ τὶς ἀναγκαῖες πραγματικότητες, ἀλλα τὸ ἔκανε ζωντανὸ κέντρο τῆς ὑπόσασής του καὶ πορίστηκε ἀπ' αὐτὸ τοὺς ἴδιους του νόμους καὶ ξακολούθησε, σύμφωνα μ' αὐτοὺς τοὺς νόμους, τὴ ρυθμική του ἐξέλιξη στὰ κατοπινὰ χρόνια, ἐξασκῶντας μὲ ἤρεμη περηφάνεια τὰ δικαιώματα ποὺ οἱ νόμοι αὐτοὶ τοῦ παραχωροῦσαν καὶ ξεχωρίζοντας—πολίτης αὐτὸς Ἀθηναῖος κάτου ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν Τριάκοντα καὶ κάτου ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ ὄχλου — ξεχωρίζοντας ἀφ' ἑαυτοῦ του τὴ δική του ἠθικὴ ὕπαρξη ἀπὸ τὴν ὕπαρξη τοῦ Ἄστεως. Θέλησε καὶ μπόρεσε ν' ἀνήκει στὸν ἑαυτό του, μέχρι θανάτου. «Δὲν ὑπακούω παρὰ στὸ Θεὸ» σήμαινε: «Δὲν ὑπακούω παρὰ στοὺς νόμους τοῦ ὕφους αὐτοῦ ποὺ γιὰ νὰ πραγματοποιήσω τὴν ἀντίληψή μου ρυθμοῦ καὶ ὁμορφιᾶς, ὑπόταξα σ' αὐτὸ τὴν ἐλεύθερη φύση μου.»

Μὲ σταθερὸ χέρι, καλλιτέχνης πολὺ πιὸ σπάνιος ἀπὸ τὸν Ἀπελλὴ καὶ τὸν Πρωτογένη, κατώρθωσε νὰ περιγράψει μὲ μιὰ ἀδιάκοπη γραμμὴ ὁλόκληρη τὴν εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ του. Καὶ ἡ αἰθέρια εὐθυμία τῆς τελευταίας βραδυᾶς τοῦ ἐρχόταν, ὄχι ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς ἄλλης ἐκείνης ζωῆς ποὺ εἶχε παραστήσει στὴν ὁμιλία του, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὀπτασία τῆς δικῆς του αὐτῆς εἰκόνας ποὺ ὁ θάνατος τὴν ὁλοκλήρωνε.

Ἄχ! Γιατὶ δὲ ξαναζεῖ σήμερα σὲ καμμιὰ γῆ λατινική, ὁ Διδάσκαλος πού, μὲ τέχνη τόσο βαθειὰ καὶ

τόσο κρυφή, ἤξερε νὰ ξυπνάει καὶ νὰ γνωρίζει ὅλες τὶς ἐνέργειες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδιᾶς ὅλων ὅσοι ζύγωναν γιὰ νὰ τὸν ἀκούσουν ;

Κάποια παράξενη μελαγχολία μὲ κυρίευε στὴ νιότη μου ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν διαλόγων, ἔταν προσπαθοῦσα ν' ἀναπαραστήσω στὸν ἑαυτό μου τὸν κύκλο ἐκεῖνο τῶν ἀχόρταστων καὶ ἀνήσυχων μαθητῶν ποὺ ἤτανε συναγμένοι ὁλόγυρά του. Ἐθαύμαζα τοὺς ὁμορφότερους, ἐκείνους ποὺ στόλιζαν οἱ πιὸ λεπτὲς χάρες, ἐκείνους ποὺ τὰ στρογγυλὰ κ' ἔξοχα μάτια του—μάτια ἀλλόκοτα, μάτια *καινούρια*, ὅπου ὑπῆρχε μιὰ δύναμη ὀπτικὴ *ἀνηκουσα σ' αὐτὸν μονάχα*—πέφταν μὲ πιότερη εὐχαρίστηση. Στὴ φαντασία μου μάκραιναν οἱ περιπέτειες τῶν ξένων, ποὺ ἐρχόνταν σ' αὐτὸν ἀπὸ μακρυνοὺς τόπους, καθὼς ὁ θράκας Ἀντισθένης, ποὺ ἔκανε σαράντα στάδια τὴν ἡμέρα γιὰ νὰ τὸν ἀκούσει, καὶ καθὼς ὁ Εὐκλείδης ἐκεῖνος ποὺ—ἔχοντας οἱ Ἀθηναῖοι ἀπαγορέψει στοὺς Μεγαρίτες νὰ μπαίνουν στὴν Ἀθήνα καὶ ψηφίσει τὴ θανατικὴ ποινὴ γιὰ τοὺς παραβάτες – ντυνότανε μὲ γυναίκεια ροῦχα κ' ἔτσι ντυμένος καὶ πεπλοφόρος ἔβγαινε ἀπὸ τὴ πόλη του τὴν ὥρα π' ἄρχιζε νὰ νυχτώνει, διάτρεχε ἕνα μακρυνὸ δρόμο γιὰ νὰ παρευρεθεῖ στὶς συνδιαλέξεις τοῦ Σοφοῦ, ἔπειτα, μόλις χάραζε ἡ αὐγή, ξανάπαιρνε τὸ δρόμο μὲ τὴν ἴδια μεταμφίεση, καὶ μὲ τὰ στήθια γιομάτα ἄσβηστον ἐνθουσιασμό. Καὶ συγκινιόμουνα μὲ τὴν τύχη τοῦ Ἠλείου Φαίδωνα, τοῦ ὡραιότατου ἐκείνου νέου πού, αἰχμαλωτισμένος στὸν πόλεμο καὶ πουλημένος στὴν πατρίδα του σὲ κάποιο συντηρητὴ πορνῶν, ἔφυγε ἀπὸ τὸν τόπο αὐτὸ τῆς ντροπῆς πρὸς τὸν Σωκράτη καί, ἀφοῦ μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Διδασκάλου πέτυχε τὴν ἐξα-

γορά του, ἔλαβε μέρος στὶς γιορτὲς τῆς καθάριας σκέψης.

Μοῦ φαινόταν ἀληθινὰ πὼς ὁ πρόσχαρος αὐτὸς διδάσκαλος νικοῦσε τὸ Ναζωραῖο στὴ μεγαλοψυχία. Ἴσως ὁ Ἑβραῖος, ἂν οἱ ἐχθροί του δὲν τὸν σκότωναν στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, θ' ἀποτίναζε τέλος τὸ βάρος τῶν μελαγχολιῶν του, καὶ θὰ ξανάβρισκε μιὰ καινούρια γεύση στοὺς ὥριμους καρποὺς τῆς Γαλιλαίας του καὶ θὰ προσδιώριζε στοὺς ὀπαδούς του ἓν ἄλλο Ἀγαθό. Ὁ Ἕλληνας ὅμως εἶχε πάντα ἀγαπήσει τὴ ζωή, καὶ τὴν ἀγαποῦσε καὶ δίδαχνε νὰ τὴν ἀγαποῦν. Προφήτης καὶ μάντης σχεδὸν ἀλάθευτος, δεχόταν ὅλες τὶς ψυχὲς σ' ὅσες ἡ διαπεραστικὴ ματιά του ἀνακάλυπτε μιὰ δύναμη· καὶ στὴν καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς διαμόρφωνε κ' ἐξύψωνε τὴν ἔμφυτη ἐκείνη δύναμη, σὲ τρόπο ποὺ ὅλες, περιτριγυρισμένες ἀπὸ τὴ φλόγα του, ἀποκαλύπτονταν δυνατὲς ἡ καθεμιὰ στὸ εἶδός της. Ἡ μεγαλήτερή του ἀξία φαινόταν σ' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα, ποὺ τοῦ κατηγοροῦσαν οἱ ἐχθροί του: ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ τὴ σχολή του — ὅπου συναπαντιῶνται ὁ σεμνὸς Κρίτων καὶ ὁ οὐράνιος Πλάτων καὶ ὁ παράφορος Ἀπολλόδωρος καὶ ὁ ἁβρὸς ἐκεῖνος Θεαίτητος, ὅμοιος μὲ ρυάκι ἀπὸ λάδι ποὺ τρέχει ἀθόρυβα — μπόρεσαν νὰ βγοῦν ὁ ἡδύπαθος κυρηναϊκὸς Ἀρίστιππος, καὶ ὁ Κριτίας, ὁ πιὸ βίαιος ἀπὸ τοὺς Τριάκοντα Τυράννους, καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος τύραννος ὁ Χαρικλῆς, καὶ ὁ θαυμάσιος παραβάτης τῶν νόμων ὁ Ἀλκιβιάδης, ποῦ δὲν ἐγνώρισε ὅρια στὴν προμελετημένη του ἐλεύθερη ἐνέργεια. «Ὅταν ἀκούω τοὺς λόγους τοῦ Σωκράτη, ἡ καρδιά μου χτυπάει δυνατώτερα παρ' ὅσο στοὺς Κορύβαντες», ἔλεγε ὁ γυιὸς τοῦ Κλινία, ἕνας χαριτωμένος νέος στεφανωμένος μὲ κισσὸ

καὶ μενεξέδες, πλέχοντας του τὸ λαμπρότερο ἐγκώμιο ἀπὸ ὅσα ἀποθέωσαν ποτὲ ἄνθρωπο στὴ γῆ, στὸ τέλος ἑνὸς συμποσίου ποῦ οἱ συνδαιτημόνες του, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Σιληνοῦ πῆραν τὴ μεγάλη μύηση τῆς Διοτίμης.

Λοιπόν, σὰν ποιὲς ἐνέργειες θὰ κέντριζε μέσα μου ἕνας τέτοιος Διδάσκαλος; Σὰν ποιὲς μουσικὲς θὰ μ' ὡδηγοῦσε ν' ἀνακαλύψω;

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, θὰ μοῦ σκλάδωνε τὴν καρδιὰ μὲ τὴ σπάνια ἐκείνη ἱκανότητα ποὺ εἶχε νὰ νιώθει τὴ γοητεία τῆς φθαρτῆς ὁμορφιᾶς καὶ νὰ ἐξευγενίζει, μὲ κάτι σὰ μέτρο, τὶς κοινὲς ἡδονὲς καὶ ν' ἀναγνωρίζει τὴν ἀξία ποὺ ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου δίνει στὴ χάρη τῶν ἐπίγειων πραγμάτων.

Ἅγνὸς καὶ αὐστηρὸς ὅσο κανένας ἄλλος στὴ θεωρία, εἶχε πάντα ἕκτακτα αἰσθητήρια, ποὺ θὰ μπορούσανε, θἄλεγα, νἄναι οἱ κομψοὶ καλλιτέχνες τῶν αἰσθήσεών του.

Δὲν ἤτανε στὰ συμπόσια κανεὶς — κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Ἀλκιβιάδη ἀρίστου κριτῆ κανεὶς ποὺ νὰ ξέρε ὅσο αὐτός, ν' ἀπολαβαίνει τὰ συμπόσια. Στὴν ἀρχὴ τοῦ Συμποσίου τοῦ Ξενοφῶντα, ὁ Σωκράτης, μὲ τοὺς ἄλλους μαζί, παρατηρεῖ σὲ μιὰ μακρυὰ σιωπὴ τὴν τέλεια ὁμορφιὰ τοῦ Αὐτόλυκου, σὰ νὰ αἰσθανόταν μιὰν ὑπεράνθρωπη παρουσία. Ἔπειτα, μὲ λεπτὴ καλλαισθησία, ἀρχίζει νὰ μιλάει γιὰ τ' ἀρώματα, γιὰ τὸ χορὸ καὶ γιὰ τὸ κρασί, στολίζοντας τὰ λεγόμενά του μὲ ζωηρὲς εἰκόνες, σὰ σοφὸς καὶ σὰν ποιητής. Ὕστερα, ἀντιλέγον-

τας στ' ἀστεῖα πρὸς τὸν Κριτόβουλο γιὰ τὴν ὀμορφιά, ξεστομίζει τὸ σαρκικὸν αὐτὸ λόγο: «Ἀφοῦ ἔχω τὰ χείλη πιὸ χοντρὰ ἀπὸ τὰ δικά σου, δὲ νομίζεις πὼς πρέπει νὰ ἔχω καὶ πιὸ ἡδύπαθο τὸ φιλί;» Στὸ Συρακούσιο τότε, ποὺ ἔκανε μιὰ μουσικοχορευτικὴ διακοπὴ μὲ μιὰ αὐλητρίδα, μιὰ θαυμάσια χορεύτρα, κ' ἕναν ἔφηβο κιθαριστή, συμβουλεύει νὰ μὴν καταπιέζει τὰ τρία αὐτὰ νεανικὰ κορμιὰ σὲ σκληρὲς προσπάθειες καὶ σ' ἐπικίνδυνες δεξιότητες ποὺ δὲν παρέχουν καμιὰ εὐχαρίστηση, ἀλλὰ ν' ἀφήσει τὴ παιδική τους δροσερότητα, ρυθμισμένη στὴν ἁρμονία τοῦ αὐλοῦ, νὰ πάρει τὴν ἔκφραση ποὺ ἔχουν οἱ Χάρες, οἱ Ὧρες καὶ οἱ Νύφες στ' ἀριστουργήματα τῆς ζωγραφικῆς. Ἔτσι, στὴν ἀταξία ποὺ θαμπώνει, ἀντιτάσσει τὴν τάξη ποὺ εὐφραίνει, καὶ ἀπὸ κεῖ μᾶς φανερώνεται ἀκόμα μιὰ φορὰ φίλος τῆς μουσικῆς καὶ διδάσκαλος τοῦ Ὕφους.

Ἀλλὰ ἡ στερνή του χειρονομία πρὸς ἕνα πρᾶγμα ὡραῖο, ζωντανό, ἀγαπημένο καὶ εὔθραυστο μὲ συγκίνησε μάλιστα πιότερο στὸν ἀπόμακρο καιρὸ κι ἀκόμα μὲ συγκινεῖ· γιατὶ κάποτε ἡ ψυχή μου εὐχαριστιέται νὰ χαλαρώνει τὴν ἔντασή της στὶς ἡδύπαθες μελαγχολίες καὶ στὶς γόνιμες ἀπορίες ποὺ τό αἴσθημα τοῦ ἀδιάκοπα διαβατικοῦ καὶ τοῦ ἀδιάκοπου χαμοῦ μπορεῖ νὰ γεννήσει σὲ μιὰ ζωὴ στολισμένη ἀπὸ εὐγενικὲς κομψότητες.

Στὸ διάλογο τῆς τελευταίας βραδυᾶς συγκινήθηκα λιγώτερο ἀπὸ τὴν περικοπὴ ὅπου ὁ Κρίτωνας στὴν παράκληση τοῦ δούλου ποὺ θὰ ἑτοίμαζε τὸ κώνειο, διακόπτει τὴν ὁμιλία τοῦ μελλοθάνατου παρακαλῶντας τον νὰ μὴν ἐξάπτεται ἂν θέλει τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δηλητήριου νᾶναι γλήγορο, καὶ ὅπου ὁ ἀτρόμητος

Σοφὸς ξακολουθεῖ τὴν ἔρευνά του χαμογελῶντας· καὶ γοητεύτηκα λιγώτερο ἀπὸ τὴ μουσικὴ ἐκείνη σύγκριση τῶν μαντικῶν κύκνων καὶ τῆς μελωδικῆς τους φαιδρότητας· κ᾽ ἔμεινα λιγώτερο ἔκπληχτος ἀπὸ τὶς ὑπέρτατες στιγμὲς ποὺ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ σύντομες χειρονομίες καὶ σύντομα λόγια συμπληρώνει τόσο καθαρὰ τὴν ἴδια του τελειότητα καί, σὰν τὸν καλλιτέχνη ποὺ θἄρριχνε τὴν τελικὴ ματιὰ στὸ ἔργο του, κοιτάζει μὲ ἱκανοποίηση τὴν ἴδια του εἰκόνα, θαῦμα ὕφους, ποὺ θὰ μείνει ἀθάνατη στὴ γῆ· λιγώτερο, λέω, παρ᾽ ὅσο μ᾽ ἔθελξε ἡ ἀπροσδόκητη σιωπὴ π᾽ ἀκολούθησε τὶς ἀμφιβολίες ποὺ ὁ Κέβης κι᾽ ὁ Σιμμίας ἀντίταξαν στὴ βεβαιότητα τὴν ἐκφρασμένη ἀπὸ τὸν πειστικὸ Διδάσκαλο.

Ἦταν βαθειὰ ἡ σιωπὴ αὐτή, ποὺ μέσα σ᾽ αὐτὴν ὅλες οἱ ψυχές, ξαφνικὰ σκοτισμένες, γκρεμίστηκαν σὰ σὲ βάραθρο, ὅταν σβήστηκε ἄξαφνα ἡ πύρινη ἀχτίδα ποὺ διευθυνόταν πρὸς τὸ Μυστήριο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἦταν σιμὰ νὰ μπεῖ σ᾽ αὐτό.

Ὁ Διδάσκαλος μάντεψε τὴ θλίψη τῶν πιστῶν του ἀπὸ τὸν ξαφνικὸν ἐκεῖνο σκοτισμό· καί, γιὰ λίγες στιγμές, τὰ φτερὰ τῆς σκέψης του διπλώθηκαν. Ἡ πραγματικότητα ξαναπαρουσιάστηκε στὶς αἰσθήσεις του καὶ τὸν συγκράτησε ἀκέμα λίγο στὸ στάδιο τοῦ περιωρισμένου καὶ τοῦ νοητοῦ. Ἔνιωσε τὸ χρόνο νὰ τρέχει, τὴ ζωὴ νὰ κυλάει. Καί, ὅταν τὰ μάτια του πέσαν στὸν ὄμορφο Φαίδωνα μὲ τὰ μακρυὰ μαλλιά, ἴσως τ᾽ αὐτιά του περιμάζεψαν κἄποιο θρόϊσμα τῆς μεγαλόπρεπης πολιτείας, ἴσως τὰ ρουθούνια του ρούφηξαν τὸ μῦρο τοῦ νέου καλοκαιριοῦ ποὺ ζύγωνε.

Ὅπως ἦταν καθισμένος στὸ κρεββάτι του καὶ ὁ Φαί-

δων στεκόταν κοντά του σ' ἕνα σκαμνί, ἔβαλε τὸ χέρι του πάνου στὸ κεφάλι τοῦ μαθητῆ του, τοῦ χάϊδεψε τὰ μαλλιά του, τὰ ἔσφιξε πάνω στὸλαιμό, ἔχοντας ἀπὸ πρίν συνήθεια νὰ παίζει ἔτσι μὲ τὰ δάχτυλα μέσα στὸ πλούσιο ἐκεῖνο νεανικὸ δάσος. Δὲ μιλοῦσε ἀκόμα, τόσο ἡ συγκίνησή του θὰ ἦταν δυνατὴ καὶ γεμάτη ἡδονή. Μὲ τ' ὄμορφο αὐτὸ πρᾶγμα, τὸ ζωντανὸ καὶ φθαρτό, ἐπικοινωνοῦσε τελευταία φορὰ μὲ τὴν ἐπίγεια ζωή, ὅπου εἶχε συμπληρώσει τὴν τελειότητά του, ὅπου εἶχε πραγματοποιήσει τὸ ἰδανικό του τῆς ἀρετῆς. Κ' ἔνιωθε ἴσως πὼς τίποτα δὲν ὑπῆρχε πιὸ πέρα, πὼς ἡ τελειωμένη ὕπαρξή του ἀρκοῦσε στὸν ἑαυτό της. πὼς ἡ ἐπέκταση στὸ αἰώνιο δὲν ἦταν παρὰ ἕνα φαινόμενο—παρόμοιο μὲ τὸ φεγγοστέφανο ἀστεριοῦ γεννημένο ἀπὸ τὴν ἔκτακτη λαμπρότητα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ του. Ποτὲ τὰ μαλλιὰ ἐκεῖνα δὲν εἶχαν γι' αὐτὸν ἀξία τόσο μεγάλη. Τὰ χαιρόταν γιὰ τελευταία φορά, ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει· καὶ ἀκόμα ἤξερε πὼς τὴν ἄλλη μέρα σ' ἔνδειξη πένθους, θὰ κοβόντανε. Στὸ τέλος εἶπε—καὶ ποτὲ οἱ μαθητές του δὲν εἶχαν ἀκούσει στὴ φωνή του ἕνα τέτιο τόνο—εἶπε: «Αὔριο, ὦ Φαίδων, θὰ τὰ κόψεις τὰ ὄμορφα αὐτὰ μαλλιά.» Καὶ ὁ νέος κομοφόρος: «Φαίνεται ὦ Σωκράτη.»

Τὸ αἴσθημα αὐτὸ—ποὺ ἔνιωσα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κ' ἐξύψωσα στὸν ἑαυτό μου διαβάζοντας πρώτη φορὰ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου— μοῦ γίνηκε κατόπι μέσο τῶν ἀναλογιῶν, τόσο πολύπλοκο, μοῦ γίνηκε τόσο

ἀγαπημένο, πού τὸ πῆρα γιὰ κρυφὸ ἢ φανερὸ θέμα μουσικῶν στὶς ὁποῖες θέλησα ν᾽ ἀσχολήθῶ.

Ἔτσι ὁ ἀρχαῖος μ᾽ ἔμαθε ν᾽ ἀναλογίζουμαι τὸ θάνατο μ᾽ ἕνα τρόπο ποὺ συμφωνοῦσε πρὸς τὴ φύση μου, ποὺ βρῆκα σπανιώτερη ἀξία καὶ σημασία σοβαρώτερη στὰ πράγματα ποὺ μ ἄγγιζαν ἀπὸ σιμώτερα. Καὶ μ᾽ ἔμαθε ν᾽ ἀναζητῶ καὶ ν᾽ ἀνακαλύπτω στὴ φύση μου τὶς εἰλικρινεῖς ἀρετὲς καὶ τὰ εἰλικρινῆ ἐλαττώματα γιὰ νὰ ταξινομῶ καὶ αὐτὰ κ᾽ ἐκεῖνες σύμφωνα μ᾽ ἕνα σχέδιο προμελετημένο, γιὰ νὰ δίνω μὲ ὑπομονετικὲς φροντίδες σ᾽ αὐτὰ μίαν ὄψη σεμνὴ καὶ νάνυψώνω ἐκείνες ὡς τὴν ὑπέρτατή τους τελειότητα. Καὶ μ᾽ ἔμαθε νὰ μὴ δέχουμαι κάθε τὶ ποὺ δὲ θὰ συμφωνοῦσε μὲ τὴ ρυθμίστρα ἰδέα μου, κάθε τὶ ποὺ θὰ χαλοῦσε τὶς γραμμὲς τοῦ χαρακτῆρα μου, θ᾽ ἀργοποροῦσε ἢ θὰ σταματοῦσε τὴ ρυθμικὴ ἀνάπτυξη τῆς σκέψης μου. Καὶ μ᾽ ἔμαθε ν᾽ ἀναγνωρίζω μὲ βέβαιη διαίσθηση τὶς ψυχὲς ὅπου θὰ μποροῦσα νὰ ἐξασκήσω τὴν ἐπίδρασή μου καὶ τὴ ἀγαθοεργία μου ἢ ποὺ ἀπ᾽ αὐτὲς θὰ μποροῦσα νὰ πετύχω μίαν ἔκτακτη ἀποκάλυψη. Κι᾽ ἀκόμα μοῦ μετάδωσε ἐπὶ τέλους τὴν πίστη του πρὸς τὸ *Δαιμόνιο* ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἡ δύναμη ἡ μυστηριώδικα σημαντικὴ τοῦ Ὕφους μὴ παραδιάσιμη ποτὲ ἀπὸ κανένα οὔτε κἂν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μας, στὸ ἴδιο μας τὸ εἶναι.

Γιομᾶτος ἀπὸ μιὰ τέτια διδασκαλία καὶ μόνος ἄρχισα τὸ ἔργο ἐλπίζοντας νὰ πετύχω, σ᾽ ἕνα σχῆμα δυνατὸ καὶ ὡρισμένο, τὸν προσδιορισμὸ τῆς μορφῆς αὐτῆς τοῦ ἑαυτοῦ μου πού, στὸ ξετίλυγμά της τὴ στιγμὴ ἐκείνη, εἶχαν συντρέξει τόσες μακρυνὲς αἰτίες, ἐνεργῶντας ἀπὸ ἀμνημόνευτα χρόνια ἀνάμεσα σ᾽ ἀτέλειωτη σειρὰ γενεῶν. Ἡ ἀρετὴ τῆς γενεᾶς, αὐτή ποὺ στὴν

πατρίδα τοῦ Σωκράτη ὀνομαζόταν *Εὐγένεια*, μοῦ φανερωνόταν τόσο περισσότερο ζωηρή ὅσο ἡ αὐστηρότητα τῆς πειθαρχίας μου γινόταν πιὸ ἀλύγιστη Κ' ἡ περηφάνεια μου αὔξαινε μὲ τὴν ἱκανοποίησή μου· γιατὶ σκεπτόμουν ὅτι, κάτου ἀπὸ τὴ δοκιμασία αὐτῆς τῆς φωτιᾶς, πολλὲς ἄλλες ψυχές, ἀργὰ ἢ γλήγορα θὰ ἔδειχναν τὴ χυδαιότητα τῆς οὐσίας τους. Ἀλλὰ μερικὲς φορές, ἀπ' αὐτὲς τὶς ρίζες τοῦ εἶναι μου—ἐκεῖ ποὺ κοιμᾶται ἡ ἄφθαρτη ψυχὴ τῶν προγόνων—ξεπηδοῦσαν ἀναπάντεχα ὁρμὲς ἐνεργείας τόσο σφοδρὲς καὶ τόσο σκληρὲς ποὺ θλιβόμουν ἀναγνωρίζοντας τ' ἀνοφέλευτό τους σ' ἐποχὴ ποὺ ἡ κοινὴ ζωὴ δὲν εἶναι παρὰ ἄθλιο θέαμα ταπεινότητας καὶ ντροπῆς. «Βέβαια» μοῦ ἔλεγε τὸ Δαιμόνιο «εἶναι θαυμάσιο ὅτι μέσα σου οἱ ἀρχαῖες βάρβαρες δυνάμεις κατώρθωσαν νὰ διατηρηθοῦν μὲ τόση δροσερότητα. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς εἶν' ὅμορφες ἀκόμα ἂν καὶ ἄκαιρες Σ' ἄλλον καιρὸ θὰ σοῦ χρησίμευαν ν' ἀναλάβεις ἐκείνη τὴ δράση π' ἁρμόζει στοὺς ὅμοιους σου, δηλαδὴ τὴ δράση ἐκείνου ποὺ ὑποδείχνει ἕνα βέβαιο σκοπὸ καὶ ὁδηγάει σ' αὐτὸν τοὺς ἀκολούθους του. Ἀφοῦ ἡ τέτοια μέρα δὲ φαίνεται ἀπόμακρη, προσπάθησε, πρὸς τὸ παρόν, νὰ συμπυκνώσεις τὶς δυνάμεις αὐτὲς γιὰ νὰ τὶς μεταμορφώσεις σὲ ζωντανὴ ποίηση.»

Καὶ ἀλήθεια, ἀρκετὰ ἀπόμακρα φαινόταν ἡ μέρα· γιατὶ ἡ ἀλαζονία τῆς πλεμπάγιας ἦταν ἀκόμα λιγώτερη ἀπὸ τὴν ἀναντρία αὐτῶν ποὺ τὴν ἀνεχόνταν ἢ τὴν ὑποβοηθοῦσαν. Στὴ Ρώμη, εἶδα τοὺς πιὸ ἀτιμωτικοὺς βιασμοὺς καὶ τὶς πιὸ αἰσχρὲς συνενώσεις π' ἀτίμασαν ποτὲ ἅγιο τόπο. Σὰ μέσα στὴν καρδιὰ ἄτιμου δάσους, μαζεύονταν οἱ κακοῦργοι στὴ μοιραία περιοχὴ

τῆς θείας πόλης ὅπου, φαίνεται μέσα ἀπὸ τ' ἀπέραντα ἐπιβλητικὰ φαντάσματα, δὲ μποροῦσε νὰ ὑψωθεῖ γιὰ δεύτερη φορὰ παρὰ κάποια ὑπέροχη κυριαρχία ὡπλισμένη μὲ σκέψη πιὸ ἀστραπόβολη παρὰ ὅλες οἱ ἀναμνήσεις. Σὰν ξεχείλισμα καταβόθρας, τὸ κῦμα τῆς ταπεινῆς ἐπιθυμίας πλημμύριζε τὶς πλατεῖες καὶ τὰ σταυροδρόμια χωρὶς ποτὲ νὰ τὸ ἀνακόψει ἡ φλόγα διαστρεμμένης ἀλλὰ τιτανικῆς φιλοδοξίας, χωρ'ς ποτὲ ν' ἀναπηδήσει ἀπὸ αὐτὸ ἡ ἀστραπὴ ὄμορφου ἐγκλήματος. Ξέμακρα, στὴν ἄλλη ὄχτη τοῦ Τίβερη, ὁ ἐρημικὸς θόλος, κατοικημένος ἀπὸ μιὰ γεροντικὴ ψυχὴ ἀλλὰ σταθερὴ στὴν ἐπίγνωση τῶν σκοπῶν της, ἔστεκε πάντα τὸ πιὸ μεγαλόπρεπο σημάδι, ἀντίθετα πρὸς μιὰν ἄλλη κατοικία ἀνώφελα ἀγέρωχη, ὅπου ἕνας βασιλιὰς ἀπὸ γενιὰ πολεμικὴ ἔδινε ἐκπληκτικὸ παράδειγμα ὑπομονῆς, ἐχτελῶντας τ' ἀνιαρὰ καὶ ταπεινὰ καθήκοντα ποὺ τοῦ εἶχε ὁρίσει ἕνα διάταγμα τῆς πλεμπάγιας.

Μιὰ σεπτεμβριανὴ βραδυά, πάνου στὴν κιρινάλεια ἐκείνη ἀκρόπολη τὴ φρουρημένη ἀπὸ τοὺς δίδυμους Τυνδαρίδες, ἐνῶ ἕνα πυκνὸ πλῆθος γιόρταζε μ' ἄγριες κραυγὲς μιὰ κατάκτηση π' ἀγνοοῦσε τὴν τρομερὴ ἀπεραντοσύνη της—ἡ Ρώμη ἤταν φοβερὴ σὰν κρατήρας κάτου ἀπὸ νεφελώδικη ἀνάφλεξη :«—Ποιὸ ὄνειρο, σκέφτηκα, θὰ μποροῦσαν νὰ ἐμπνεύσουν στὴ μεγάλη καρδιὰ ἑνὸς Βασιλιᾶ οἱ πυρκαϊὲς αὐτὲς τοῦ λατινικοῦ οὐρανοῦ ! Ἕνα τέτιο ὄνειρο πού, κάτου ἀπὸ τὸ βάρος του, τὰ γιγάντια ἀλόγατα τοῦ Πραξιτέλη θὰ λύγιζαν σὰν καλαμάκια . . . Ἄχ ! Ποιὸς θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ περισφίξει καὶ γονιμοποιήσει τὴ Μητέρα μὲ τὴν παντοδύναμη σκέψη του ; Σ' αὐτὴ μόνη στὰ πέτρινα στήθια της ποὺ αἰῶνες τώρα ὑπῆρξαν τὸ προσκεφάλι τοῦ

θανάτου—σ' αὐτὴ μόνη τάχτηκε νὰ γεννάει ἀρκετὴ ζωὴ γιὰ νὰ ποτιστεῖ ἀπ' αὐτὴν ὁ κόσμος μιὰ δεύτερη φορά».

Κ' ἐγὼ μὲ τὴ φαντασία μου ἔβλεπα πίσω ἀπὸ τὰ φλογοφώτεινα τζάμια τοῦ βασιλικοῦ μπαλκονιοῦ ἕνα μέτωπο χλωμὸ καὶ συσπασμένο, ὅπου, καθὼς καὶ στὸ μέτωπο τον Κορσικανοῦ, ἦταν χαραγμένα τὰ σημάδια ὑπεράνθρώπινου πεπρωμένου.

Ἀλλὰ ἄξιζε ὁ θολὸς αὐτὸς ἀναβρασμὸς δουλόπρεπων παθῶν, παρατηρημένος ἀνάμεσα στὴ σιωπὴ ποὺ περιζώνει τὴ Ρώμη μ' ἐννιὰ γύρους σὰν ταρταρικὸ ποτάμι; Σ' αὐτὲς ὅλες τὶς ἀθυμίες μου παρηγοριόμουν ἀπὸ τὸ ὑπέροχο θέαμα τοῦ Ἄγκρο σπαρμένον ἀπὸ τὰ μεγαλήτερα νεκρὰ πράγματα, καὶ ὅπου δὲ φυτρώνει ποτὲ τίποτ' ἄλλο παρὰ μικρὰ χόρτα, σπέρματα πυρετοῦ καὶ τρομερῶν σκέψεων. «Ἕνας νέος λαὸς ἀναταράζεται στ' ἀστικὰ τείχη; Τώρα, τ' ἀγέρι θὰ μοῦ φέρει λίγη στάχτη. Ἡ στειροσύνη μου εἶναι φτιαγμένη ἀπὸ στρώματα στάχτης, τὸ ἕν ἀπάνου στ' ἄλλο, πολύτιμα ἢ τιποτένια. Καὶ ἀκόμα δὲ βγῆκε ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ βουνοῦ τὸ σίδερο τοῦ ἀλετριοῦ ποὺ θὰ μὲ καματέψει.» Νὰ τί σήμαινε γιὰ μένα ὁ τάφος τῶν ἐθνῶν.

Μολαταῦτα, ἂν τὸ θέαμα τῆς λαίμαργης ἐκείνης ἐρημιᾶς εἶναι προμήνυμα ἀποτρόπαιο γιὰ λαὸ μάταιο, γιὰ τὸν ἐρημίτη εἶναι ὁ ἐμπνευστὴς τῶν πιὸ ἀχαλίνωτων μεθυσιῶν ποὺ μποροῦν νὰ ἐνθουσιάσουν μιὰ ψυχή. Ἀπὸ τὶς σχισμὲς τῆς γῆς αὐτῆς ἀνεβαίνει ἕνα νέφος ἀτμῶν πυρετοῦ ποὺ ἐνεργεῖ σὰ φίλτρο στὸ αἷμα με-

ρικῶν ἀνθρώπων καὶ φέρνει ἕνα εἶδος ἡρωϊκιᾶς τρέλας ἀνέμοιαστης πρὸς κάθε ἄλλη.

Θαρρῶ, ἀπὸ μιὰ τέτια τρέλα θὰ ἔνιωθαν τὸν ἑαυτό τους πλημμυρισμένο οἱ νέοι ἄντρες τῶν γαριβαλδινῶν συμμοριῶν ὅταν μπαίναν στὸ Ἄργκο. Μονομιᾶς μεταμορφώνουνταν ἀπὸ μιὰ Φωτιὰ ποὺ τοὺς πυρπολοῦσε σὰν ξερόκλαδα. Καί, σὲ μερικούς, ὁ πυρετὸς αὐτὸς ἐξύψωνε τόσο πολὺ τὸ ἐνδόμυχο ὄνειρο, ποὺ ἔπαυαν ν' ἀποτελοῦνε μέρος ὁμόθυμης καὶ ὁλόμερης συντροφιᾶς, παίρνοντας προσωπικότητα ἀνεξάρτητη, ὄψη παράξενων πολεμιστῶν, ἀφοσιωμένων σ' ἕνα κατόρθωμα ποὺ τοὺς φαινόταν ἐντελῶς καινούριο. Ὅμορφος κ' εὐγενὴς ἀπὸ γεννιά, σὰν ἥρωας παρθενικὸς τῆς ἐποχῆς τοῦ Αἴαντα, τέτιος ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ὅταν ἔπεσε, φάνηκε σὰ ν' ἀνανέωνε στὸ πρόσωπό του τὸν τύπο τῶν ἀρχαίων πολεμικῶν ἰδανικῶν, αὐξημένον ὅμως ἀπὸ μιὰν ἀσύγκριτη ὁρμὴ ποὺ τοὔδινε ἡ γῆς αὐτή.

Τοῦ ζήλεψα τὴν εὐνοϊκὴ περίσταση ποὺ ἔλειπε ἀπὸ μένα. Πολλὲς φορές, ὕστερα ἀπὸ ἐνθουσιαστικὴ σκέψη, νοιώθοντας σφοδρὴ ἀνάγκη δοκιμασίας, ἔρριξα τ' ἄλογό μου πρὸς πανύψηλο χάλασμα καί, ὑπερπηδῶντας τὸν ἀνώφελο κίνδυνο, αἰσθάνθηκα ὅτι παντοῦ καὶ πάντοτε θὰ ἤξερα νὰ πεθάνω.

Θυμοῦμαι σὰ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἔντονες περιόδους τῆς ζωῆς μου κάποιο φθινόπωρο ποὺ τὸ πέρασα σὲ καθημερινὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴ λατινικὴ ἐρημιά.

Στὸ θέατρο ἐκεῖνο ὅπου μπροστὰ στὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου ξεδιπλωνόταν ἕνα δρᾶμα γενιῶν, οἱ ἐναλλαγὲς

τῶν συνέφων περνοῦσαν ἀντιπροσωπευμένες ἀπὸ μεγάλους κινητοὺς ἴσκιους ποὺ ἐσχολίαζαν τὶς ἐνδόμυχες φαντασίες μου. Κάποτε ἡ σιωπὴ γινόταν τόσο βαθειὰ κ' ἡ πνοὴ τοῦ θανάτου ἀναβαίνοντας ἀπὸ τὰ σαπισμένα γρασίδια φυσοῦσε στὸ πρόσωπό μου τόσο ἀποπνιχτική, ποὺ ἔνστιχτα ἔσφιγγα τὰ γόνατά μου στὰ πλευρὰ τ' ἀλόγου μου, σὰ νὰ ἤθελα νὰ βεβαιωθῶ γιὰ τὴ ζωτικότητά μου ἀπὸ τὴ δική του ὁρμητικὴ ζωτικότητα. Σβέλτο ὡρμοῦσε τ' ὄμορφο καὶ γερὸ ζῶο καὶ ἤταν σὰ νὰ μοῦ μετάδινε τὴν ἄσβυστη φλόγα ποὺ ἔκαιγε στὸ εὐγενικό του αἷμα. Τότε, γιὰ κάμποσες στιγμές, μὲ κυρίευε ἡ μέθη. Ξεδιπλώνοντας τὴν ὁρμὴ τοῦ δρόμου μου καὶ τῆς σκέψης μου σὲ μιὰ γραμμὴ παράλληλη μὲ τὶς γιγάντιες κολῶνες τῶν ὑδραγωγείων, πρὸς τὸ βαρὺ ὁρίζοντα, ἔνιωθα νὰ γεννιέται καὶ νὰ πλαταίνει μέσα μου κάποια ἀπερίγραφτη ὁρμή, μιγμένη μὲ σπασμὸ φυσικό, μὲ περηφάνεια πνευματική, μ' ἐλπίδες ἀξεδιάκριτες· καὶ κεῖνο ποὺ ὑποβοηθοῦσε καὶ πολλαπλασίαζε τὶς δυνάμεις μου, ἤταν ἡ παρουσία τῶν ἀνθρώπινων ἐκείνων ἔργων, τῶν ἀνθρώπινων ἐκείνων σημαδιῶν, ποὺ εἶχαν μείνει ὀρθὰ στὸν ὁλικὸ θάνατο, τῶν τρομερῶν ἐκείνων κοκκινωπῶν τόξων, ποὺ ἡ ἀσύντριφτη ἁλυσίδα τους, αἰῶνες τώρα, ἁπλώνεται κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τ' οὐρανοῦ.

Μονάχος, χωρὶς κοντινοὺς ἀπὸ αἷμα συγγενεῖς, χωρὶς κανένα ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους δεσμούς, ἀνεξάρτητος ἀπὸ κάθε οἰκογενειακὴ ἐπίδραση, ἀπόλυτος κύριος τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ τῆς περιουσίας μου, εἶχα τότε στὴ μοναξιὰ ἐκείνη—περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο καιρὸ καὶ κάθε ἄλλο τόπο—τὸ βαθύτατο αἴσθημα τῆς προοδευτικῆς καὶ θελητικῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀτομικότητάς μου πρὸς ἕνα ἰδανικὸ λατινικὸ τύπο. Μέρα μὲ τὴν

ἡμέρα ἔνιωθα τὸ εἶναι μου ν᾽ αὐξαίνει καὶ νὰ διαγράφεται στὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του, στὶς ξεχωριστὲς λεπτομέρειές του, κάτου ἀπὸ τὴν ἐπίμονη προσπάθεια τῆς σκέψης, τῆς παραδοχῆς καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἡ θέα τῆς ἐξοχῆς, τόσο καθάρια καὶ σεμνὴ στὴ σύνθεση καὶ τὸ χρωματισμό της, μοῦ ἦταν ἀδιάκοπο παράδειγμα καὶ ἀδιάκοπο κέντρισμα, καὶ εἶχε γιὰ τὸ πνεῦμα μου τὴν ἀποτελεσματικότητα ἀποφθεγματικῆς διδασκαλίας. Καί, πραγματικά, κάθε ξεδίπλωμα γραμμῆς χαραζόταν στὸν οὐρανὸ μὲ τὴν περιληπτικὴ σημασία κοφτεροῦ ἀξιώματος καὶ μὲ τὴ σταθερὴ σφραγίδα μοναδικοῦ ὕφους.

Μὰ ἡ θαυμάσια δύναμη μιᾶς τέτιας διδασκαλίας ἦταν στὸ ἑξῆς: ὅτι, ὅσο κι ἂν πήγαινα ἀναζητῶντας στὴν ἐσωτερική μου ζωὴ τὴν ἀκρίβεια μελετημένου σκοποῦ, δὲ μοῦ ἀποξέραινε τὶς φυσικὲς πηγὲς τῆς συγκίνησης καὶ τοῦ ὀνείρου· τοὐναντίο τὶς παρορμοῦσε σὲ μεγαλείτερη ἐνέργεια. Ξαφνικά, μιὰ μόνη σκέψη γινόταν μέσα μου τόσο ἔντονη καὶ τόσο φλογερὴ ποὺ μ᾽ ἔκανε νὰ παθαίνουμαι μέχρι τρέλας, σὰ μιὰ μορφὴ ἀμφίβολη δημιουργημένη ἀπὸ μιὰ μαγεία· καὶ ὅλος ὁ κόσμος μου ἀπ᾽ αὐτὸ ἤτον γιομᾶτος ἤσκιους καὶ φῶτα καινούρια. Μιὰ ποίηση ἀναπηδοῦσε ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ εἶναι μου, πλημμυρίζοντάς μου τὴν καρδιὰ μὲ μιὰ μουσικὴ καὶ δροσερότητα ἀνέκφραστη· καὶ οἱ πόθοι μου, οἱ ἐλπίδες μου μεγάλωναν μὲ χαρούμενη τόλμη. —Ἔτσι κἄποτε τὸ φθινοπωρινὸ μούχρωμα ἔρριχνε στὸ Ἄγκρο τὴν ἀψηλάφιστη λάδα τῶν ἐκρήξεών του: μακρυὰ θειαφωμένα ρέματα αὐλάκωναν τὸν τραχὺ κάμπο, τὰ φαράγγια γέμιζαν σκοτάδια, σὰ βάραθρα ἕτοιμα ν᾽ ἀνοίξουν· τὰ ὑδραγωγεῖα πυρπολιοῦνταν ἀπὸ

κάτου ὡς ἀπάνου· ὅλ' ἡ χέρσα γῆ φαινόταν σὰ νὰ ἦταν ξαναγυρισμένη στὶς ἠφαιστειακὲς ἀρχές της, στὸ ξημέρωμα τῶν καιρῶν.—Ἔτσι κἄποτε, πετῶντας ἀπὸ τὴν ἁπαλὴ χλόη ποὺ σπιθοβολοῦσε στὸ πρωϊνὸ φῶς, οἱ κορυδαλοὶ ὡρμοῦσαν πρὸς τὰ ὕψη ξαφνικά, κελαηδῶντας στὸ ἱλιγγιώδικο ἀνέβασμά τους, σὰν πνεύματα χαρᾶς θελγμένα ψηλώτερα, πάντα ψηλώτερα, στὸν πιὸ διάφανο αἰθέρα, ἀόρατοι ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα μάτια· καί, στὴν ἔκπληχτη ψυχή μου, ὁ οὐράνιος θόλος ἀντηχοῦσε ὁλόκληρος στὸ μελωδικό τους μεθύσι.

Ἡ μοναξιὰ λοιπὸν αὐτὴ μποροῦσε καλήτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη νὰ μοῦ δώσει τὸ βαθμὸ τρέλας καὶ τὸ βαθμὸ φωτεινότητας, χρειαστῶν σὲ ἀσκητὴ φιλόδοξο: σὲ ἀσκητὴ πού, ἀνανεώνοντας τὴν ἀρχικὴ ἔννοια τοῦ αὐστηροῦ λόγου, θὰ ἤθελε, καθὼς οἱ ἀρχαῖοι ἀγωνιστές, νὰ προετοιμαστεῖ μὲ σιδερένια πειθαρχία γιὰ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς κυριαρχίες τὶς ἐπίγειες.

«Ποιὰ στήλη τραχειά, ποιὰ πύρινη ἐρημιά, ποιὰ κορυφὴ ἀπρόσιτη, ποιὰ ἀπέραντη σπηλιά, ποιὸς βάλτος πυρετοφόρος, ποιὸς περσότερο μακρυνός, περσότερο γυμνωμένος καὶ περσότερο τραγικὸς τόπος θὰ μποροῦσε νὰ ξεπεράσει τὸ Ἄγκρο στὴν ἱκανότητα τοῦ ν' ἀνάβει τὴν ἱερὴ σπίθα τῆς τρέλας στὸν ἄνθρωπο ποὺ θαρρεῖ τὸν ἑαυτό του προωρισμένο νὰ χαράξει σὲ καινούριους πίνακες καινούριους νόμους γιὰ τὴν εὐλαβητικὴ ψυχὴ τῶν λαῶν, σκεπτόμουνα, ἐνῶ μέσα μου ἀναπηδοῦσαν προαισθήματα ἀδημιούργητων σχημάτων, μὲ τὸ μέσο τῆς ἴδιας ἐκείνης σιωπῆς ποὺ σω-

ρεύονταν σ᾽ αὐτὴν τόσα σβησμένα σχήματα τῆς δικῆς μας ἀνθρωπότητας. Ἐδῶ, ὅλα εἶναι νεκρά· μὰ ὅλα μποροῦν νὰ ξαναζήσουν ἀναπάντεχα σὲ πνεῦμα ἀρκετὰ πλατὺ καὶ ἀρκετὰ φλογερὸ γιὰ τὴν πραγμάτωση αὐτοῦ τοῦ θαύματος. Πῶς νὰ φανταστεῖ κανεὶς τὸ τρομαχτικὸ μεγαλεῖο τέτιας ἀνάστασης; Αὐτὸς ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ τὴ νιώσει, νὰ τὴν κλείσει μέσα στὴ συνείδησή του, αὐτὸς θὰ φαινόταν καὶ στὸν ἑαυτό του καὶ στοὺς ἄλλους ὅτι κατέχεται ἀπὸ μυστηριακὴ καὶ ἀνυπολόγιστη δύναμη, πολὺ μεγαλήτερη ἀπ᾽ αὐτὴ ποὺ ἔπιανε τὴν ἀρχαία Πυθία. Ἀπὸ τὸ στόμα του θὰ μιλοῦσε ὄχι πιὰ ἡ μανία ἑνὸς θεοῦ παρόντος στὸν τρίποδα, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ πνεῦμα τῶν γενεῶν, πένθιμος φύλακας ἀναρίθμητων πεπρωμένων ἐκπληρωμένων πιὰ τώρα γιὰ πάντα. Τὸ μαντεῖο του θὰ ἦταν ὄχι ἕνας φεγγίτης ἀνοιγμένος σὲ κόσμο ὑπερβατικό, ἀλλὰ ἡ κατήχηση ἀπ᾽ ὅλες τὲς ἀνθρώπινες σοφίες ἀνακατωμένη μὲ τὴν πνοὴ τῆς Γῆς, τὴν πρώτη αὐτὴ μάντισσα, τὴν ἀποδομένη ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Αἰσχύλου. Καὶ τὰ πλήθη ἀκόμα μιὰ φορὰ θὰ σκύβαν μπρὸς στὸ θεῖο φαινόμενο τῆς τρέλας της, ὄχι ὅπως στοὺς Δελφοὺς νὰ ζητήσουν τὶς σκοτεινὲς ἀποφάσεις τοῦ Λοξία, ἀλλὰ νὰ λάβουν τὴ φωτεινὴ ἀπόκριση τῆς περασμένης ζωῆς, τὴν ἀπόκριση ἐκείνη ποὺ δὲν ἔδωσε ὁ Ναζωραῖος. Ἡ ἄγνοιά του ἦταν πάρα πολὺ μεγάλη καὶ ἡ ἔρημο ποὺ εἶχε διαλέξει γιὰ τὴν ἀποκάλυψή του ἦταν πάρα πολὺ πετρώδικη, κεῖ πέρα, κάτου ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἰουδαίας, στὴ δυτικὴ παραλία τῆς Νεκρῆς Θάλασσας: ἔκταση βράχων καὶ βαράθρων, στερημένη ἀπὸ κάθε σημάδι, τυφλὴ ἀπὸ κάθε σκέψη. Δὲ φοβόταν τὰ πεινασμένα τσακάλια, ὁ νέος ἐρημίτης· ἀλλὰ τὶς σκέψεις,

αὐτὲς τὶς φοβόταν. Τὸ λιγνὸ χέρι του ἤξερε νὰ μερώνει τ' ἄγρια θερία· ἀλλὰ μιὰ σκέψη φλογερὴ καὶ κυριαρχική, σὰν αὐτὲς ποὺ συχνάζουν στὴ λατινικὴ ἔρημο, θὰ τὸν καταβρόχθιζε. Ὅταν ὁ κακὸς δαίμονας τὸν ὡδήγησε στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ ἔδειξε μὲ τὸ δάχτυλο τὸν εὔφορο κάμπο καὶ τοῦ χάραξε τὴν ἡγεμονία τῶν διάφορων βασιλείων αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ τὰ βαθιὰ καὶ μανιασμένα ρέματα τῆς ἀνθρώπινης ἐπιθυμίας, ἔκλεισε τὰ ματόφυλλα: δὲ θέλησε οὔτε νὰ ἰδεῖ οὔτε νὰ ξέρει. Μὰ ὁ Ἀποκαλυπτὴς πρέπει ν' ἁπλώνει, πέρ' ἀπὸ κάθε ὅριο, τὸν ὁρίζοντα τῆς συνείδησής του, ν' ἀγκαλιάζει καὶ τὶς μέρες καὶ τὰ χρόνια καὶ τοὺς αἰῶνες καὶ τὶς χιλιετηρίδες, ὥστε ἡ ἀλήθεια ποὺ μᾶς φέρνει, πηγάζοντας ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς ζωῆς ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἔζησαν ὡς τὴν παροῦσα ὥρα, νὰ φανεῖ σὰν ἑστία ὅπου νὰ μποροῦν νὰ μαζευτοῦν, ν' ἁρμονιστοῦν καὶ νὰ πληθύνουν οἱ ἐξυψωτικὲς δυνάμεις τοῦ μεγαλήτερου ὅσο τὸ δυνατὸ ἀριθμοῦ τῶν γενεῶν, γιὰ νὰ βαδίσουν πιὸ κατ' εὐθεῖαν καὶ πιὸ δμόψυχα πρὸς ἰδανικότητες πάντοτε ἀγνότερες».

Μερικὲς φορὲς μὲ συντρόφευε τὸ φάντασμα ἐκείνου πού, μιὰ μέρα, πίστεψε πὼς δημιούργησε τὸ νέο Βασιλέα τῆς Ρώμης. «Κεῖνο ποὺ ἔλειψε», σκεπτόμουν, «στὸ θαυμαστὸν αὐτὸν παρορμητὴ τῶν ἡρωϊκῶν θελήσεων καὶ εὔθυμο τρυγητὴ τοῦ νέου αἵματος, ὑπῆρξε ἡ ἀσκητικὴ προσήλωση στὸν τάφο τῶν ἐθνῶν. Ἂν εἶχε μπορέσει ν' ἀποστρέψει μιὰ στιγμὴ τὸ πνεῦμα του ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ τὸν καταπονοῦσαν καὶ νὰ

τὸ προσηλώσει πρὸς τ' ἀκίνητα πράγματα, θὰ συλλάβαινε ἴσως ἀνώτερη ἰδέα γιὰ τὸ θνητὸ εἶναι του καὶ θὰ ὥριζε τὴν ἰδέα αὐτὴ ρυθμίστρα τῆς ἀνδραγαθίας· καὶ τὸ λατινικὸ τῆς κυριαρχίας ὄνειρό του θὰ συσφίγγουταν μ' ἕνα τρόπο τόσο σταθερὸ καὶ γερὸ ποὺ οὔτε ἡ δύναμη τῶν γεγονότων οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ διαλύσουν καὶ τὸ καταστρέψουν γιὰ πάντα, καθὼς συνέβηκε. Ἀλλὰ ἡ ἰδέα του, δεμένη πάρα πολὺ σφιχτὰ μὲ τὴν καθημερινὴ ζωή του, τὴν πάρα πολὺ φιλάνθρωπη, ἔμελλε νὰ πεθάνει μαζὶ μ' αὐτόν. Δὲν κατώρθωσε νὰ γνωρίσει τὸ μυστικὸ μὲ τ' ὁποῖο παρατείνουμε στὸ χρόνο τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς πράξης. Ἦταν λάθρες οἱ ἐσωτερικὲς παρορμήσεις τ' ἀνθρώπου· μὰ δὲν εἶχαν παρὰ μιὰ δύναμη λιγόστιγμης καὶ ἀβέβαιης διαχυτικότητας, γιατὶ εἶχαν τὴ γένεσή τους σ' ἕνα κέντρο αὐθόρμητων δυνάμεων, μὴ ὑποταγμένων σ' ἀντίληψη ὑπέροχα σχηματισμένη ἀπὸ αὐστηρὴ σειρὰ σκέψεων. Ἐπίσης τὸ ἔργο του δὲν ὑπῆρξε ἀνώτερο τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ δὲ βάσταξε παρὰ ὅσο μπορεῖ νὰ βαστάξει μιὰ σφαγή. Ἡ ἀπόκριση ποὺ δώσε ἡ Πυθία γιὰ τὴν τύχη τῆς Κορίνθου μπόρεσε, ὕστερα ἀπὸ χιλιετηρίδες, νὰ ἐφαρμοστεῖ γι' αὐτόν.—*Θυλικὸς ἀετὸς γκαστρώθηκε, πάνου σὲ βράχο· καὶ θὰ γεννήσει ἄγριο λεοντάρι, ποὺ θὰ κάνει μεγάλη σφαγή, ἀχόρταστο γιὰ σάρκες ἀνθρώπινες.*— Ὑπάκουσε σ' αὐτὸ τὸ χρησμό, ὅπως ὁ τυρρανίσκος Κύψελος. Καὶ ὁ Βασιλιὰς τῆς Ρώμης σβήστηκε σὰν ἀνάλαφρος ἀχνός, μάτια».

Τέτιας λογῆς σκέψεις γεννοῦσε ἐντός μου ἡ θέα τοῦ τόπου ἐκείνου, ποὺ ὁ Ντάντε εἶπε πὼς ἡ ἴδια ἡ φύση τὸν εἶχε φτιάξει γιὰ τὴν παγκόσμια ἡγεμονία : ad

universaliter principandum. Καί, ἐνῶ μοῦ ἔρχόνταν στὸ μνημονικὸ τὰ νταντικὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἀπόδειξης τοῦ δίκιου τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, εἶχα τὶς ψηλότερες κορφὲς τοῦ λογικοῦ μου κατεχόμενες ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐντολὴ ποὺ οἱ λατινικοὶ λαοί, ἂν ἔχουν τὴ θέληση νὰ ξαναγεννηθοῦν, θὰ ἔπρεπε ν' ἀσπασθοῦν στὸν ἀκριβὴ καὶ αὐστηρὸ τύπο της, κάνοντάς την κανόνα τῆς διαγωγῆς τους : —Maxime nobili maxime proesse convenit· στὸν πιὸ εὐγενικὸ ἁρμόζει πιότερο νὰ διοικεῖ.

Καὶ σκεπτόμουν, συντροφιασμένος ἀπὸ τὸ μεγάλο καὶ τυραννικὸ αὐτὸ πνεῦμα : «Ὦ σεβάσμιε πατέρα τῆς γλώσσας μας, πίστευες στὴν ἀνάγκη τῆς ἱεραρχίας καὶ τῆς διαφορᾶς μέσα στοὺς ἀνθρώπους· πίστευες στὴν ὑπεροχὴ τῆς μεταδομένης κληρονομικὰ στὸ αἷμα ἀρετῆς· πίστευες ἀκράδαντα σὲ μιὰ φυλετικὴ ἀρετὴ ποὺ βαθμηδόν, ἀπὸ ἐκλογὴ σ' ἐκλογή, θὰ μποροῦσε ν' ἀνυψώσει τὸν ἄνθρωπο ὡς τὴ μεγαλήτερη λαμπρότητα τῆς ἠθικῆς του ὁμορφιᾶς. Ἐκθέτοντας τὴ γενεολογία τοῦ Αἰνεία, ἔβλεπες στὸ «concorso del sangue» (στὴ συμβολὴ τοῦ αἵματος) ἕνα βέβαιο θεῖο προορισμό. Λοιπόν, μὲ ποιὰ μυστηριώδικη συνένωση αἱμάτων, μὲ ποιὰ διάπλατη πεῖρα καλλιεργειῶν,ἀπὸ ποιὰ συμφωνία εὐνοϊκὴ τῶν περιστάσεων θ' ἀναφανεῖ ὁ νέος Βασιλιὰς τῆς Ρώμης; Natura ordinatus ad imperandum, προωρισμένος ἀπὸ τὴ φύση γιὰ νὰ διοικήσει, μὴ μοιάζοντας ὅμως μὲ κανένα ἄλλο μονάρχη, δὲ θἀρθεῖ νὰ ἐπιβεβαιώσει ἢ νὰ ἐξυψώσει τὶς ἀξίες πού, ἀπὸ πολὺ καιρὸ τώρα, κατ' ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν διάφορων δογμάτων, οἱ λαοὶ συνηθίζουν ν' ἀποδίνουν στὰ πράγματα τῆς ζωῆς· ἀπεναντίας, θἀρθεῖ νὰ τὶς καταργήσει καὶ

νὰ τὶς ἀναποδογυρίσει. Γνωρίζοντας ὅλες τὶς σημασίες τῶν γεγονότων ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔχοντας κατανοήσει τὴν οὐσία ὅλων τῶν ὑπερτάτων θελήσεων ποὺ προσδιώρισαν τὶς σημαντικώτερες κινήσεις, θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ οἰκοδομήσει καὶ νὰ ρίξει πρὸς τὸ μέλλον τὸ ἰδανικὸ ἐκεῖνο σημεῖο ἀπ' ὅπου οἱ προνομιοῦχες φυλὲς θὰ μπορέσουν ἐπὶ τέλους νὰ ὑπερπηδήσουν τὸ χάσμα, ποὺ σήμερα φαίνεται νὰ τὶς χωρίζει ἀπὸ τὴ φιλοδοξημένη κυριαρχία».

Καὶ ἡ εἰκόνα αὐτὴ ἑνὸς βασιλιᾶ, ἀνάμεσα, σ' ὅλες τὶς εἰκόνες τὶς βγαλμένες ἀπὸ τὴν ἱερὴ ἐκείνη γῆ καὶ τὶς μπασμένες στὴν ψυχή μου, ἡ εἰκόνα αὐτὴ μοῦ γινόταν, φορὲς-φορές, τόσο φανερὴ ποὺ ἔπαιρνε τὴν ὄψη μορφῆς πραγματικῆς· καὶ τὴν παρατηροῦσα μὲ θέρμη, ἐνῶ στὸ πνεῦμα μου φεγγοβολοῦσαν μ' ἀπερίγραφτη ὁμορφιὰ γοργὲς ἰδέες ποὺ κατόπι σκοτείνιαζαν γιὰ νὰ μὴν ἀναλάμψουν ἴσως ποτὲ πιά.

Ἔτσι ὁ ρωμαϊκὸς κάμπος, μὲ τὴν αὐστηρή του διδασκαλία, μὲ παρωρμοῦσε νὰ ἐπιδιώκω τὴν ὁλοκληρότητα τῆς ἀντρειωσύνης μου, νὰ βεβαιώνω τὴν ἐσωτερική μου κυριαρχία, νὰ διαγράφω μὲ σταθερὸ χέρι «τὴν περιφερικὴ ἐκείνη γραμμὴ ὅπου γεννιέται ἡ ἀνθρώπινη ὁμορφιά», κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Λεονάρντο. Καὶ ρωτιόμουν, στὸ τέλος κάθε μέρα, : «Ποιὲς εἶναι κεῖνες οἱ σκέψεις ποὺ μ' αὐτὲς πλήθυνε ὁ θησαυρός μου ; Ποιὲς καινούριες δυνάμεις ἀναπτυχτῆκαν στὴν ὑπόστασή μου ; Ποιὲς καινούριες δυνατότητες ξάνοιξε ἡ ματιά μου ;» Καὶ ἤθελα ἡ πᾶσα μέρα νὰ φέρνει τὴ

σφραγίδα τοῦ ὕφους μου, νὰ ξεχωρίζει μὲ τὸ γνώρισμα μιᾶς τέχνης ἀκμαίας, μὲ κάποιο περήφανο ἔμβλημα νίκης· γιατὶ ὁ ἀγαπημένος Θουκυδίδης μοῦδινε τὸ παράδειγμα τῶν στρατηγῶν του ποὺ δὲν παραλείπουν ποτὲ ν' ἀπαγγείλουν μιὰν ὄμορφη καὶ φωτεινὴ δημηγορία, κατόπι μάχονται μ' ὅλες τους τὶς δυνάμεις, καὶ τελικὰ ὑψώνουν στὸ πεδίο τῆς μάχης ἕνα τρόπαιο.

— Πρὸς τί ὅλ' αὐτά ; ἐπαναλάβαινε ὡς τόσο ἀπὸ σιμὰ καὶ ἀπὸ ξέμακρα ἕνα νύχτιο κοπάδι, μὲ φωνὴ ποὺ θύμιζε τὴ φωνὴ τῶν εὐνούχων. Ποιά εἶναι ἡ σημασία, ποιὰ εἶναι ἡ ἀξία τῆς ζωῆς ; Γιατὶ νὰζοῦμε ; Γιατὶ νὰ κοπιάζουμε ; Κάθε προσπάθεια εἶναι ἀνώφελη, ὅλα εἶναι πόνος καὶ ματαιότητα. Κεῖνο ποὺ πρέπει, εἶναι τὸ νὰ σκοτώσουμε τὰ πάθη, τὸ ἕνα κατόπι τ' ἄλλου, καὶ νὰ φροντίσουμε νὰ ξεριζώσουμε ἀπὲ βαθειὰ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐπιθυμία, αὐτὲς πηγὲς τῆς αἰτίας τῆς ζωῆς. Ἡ ἐγκατάλειψη, ἡ πλέρια ἀσυνειδησία, τὸ σβήσιμο κάθε ὀνείρου, ἡ ἀπόλυτη ἐνμηδένιση, νὰ ἡ τελικὴ ἀπολύτρωση !

Ἦταν μιὰ ἄθλια λεπριασμένη φυλή, αὐτὴ ποὺ ἀναμασοῦσε τ' ἀνιαρὸ αὐτὸ παράπονο. Καθὼς ἱστορίζει ὁ ἁπλὸς Ἡρόδοτος, οἱ ἀρχαῖοι Πέρσες ἀπόδιναν τὴν ἀποτρόπαιη αὐτὴ ἀρρώστεια σὲ σράλματα γινόμενα κατὰ τοῦ Ἥλιου. Καί, πραγματικά, ἡ δουλόπρεπη αὐτὴ φυλὴ εἶχε προσβάλει τὸν Ἥλιο.

Μέρος αὐτοῦ τοῦ κοπαδιοῦ, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐξαγνιστεῖ, βυθιζόταν σὲ πλατειὰ λουτρὰ οἴχτου ὅπου μαλάκωνε καὶ ἀνάλυωνε μὲ συντριβὴ τῆς καρδιᾶς μεγάλη. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔκανε λιγώτερο ἀποκρουστικὸ τὸ θέαμα.

Ἔστρεφα τὰ μάτια καὶ προσεχτικὰ στήλωνα τ' αὐτὶ

πρὸς ἄλλο μέρος· καὶ μιὰ θαυμάσια ἀγαλλίαση ἔκανε νά χτυπάει ἡ καρδιά μου, γιατὶ τ' ἀσκέπαστα ἀπὸ δάκρυα μάτια μου ἀντιλαμβανόνταν ὅλες τὶς γραμμὲς καὶ ὅλα τὰ χρώματα, γιατὶ τ' ἄγρυπνα καὶ γερὰ αὐτιά μου ἄκουγαν ὅλους τοὺς ἤχους καὶ ὅλους τοὺς ρυθμούς, γιατὶ τὸ πνεῦμα μου μποροῦσε ἀνεμπόδιστα ν' ἀπολαύει τὰ φευγαλέα φαινόμενα, γιατὶ ἤξερε νὰ καλλιεργεῖ ἐντός του ἐντελῶς ἄλλες μελαγχολίες καὶ νὰ βρίσκει τὴν πιὸ ἀγαπημένη γοητεία τῆς ζωῆς ἀκριβῶς στὴν ταχύτητα τῶν μεταμορφώσεων της καὶ στὴ σκοτεινιὰ τῶν μυστηρίων της. Καὶ τότε προσευχήθηκα : «Ὦ πολύμορφη ὁμορφιὰ τοῦ κόσμου, ὁ ὕμνος μου δὲν ὑψώνεται μονάχα πρὸς ἐσένα· ὄχι πρὸς ἐσένα μονάχα μὰ καὶ πρὸς τοὺς προγόνους μου, μὰ καὶ πρὸς ὅσους μπόρεσαν νὰ σὲ χαροῦν στοὺς ἀπόμακρους αἰῶνες καὶ μοῦ μετάδωσαν τὸ φλογερὸ καὶ πλούσιο αἷμα τους. Δοξασμένοι νὰ εἶναι καὶ τώρα καὶ πάντα γιὰ τὶς ὄμορφες πληγὲς π' ἄνοιξαν, γιὰ τὶς ὄμορφες πυρκαϊὲς π' ἄναψαν, γιὰ τὰ ὄμορφα ποτήρια π' ἄδειασαν, γιὰ τὰ ὄμορφα φορέματα ποὺ τοὺς στόλισαν, γιὰ τὰ καμαρωτὰ ὄμορφ' ἄτια ποῦ χαϊδεψαν, γιὰ τὶς ὄμορφες γυναῖκες ποὺ κατάχτησαν, γιὰ ὅλες τὶς μέθες τους, γιὰ τὶς μεγαλοπρέπειές τους καὶ τὶς λαγνεῖες τους, δοξασμένοι νἄναι ! Γιατὶ μοῦπλασαν ἔτσι αὐτὲς τὶς αἰσθήσεις ποὺ μπορεῖς πλατιὰ καὶ βαθιὰ νὰ καθρεφτίζεσαι ὦ ὁμορφιὰ τοῦ Κόσμου, σὰ σὲ πέντε πλατειὲς καὶ βαθειὲς θάλασσες !»

Ὡς τόσο οἱ ποιητὲς ἀφοῦ ἐξάντλησαν τὸ θησαυρὸ τῆς ῥίμας ἀναχαλῶντας τὶς εἰκόνες τῶν ἄλλων καιρῶν

κλαίγοντας τὶς νεκρωμένες ὀνειροφαντασίες τους καὶ ἀπαριθμίζοντας τὶς ἀποχρώσεις τῶν φύλλων ποὺ πέφτουν, ρωτοῦσαν μὲ ἢ χωρὶς εἰρωνεία : «Ποιὸ μπορεῖ νᾶναι σήμερα τὸ χρέος μας ; Ὀφείλουμε νὰ ἐπιταχύνουμε μ' ἀνήσυχα ἑξάμετρα τὴν πτώση τῶν βασιλιάδων, τὴν ἀνακήρυξη τῶν δημοκρατιῶν, τ' ἀνέβασμα τῆς πλεμπάγιας στὴν ἐξουσία ; Δὲν ὑπάρχει στὴ Ρώμη ὅπως ἄλλοτε στὰς Ἀθήνας κανένας Κλεοφῶν δημαγωγὸς καὶ κατασκευαστὴς λυρῶν ;

Θὰ μπορούσαμε μὲ μικρὸ μισθὸ καὶ μὲ τὰ κουρντισμένα ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον ὄργανά του νὰ πείσουμε τοὺς ἄπιστους πῶς στὸ ὄχλο ἐδρεύουν ἡ δύναμη, τὸ δίκιο, ἡ σκέψη, ἡ σοφία, τὸ φῶς...»

Μὰ κανεὶς ἀνάμεσ' ἀπ' αὐτούς, πιὸ μεγαλόψυχος καὶ πιὸ περήφανος, δὲ σηκωνότανε ν' ἀποκριθεῖ : «Ὑπερασπισθῆτε τὴν Ὀμορφιά ! Αὐτὸ εἶναι τὸ μοναδικό σας χρέος. Ὑπερασπισθῆτε τ' ὄνειρο ποὖν' ἐντός σας ! Ἀφοῦ σήμερα οἱ θνητοὶ ἀρνιοῦνται τὸ φόρο τιμῆς καὶ σεβασμοῦ στοὺς ψάλτες, στὰ θρέματα τῆς Μούσας ποὺ τοὺς λατρεύει, ὅπως ἔλεγε ὁ Ὀδυσσέας, ὑπερασπισθῆτε μ' ὅλα τὰ ὅπλα σας, ἀκόμα μὲ τὸ χλευασμό, ἂν αὐτὸς εἶναι ἀποτελεσματικώτερος ἀπὸ τὸ περγέλιο. Φροντίστε νὰ δηλητηριάστε μὲ τὰ πιὸ ἁψὰ δηλητήρια τὶς μύτες τῶν βελῶν σας. Κάνετε ὥστε οἱ σαρκασμοί σας, σὰ φωτιὰ ποὺ τρώει τὰ πάντα, νὰ φτάνει ὡς τὸ μεδούλι καὶ νὰ τὸ καταστρέφει. Χαράξτε ὡς τὸ κόκκαλο τὰ ἡλίθια μέτωπα ἐκείνων ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ βάλουν στὴν κάθε ψυχὴ μιὰ καὶ τὴν ἴδια μάρκα, σὰ σ' ἐργαλεῖα κοινωνικά, καὶ νὰ καταστήσουν ὅμοια ὅλα τ' ἀνθρώπινα κεφάλια σὰν τὰ κεφάλια τῶν καρφιῶν κάτω ἀπ' τὸ σφυροκόπημα τοῦ καρφιτζῆ. Οἱ ξεφρενιασμένοι

καγχασμοὶ σας ν᾽ ἀνεβκίνουν ὡς τὸν οὐρανὸ ὅταν ἀκοῦτε τοὺς ἱπποκόμους τοῦ Μεγάλου Κτήνους νὰ ξεφωνίζουν στὶς συγκεντρώσεις. Κηρῦξτε καὶ δεῖξτε, πρὸς δόξα τοῦ Λογικοῦ, πὼς τὰ λόγια τους δὲν εἶναι λιγώτερο βάναυσα ἀπὸ τὰ πολύβοα ρεψίματα χωριάτη, ποὖχει τὸ στομάχι παραγεμισμένο λαχανικά. Κηρῦξτε καὶ δεῖξτε πὼς τὰ χέρια τους, ποὺ ὁ Ντάντε ὁ πατέρας σας θὰ τοὺς ἔδινε τὸ ἴδιο ποὔδωσε καὶ στὰ νύχια τῆς Θαΐδας ἐπίθετο εἶναι κατάλληλα νὰ μαζεύουν τὶς σβουνιὲς κι ὄχι ἄξια νὰ ὑψώνουνται στὶς συγκεντρώσεις γιὰ τὰ ψηφίσματα τῶν νόμων. Ὑπερασπιστῆτε τὴ σκέψη π᾽ ἀπειλοῦν, τὴν ὁμορφιὰ ποὺ προσβάλλουν. Θἀρθεῖ κάποια μέρα ποὺ θ᾽ ἀποπειραθοῦν νά κάψουν τὰ βιβλία, νὰ συντρίψουν τ᾽ ἀγάλματα, νὰ ξεσκίσουν τοὺς πίνακες. Ὑπερασπισθῆτε τὸ παλιὸ φιλελεύθερο ἔργο τῶν δασκάλων σας καὶ τὸ μελλοντικὸ ἔργο τῶν μαθητῶν σας ἀπὸ τὴ μανία τῶν μεθυσμένων σκλάβων. Μὴν ἀπελπίζεστε γιατ εἶστε λίγοι. Κατέχετε τὴν ὑπέρτατη δύναμη καὶ γνώση τοῦ κόσμου : τὸ Λόγο. Μιὰ σειρὰ λέξεων μπορεῖ νὰ ξεπεράσει σὲ φονικότητα μιά συνταγὴ χημική. Ἀντιτάχτε ἀποφασιστικὰ στὴν καταστροφὴ τὴν καταστροφή.»

Καὶ οἱ πατρίκιοι, στερημένοι ἀπὸ κάθε δύναμη ἐν ὀνόματι τῆς ἰσότητας, θεωρούμενοι σὰν ἤσκιοι κόσμου γιὰ πάντα ἐξαφανισμένου, οἱ περσότεροι ἄπιστοι πρὸς τὴ γενειά τους καὶ μὴ ξέροντας ἢ λησμονῶντας τὶς προγονικές τους τέχνες τῆς κυριαρχίας, ρωτοῦσαν τώρα κι᾽ αὐτοί : «Σὰν τί μπορεῖ νἄναι σήμερα τὸ χρέος μας ;

Ὀφείλουμε νὰ ξεγελᾶμε τὸ χρόνο καὶ τοὺς ἑαυτούς μας ζητῶντας νὰ τρέφουμε μιὰ ξέθωρη ἐλπίδα ἀνάμεσα στὶς μαραμένες ἀναμνήσεις κατ' ἀπὸ θόλους ἱστορημένους ἀπὸ αἱμοστάλαχτη μυθολογία καὶ πάρα πολὺ εὐρύχωρους γιὰ τὴν αἰσθηματική μας ἀνάσα ; Ἢ ὀφείλουμε ν' ἀναγνωρίσουμε τὸ μεγάλο δόγμα τοῦ 89, ν' ἀνοίξουμε τίς στοὲς τῶν ἀρχοντικῶν μας αὐλῶν στὴ λαϊκὴ πνοή, νὰ στολίσουμε μὲ φανάρια τὰ μπαλκόν·α μας ἀπὸ τιτανόλιθο στὶς γιορτὲς τοῦ Κράτους, νὰ γίνουμε οἱ συνεταῖροι τῶν ἑβραίων μπανκιέρηδων, νὰ ἐξασκήσουμε τὴ μικρή μας κυριαρχία γιομίζοντας τὸ ψηφοδέλτιο μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ ράφτη μας, τοῦ καπελλᾶ μας, τοῦ παπουτσῆ μας, τῶν τοκογλύφων μας καὶ τῶν δικηγόρων μας ;

Κάποιος μέσ' ἀπ' αὐτούς, ποὺ δὲν τ' ἄρεσαν οἱ εἰρηνικὲς παραιτήσεις, οἱ κομψὲς ἀνίες κ' οἱ ἀνώφελες εἰρωνείες, ἀποκρινόταν : Γυμναστῆτε σεῖς οἱ ἴδιοι ὅπως γυμνάζετε τὰ εὐκίνητα ἄλογά σας, προσμένοντας τὰ γεγονότα. Μάθετε τὴ μέθοδο νὰ στερεώνετε καὶ νὰ δυναμώνετε τὸν ἑαυτό σας, ὅπως ἐμάθατε τὴ μέθοδο νὰ νικᾶτε στὶς ἱπποδρομίες. Ἔχετε ἀρκετὴ θέληση ὥστε νὰ ὑποτάζετε ὅλες σας τὶς δυνάμεις στὴν εὐθεία γραμμὴ πρὸς ἕναν ὡρισμένο σκοπὸ καὶ ἀκόμα τὰ πιὸ ἀνήσυχα πάθη σας καὶ τὰ πιὸ συνταραχτικά ἐλατιώματά σας. Πειστῆτε πὼς ἡ οὐσία τοῦ ἀτόμου ὑπερβαίνει σὲ ἀξία ὅλα τὰ δευτερεύοντα προσόντα καὶ πὼς ἡ κυριαρχία τοῦ ἴδιου μας ἑαυτοῦ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἡ σφραγίδα τῆς ἀριστοκρατίας. Μὴ πιστεύετε παρὰ στὴ μετρημένη ἀπὸ τὴν πολύχρονη πειθαρχία δύναμη. Ἡ δύναμη εἶν' ὁ πρῶτος νόμος τῆς φύσης, νόμος ἄφθαρτος καὶ ἀκατάργητος. Ἡ πειθαρχία εἶναι ἡ ὑπέρτερη

ἀρετὴ τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου. Ὁ κόσμος δὲ μπορεῖ νἄναι συγκροτημένος παρὰ μόνο ἀπάνου στὴ δύναμη, τόσο στοὺς χρυσοὺς αἰῶνες ὅσο καὶ στὶς βάρβαρες ἐποχές. Ἂν συνέβαινε, κ' ἕνας δεύτερος κατακλυσμὸς τοῦ Δευκαλίωνα κατάστρεφε ὅλες τὶς γήϊνες φυλὲς καί, καθὼς στὸν ἀρχαῖο μύθο, βγαῖναν ἀπὸ τὶς πέτρες νέες γενιές, οἱ ἄνθρωποι, μόλις βγαλμένοι ἀπὸ τὴ γεννήτρα Γῆ, θὰ χτυπιοῦντανε ἀναμεταξύ τους ὡς ὅτου ὁ πιὸ δυνατὸς θὰ εἶχε μπορέσει νὰ κυριαρχήσει στοὺς ἄλλους. Προσμένετε λοιπὸν κ' ἑτοιμᾶστε τὰ γεγονότα. Ἀργὰ ἢ γλήγορα, μόλο ποὺ εἶστε λίγοι, θὰ κατωρθώσετε νὰ ξαναπιάσετε τὰ γκέμια γιὰ νὰ δαμάσετε τὰ πλήθη σ' ὄφελό σας. Καί, ἀληθινά, δὲ θὰ σᾶς εἶναι καὶ πολὺ δύσκολο νὰ ὑποτάξετε τὸ κοπάδι στὴν ὑπακοή. Ὁ ὄχλος μένει πάντα σκλάβος, γιατὶ ἔχει ἔμφυτη ἀνάγκη ν' ἁπλώνει τὰ χέρια νὰ τοῦ τ' ἁλυσοδένουν. Ποτέ, ὡς τὸ τέρμα τῶν αἰώνων, δὲ θὰ νιώσει στὴν καρδιά του τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας. Μὴ ξεγελιέστε ἀπὸ τὰ ξεφωνητά του καὶ τὶς ἄπρεπες διαστροφές του, ἀλλὰ θυμᾶστε πάντα πὼς ἡ ψυχὴ τοῦ πλήθους εἶναι ὑποκείμενη στὸν Ἰνικό. Ἐπίσης, ἂν χρειαστεῖ, καλὰ θὰ κάνετε νὰ προμηθευθῆτε καμουτσίκια ποὺ νὰ σφυρίζουν, νὰ πάρετε ὄψη προσταχτική, νὰ μηχανευτῆτε κανένα εὔθυμο στρατήγημα. Ὅταν ὁ Ὀδυσσέας, γόνιμος σὲ πανουργίες, διάτρεχε τὸ στρατόπεδο γιὰ νὰ μαζέψει τοὺς πολεμιστὲς στὴν Ἀγορά, ἂν συναντοῦσε κανένα τῆς πλεμπάγιας ποὺ ξεφώνιζε, τὸν τιμωροῦσε μὲ τὸ σκῆπτρο του καὶ τὸν μάλωνε μὲ τὰ τραχειὰ αὐτὰ λόγια: «Στάσου, χαμένε, καὶ ἄκου τοὺς ἀνωτέρους σου· εἶσαι δειλὸς κι ἄψυχος, καὶ ποτὲ δὲν ἔκανες καὶ σὺ κάτι, οὔτε σὲ μάχη οὔτε σὲ συμβού-

λιο !» Ὁ εὐγενὴς δημαγωγός. Ἀλκιβιάδης, γνώστης τόσο, ὅσο ὑπῆρξε ποτὲ ἄνθρωπος, νὰ κυβερνάει τὸ Μεγάλο Κτῆνος, ἄρχιζ' ἔτσι μιά του δημηγορία γιὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Σικελίας : «Σὲ μένα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀνήκει τὸ δικαίωμα νὰ διοικήσω καὶ θαρρῶ πὼς εἶμαι ἄξιος τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ.» Μὰ τὸ πιὸ βαθὺ ἀπ' ὅλα τὰ μαθήματα καὶ τὸ πιὸ ἐπίκαιρο γιὰ σᾶς εἶναι αὐτὸ ποὺ σᾶς δίνει ὁ Ἡρόδοτος στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου Μελπομένη. Ἰδοὺ το.— Οἱ Σκύθες, ἔχοντας μείνει εἰκοσιοχτὼ χρόνια μακρυὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα τους ἐπειδὴ εἶχαν κρατήσει ὑπὸ τὴν κυριαρχία τους τὴν ἀπάνω Ἀσία, ὅταν θέλησαν νὰ ξαναγυρίσουν στὸν τόπο τους, ὕστερα ἀπὸ τόσο μακροχρόνιο διάστημα, δὲ συνάντησαν λιγώτερες δυσκολίες ἀπ' ὅσες εἶχανε δοκιμάσει στὸ μηδικὸ πόλεμο. Μεγάλη ἐχθρικὴ στρατιὰ τοὺς ἔφραζε τὴν εἴσοδο. Καὶ αὐτὸ προερχόταν ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ σκύθισσες γυναῖκες, στερημένες γιὰ πολὺ καιρὸ τοὺς ἄντρες τους, πέσαν μὲ τοὺς σκλάβους τους. Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς σκλάβους καὶ αὐτὲς τίς γυναῖκες βγῆκε μιὰ γενιὰ νέα ἀντρῶν, ποὺ γνωρίζοντας τὴν καταγωγή τους, στραφῆκαν ἐναντίο κειν῀ων ποὺ γυρίζαν ἀπὸ τὴ Μηδία. Καὶ κατὰ πρῶτο, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸ πέρασμα, κατασκευάσαν τάφρο ποὺ ἔπιανε ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ταυρίδας ἕως τὴ Μαιώτιδα λίμνη, πολ῀υναι πλατύτατη. Ἔπειτα, χάρη σ' ἰσχυρὰ ἀμυντικὰ ἔργα, κατώρθωσαν ν' ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεση τῶν Σκυθῶν. Κ' ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι αὐτοί, ὕστερ' ἀπὸ πολλὲς συγκρούσεις, ἔβλεπαν πὼς δέν μποροῦσαν μὲ κανένα τρόπο νὰ προκόψουν μὲ τὰ ὅπλα, τότε ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἄρχισε νὰ λέει : «Ὦ Σκύθες, γιατί τσακιζόμαστε τόσο πολύ ; Μὲ τὸ νὰ πολεμοῦμε μὲ τοὺς

σκλάβους μας, ἐξασθενίζομε μεῖς οἱ ἴδιοι μὲ ἀδιακόπους θανάτους· καί, ἂν τοὺς σκοτώνουμε, δὲν κάνουμε τίποτ᾽ ἄλλο ἀπ᾽ τὸ νὰ λιγοστεύουμε τὸν ἀριθμὸ τῶν δούλων ποὺ θὰ ἔχουμε αὔριο. Γι᾽ αὐτὸ συμπεραίνω πὼς εἶναι καιρὸς ν᾽ ἀφήσουμε κατὰ μέρος τὰ κοντάρια καὶ τὶς λόγχες, καὶ πὼς καθένας μας θὰ ἔπρεπε νὰ κουνήσει μονάχα τὸ καμουτσὶ τ᾽ ἀλόγου του καὶ ν᾽ ἀντιμετωπίσει ἔτσι τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς. Γιατί, βλέποντάς μας ὡς τὴν ὥρα αὐτὴ νὰ μαχόμαστε μὲ ὅπλα, πιστέψανε βέβαια πὼς εἶναι ἴσοι μας καὶ παιδιὰ τῶν ἴσων μας· μά, εὐθὺς σὰν ἰδοῦν πὼς ἀντὶ ὅπλα μεταχειριζόμαστε τὸ καμουτσὶ θὰ νιώσουν ἀμέσως πὼς εἶναι οἱ δοῦλοι μας· καὶ πεισμένοι ἀπόλυτα γιὰ τὴν πραγματική τους θέση δὲ θὰ μπορέσουν πιὰ νὰ μᾶς ἀντισταθοῦν.» Σὰν ἀκούσθηκε ὁ λόγος αὐτὸς οἱ Σκύθες ἀκολούθησαν τὴ συμβουλή. Καὶ οἱ ἀντίπαλοί τους, ὑπερβολικὰ τρομάζοντας ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, πάψανε νὰ πολεμοῦν καὶ τῶβαλαν στὰ πόδια. Ἰδοὺ πῶς οἱ Σκῦθες ἀναχτῆσαν τὴν πατρίδα τους.

— Ὦ κυρίαρχοι χωρὶς κυριαρχία, μελετῆστε αὐτὴ τὴν ἱστορία!»

Ἴσως, στὴν πολύμοχτη μοναξιά μου—μολονότι δὲ φοβήθηκα οὔτε τὴν ἀρρώστεια, οὔτε τὴν τρέλα, οὔτε τὸ θάνατο, ἀφοῦ κάτεχα τὴν προστάτισσα αὐτὴ φλέγα περηφάνειας, ὀκέψης καὶ πίστης — ἴσως σὲ κάποιες ὧρες, ἡ μελαγχολία μου ἐκρυβε ἀληθινὴ ἀνάγκη νὰ κοινωνήσει μὲ τ᾽ ἀδελφικὸ πνεῦμα, τὸ ἀκόμ᾽ ἀσυνάντητο, ἢ μ᾽ ἕνα σύνολο πνευμάτων ποὺ εἶχαν τὴν προ-

διάθεση νὰ παθαίνουνται εἰλικρινὰ γιὰ ὅ,τι μὲ συγκινοῦσε.

Ἡ ἔνδειξη ποὺ μ' ἔκανε νὰ πιστεύω στὴν ἀνάγκη αὐτή, ἦταν ἡ νοερὴ συνήθεια ποὺ εἶχα ν' ἀτενίζω τὶς θεωρίες τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν εἰκόνων σὲ συγκεκριμένη στερεὴ μορφή, ρητορικὴ ἢ λυρική, σὰ νὰ ἐπρόκειτο ν' ἀπευθυνθῶ σὲ φανταστικὸν ἀκροατή. Φλογεροὶ χείμαρροι εὐγλωττίας καὶ ποίησης μὲ πλημμύριζαν ξαφνικά, ἔτσι ποὺ μερικὲς φορές, γιὰ τὴν ξεχειλισμένη ψυχή μου, ἡ σιωπὴ γινόταν βαρειά.

Τότε, γιὰ νὰ ἐνδυναμωθῶ στὴ μοναξιά μου, σκέφτηκα νὰ δώσω σωματικὴ μορφὴ στὸ δαιμόνιο ἐκεῖνο, ποὺ σ' αὐτό, καθὼς μὲ δίδαξε ὁ πρῶτος μου δάσκαλος, εἶχα πίστη σὰν σὲ ἀλάνθαστο ὁδηγητή, ποὺ μ' ὁδηγοῦσε στὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἠθικοῦ μου εἰδώλου. Σκέφθηκα ν' ἀναθέσω σ' ὄμορφα κ' ἐπιταχτικὰ χείλη, βαμμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο αἷμα ποὺχω καὶ γώ, τὸ ἔργο νὰ μοῦ ἐπαναλαβαίνουν: Ὦ Ἐσύ, νᾶσαι τέτιος ποὺ ὀφείλεις νᾶσαι.

Ἀνάμεσα στὶς εἰκόνες τῶν προγόνων μου, ὑπάρχει μιὰ ποὺ μοῦ εἶναι προσφιλέστερη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες, καὶ ἱερὴ σὰν ἀναθηματικὸ εἰκόνισμα. Εἶναι τὸ ζωντανώτερο κ' εὐγενικώτερο ἄνθος τῆς γενιᾶς μου, μεινεμένο ἀθάνατο ἀπὸ τὸ χρωστῆρα θείου καλλιτέχνη. Εἶναι τὸ πορτραῖτο τοῦ Ἀλέξαντρου Καντέλμο, κόμητα τοῦ Βολτουράρα, ζωγραφισμένο ἀπὸ τὸ Βίντσι μεταξὺ 1 93, καὶ 1494, στὸ Μιλᾶνο, ὅπου ὁ Ἀλέξαντρος εἶχε στρατοπεδέψει μὲ τοὺς πολεμιστές του, τραβηγμένος ἀπὸ τὴν ἀνήκουστη μεγαλοπρέπεια τοῦ Σφόρτσα ἐκείνου ποὺ ἤθελε τὴ λομπαρδικὴ ἐκείνη πόλη νὰ τὴν κάνει μιὰ νέα Ἀθήνα.

Τίποτα στὸν κόσμο δὲν ἔχει γιὰ μένα παρόμοια ἀξία, καὶ κανένας θησαυρὸς δὲν ἐφυλάχτηκε ποτὲ μὲ πιότερο πάθος ζήλειας. Δὲν ἀποκάνω εὐχαριστῶντας τὴν τύχη ποὺ ἄφησε ν᾽ ἀναλάμψει στὴ ζωή μου ἡ ἐπίσημη εἰκόνα καὶ μοῦ ἐπίτρεψε τὴν ἀσύγκριτη ἡδυπάθεια τόσο πολύτιμου μυστικοῦ. «Ἂν κατέχεις κανένα πρᾶμα ὄμορφο, θυμήσου πὼς κάθε ματιὰ ξένη κλέβει τὴν ἰδιοκτησία σου. Μοιρασμένη, ἡ ἀπόλαυση τῆς ἐνατένισης λιγοστεύει· ἀρνήσου λοιπὸν τὸ μοίρασμα. Κάποιος, γιὰ νὰ μὴ συγχύσει τὴ ματιά του μὲ τὴ ματιὰ ἀγνώστου, σταμάτησε στὸ κατώφλι τοῦ δημόσιου μουσείου. Λοιπόν, ἂν ἀληθινὰ κατέχεις κανένα ὄμορφο πρᾶμα, κλεῖσε το πίσω ἀπὸ ἑφτὰ πόρτες καὶ σκέπασέ το μ᾽ ἑφτὰ παραπετάσματα». Κ᾽ ἕνα παραπέτασμα σκεπάζει τὴ μαγνητικὴ μορφή· μὰ τ᾽ ὄνειρό της εἶναι τόσο βαθὺ καὶ ἡ φλόγα της εἶναι τόσο δυνατή, ποὺ κάποτε τὸ πανὶ ἀνεμίζεται στὴν ὁρμὴ τῆς ἀναπνοῆς της.

Ἔδωσα στὸ Δαιμόνιο τὸ σχῆμα τ᾽ ἀγαπημένου αὐτοῦ εἰδώλου· καί, στὴ μοναξιά, τὸ αἰστάνθηκα νὰ ζεῖ μιὰ ζωὴ πολὺ πιὸ ἔντονη ἀπὸ τὴ δική μου. Δὲν εἶχα τάχα μπρός μου, χάρη στὴν ἀτέλειωτη μαγεία ἑνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγάλους ἀποκαλυπτὲς τοῦ κόσμου, δὲν εἶχα μπρός μου ἡρωϊκὸ πνεῦμα καταγόμενο ἀπ᾽ τὴν ἴδια σπορά, ποὺ καὶ γώ, ἀποτελεσμένο ἀπ᾽ ὅλα ἐκεῖνα τὰ διακριτικὰ χαραχτηριστικὰ τῆς γενιᾶς ποὺ ζητοῦσα ἐπίμονα ν᾽ ἀποκαλύψω τὸν ἴδιο μου ἑαυτὸ καὶ ποὺ φαίνονταν σ᾽ αὐτὸν μ᾽ ἀνάγλυφη ζωηρότητα σχεδὸν τρομαχτική ;

Νά το ἀκόμα μπρός μου, τὸ ἴδιο πάντα, καινούργιο πάντα. Ἕνα τέτιο κορμὶ δὲν εἶναι ἡ φυλακὴ τῆς ψυχῆς, μὰ τὸ πιστό της ἔκτυπο. Στὸ ἀγένειο σχεδὸν πρόσωπο,

ὅλες οἱ γραμμὲς εἶναι σταθερὲς καὶ ἀκριβολογημένες σὰ σὲ μπρούζο, μ' ἐπιμονὴ σκαλισμένο τὸ δέρμα σκεπάζει μὲ πυρόξανθη χλωμάδα μυῶνες ξερούς, συνηθισμένους νὰ φανερώνονται μὲ ἄγριο ἀνατρίχιασμα τὴν ὥρα τοῦ πόθου καὶ τῆς ὀργῆς· ἡ μύτη ἴσα καὶ ἄκαμπτη, τὸ σαγόνι κοκκαλιάρικο καὶ στενό, τὰ χείλια κολπωτὰ μὰ ἔντονα σφιγμένα, ἐκφράζουν τὴν παράτολμη θέληση· κ' ἡ ματιὰ μοιάζει μ' ὄμορφο ξίφος, στὸν ἦσκιο πυκνῶν μαλλιῶν, βαριῶν καὶ σχεδὸν μενεξεδένιων ὅπως τὰ τσαμπιὰ τῶν σταφυλιῶν πυρπολημένα ἀπὸ τὸν ἥλιο στὸ πιὸ ζωηρὸ κλῆμα. Ὀρθός, φαίνεται ἀπὸ τὸ γόνα κι ἀπάνω, ἀκίνητος· καὶ ὡς τόσο, στὴν πρώτη ματιά, ἡ φαντασία ἀναπαρασταίνει τὴν ἀπότομη χαλάρωση τῶν κνημῶν, εὐλίγιστων καὶ δυνατῶν σὰν τ' ἀτσάλι τῶν τοξευτρῶν, ποὺ θά δώσουν τρομερὴν ὁρμὴ στὸ κομψὸ αὐτὸ κορμὶ ἅμα ὁ ἐχθρὸς φανεῖ. Cave, adsum· τὸ παλιό γνωμικὸ τοῦ ταιριάζει καλά. Ντυμένος σ' ἀλαφρειὰ πανοπλία δαμασκιὰ φτιαγμένη ἀπὸ τέλειο τεχνίτη, ἔχει τὰ χέρια γυμνά, χέρια χλωμὰ κ' αἰσθαντικά, μὰ μὲ δὲν ξέρω κάτι τὸ τυραννικὸ καὶ σχεδὸν τὸ φονικὸ στὸ ξεκάθαρο περίγραμμά τους: τ' ἀριστερὸ στηριγμένο στὴ γοργόνα τοῦ φυλαχτῆρα, τὸ δεξὶ στὴ γωνιὰ ἑνὸς τραπεζιοῦ σκεπασμένου μὲ σκοτεινὸ βελοῦδο ποὺ φαίνεται ἡ ἄκρη του. Πάνου στὸ βελοῦδο, δίπλα στὶς σιδερένιες περιχειρίδες καὶ τὴν περικεφαλαία, εἶναι τοποθετημένα ἕν' ἀγαλματάκι τῆς Παλλάδας κ' ἕνα ρόϊδο ποὺ στὸ κοτσάνι του εἶν' ἐπίσης τὸ μυτερό του φύλλο καὶ ὁ φλογερὸς ἀνθός του. Πίσω ἀπὸ τὸ κεφάλι, ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα ἑνὸς παραθυριοῦ, ξεδιπλώνεται γυμνὸς κάμπος, ποὺ τὸν κόβει ξέμακρα σειρὰ λόφων μ' ἀπάνωθέ τους μι' ἀπότομη κορφή, μο-

ναχικὴ σάν περήφανη σκέψη. Καὶ στὸ κάτου μέρος, σὲ μιὰ καρτέλα διαβάζει κανεὶς αὐτὸ τὸ δίστιχο :

FRONS VIRIDIS RAMO ANTIQUO ET FLOS
IGNEUS UNO TEMPORE (PRODIGIUM) FRU-
[CTUS ET UBER INEST.

Σὲ ποιὸ μέρος καὶ μὲ ποιὰ σύμπτωση περιστάσεων ὁ Ἀλέξαντρος συναντήθηκε τὴν πρώτη φορὰ μὲ τὸ φλωρεντινὸ μαέστρο, ποὺ τὸν φώτιζε τότε ὅλη ἡ λαμπρότητα τῆς δύναμής του ;

Ἴσως σὲ κανένα συμπόσιο τοῦ Λουντοβίκ, ἀνάμεσα στὰ θαύματα ποὺ μὲ τ' ἀπόκρυφα τεχνάσματα ἔκαν' ὁ Μάγος ; Ἢ μᾶλλον στὸ παλάτι τῆς Τσετσίλια Γκαλλεράνι, ὅπου οἱ πολεμάρχοι πραγματευόνταν γιὰ τὴν τέχνη τῶν μαχῶν, ὅπου οἱ μουσικοὶ τραγουδοῦσαν, ὅπου οἱ ἀρχιτέκτονες κ' οἱ ζωγράφοι σχεδίαζαν, ὅπου οἱ φιλόσοφοι συζητοῦσαν γιὰ τὰ φυσικὰ πράγματα, ὅπου οἱ ποιητὲς ἀπάγγελλαν δικούς τους καὶ ξένους στίχους «μπροστὰ στὴν ἡρωίνα ἐκείνη», καθὼς διηγιέται ὁ Μπαντέλλο. Σ' αὐτὸ τὸ μέρος κυρίως μ' ἀρέσει νὰ φαντάζουμαι τὴν πρώτη τους συνάντηση, τὸν καιρὸ ὅπου πιὰ ἡ εὐνοουμένη τοῦ Μαύρου ἄρχιζε ν' ἀγαπάει μυστικὰ τὸν Ἀλέξαντρο.

Ποιὰ φλόγα τολμηρῆς διάνοιας καὶ ἐξουσιαστικῆς θέλησης θὰ διαφαινόταν στὸ πρόσωπο τοῦ νέου, ὥστε ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ Λεονάρντο νὰ μείνει γοητευμένος ! Ἴσως ὁ Ἀλέξαντρος καὶ αὐτὸς νὰ συζήτησαν ἀποτραβηγμένοι κατὰ μέρος «γιὰ τὰ μέσα καταστροφῆς κάθε ἀκρόπολης ἢ ἄλλου φρουρίου ποὺ δὲ

θὰ ἦταν χτισμένο πάνου σὲ βράχο»· καὶ ὁ ἀρχηγὸς φλεγόταν ἀπὸ ἐνδιαφέρο γιὰ τὰ φοβερὰ μυστικὰ τοῦ πλάνου αὐτοῦ δημιουργοῦ μαντονῶν, ποὺ ξεπερνοῦσε καὶ τοὺς πιὸ πολύμαθους τεχνίτες πολεμικῶν μηχανημάτων μὲ τὶς νεωτεριστικὲς μηχανές του. Ἴσως, ἀπάνου στὴ συζήτηση, ὁ Λεονάρντο πρόφερε καμμιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες του λέξεις γιὰ τὴν τέχνη τῆς ζωῆς· καὶ ἴσως ἐρευνῶντας τὰ μάτια τοῦ νέου, ποὺ γινόταν σιωπηλός, εἶδε σ' αὐτὸν πνεῦμα ἀποφασισμένο νὰ πάρει ἀπὸ τὴ ζωὴ κάθε τὶ ποὺ αὐτὴ μποροῦσε νὰ τοῦ δώσει, ἕναν τολμηρὸ φιλόδοξο, ὄχι ἀπ' αὐτοὺς π' ἀκολουθοῦν τυφλὰ τὴν τύχη τους, μὰ ποὺ κατεχτοῦν τὴ δύναμη μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης ποὺ πληθαίνει καὶ συνενώνει πρὸς τὸν ἴδιο σκοπὸ ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς δράσης. Καὶ κεῖνος πού, λίγα χρόνια ἀργότερα, θὰ γινόταν ὁ στρατιωτικὸς ἀρχιτέκτονας τοῦ Τσέζαρε Μπόρτζια, ἐκεῖνος ποὺ προσκαλοῦσε καὶ πρόσμενε ἕναν μεγαλόψυχο πρίγκηπα ποὺ ἡ ἐλευθερότητά του θὰ τοῦ πόσφερνε ἄφθονα τὰ μέσα νὰ βάλει σ' ἐνέργεια τ' ἀναρίθμητά του σχέδια, κεῖνος ἐκεῖ ἴσως εἶδε στὸ πρόσωπό του μὲ τὰ μακρυὰ μαλλιὰ πατρικίου τὸν Θεμελιωτὴ μιᾶς βασιλικῆς δυναστείας καὶ τὸν ἀγάπησε, γιατὶ ἐναπόθετε σ' αὐτὸν τὶς πιὸ λαμπρὲς ἐλπίδες του.

Μ' ἀρέσει νὰ φαντάζομαι πὼς ἡ βραχύλογη αὐτὴ σημείωση στ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Βίντσι, ποὺ τότε ἦταν ὁλόκληρος ἀφοσιωμένος στὴ μελέτη τοῦ ἔφιππου ἀγάλματος τοῦ Φραγκίσκου Σφόρτσα, μ' ἀρέσει, λέω, νὰ φαντάζομαι πὼς ἀναφέρεται στὸ βράδυ τῆς πρώτης των συνάντησης. «Προτελευταία ἡμέρα τ' Ἀπρίλη 1462. Τὸ μεγάλο ἱσπανικὸ ἄλογο τοῦ ἐκλαμπρότατου

Ἀλέξαντρου Καντέλμο : ἔχει ὄμορφον αὐχένα καὶ πάρα πολὺ ὄμορφο κεφάλι».

Δίχως ἄλλο βγαῖναν μαζὶ ἀπὸ τὸ παλάτι τῆς Τσετσίλια καὶ σταμάτησαν στὸ δρόμο, ξακολουθῶντας τὴ συνομιλία τους· καί, ὅταν ὁ Λεονάρντο ἀντίκρυσε τὸ ἱσπανικὸ ἄλογο, ζύγωσε νὰ τὸ ἐξετάσει. Χαϊδεύοντας τὸν ὄμορφο αὐχένα του, ἔκφρασε μὲ κάποιαν αὐθόρμητη ἀναφώνηση τοὺς τρομεροὺς κόπους ποὺ προξενοῦσαν στὸ μυαλό του, τὸ ποτὲ ἱκανοποιημένο, οἱ ἀδιάκοπες ἀναζητήσεις γιὰ τὸ μνημεῖο αὐτό, ὅπου ὁ Λουντοβίκο ὁ Μαῦρος ἤθελε νὰ δοξάσει τὴν τύχη τοῦ πατέρα του, καταχτητῆ τοῦ δουκάτου καὶ νικητῆ τῆς Γένοβας. Τὸ δημιουργικό του χέρι διάγραψε στὸν ἀγέρα τὸν κολοσσό, μὲ κάποια χειρονομία πλατειὰ ποὺ τὸν ἔκαμε ὁρατὸ στὰ μάτια τῆς ψυχῆς τοῦ νέου. Ἡ μέρα ξεψυχοῦσε· τὸ χρυσάφι ἀνοιξιάτικου σούρουπου κυμάτιζε στ' ἀετώματα τῆς χαρούμενης πόλης· ἕνα κοπάδι μουσικῶν περνοῦσε τραγουδῶντας· καὶ τ' ἄλογο ἄρχισε νὰ χλιμιντρίζει ἀπὸ ἀνυπομονησία. Τότε ἡρωϊκὴ περηφάνεια φαίδρυνε τὴν ψυχὴ τ' Ἀλέξανδρου καὶ τὸν ἐξίσωσε πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. «Ἄχ ! Νὰ πάω γιὰ τὴν κατάκτησή μου !» σκεπτόταν πηδῶντας στ' ἄλογο. Καὶ καθώς, ἀληθινά, δὲν πήγαινε παρὰ σὲ μιὰν ὅποια δουλειὰ τῆς κοινῆς ζωῆς, φώναξε ξαφνικὰ σὲ μιὰ κρίση πίκρας : «Σᾶς φαίνεται, μαέστρο Λεονάρντο, πὼς ἕνας ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ζωῆς στὴν κατάσταση ὅπου εἶμ' ἐγώ ;» Καὶ ὁ Λεονάρντο ποὺ δὲν ξαφνίστηκε ἀπὸ τ' ἀπροσδόκητα αὐτὰ λόγια : «Τὸ πᾶν εἶναι ν' ἀρχίσει ὁ ἀϊτὸς νὰ πετάει». Κ' ἴσως, βλέποντας τὸν ἀγένειο κεῖνο καβαλλάρη ποὺ ἀπομακρυνόταν μὲ τοὺς ἄντρες του, σκέφτηκε πὼς ἡ

φύση τὸν εἶχε κάνει βασιλιὰ «σὰν αὐτὸν πού, μέσα στὴν κυψέλη, γεννιέται condottiere τῶν μελισσῶν.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωΐ ἕνας ὑπηρέτης ἔφερε στὸν ἀγαλματοποιὸ τὸ ἱσπανικὸ ἄλογο ποὺ ὁ Ἀλέξαντρος τοῦ τὸ ἔστελνε, μαζὶ μὲ τοὺς χαιρετισμούς του, δῶρο.

Τέτια, θαρρῶ, ἦταν ἡ ἀρχὴ τῶν ἀμοιβαίων τους ἐλευθεριοτήτων Ὁ μαέστρος ἀντάμειβε τὸ μαθητὴ μὲ τὸν ἀληθινὸ πλοῦτο· «γιατὶ τ' ὄνομα πλοῦτος δὲν ἁρμόζει σ' ὅ,τι μπορεῖ νὰ χαθεῖ». Καθὼς ὁ Σωκράτης, ἐλάτρευε κι' αὐτὸς τοὺς μαθητὲς τοὺς στολισμένους μὲ σπάνιες κομψότητες καὶ μ' ὄμορφα μαλλιά. Καθὼς ὁ Σωκράτης, κι' αὐτὸς διάπρεπε στὴν τέχνη νὰ ἐξυψώνει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ ὡς τὸν ὑπέρτατο βαθμὸ τῆς δύναμής της. Χωρὶς ἀμφιβολία ὁ Ἀλέξαντρος ὑπῆρξε κάμποσον καιρὸ ὁ ἐκλεχτὸς σ' αὐτὴ τὴν Academia Leonardi Vinci, ὅπου μιὰ πνευματώδικη κ' εὐγενικὴ οἰκογένεια ἄνθιζε λίγο λίγο στὴν ἐπίδραση μιᾶς διδασκαλίας ποὺ ἔπαιρνε τὴ ζέση της ἀπὸ τὴν κεντρικὴ αὐτὴ ἀλήθεια, σὰν ἀπὸ ἀσκοτείνιαστο πάντα ἥλιο: «Δὲν μποροῦμε ν' ἀγαπήσουμε ἢ νὰ μισήσουμε κανένα πρᾶγμα. Ὁ ἔρωτας εἶναι τόσο πιὸ φλογερὸς ὅσο ἡ γνώση εἶναι πιὸ βέβαιη».

Ἐδῶ κ' ἐκεῖ, στ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Λεονάρντο, βρίσκει νανεὶς ἐνδείξεις τῆς τρυφερῆς περιεργείας μὲ τὴν ὁποία ὁ ἀκούραστος αὐτὸς πειραματιστὴς ἐπιτηροῦσε τὴν πολύτιμη ψυχὴ τοῦ νεαροῦ του φίλου. Δὲν κρατοῦσε μυστικὰ ἀπ' αὐτόν· γιατὶ ἤθελε νὰ συντρέξει μ' ὅλα του τὰ μέσα νὰ τοῦ ἀναπτύξει τὶς συσωρευμένες δυνάμεις καὶ νὰ τοῦ ἑτοιμάσει ἀποτελεσματικώτερη δράση σ ἕνα εὐρύχωρο θέατρο. Σημείωνε, γιὰ νὰ μὴ τὸ λησμονήσει: «Νὰ μιλήσω στὸ Βολτατοῦρα γιὰ με-

ρικοὺς τρόπους ριξίματος τοῦ κονταριοῦ.» Καὶ ἀκόμα : «Νὰ δείξω τοῦ Βολτατοῦρα μεθόδους ν' ἀνεβάζουμε καὶ κατεβάζουμε τὶς γέφυρες, νὰ καῖμε καὶ νὰ καταστρέφουμε τὶς γέφυρες, τοῦ ἐχτροῦ, καὶ πῶς ἀνυψώνουν τὶς μπομπάρδες καὶ τοὺς προμαχῶνες τόσο τὴν νύχτα ὅσο καὶ τὴν ἡμέρα». Ἢ πάλι : «Ὁ ἐκλαμπρότατος Ἀλέξαντρος θέλει νὰ μοῦ δώσει ἕνα Βαλτούριο de Re militari, καὶ τὶς δεκάδες, καὶ Λουκρήτιο *περὶ τῆς φύσης τῶν πραγμάτων*».

Ἐπειδὴ τὰ σύντομα καὶ περήφανα λόγια τοῦ νέου τὸν ξάφνιαζαν, σημείωνε μερικά. «Ὁ ἐκλαμπρότατος Ἀλέξανδρος εἶπε πῶς πρέπει νὰ πιάνουμε τὴν τύχη ἀπὸ μπρὸς γιατὶ ἀπὸ πίσω εἶναι φαλακρή». Κι ἀκόμα : «Ἐνῶ ἐργαζόμουνα στὸ βιβλίο ποὺ πραγματεύεται τὴ διαχώρ'ση τῶν ποταμιῶν σὲ περισσότερα παραπόταμα γιὰ νὰ γίνουν διαβατοί, ὁ Βολτατοῦρα εἶπε θαρρετά : «Μὰ τὴν πίστη μου, ὁ Κῦρος, γιὸς τοῦ Καμβύση, μπόρεσε ἔκτακτα νὰ κάνει τὸ ἴδιο στὸν ποταμὸ Κύδνο γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσει, κι αὐτὸ μόνο καὶ μόνο γιατὶ τὸ ποτάμι τοῦ πῆρε μία ἄσπρη φοράδα».

Κάποια μέρα – φαντάζουμαι—συναντηθήκανε στὴ μεγαλόπρεπη κατοικία τῆς Τσετσίλια Γκαλλεράνι· κ. ἰ ὁ Λεονάρντο γήτεψε τὶς ψυχὲς παίζοντας τὴν ἰδιότροπη ἐκείνη λύρα πού, φτιαγμένη ἀπὸ τὸν ἴδιον, σχεδὸν ὅλη ἀπ' ἀσήμι εἶχε τὸ σχῆμα ἀλογήσιας νεκροκεφαλῆς. Κατὰ τὸ διάλειμμα π' ἀκολούθησε τὸν ἐνθουσιασμό, ἡ νέα Σαπφὼ πρόσταξε καὶ τῆς ἔφεραν θυμάσιο κουτάκι ποικιλμένο μὲ σμάλτο καὶ πολύτιμα πετράδια, δῶρο σταλμένο ἀπὸ τὸν δοῦκα. Δείχνοντάς το στοὺς παρευρισκομένους, τοὺς ρώτησε, σὰν τὶ πρᾶγμα, κατὰ τὴ γνώμη τους, θὰ ἦταν ἀρκετὰ πολύτιμο ὥστε

ν' ἀξίζει νὰ τὸ βάλει κανεὶς μέσα σ' αὐτὸ τὸ κουτί. Καθένας εἶπε διάφορη γνώμη. «Καὶ σεῖς, ἐκλαμπρότατε Ἀλέξαντρε;» ρώτησε ἡ Τσετσίλια, κοιτάζοντας γλυκά. Καὶ ὁ τολμηρὸς ἀπάντησε: «Τὸ κουτάκι ποὺ βρέθηκε ἀνάμεσα στοὺς θησαυροὺς τοῦ Δαρείου πιὸ πλούσιο ἀπὸ κάθε ἄλλο ποὺ εἶδε ποτὲ ἀνθρώπινο μάτι, ἕνας Ἀλέξανδρος τοῦ παλιοῦ καιροῦ θέλησε νὰ τὸ κάνει θήκη τῆς Ἰλιάδας τοῦ Ὁμήρου».

Καὶ ὁ Βίντσι ἀνάγραψε ἀμέσως τὴν ἀπόκριση αὐτὴ στὶς σημειώσεις του προσθένοντας: «Βλέπει κανεὶς καθαρά πῶς ὁ νέος τρέφεται μὲ μεδούλι καὶ νεῦρα λιονταριῶν».

Κάποια ἄλλη μέρα ποὺ εἶχαν συναντηθεῖ στὸν κῆπο πάλι τῆς Γκαλλεράνι, ὁ Ἀλέξαντρος, ἀφοῦ συζήτησε ζωηρὰ μὲ κάποιον ἀπὸ «τὰ ἔνδοξα ἐκεῖνα πνεύματα», τραβήχτηκε κατὰ μέρος γιὰ ν' ἀκολουθήσει μιὰ καινούρια σκέψη ποὺ ἡ ζέση τῆς σηζήτησης, τὴν ἔκανε ν' ἀνθίσει μέσα στὸ γόνιμο μυαλό του. Καὶ μολονότι ἡ ὄμορφη περγαμινὴ κόμησσα τὸν φώναξε πολλὲς φορές, ἐκεῖνος ἄργησε νὰ γυρίσει νὰ κοιτάξει, γιατὶ ἄργησε ν' ἀκούσει τὴν πρόσκληση. Καὶ σὲ κάποια χαριτωμένη ἐπίπληξη, ἢ ἴσως σὲ κάποια λέξη πειραχτική, ἀπάντησε γλήγορα, χαμογελῶντας: «Δὲ στρέφει κανεὶς τὸ κεφάλι του ἀλλοῦ ὅταν κοιτάζει ἕν' ἄστρο».

Ἴσως γιατὶ ἦταν τὸ ἴδιο ἐκεῖνο βράδυ ποῦ, παρατηρῶντας τὴν ἔνταση καὶ τὴν ποικιλία στὶς ἐπιτηδειότητες τῆς πρώϊμης ἐκείνης νιότης, τὸ πνεῦμα τοῦ μαέστρου στρέφοντας φυσικὰ πάντα πρὸς τὶς ἀπόκρυφες σημασίες τῶν ἐμβλημάτων καὶ τῶν ἀλληγοριῶν βρῆκε τ' ὄμορφο σύμβολο τοῦ σύνθετου ροϊδιοῦ, ποὺ τὸ κοτσάνι του φέρνει τὸ μυτερὸ φύλλο καὶ τὸ φλογερὸ ἄνθος.

Μά, στὶς 9 τ' Ἀλωνάρη τοῦ 1495, τρεῖς μέρες ὕστερ' ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Φούρνουας σημείωνε: «Ὁ Βολτατοῦρα σκοτωμένος στὸ πεδίο τῆς μάχης. Ποτὲ στὸν κόσμο σίδερο τυφλὸ δέν ἔκοψε μεγαλήτερη ἐλπίδα.»

Τέτιος ἔζησε, καὶ πέθανε ὁ νέος ἥρωας, ποὺ σ' αὐτὸν δείχτηκε ἀπολεπτυμένη ἡ ἔμφυτη ἀρετὴ τῆς πολεμικῆς γενιᾶς μου. Τέτιον μοῦ τὸν φανέρωνε ἀκέρια ἡ πιστὴ εἰκόνα, ἡ μεταδομένη στὸν ἀπόμακρο κληρονόμο ἀπὸ καλλιτέχνη ποὺ τὸν ἐπωνόμασαν Προμηθέα.

«Ὢ ἐσύ», μοῦλεγ' ἐκεῖνος κατακυριεύοντας τὴν ψυχή μου μὲ τὴ μαγνητική του ματιά, «νᾶσαι τέτιος ποὺ ὀφείλεις νᾶσαι».

«Σύ,» τοῦ ἔλεγα, «σὺ θὰ μὲ κάνεις νᾶμαι κεῖνος ποὺ ὀφείλω νᾶμαι· γιατὶ σὲ ἀγαπῶ, ὦ ὄμορφο τοῦ αἵματός μου λουλούδι· γιατὶ θέλω νὰ βάλω τὴν περηφάνεια μου ὁλόκληρη στὴν ὑποταγή μου στὸ νόμο σου, ὦ κυρίαρχε! Εἶχες ἐντός σου δύναμη ποὺ ἔφτανε νὰ ὑποτάξεις τὴ γή· μὰ τὸ βασιλικό σου πεπρωμένο δὲν ἦταν νὰ ἐκπληρωθεῖ τὴν ἐποχὴ ποὺ πρόβαλες μιὰ πρώτη φορά. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ δὲν ἔγινες παρὰ ὁ ἀναγγελτὴς καὶ ὁ πρόδρομος τοῦ ἑαυτοῦ σου· καὶ ὤφειλες νὰ ξαναπροβάλεις ἀργότερα στὴν ἀσύντριφτη γενιά σου, μέσα στὴν ὡριμότητα τῶν μελλοντικῶν αἰώνων, στὸ κατώφλι ἑνὸς κόσμου π' ἀκόμα δὲν ἐξερεύνησαν οἱ πολεμιστὲς μὰ ποὺ τὸν ὑπόσχουνται οἱ σοφοί. ὤφειλες νὰ ξαναπροβάλεις ὡς ὁ ἀγγελιαφόρος, ὁ ἑρμηνευτὴς καὶ ὁ διαιτητὴς καινούριας ζωῆς. Γι' αὐτὸ χά-

θηκες ξαφνικά, ὅπως ἡμίθεος, σιμὰ σ' ἕνα ποτάμι μὲ τὰ νερὰ φουσκωμένα, ἀνάμεσα στὸν πάταγο τῆς μάχης καὶ τοῦ δρολαπιοῦ, ὅταν ὁ ἥλιος πήγαινε νὰ φτάσει τὸ σημάδι τοῦ Λέοντος. Ὁ θάνατος δὲν ἔκοψε τὴ μεγάλη ἐλπίδα, ἀλλὰ τὸ πεπρωμένο θέλησε μ' αὐτὸν ν' ἀναβάλει τὴ θαυμάσια ἐκπλήρωση. Ἡ ἀρετή σου, ποὺ δὲ μπόρεσε τότε νὰ φανερωθεῖ σὲ θριαμβικὴ ἀντροχαθία κατ' ἀπ' τὰ μάτια τοῦ κόσμου, θὰ πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ξαναγεννηθεῖ μιὰ μέρα στοὺς ἐπιζῶντες ἀπογόνους σου. Ἂς ἔδινε ὁ θεὸς νὰ γινότχν αὔριο! Κ' εἴθε νὰ μποροῦσα νά γεννήσω αὐτὸν πού, ἰσάξιος, θὰ σοῦ μοιάσει! Ἐπικαλιέμαι, προσμένω κ' ἑτοιμάζω τὴν ἀνάσταση τῆς ἀρετῆς σου μ' ἀνέλλιπη πίστη, λατρεύοντας τὴν ἀληθινή σου εἰκόνα, ὦ σκεφτικὲ κυρίαρχε, ὦ ἐσὺ ποὺ ἔβαλες γιὰ σελιδοδείχτη στὰ βιβλία τῆς Σοφίας τὴν κόψη τοῦ ὄμορφου γυμνοῦ σπαθιοῦ σου!»

Ἔτσι τοῦ μιλοῦσα. Καί, κάτω ἀπὸ τὴ ματιά του καὶ τὴ συμβουλή του, ὄχι μόνον ἔνιωθα νὰ πληθαίνουν ἐντός μου οἱ δραστικὲς δυνάμεις, μὰ καθωριζόταν ἀκόμα τὸ καθῆκο μου σὲ γραμμὲς ὁριστικές.—Λοιπόν, θὰ δουλέψεις νὰ πραγματοποιήσεις τὸ πεπρωμένο σου καὶ τὸ πεπρωμένο τῆς γενιᾶς σου. Μπρὸς στὰ μάτια σου θἄχεις συγχρόνως καὶ τὸ σχέδιο τῆς ἴδιας σου ὑπόστασης καὶ τὴν ὀπτασία μιᾶς ὑπόστασης ἀνώτερης τῆς δικῆς σου. Θὰ ζήσεις μέσα στὴν ἰδέα πὼς κάθε ζωή, ὄντας τὸ σύνολο ἀπὸ προγενέστερες ζωές, εἶν' ὁ ὅρος γιὰ τὶς μελλοντικὲς ζωές. Συνεπῶς, δὲ θὰ πιστέψεις πὼς εἶσαι μόνον ἀρχή, αἴτιο καὶ τέλος τῆς ἴδιας σου εἱμαρμένης, μὰ θὰ νιώσεις ὅλη τὴν ἀξία καὶ ὅλο τὸ βάρος τῆς κληρονομιᾶς ποὺ πῆρες ἀπὸ τοὺς προγόνους σου καὶ ποὺ θὰ ὀφείλεις νὰ τὴ μεταβιβάσεις στὸν

ἀπόγονό σου, προσυπογραμμένη μὲ τὴν ἐντονώτερή σου σφραγίδα. Θεμέλιωσε τὴν ὑπέρτατη ἀντίληψη τῆς ἀξίας σου στὴν ἀκλόνητη βεβαιότητα πὼς εἶσαι τὸ διαφυλαχτικὸ αὐλάκι πολυσύνθετης ἐνέργειας ποὺ αὔριο ἢ σ᾽ ἕναν αἰῶνα, ἢ στὸ ἄπειρο τοῦ χρόνου θὰ μπορέσει νὰ πιστοποιηθεῖ ἀπὸ κάποιαν μεγαλειώδικη ἐκδήλωση. Μὰ ἔλπιζε πὼς αὐτὸ θὰ γίνει αὔριο! Τριπλὸ εἶναι λοιπὸν τὸ καθῆκο σου, ἀφοῦ κατέχεις τὸ χάρισμα τῆς ποίησης καὶ φροντίζεις ν᾽ ἀποκτήσεις τὴν ἐπιστήμη τοῦ λόγου. Τριπλὸ εἶναι τὸ καθῆκο σου: νὰ ὁδηγήσεις τὸ εἶναι σου μὲ δίκια μέθοδο ὥς στὴν τέλεια ὁλοκλήρωση τοῦ λατινικοῦ τύπου· νὰ συγκεντρώσεις τὴν ἁγνότερη οὐσία τοῦ πνεύματός σου καὶ ν᾽ ἀναπαραγάγεις τὴ βαθύτερη χίμαιρα τοῦ σύμπαντός σου σ᾽ ἕνα ἔργο τέχνης μοναδικὸ κ᾽ ὑπέρτατο· νὰ προφυλάξεις τὰ ἰδανικὰ πλούτη τῆς γενιᾶς σου καὶ τῶν ἴδιων κατακτήσεων σ᾽ ἕνα γυιὸ πού, μὲ τὴν πατρικὴ διδασκαλία, νὰ τ᾽ ἀναγνωρίσει καὶ τὰ συναρμολογήσει ἐντός του, γιὰ νὰ νιώσει τὸν ἑαυτό του ἄξιο νὰ ἐπιθυμεῖ τὴν πραγματοποίηση δυνατοτήτων πάντοτε πιὸ ψηλῶν.

Τότε, ἀφοῦ εἶδα μπρός μου ὁλοκάθαρα τὸν πίνακα τῶν νόμων μου γνώρισα, ὄχι μόνο τὴ θλίψη τῆς ἀμφιβολίας, μὰ καὶ κάποια ἀδημονία ποὺ ἔμοιαζε μὲ φόβο, κάποια ἀδημονία καινούρια καὶ φριχτή. «Ἂν καμμιὰ τυφλὴ καὶ ἀναπάντεχη βία τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων χτυποῦσε, παραμόρφωνε καὶ σύντριβε τὸ ἔργο μου; Ἂν ἀναγκαζόμουνα νὰ λυγήσω καὶ νὰ ὑποκύψω κατ᾽ ἀπὸ καμμιὰ κτηνώδικη προσβολὴ τῆς τύχης;

Ἂν τὸ οἰκοδόμημά μου γκρεμιζόταν, προτοῦ συμπληρωθεῖ ἀπὸ καμμιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς δηλητηριώδικες πνοὲς ποὺ βγαίνουν ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ σκότη ;» Τὸν φόβο αὐτό, τὸν γνώρισα σὲ παράξενη ὥρα ἀταξίας καὶ κατάπληξης, ὅπου αἰστάνθηκα τὴν πίστη μου νὰ κλονίζεται. Μὰ ἀμέσως ντράπηκα γι' αὐτό, ὅταν ὁ κατηχητής μοῦ εἶπε : «Ἂν κρίνω ἀπὸ τὴ φύση τῶν σκέψεών σου, φαίνεται πὼς ὑφίστασαι τὸ μόλεμα τοῦ ὄχλου ἢ τὴν ἐνόχληση γυναίκας. Γιατὶ πέρασες ἀνάμενα στὸν ὄχλο ποὺ σὲ κοίταζε, νὰ τώρα ποὺ αἰσθάνεσαι τὸν ἑαυτό σου ἐλαττωμένο ἀπέναντί σου. Δὲ βλέπεις πὼς οἱ ἄνθρωποι ποὺ συχνάζουν στὸν ὄχλο γίνονται στεῖροι ὅπως τὰ μουλάρια ; Ἡ ματιὰ τοῦ ὄχλου εἶναι χειρότερη ἀπὸ ἀνάβρα βούρκου· ἡ ἀνάσα του εἶναι μολευτική. Φεῦγα μακρυὰ γιὰ νὰ ὡριμάσεις κεῖνο ποὺ σόδεψες. Ἀργότερα, θἄρθει ἡ ὥρα σου. Τί φοβᾶσαι ; Σὲ τί θὰ σοῦ χρειαζόταν ἡ μακρόχρονη πειθαρχία σου, ἂν δὲ σ' ἔκανε δυνατώτερο ἀπὸ τὰ πράγματα ; Δὲν πρέπει νὰ ἐπικαλιέσαι τίποτα ἀπὸ τὴν τύχη, ἐξὸν τὴν εὐκαιρία μὰ καὶ τὴν εὐκαιρία αὐτή, μποροῦμε κἄποτε νὰ τὴν δημιουργοῦμε μὲ τὴ θέληση. Φεῦγα λοιπὸν μακρυὰ ὅσο ἀδειάζει ἡ καταβόθρα. Μὴ χασομερᾶς· μὴν ἀφήνεις τὸν ἑαυτό σου νὰ μολεύεται ἀπὸ τὸν ἄλλο, μὴν ἀφήνεις τὸν ἑαυτό σου νὰ παρθεῖ ἀπὸ γυναῖκα. Χωρὶς ἀμφιβολία ἔχεις ἀνάγκη μιᾶς συνένωσης γιὰ νὰ ἐκπληρώσεις μέρος τοῦ ἔργου ποὺ προσδιώρισες στὸν ἑαυτό σου. Μά, γιὰ σένα, θ' ἄξιζε καλήτερα νὰ μείνεις μόνος καὶ νὰ περιμένεις· τί λέω ; θ' ἄξιζε καλήτερα νὰ σκοτώσεις μᾶλλον τὴν ἐλπίδα σου παρὰ νὰ ὑποτάξεις τὴ σάρκα σου καὶ τὴν ψυχή σου σ' ἀνάρμοστο ζυγό.—Ἂν τ' ἀγαπημένο πρᾶμα εἶναι πρόστυχο, κι

αὐτὸς ποὺ τ᾽ ἀγαπάει γίνεται πρόστυχος.—Πρέπει ποτὲ νὰ μὴ ξεχάσεις τ᾽ ἀξίωμα αὐτὸ τοῦ Λεονάρντο σου καὶ νὰ μπορεῖς πάντα ν᾽ ἀποκρίνεσαι περήφανα, ὅπως ὁ Καστρούτσιο : —᾽Εγὼ τὴν πῆρα κι ὄχι αὐτὴ ἐμένα».

Σωστὴ ἦταν ἡ συμβουλὴ ποὺ αὐτὴ τὴν ὥρα κατέβαινε πρὸς ἐμένα. Καί, δίχως ἄργητα, ἀποφάσισα νὰ φύγω ἀπὸ τὴ μολεμένη πόλη.

Τότε ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ἡ φούρια τῶν γκρεμιστάδων καὶ τῶν χτιστάδων μάνιζε μὲ τὴ μεγαλήτερη λύσσα στὸ χῶμα τῆς Ρώμης. Μὲ τὰ σύνεφα τῆς σκόνης ἁπλωνόταν ἕνα εἶδος τρέλας κέρδους ποὺ σὰ χαλαστὴς σίφουνας, ἅρπαζε, ὄχι μόνο τοὺς δουλοπάροικους, τοὺς εἴλωτες τοῦ ἀσβέστη καὶ τῆς πλίθρας, μὰ καὶ τοὺς πιὸ ἀλλαζόνες κληρονόμους χτημάτων δοσμένων ἀπὸ τοὺ πάπες, ἐκείνους ποὺ ὡς τότε ἀπὸ τὰ φτιαγμένα μὲ τιτανόλιθο παλάτια τους, τ᾽ ἀκλόνητα στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, εἶδαν μὲ περιφρόνηση τοὺς παρείσαχτους. Οἱ μεγαλόπρεπες οἰκογένειες, θεμελιωμένες, ἀνχνεωμένες ἀπὸ τὴ συγγενοκρατία καὶ ἀπὸ τοὺς ἐμφύλιους πολέμους, ξευτελιζόντουσαν ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, γλιστροῦσαν στὸν καινούριο βοῦρκο, βυθιζόντανε κεῖ μέσα, χανόνταν. Τὰ ἐπίσημα πλούτη, τὰ σωρεμένα κατὰ τὴ διάρκεια αἰώνων τυχερῆς λείας καὶ πολυτέλειας μαικηνικῆς, ἦσαν ἔκθετα στοὺς κινδύνους τοῦ Χρηματιστηρίου.

Οἱ δάφνες κ᾽ οἱ τριανταφυλλιὲς τῆς Βίλλα Σκιάρρα, βμνημένες τώρα καὶ τόσα χρόνια τὶς νύχτες ἀπὸ τ᾽ ἀηδόνια, ἔπεφταν κάτω ᾽πὸ τὸ κλαδευτήρι ἢ στέκαν πεναλέες ἀνάμεσα στὰ κάγκελα τῶν κηπάκων ὁἰπλα στὶς μικρὲς βίλλες τῶν φαρμακεμπόρων. Τὰ γιγάντια κυπαρίσσια τῆς Βίλλας Λουντοβίζι, τὰ κυπαρίσσια τῆς

Αὐγῆς, τὰ ἴδια ἐκεῖνα ποὺ μιὰ μέρα εἶχαν ἁπλώσει τὴν ἐπισημότητα τοῦ ἀρχαίου τους μυστήριου στ' ὁλύμπιο κεφάλι τοῦ Γκαῖτε, κοιτόνταν κατάχαμα (μέσα στὴ μνήμη μου στέκουν πάντα ἔτσι ὅπως τὰ εἶδα κάποιο νοεμβριανὸ ἀπομεσήμερο), κατάχαμα, τὸ ἕνα δίπλα στὸ ἄλλο, μὲ τὶς ρίζες τους ὅλες γυμνωμένες ποὺ ἄχνιζαν πρὸς τὸν χλωμιασμένον οὐρανό, μὲ τὶς μαῦρες ἐκείνες ρίζες γυμνωμένες ποὺ μοιάζανε σὰ νὰ διατηροῦσαν ἀκόμα αἰχμάλωτο στὸ πελώριο τους μπέρδεμα τὸ φάσμα μιᾶς παντοδύναμης ζωῆς. Καὶ ὁλόγυρα, στοὺς ἀρχοντικοὺς λειμῶνες ὅπου ἡ περασμένη ἄνοιξη εἶχε σπείρει γιὰ τελευταία φορὰ μενεξέδες πολὺ περισσότερους παρ' ὅσα χλωνιὰ χλόης, ἄσπριζαν ἀσβεστότρυπες, κοκκίνιζαν σωροὶ τούβλων, τρίζαν ρόδες κάρρων φορτομένων πέτρες. διασταυρώνονταν οἱ φωνὲς τῶν χτιστάδων κ' οἱ ἄγριες κραυγὲς τῶν καρροτσαρέων, αὔξαινε τὸ χτηνώδικο ἔργο ποὺ θὰ ἔπιανε τοὺς τόπους ἐκείνους τοὺς ἀπὸ τόσον καιρὸ ἀφιερωμένους στὴν Ὁμορφιὰ καὶ στ' Ὄνειρο.

Φαινόταν πῶς φυσοῦσε στὴ Ρώμη δρολάπι βαρβαρότητας ποὺ ἀπειλοῦσε νὰ τῆς ἁρπάξει τ' ἀχτινοβόλο ἐκεῖνο στέμμα τῶν πριγκηπικῶν Βιλλῶν ποὺ τίποτα δὲ μπορεῖ μ' αὐτὲς νὰ συγκριθεῖ στὸν κόσμο τῶν ἀναμνήσεων καὶ τῆς ποίησης. Ἀκόμα καὶ ὡς τοὺς θάμνους τῆς Βίλλας Ἀλμπάνι, ποὺ ὁ κόσμος πίστεψε πῶς ἦταν ἀθάνατοι ὅπως οἱ Καρυάτιδες κ' οἱ ἑρμές, ἡ ἀπειλὴ τῶν βαρβάρων ὑψώθηκε.

Ἡ ἐπιδημία ἁπλωνόταν παντοῦ, ὁρμητική. Στὴν ἀκατάπαυστη σύγχρουση τῶν ἐπιχειρήσεων, στὴν ἄγρια μανία τῶν ὀρέξεων καὶ τῶν παθῶν, στὴν ἀποκλειστικὴ καὶ ἄταχτη κίνηση τῶν χρήσιμων ἐνεργειῶν, κάθε αἴ-

σθημα κοσμιότητας εἶχε ξαφανισθεῖ, κάθε σεβασμὸς τοῦ παρελθόντος εἶχε καταλυθεῖ. Ἡ πάλη γιὰ τὸ κέρδος γινόταν μὲ λύσσα ἀκράτητη, ἀδυσώπητη. Γὰ ὅπλα τῶν μαχομένων ἦσαν τὸ ξινάρι, τὸ μιστρὶ κ' ἡ κακοπιστία. Καὶ ἀπὸ τὴν μιὰ βδομάδα στὴν ἄλλη, μὲ γλιγοράδα σχεδὸν φανταστική, πρόβαλλαν, σὲ θεμέλια γεμισμένα ἀπὸ γκρεμίσματα, οἱ πελώριοι κι ἄδειοι τοῖχοι, γιομᾶτοι, σὰν κόσκινα, τετράγωνες τρῦπες, μὲ ψεύτικα γεισώματα πάνου-πάνου, στρωμένοι μὲ πρόστυχη μαρμαροκονία. Κάτι σὰν ἀσπρειδερὸ πελώριο πρήξιμο ἐξώβγαινε στὸ πλευρὸ τῆς παλιᾶς Ρώμης καὶ τῆς ἀπορροφοῦσε τὴ ζωή.

Ἔπειτα, ἀπὸ μέρα σὲ μέρα, τὴν ὥρα ποὺ ἔγερνε ὁ ἥλιος—ὅταν οἱ φιλόνεικες παρέες τῶν ἐργατῶν διασκορπιζόντανε στὰ καμπαρὲ τῆς Βία Σαλάρια καὶ τῆς Βία Νομεντάνα, — ἔβλεπε κανεὶς στὶς πριγκηπικὲς δεντροστοιχίες τῆς Βίλλας Μποργκέζε νὰ προβάλλουν σὲ γυαλιστερόχρωμ' ἁμάξια οἱ καινούριοι ἐκλεχτοὶ τῆς τύχης, ποὺ οὔτε ὁ κουρέας οὔτε ὁ ράφτης οὔτε ὁ παπουτσῆς δυνηθήκανε νὰ τοὺς βγάλουν ἀπάνωθέ τους τὴ μάρκα τῆς προστυχιᾶς· τοὺς ἔβλεπε κανεὶς νὰ περνοῦν καὶ νὰ ξαναπερνοῦν μὲ τὸ ἠχηρὸ τροτάρισμα τῶν ντορήδων, εὐκολογνώριστοι ἀπὸ τὴν αὐθάδικη ἀδεξιότητα τῶν τρόπων τους, ἀπὸ τὴν ἐπιτηδευμένη μεγαλοπρέπεια τῶν ἁρπαχτικῶν χεριῶν τους κρυμμένων σὲ γάντια πάρα πολὺ φαρδειὰ ἢ πάρα πολὺ στενά. Καὶ φαινόνταν σὰ νὰ λέγαν : «Εἴμαστε οἱ καινούριοι κύριοι τῆς Ῥώμης, Προσκυνῆστε !».

Τέτιοι ἦσαν, ἀλήθεια, οἱ κύριοι αὐτῆς τῆς Ρώμης ποὺ ὀνειροπόλοι καὶ προφῆτες, μεθυσμένοι ἀπὸ τὴ σφοδρὴ ἀπόπνοια τόσου χυμένου λατινικοῦ αἵματος, εἶχαν

παρομοιάσει μὲ τὸ τόξο τοῦ Ὀδυσσέα.— Πρέπει νὰ τὸ τεντώσουμε ἢ νὰ πεθάνουμε.— Ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι πού, ἀπὸ μακρυά, πρόβαλαν σὰ φλόγες στὸν ἡρωϊκὸ οὐρανὸ τῆς ἀλύτρωτης ἀκόμα πατρίδας, οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἄνθρωποι γινόντανε τώρα «παλιοκάρβουνα, κατάλληλα μόνο γιὰ νὰ χαράξει κανεὶς στοὺς τοίχους ἄσεμνη μορφὴ ἢ αἰσχρὴ λέξη», κατὰ τὴν ὠμὴ παρομοίωση ἀγαναχτισμένου ῥήτορα. Σοφίζονταν, κι' αὐτοὶ ἐπίσης, νὰ πωλοῦν, νὰ ματαγοράζουν, νὰ νομοθετοῦν καὶ νὰ σταίνουν παγίδες, λησμονῶντας ὅλοι τους τὸ φονικὸ τόξο. Καί, ἀληθινά, δὲν ἦταν πολὺ πιθανὸ νὰ ὑψωθεῖ ξαφνικὰ γιὰ νὰ τοὺς τρομάξει ἡ κραυγὴ αὐτή: «Ὦ Μνηστῆρες φαγάδες τῆς ξένης περιουσίας, φυλαχτῆτε! ὁ Ὀδυσσέας ἔφτασε στὴν Ἰθάκη!».

Ἦταν λοιπὸν ἔκτακτη ἡ συμβουλὴ νὰ γλυτώσει κανεὶς γιὰ κἄμποσο καιρὸ ἀπ' αὐτὸ τὸ θέαμα. Κ' ἔφυγα παίρνοντας μαζί μου τ' ἀλογά μου καὶ τὰ πράγματα ποὺ μοῦ ἦσαν περισσότερο ἀγαπημένα, χωρὶς ν' ἀποχαιρετίσω κανένα.

Εἶχα διαλέξει γιὰ διαμονὴ τὴ Ρεμπούρσα, ποὺ τὴν προτιμοῦσα ἀπὸ τ' ἄλλα κληρονομικά μου χτήματα, ὅπως τὴν προτιμοῦσε κι' ὁ πατέρας μου: κατάλληλο καταφύγιο γιὰ μιὰ δυνατὴ ψυχή, τόπος μὲ τὰ σφοντύλια τῶν βράχων, διαγραμμένος μὲ ἐγκράτεια καὶ δύναμη ὕφους ἀσύγκριτη, φτιαγμένος νὰ δεχτεῖ καὶ θρέψει τ' ὄνειρο τῆς φιλοδοξίας μου ὅπως εἶχε δεχτεῖ καὶ θρέψει τὴν περίφανη θλίψη τοῦ πατέρα μου ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Βασιλιᾶ του καὶ τὸ θάνατο Ἐκείνης πού, ὅταν ζοῦσε, ὑπῆρξε τὸ γλυκὸ φῶς τοῦ σπητιοῦ μας καὶ τὸ ἀσφαλέστερο ἀγαθό μας.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, εἶχα ἐκεῖ κοντά, στὸ Τριγκέντε,

φίλους ποὺ ἀπὸ πολλὰ χρόνια τώρα δὲν εἶχα ἰδεῖ, μὰ καὶ ποὺ δὲν τοὺς εἶχα ξεχάσει, ποὺ μ᾽ αὐτοὺς μ᾽ ἑνώναν ἀγαπημένες παιδιάτικες καὶ νεανικὲς ἀναμνήσεις. Κ᾽ ἡ σκέψη ποὺ θὰ τοὺς ξανάβλεπα μὲ χαροποιοῦσε.

Οἱ Καπάτσε Μοντάγκα ζοῦσαν στὸ Τριγκέντε στὸν ἀρχαῖο βαρωνέζικο πύργο, περιτριγυρισμένον ἀπὸ περιβόλι πλατὺ σὰν πάρκο. Ἦσαν μιὰ ἀπὸ τὶς λαμπρότερες καὶ μεγαλοπρεπέστερες οἰκογένειες τῶν Δυὸ Σικελιῶν, μὰ ποὺ καταστράφηκε μέσα στὰ δέκα χρόνια π᾽ ἀκολούθησαν τὴν καταστροφὴ τοῦ Βασιλιᾶ καὶ ποὺ ἀπὸ τότε ἀποτραβήχτηκε στὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ τιμάρια της γιὰ νὰ ζήσει ἐκεῖ στὴν ἀφάνεια, στὸ βάθος τῆς ἤρεμης ἐπαρχίας. Ὁ γεροπρίγκηπας τοῦ Καστρομιτράνο, ποὺ εἶχε ἀπολαύσει τὶς μεγαλήτερες τιμὲς στὴν αὐλὴ τοῦ Φερδινάνδου καὶ τοῦ Φραγκίσκου καὶ ποὺ εἶχε πιστὰ ἀκολουθήσει τὸν ἐξόριστο στὴ Ρώμη καὶ πέρα ἀπὸ τὶς Ἄλπες χωρὶς ν᾽ ἀπαρνηθεῖ ποτὲ τὴν πολυτέλεια τῶν εὐτυχισμένων καιρῶν, ὀνειροπολοῦσε ἀπὸ χρόνια στὴ μοναξιά του καί, ἀπὸ χρόνια, περίμενε μάταια τὴν Ἐπανόρθωση, ἐνῶ τὸ πρόωρα ἀσπρισμένο κεφάλι του ἔγερνε σιγά-σιγὰ πρὸς τὸν τάφο καὶ τὰ παιδιά του μαραινόνταν μέσα σὲ ἀδρανῆ πλήξη. Ἡ τρέλα τῆς πριγκήπισσας Ἀλτοΐνας μόνο τάραζε τὴν ἀτέλειωτη ἐκείνη ἀγωνία, προβάλλοντας σ᾽ αὐτὴ μὲ λάμψη τὴ φανταστική λαμπρότητα τοῦ Παρελθόντος. Καὶ τίποτα δὲν προξενοῦσε τόσο ἀπελπιστικὴ θλίψη ὅσο ἡ ἀντίθεση τῆς ἀθλίας πραγματικότητας πρὸς τὰ πομπώδικα φαντάσματα τὰ δημιουργημένα ἀπὸ τὸ παραλογισμένο ἐκεῖνο μυαλό.

Γιὰ τὴν ψυχή μου ποὺ τώρα ἑτοιμαζόταν νὰ περισυλλέξει ὅλη τὴν ψυχὴ τὴν κλεισμένη μέσαστό πέτρινο

περίζωμα, ἡ μεγάλη ἐκείνη ψυχορραγοῦσα γενιὰ πρόσθετε στὸν τόπο ἐκεῖνο τῶν βράχων κάτι σὰ νευρικὴ ὀμορφιά. Καὶ τώρα γεννιόταν ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ εἶναι μου μυστηριώδικο προαίστημα πὼς τὸ πεπρωμένο μου σίμωνε πρὸς τὸ ἐρημικὸ ἐκεῖνο πεπρωμένο κ' ἑνωνότανε μ' αὐτό. Καὶ μέσα στὸ μνημονικό μου ἀντηχοῦσαν μὲ παράξενη μουσικὴ μαγεία τὰ ὀνόματα τῶν ὥριμων γιὰ γάμο πριγκηπισσῶν: Μαξιμίλλα, Ἀνατόλια, Βιολάντε: ὀνόματα ποὺ μοῦ φαινόταν πὼς ὑπῆρχε σ' αὐτὰ κάτι τὸ ἀόριστα ὁρατό, σὰ ξέθωρο πορτραῖτο μέσα ἀπὸ θαμπὸ καθρέφτη· ὀνόματα ἐκφραστικὰ σὰν πρόσωπα γιομάτα σκιὲς καὶ φῶτα, ποὺ θαρροῦσα πὼς ἔβρισκα σ' αὐτὰ κάποιο ἄπειρο χάρης, πάθους καὶ ὀδύνης.

II

Grandissima grazia d' ombre et ove i lumi s' aggiunge ai visi di quelli che seggono sulle porte di quelle abitazioni che sono oscure ...

LEONARDO DA VINCI

Μέγιστη χαριτεία σκιᾶς, καὶ φώτων συνενόνονται στὶς ὄψες ἐκείνων ποὺ κάθονται στὶς πόρτες τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων κατοικιῶν.

Ἐνοιωσα σκίρτημα ἀληθινῆς χαρᾶς ὅταν, στὸ δρόμο τῆς Ρεμπούρσα, ἀναγνώρισα τὸν Ὄντον καὶ τὸν Ἀντωνέλλο Μοντάγκα πού, γνωρίζοντας τὴν ὥρα τοῦ ἐρχομοῦ μου, ἐρχόνταν νὰ μὲ προαπαντήσουν.

Μὲ φίλησαν κ' οἱ δυό τους μὲ συγκίνηση, μοῦ διαβίβασαν ὅλους τοὺς χαιρετισμοὺς τοῦ Τριγκέντε, μὲ ρώτησαν γιὰ χίλια μαζὶ πράγματα. Φαινόνταν εὐτυχισμένοι ποὺ μ' ἔβλεπαν· καί, ὅταν τοὺς ἀνάγγειλα ὅτι σκόπευα νὰ μείνω ἀρκετὸ καιρὸ ἐκεῖ, χαρήκανε ἀκόμα περισσότερο.

— Ἀλήθεια, θὰ μείνεις μαζί μας! Φώναξε ὁ Ἀντωνέλλο διαχυτικὰ σφίγγοντάς μου τὰ χέρια. Λοιπὸν σὲ στέλνει ὁ θεός...

Ὁ Ὄντον διάκοψε τὸν ἀδερφό του:

— Πρέπει σήμερα κιόλας νὰ ρθεῖς στὸ Τριγκέντε. Σὲ περιμένουν κεῖ κάτου ὅλοι. Πρέπει νὰ ρθεῖς σήμερα.

Μοῦ φάνηκαν κ' οἱ δυό τους κυριεμένοι ἀπὸ παρά-

ξενη, σχεδὸν πυρετώδικη ταραχή. Οἱ χειρονομίες τους ἦσαν ἄταχτες καὶ σπασμωδικές, ἡ μιλιά τους γλήγορη καὶ σχεδὸν ἀνήσυχη : Ὅπως δυὸ ἄρρωστοι φυλακισμένοι ποὺ εἶχανε βγεῖ ἀπὸ τὴ φυλακή τους τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμή, σὰν ἀπὸ βραχνά, ταραγμένοι, χαμένοι καὶ μεθυσμένοι, λές, ἀπὸ τὴν πρώτη τους ἐπικοινωνία μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ζωή. Ὅσο περισσότερο τοὺς κοίταξα τόσο περισσότερο μοῦ φαινόντανε καθαρὰ στὰ πρόσωπά τους τὰ παράξενα αὐτὰ συμπτώματα· καὶ ἄρχισαν νὰ μὲ στενοχωροῦν καὶ νὰ μὲ ἀνησυχοῦν.

Ἀποκρίθηκα :

— Δὲν ξέρω ἂν θὰ μπορέσω νὰ ρθῶ σήμερα κιόλας. Οἱ πολλὲς ὧρες τοῦ ταξειδιοῦ μ' ἔχουνε κουράσει. Αὔριο ὅμως...

Αἰσθανόμουνα κάποια ἀόριστη ἀνάγκη νὰ μείνω μόνος, νὰ περιμαζευτῶ στὸν ἑαυτό μου, ν' ἀπολαύσω· αὐτὴ τὴ μελαγχολία ποὺ ξαφνικὰ εἶχε πέσει στὴν ψυχή μου. Τὰ μάτια μου ζητοῦσαν ν' ἀναγνωρίσουν τὸν τόπο ὁλόγυρα. Μὲ πλημμύριζε μὲ τόσα πράγματα, σὰν ἕνα κῦμα ἀναμνήσεων ποὺ ἡ παρουσία τῶν δύο αὐτῶν θλιμμένων ὑπάρξεων μ' ἐμπόδιζε νὰ δεχτῶ.

— Τότε, εἶπε ὁ Ὄντον, θὰ ρθεῖς αὔριο τὸ πρωῒ νὰ πάρουμε τὸν καφὲ μαζί. Εἶσαι σύμφωνος ;

— Ναί, θἀρθῶ.

— Δὲν θὰ μποροῦσες νὰ φαντασθεῖς πόσο σὲ περιμένουν ἐκεῖ κάτου.

— Ὥστε δὲ μὲ ξεχάσατε ;

— Ἄ, ὄχι. Σὺ μᾶς ἐξέχασες.

— Σὺ μᾶς ἐξέχασες, εἶπε καὶ ὁ Ἀντωνέλλο μὲ χαμόγελο λίγο πικρό. Καὶ αὐτὸ εἶναι φυσικό : Μεῖς εἴμαστε θαμένοι.

Ὁ τόνος τῆς φωνῆς του μὲ χτυποῦσε περισσότερο ἀπὸ τὰ λόγια του. Στὸν τόνο του, στὶς κινήσεις του, στὶς ματιές του, σ᾽ ὅλα του ὑπῆρχε μιὰ τόσο παράξενη ἔνταση ποὺ θὰ πίστευε κανεὶς πὼς βλέπει ἕναν ἄνθρωπο ποὺ μιὰ μυστηριώδικη ἀρρώστεια τὸν βασανίζει, τυρανισμένο ἀπὸ μιὰν ἀδιάκοπη παραίσθηση, ποὺ ζεῖ μέσα σὲ φαινόμενα ἀκατανόητα ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἔβλεπα καλὰ πὼς ἔκανε κάποια προσπάθεια σὰ νὰ ἤθελε νὰ βγεῖ ἀπὸ μιὰ ἀτμοσφαίρα ποὺ τὸν περικύκλωνε καὶ νὰ ἐπικοινωνήσει στενώτερα μαζί μου. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἔδινε κάτι τὸ βιασμένο καὶ τὸ σπασμωδικὸ σ᾽ ὅλο του τὸ πρόσωπο. Ἡ στενοχώρια μου καὶ ἡ ἀνησυχία μου μεγάλωναν.

—Θὰ ἰδεῖς τὸ σπήτι μας, πρόσθεσε μὲ τὸ ἴδιο χαμόγελο.

Χωρὶς νὰ τὸ θέλω ρώτησα,

—Τί κάνει ἡ Ντόννα Ἀλντοΐνα;

Οἱ δύο ἀδελφοὶ χαμήλωσαν τὸ κεφάλι καὶ δὲν ἀποκρίθηκαν.

Ὁ ἕνας ἔμοιαζε τ᾽ ἀλλουνοῦ. Καὶ πραγματικῶς, ἦσαν δίδυμοι: Ψηλοὶ κ᾽ οἱ δυό, ἀδύνατοι καὶ λιγάκι καμπουργιασμένοι. Εἶχαν τὰ ἴδια φωτεινὰ μάτια, τὰ ἴδια λιγοστὰ καὶ λεπτὰ γένεια, τὰ ἴδια χλωμὰ χέρια, νευρικά, ἀνήσυχα σὰν τὰ χέρια τῶν ὑστερικῶν. Στὸν Ἀντωννέλο ὅμως τὰ σημάδια τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀταξίας φαινότανε πιὸ βαθειὰ καὶ πιὸ ἀγιάτρευτα. Ἦταν χαμένος.

Μάταια ζητοῦσα νὰ βρῶ λόγια στὸ ἀναμεταξὺ ἐκεῖνο τῆς σιωπῆς. Κάτι σὰν θλιβερὴ νάρκωση μὲ κυρίαρχοῦσε, σὰ νὰ εἶχα ἀπάνου στὴν ψυχή μου τὸ βάρος τοῦ κουρασμένου κορμιοῦ μου. Ὁ δρόμος ξεδιπλογόταν

πλάϊ σὲ μιὰ σειρὰ βράχων καὶ τὸ ποδοβολητὸ τῶν ἀλόγων στὸ σκληρὸ ἔδαφος ξυπνοῦσε τὴν ἠχὼ τῶν ἔρημων φαραγκιῶν. Στὸ στρίψιμο τοῦ δρόμου, φάνηκε κάτου, στὸ βάθος τῆς λαγκαδιᾶς, τὸ ποτάμι ἀντικαθρεφτίζοντας τ' ἄπειρα στριψογυρίσματά του. Περικλεισμένος ὁλόγυρα ἀπὸ τὸ ποτάμι, ἕνας ἀσπρουδερὸς σωρὸς ἐρειπίων πρόβαλε.

— Δὲν εἶναι τὸ Λιντοῦρνε κεῖνο κεῖ; ρώτησα ἀναγνωρίζοντας τὴ νεκρὴ πόλη.

— Ναί, αὐτὸ εἶναι τὸ Λιντοῦρνε, ἀποκρίθηκε ὁ Ὄντον. Θυμᾶσαι; Κάποια μέρα πήγαμε μαζὶ κεῖ....

— Θυμᾶμαι.

— Πόσος καιρὸς πέρασε ἀπὸ τότε!

— Πόσος καιρὸς πέρασε!

— Αὐτὴ τὴν ὥρα εἶπε, ὁ Ἀντωνέλλο, δὲ διαφέρει καὶ πολὺ τὸ Λιντοῦρνε ἀπὸ τὸ Τριγκέντε. Θὰ ἰδεῖς αὔριο.

Καὶ μὲ τὰ μακρυὰ δάχτυλα τοῦ τρεμάμενου χεριοῦ του χάϊδευε τὰ γένεια του, ἐνῷ τὰ μάτια του φαινόταν σὰ νὰ ἔχαναν τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο.

— Μὰ τὸν ἀπελπίζεις ἔτσι, διάκοψε ὁ Ὄντον, κάπως ὀργισμένος. Αὔριο δὲ θὰ θελήσει πιὰ νὰ ρθεῖ.

— Θὰ ρθῶ, θὰ ρθῶ, τοὺς βεβαίωσα, προσπαθώντας νὰ χαμογελάσω καὶ νὰ νικήσω τὴν ἴδια μου μελαγχολία ποὺ γινόταν περισσότερη. Θὰ ρθῶ· καὶ θὰ βρῶ χωρὶς ἄλλο τὸ μέσο νὰ σᾶς ξυπνήσω λιγάκι. Μοῦ φαινόσαστε λίγο ἄρρωστοι ἀπὸ μοναξιά, λίγο ἐξασθενημένοι....

Ὁ Ἀντωνέλλο, ποὺ καθόταν ἀντίκρυ μου ἔβαλε τὸ χέρι του πάνω στὸ γόνα μου κ' ἔσκυψε, ὡς νὰ μὲ κοιτάξει κατάματα στὶς κόρες τῶν ματιῶν, ἐνῷ τὸ πρό-

σωπό του ἔπαιρνε ἀπροσδιόριστη ἔκφραση φόβου καὶ ἀγωνίας, σὰ νἄχε βρεῖ στὰ λόγια μου κάποια τρομερὴ σημασία καὶ νὰ ἤθελε νὰ μὲ ρωτήσει. Καὶ τότε πάλι παρ' ὅλο τὸ πλέριο φῶς τῆς ἡμέρας, ἡ ἄσπρη ἐκείνη μορφὴ ποὺ μὲ πλησίαζε, μοῦ φάνηκε σὰ νἄβγαινε ἀπὸ ἕνα κόσμο ὅπου θὰ εἶχε ζήσει μόνη· καὶ μοῦ θύμισε τὶς μαραμένες καὶ ἐκστατικὲς ἐκεῖνες μορφὲς ποὺ βγαίνουν μόνο ἀπὸ τὰ μυστηριώδη βάθη τῶν εἰκόνων τῆς ἐκκλησίας, τῶν μαυρισμένων ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ ἀπὸ τὸν καπνὸ τῶν κεριῶν.

Αὐτὸ δὲ βάστηξε παρὰ ἕνα δευτερόλεφτο. Τραβήχτηκε χωρὶς νὰ πεῖ τίποτα.

— Ἔφερα μαζί μου καὶ τ' ἄλογά μου, εἶπα πάλι, ἐξουσιάζοντας τὴν ταραχή μου. Θὰ κάνουμε κάθε μέρα μεγάλες καβάλλες. Πρέπει νὰ κουνιέται κανείς, νὰ τινάζει τὴν τεμπελιὰ καὶ τὴν πλήξη. Πῶς περνᾶτε τὶς ὧρες τῆς ἡμέρας ;

— Μετρώντας τες, εἶπε ὁ Ὄντον.

— Καὶ οἱ ἀδερφάδες σας ;

— Ὤχ ! Τὰ δυστυχισμένα πλάσματα ! ψιθύρισε μὲ φωνὴ τρεμάμενη ἀπὸ τρυφερότητα. Ἡ Μαξιμίλλα προσεύχεται. Ἡ Βιολάντε σκοτώνεται μὲ τ' ἀρώματα ποὺ τῆς στέλνει ἡ Βασίλισσα. Ἡ Ἀνατόλια... ἡ Ἀνατόλια αὐτὴ εἶναι ποὺ μᾶς κάνει καὶ ζοῦμε· εἶναι ἡ ψυχή μας, τὸ πᾶν.

— Καὶ ὁ πρίγκηπας ;

— Γέρασε πολύ. Ἔχει γίνει κάτασπρος.

— Καὶ ὁ ντὸν Ὀττάβιο ;

— Δὲ βγαίνει σχεδὸν πιὰ ἀπὸ τὴν κάμαρά του. Ἔχουμε σχεδὸν ξεχάσει τὸν ἦχο τῆς φωνῆς του.

«Καὶ ἡ ντόννα Ἀλντοΐνα ; » ἤμουνα ἕτοιμος νὰ ρωτήσω ἀκόμα μὰ συγκρατήθηκα, σωπαίνοντας.

Ἤμαστε στὴν κυματιστὴ κοιλάδα τοῦ Σάουργκο, σὲ μιὰ ζεστὴ λακκιά.

— Τὶ πρώϊμη ποῦν' ἡ ἄνοιξη δῶ ! Φώναξα, νοιώθοντας τὴν ἀνάγκη νὰ παρηγορήσω αὐτοὺς τοὺς δυὸ θλιμμένους καὶ νὰ παρηγορήσω τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου. Φλεβάρης, καὶ βλέπει κανεὶς τὰ πρῶτα λουλούδια. Δὲ βρίσκετε πὼς εἶναι ἕνα προνόμοιο αὐτό ; Δὲν ξέρετε ν' ἀπολαύσετε τ' ἀγαθὰ ποὺ σᾶς προσφέρει ἡ ζωή. Μεταμορφώνετε ἕνα κῆπο σὲ φυλακὴ γιὰ νὰ βασανίζετε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό σας.

— Ποῦναι τὰ λουλούδια ; ρώτησε ὁ Ἀντωνέλλο, μὲ τὸ λυπημένο του χαμόγελο.

Ζητήσαμε μὲ τὰ μάτια καὶ οἱ τρεῖς τὰ λουλούδια στὴν γῆν ἐκείνη τὴν κοκκινόξανθη καὶ σκληρὴ σὰ χαίτη λιονταριοῦ καὶ ποὺ ἔμοιαζε σὰ νἄταν φτιαγμένη γιὰ νὰ τρέφει φυτὰ ποὺ ἔχουν τὴ θέα στεγνὴ καὶ βασανισμένη, ἀλλὰ εἶναι γόνιμα σὲ καρποὺς πλούσιους,

—Νά τα ! Φώναξα μὲ ζωηρὴ κίνηση χαρᾶς. Κ' ἔδειξα μὲ τὸ δάχτυλο μιὰ σειρὰ μυγδαλιές, πάνου σ' ἕνα ψήλωμα, ποὺ εἶχε τὸ μακρὺ κι' ἁπαλὸ σχῆμα κύματος.

—Εἶναι στὸ κτῆμα σου, εἶπε ὁ Ὄντον.

Ἤμαστε πραγματικῶς κοντὰ στὴ Ρεμπούρσα. Ἡ βραχώδικη ἁλυσσίδα, μὲ τὶς λιανὲς καὶ μυτερὲς κορφὲς χαμήλωνε δεξιά, γλυμένη ἀπὸ τὸν πολύστροφο Σάουργκο, καὶ ὑψονόταν ἀγάλι-ἀγάλι πρὸς τὴν ψηλότερη κορφὴ τοῦ Βουνοῦ Κοράτσε, ποὺ ἔλαμπε στὸν ἥλιο σὰν κάσκα. Ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ δρόμο ἁπλωνόταν ὁ κάμπος, κυματιστὸς σὰν παραλία γιομάτη ἀπὸ πλα-

τειὲς ἀμμουδιὲς καὶ μεταμορφωμένη, λίγο πιὸ πέρα, σὲ μιὰ σειρὰ λόφων κοκκινοπῶν καὶ καμπούρικων σὰν τὶς γκαμῆλες τῆς ἐρήμου.

—Κοίταξε! Κοίταξε! Καὶ ἄλλες κεῖ κάτου! Φώναξα, διακρίνοντας ἕνα δεύτερο σύνεφο λουλουδιῶν, ἀσημένιο καὶ ἀνάλαφρο. Δὲν βλέπεις, Ἀντωνέλλο;

Κοίταξε περισσότερο μένα παρὰ τὶς μυγδαλιές, χαμογελώντας ἕνα φοβισμένο κ' ἔκπληχτο χαμόγελο, ξαφνιασμένος ἴσως ἀπὸ τὴν παιδιάτικη χαρὰ ποὺ ξαφνικὰ γέννησε μέσα μου ἡ θέα τῶν πρώτων λουλουδιῶν.—Μὰ καὶ ποιὰ ὑποδοχή, πιὸ χαρούμενη, θὰ μποροῦσε νὰ μοῦ κάνει ἡ γῆ ἐκείνη, ποὺ ὁ πατέρας μου εἶχ' ἀγαπήσει; Σὰν τί ἀγαπητώτερο γιορτινὸ θέαμα θὰ μποροῦσε νὰ μοῦ προσφέρει ὁ δυνατὸς ἐκεῖνος τόπος μὲ τὶς βουνοσειρές του;

—Ἄχ! ἂν ἦταν δῶ ἡ Ἀνατόλια, ἡ Μαξίμιλλα καὶ ἡ Βιολάντε! Φώναξε ὁ Ὄντον. Ἂν ἦταν δῶ!

Ἡ ἀπροσδόκητη ζωηρότη μου τὸν εἶχε νικήσει καὶ ἡ φωνή του φανέρωνε τὴ μετάγνωση.

— Πρέπει νὰ τὶς φέρουμε ὡς μέσα στὰ λουλούδια, εἶπε ὁ Ἀντωνέλλο σιγαλά.

— Κοίταξε πόσα εἶναι! Ξακολούθησα ἀφημένος στὴν εὐχαρίστηση αὐτὴ τὴν τόσο καινούρια μὲ περισσότερη ἀκόμα ἐγκατάλειψη, ἐπειδὴ ἔνοιωθα τώρα τὴν πιθανότητα νὰ μεταδώσω λίγη τουλάχιστο ἀπὸ τὴ χαρά μου στὶς δύστυχες καὶ κλειστὲς ἐκεῖνες ψυχές. Εἶμαι εὐτυχισμένος, Ὄντον, γιατὶ εἶναι δικά μου αὐτὰ τὰ λουλούδια.

— Πρέπει νὰ τὶς φέρουμε ὡς μέσα στὰ λουλούδια, ξανάπε ὁ Ἀντωνέλλο σιγανά, σὰ μέσα σὲ κάποιο ὄνειρο χαμένος.

Μοῦ φαινόταν πὼς τὰ πυρετώδικα μάτια του δροσιζόνταν στὴ θέα τῶν ἁγνῶν αὐτῶν πραγμάτων καὶ πὼς τ' ἀργὰ λόγια του συσμίγανε τὶς ἀξεδιάκριτες εἰκόνες τῶν τριῶν ἀδερφάδων μὲ τὴν ἁγνότητα τῶν πραγμάτων: «Ἡ Μαξίμιλλα προσεύχεται· ἡ Βιολάντε σκοτώνεται μὲ τ' ἀρώματα· ἡ Ἀνατόλια... αὐτὴ εἶναι ποὺ μᾶς κάνει καὶ ζοῦμε, εἶναι ἡ ψυχή μας, τὸ πᾶν.»

— Σταμάτησε! πρόσταξα τὸν ἁμαξὰ σηκωνόμενος ἀπότομα καὶ κεντρισμένος ἀπὸ μιὰ ξαφνικὴ σκέψη ποὺ μὲ πλημμύρισε μὲ ἀνέκφραστη χαρά. Ἂς κατέβουμε· πᾶμε κεῖ. Θέλω νὰ φέρετε σπήτι σας μι' ἀγκαλιὰ ἀνθισμένους κλώνους. Θὰ τοὺς φανεῖ σὰ γιορτή, στὸ σπήτι.

Ὁ Ὄντον καὶ ὁ Ἀντωνέλλο κοιτάχτηκαν λίγο ἔκπληκτοι, χαμογελώντας λίγο, σχεδὸν δειλοί, σὰ νὰ βρίσκουνταν μπρὸς σὲ κάτι ἀπροσδόκητο κ' ἔκτακτο ποὺ τοὺς εἶχε τρομάξει καὶ συγχρόνως πλημμυρίσει μὲ γοητευτικὴ αἴσθηση. Μοῦ εἶχαν δείξει τὸν πόνο τους, μοῦ εἶχαν φανερώσει τὴ λύπη τους, μοῦ εἶχαν μιλήσει γιὰ τὴ μελαγχολικὴ φυλακὴ ποὺ πρὸ λίγου βγῆκαν ἀπ' αὐτή, καὶ ποὺ σὲ λίγο θὰ γύριζαν. Καὶ ἰδού, στὸν ἀνοιχτὸ δρόμο, τοὺς προσκαλοῦσα νὰ ἀναγνωρίσουν καὶ νὰ γιορτάσουν τὴν Ἄνοιξη: τὴν Ἄνοιξη ποὺ εἶχαν λησμονημένα, ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν ἔβλεπαν πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, καὶ ποὺ τὴν κοίταζαν προσεχτικὰ μὲ κάτι ἀνάμιχτο ἀπὸ φόβο κ' εὐθυμία, σὰ θᾶμα.

— Ἔμπρός, κατεβαίνουμε.

Δὲν ἔνοιωθα πιὰ κούραση· τουναντίο, ἔνοιωθα ἐντός μου τὴ συνηθισμένη ἀφθονία τῆς ζωῆς κ' ἐκείνη τὴν ἔξαρση ποὺ δίνουνε στὴν ψυχὴ οἱ αὐθόρμητες πράξεις τῆς μεγαλοψυχίας. Πρόσφερνα γενναιόδωρα τὸν ἑαυτό μου στοὺς δύο αὐτοὺς φτωχούς, τοὺς θέρμαινα μὲ τὴ

φλόγα μου, τοὺς πότιζα μὲ τὸ κρασί μου. Στὰ μάτια τους τώρα, ποὺ μὲ κοίταζαν σχεδὸν ἀκατάπαυτα, διάβαζα κάτι σὰν ὑποταγὴ καὶ ἐγκατάλειψη γιομάτη ἐμπιστοσύνη. Τώρα καὶ οἱ δυό τους ἦσαν δικοί μου, μοῦ ἀνῆκαν, καὶ μποροῦσα, ἀλάθευτα πιά, νὰ ἐξασκήσω ἀπάνω τους τὶς εὐεργεσίες μου καὶ τὴν ἐπίδρασή μου.

— Τί περιμένεις; Δὲ θὰ κατέβεις; ρώτησα τὸν Ἀντωνέλλο πού, μὲ τὸ ἕνα πόδι στὸ σκαλὶ τοῦ ἁμαξιοῦ, φαινόταν νὰ διστάζει σὰ μπρὸς σὲ κίνδυνο.

Χαμογελοῦσε ἀκόμα τὸ στενοχωρημένο του χαμόγελο. Μὲ φανερὴ προσπάθεια κατώρθωσε νὰ κατέβει. Ταλαντεύτηκε σὰ νὰ εἶχε γελαστεῖ στὸν ὑπολογισμὸ τοῦ ὕψους· καὶ τὰ πρῶτά του βήματα ἦταν ἀβέβαια καὶ τρεμάμενα. Τὸν βοήθησα νὰ περάσει τὸ ἄνοιγμα τοῦ φράχτη. Ὅταν ἔνοιωσε νὰ ὑποχωροῦν κάτ' ἀπὸ τὰ πόδια του οἱ σβόλοι τῆς γῆς, σταμάτησε καί, γυρίζοντας πρὸς τ' ἀνθισμένα δέντρα, ἀνάπνευσε δυνατά, ἔκλεισε μέσα στὰ φωτεινὰ μάτια του ὅλο ἐκεῖνο τ' ὄμορφο θέαμα, ποὺ τὸν ἔκανε νὰ σταθεῖ σὰ θαμπωμένος.

Τοῦ εἶπα, σκουντώντας τον λίγο στὸ χέρι:

— Οὔτε τὰ θυμόσουνα πιὰ αὐτὰ τὰ πράγματα.

Ὁ Ὄντον, ποὺ εἶχε πλησιάσει καὶ αὐτὸς τώρα ἐκεῖ στὸ σύδεντρο, φώναξε σὰ μεθυσμένος.

— Ἄχ! Ἂν ἦταν ἡ Βιολάντε δῶ! Ἡ μυρουδιὰ αὐτὴ ἀξίζει τοὐλάχιστο ὅσο καὶ τ' ἀρώματα τῆς Μαρίας-Σοφίας.

Ὁ Ἀντωνέλλο εἶπε πάλι σιγαλά:

— Πρέπει νὰ τὶς φέρουμε μέσα στὰ λουλούδια.

Φαινόταν πὼς ὁ ἦχος τῶν λέξεων αὐτῶν, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ τὶς πρόφερε τοῦ εἶχε μαγέψει τὴν ἀκουὴ σὰν κάποια ἁρμονία. Ὅταν τὶς ξανάλεγε, ἡ

φωνή του εἶχε τὸν ἴδιο τόνο. Καί, ὅταν τὶς ἄκουγα νὰ ξαναλέγονται δοκίμαζα δὲν ξέρω ποιὰ ταραχή, σὰν νὰ ἀπευθυνότανε σὲ μένα. Ὁ πόθος νὰ κόψω κλώνους—ποὺ κατ' ἀρχὰς ἔσβυσε μπρὸς σ' αὐτὸ τὸ θᾶμα τῆς ζωντανῆς ὁμορφιᾶς—μοῦ ξανᾶρθε, καὶ φαντάστηκα ἀμυδρὰ τὴν ἄφιξη τοῦ ὄμορφου ἀνοιξιάτικου δώρου στὸ πένθιμο παλάτι, τὴν ὥρα ποὺ σουρουπώνει.

— Μὰ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἐδῶ γύρω; Φώναξα ἀνυπόμονα.

Ἕνας χωριάτης ἔφθανε τρέχοντας. Ἀσθμαίνοντας ἔσκυψε καὶ ἄρχισε νὰ μοῦ φιλάει τὰ χέρια σὰ μανιακός.

— Κόψε τοὺς ὁμορφώτερους κλώνους, τοῦ εἶπα.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦταν θαυμάσιο πρότυπο τοῦ εἴδους του, ἀντάξιος κάτοικος τῆς κόκκινης αὐτῆς γῆς τῆς σπαρμένης ἀπὸ πύρινες πέτρες. Ἀληθινά, σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο νόμισα πὼς βλέπω ἕναν ἀπ' αὐτοὺς τῆς ἀρχαίας ράτσας ποὺ ὁ Δευκαλίωνας ἔκανε νὰ γεννηθοῦν ἀπὸ τὶς πέτρες. Ἄδραξε κραδαίνοντας τὸ κλαδευτήρι του καί, μὲ χτυπήματα σταθερὰ καὶ γλήγορα, ἄρχισε νὰ κόβει τὰ εὐτυχισμένα ἐκεῖνα φυτικὰ πλάσματα. Στὸ κάθε χτύπημα, οἱ λιγώτερο συγκρατούμενοι κάλυκες πέφταν στὸ χῶμα σὰ χιόνι.

Ἔδειξα ἕνα κλῶνο στὸν Ἀντωνέλλο:

— Γιὰ ἰδές, τοῦ εἶπα. Εἶδες ποτέ σου πρᾶμα λεπτότερο καὶ δροσερώτερο;

Σήκωσε τ' ἀδύνατο γυναίκειο χέρι του καὶ μὲ τὴν ἄκρη τῶν δαχτυλιῶν ἄγγιξε ἕνα κάλυκα. Ἡ κίνησή του ἦταν κίνηση ἀρρώστου ἢ ἀνθρώπου ποὺ ἀρχίζει νὰ ξεγυρίζει ἀπὸ ἀρρώστεια, ποὺ ἀγγίζει κάτι ζωντανὸ μὲ τὴν ἀόριστη ἐκείνη πλάνη πώς, ἀγγίζοντάς το, θὰ τοῦ ἀφήσει κάτι ἀπὸ τὴ ζωτικότητά του, ὅπως οἱ πε-

ταλοῦδες ἀφήνουν τὴν γλιστρανάλαφρη σκόνη ἀπὸ τὰ φτερά τους. Καί, μὲ μελαγχολία σχεδὸν τρυφερὴ στὸ βιασμένο του χαμόγελο, γύρισε πρὸς τὸν ἀδερφό του :

— Βλέπεις Ὄντον ; Τὰ εἴχαμε ὅλα ξεχάσει, δὲ γνωρίζαμε πιά ....

— Μὰ δὲ ζῆτε μέσα σὲ κῆπο ; ρώτησα παραξενεμένος ἀπὸ τὴν ἔκσταση καὶ τὴ συγκίνηση ποὺ ἔνοιωθαν μπρὸς σ' ἕνα ἁπλὸ κλωνί μυγδαλιᾶς σὰ νᾶταν τίποτ' ἀπροσδόκητο νέο. Δὲν περνᾶτε ὅλες τὶς ἡμέρες σας μέσα στὴν πρασινάδα καὶ τὰ λουλούδια ;

— Ναί, αὐτὸ εἶν' ἀλήθεια, ἀποκρίθηκε ὁ Ἀντωνέλλο. Ἀλλὰ δὲν τὰ ἔβλεπα πιά. Κ' ἔπειτα αὐτὰ ἐδῶ εἶναι ἢ μοῦ φαινονται .... δὲν ξέρω πῶς νὰ πῶ .... μοῦ φαίνονται *κάτι ἀλλοιώτικο*. Ὄχι, δὲν ξέρω νὰ πῶ τὴν ἐντύπωση ποὺ μοῦ κάνουν. Δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις.

Καθὼς τὸ κλαδευτήρι ἀντηχοῦσε ἀκόμα, γύρισα πρὸς τὴ μυγδαλιὰ ποὺ βογγοῦσε ἀπὸ τὰ χτυπήματα. Ὁ χωριάτης σκαρφαλωμένος, ἔσφιγγε μὲ τὶς νευρώδικες γάμπες του τὸν κορμό. Πάνω ἀπὸ τὸ μεγάλο κεφάλι του, τ' ἀνάλαφρο ἀσημένιο νέφος τρέμιζε στὴ γυαλάδα τοῦ στριφτοῦ σίδερου τοῦ δρεπανιοῦ.

— Πές του νὰ πάψει ! παρεκάλεσε ὁ Ἀντωνέλλο. Δὲ θὰ μπορέσουμε ποτὲ νὰ φορτωθοῦμε μὲ τόσους κλώνους.

— Θὰ σᾶς γυρίσω μὲ τ' ἁμάξι ὡς τὸ Τριγκέντε μαζὶ μὲ τὶς μυγδαλιές.

Μ' ἄρεσε νὰ φαντάζουμε τὸ φτάσιμο τοῦ ἀνοιξιάτικου δώρου μπρὸς τὰ κάγκελα τοῦ κήπου ὅπου περίμεναν οἱ τρεῖς ἀδερφάδες. Σὰ σὲ ξαφνικὴ λάμψη ξεχώριζα τὶς μορφές τους, ἀξεδιάκριτες, μὰ μὲ κάποια ὡς τόσο χαρακτηριστικὰ ποὺ θαρρῶ τὰ ξανάβρισκα ἀνά-

μεσα στὶς ἀναμνήσεις τῆς παιδιάτικης καὶ νεανικῆς ἡλικίας μου. Κ' ἡ ἐπιθυμία νὰ τίς ξαναδῶ, ν' ἀκούσω πάλι τὴ φωνή τους, ν' ἀναζωογονήσω μὲ τὴν παρουσία τους αὐτὲς τὶς ἀναμνήσεις, νὰ γνωρίσω τὴ δυστυχία τους, ν' ἀνακατευτῶ στὴν ἄγνωστη ζωή τους, ἡ ἐπιθυμία αὐτὴ μεγάλωνε ἐντός μου λίγο-λίγο καὶ ἄρχιζε νὰ μεταβάλλεται σὲ ὀδυνηρὴ ἀνησυχία.

Ἀφημένος στὸ πέταγμα τῆς σκέψης μου καὶ στὴ συγκίνησή μου, (τ' ἁμάξι τώρα τραβοῦσε πρὸς τὴν Ρεμποῦρσα) εἶπα :

— Ἄλλοτε τὸ πάρκο τοῦ Τριγκέντε ἦταν γιομάτο ἀπὸ νάρκισσους καὶ μενεξέδες.

— Καὶ τώρα ἀκόμα, εἶπε ὁ Ὄντον.

— Ὑπῆρχαν μεγάλοι φράχτες ἀπὸ θάμνους.

— Ὑπάρχουν ἀπ' αὐτοὺς πάντοτε.

— Θυμᾶμαι καλὰ τὴ χρονιὰ ποὺ γυρίσατε ἀπὸ τὸ Μόναχο γιὰ νὰ ἐγκατασταθῆτε ἐδῶ. Ἡ Μαξιμίλλα ἦταν πολὺ ἄρρωστη. Συνώδευα σχεδὸν τὴ μητέρα μου κάθε μέρα στὸ Τριγκέντε.

Ἤμαστε βυθισμένοι σὰν σ' ἕνα λουτρὸ ἀνοιξιάτικο. Τὰ κλώνια τῆς ἀμυγδαλιᾶς εἶχαν γιομίσει τ' ἁμάξι : πέφταν στὶς πλάτες μας, πέφταν στὰ γόνατά μας. Μέσα στὴ μυρωμένη ἐκείνη λευκότητα, τὸ τόσο λευκὸ πρόσωπο τοῦ Ἀντωνέλλο μοῦ φαινόταν πιὸ μαραμένο. Καὶ ἡ μελαγχολία ἀπὸ τὰ φλογισμένα ἀπὸ πυρετὸ μάτια του, ἀποτελώντας μιὰ μεγάλη ἀντίθεση πρὸς τὸ ζωντανὸ ἐκεῖνο σύμβολο μιᾶς νιότης ποὺ ἀναγεννιέται ἀδιάκοπα, πλάκωνε τὴν καρδιά μου.

— Τὶ δυστυχία ποὺ δὲν ἔρχεσαι σήμερα στὸ Τριγκέντε! εἶπε ὁ Ὄντον, μὲ βαθειὰ θλιμμένη φωνή. Λυπᾶμαι πολὺ νὰ χωρίσουμε.

— Ἀλήθεια, εἶπε ὁ Ἀντωνέλλο. Ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια σιωπῆς καὶ λησμονησιᾶς σὲ εἴδαμε σήμερα γιὰ πρώτη φορά· καὶ μᾶς φαίνεται τώρα πὼς δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ ζήσουμε πιὰ χωρὶς ἐσένα.

Προφέρανε τὰ συγκινητικὰ αὐτὰ λόγια μὲ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν εἰλικρίνεια ποὺ διατηροῦν οἱ ἄνθρωποι τῆς μοναξιᾶς, οἱ μὴ συνηθισμένοι στὶς ὑποκρισίες τῆς κοινωνίας. Ἐνοιωθα τώρα πὼς μ' ἀγαποῦσαν καὶ τοὺς ἀγαποῦσα, καὶ πὼς ξαφνικὰ τὸ μεγάλο κενὸ τῶν χρόνων, ποὺ μᾶς εἶχαν χωρίσει, ἔσβυνε, καὶ πὼς τὰ περπρωμένα μας θὰ σμίγανε μὲ δεσμὸ ἀκατάλυτο.—Γιατὶ ἡ ψυχή μου ἔγερνε μὲ τόσον οἶκτο πρὸς τοὺς δυὸ αὐτοὺς νικημένους, πετοῦσε μὲ τόσο πόθο πρὸς ἀχνόθωρες χάρες καὶ θλίψεις, φαινόταν τόσο ἀνυπόμονη νὰ χύσει τὰ πλούτη της στὴ δυστυχία ἐκείνη; Ἦταν λοιπὸν ἀλήθεια πὼς ἡ μακρόχρονη καὶ σκληρὴ πειθαρχία, μακρυὰ ἀπὸ τὸ νὰ στερέψει στὴν ψυχή μου τὶς ζωηρὲς πηγὲς τοῦ ὀνείρου καὶ τῆς συγκινήσης, τὶς ἔκανε τοὐναντίο βαθύτερες καὶ πιὸ ἀναβρυοῦσες;—Γιὰ μένα, ἁπλωτὸ σύγνεφο ποίησης νότιζε τὸ φλεβαριάτικο κεῖνο ἀπομεσήμερο ποὺ τὸ θέρμαινε ἡ πνοὴ μιᾶς πρώιμης ἄνοιξης. Ὁ Σάουργκο κυλώντας στοὺς πρόποδες τῶν βράχων· ἡ νεκρὴ πόλη στὸν ἑλώδη θάνατο τοῦ ποταμιοῦ· ἡ κορφὴ τοῦ Κοράτσε, ἀχτινοβολώντας σὰν κάσκα σὲ μέτωπο ἀπειλητικό· οἱ σβόλοι τῆς κοκκινωπῆς γῆς, σπαρμένοι μὲ πυρολίθια ποὺ ἀναθυμίζουν ἀποκοιμησμένες σπίθες· τ' ἀμπέλια κ' οἱ ἐλιὲς στρεβλωμένες ἀπὸ τὴ σκληρὴ προσπάθεια νὰ βγάλουν καρποὺς τόσο πλούσιους ἀπὸ τόσο ἀδύνατα μέλη: Ἡ θέα ὅλων τῶν πραγμάτων τοὺ τόπου ὁλόγυρα ἔκφραζε τὴ δύναμη τῶν μυστικοθρεμένων σκέψεων, τὸ τραγικὸ μυστήριο τῶν

τελειομένων πεπρωμένων, τὴν ὀδυνηρὴ ἐνέργεια, τὴν τυραννικὴ συγκέντρωση, τὸ ὑπέροχο πάθος ὅλες τὶς πιὸ τραχὲς καὶ ἀλύγιστες ἀρετὲς τῆς ἐρημικῆς γῆς καὶ τοῦ ἀπομονωμένου ἀνθρώπου. Καὶ μολα ταῦτα, ἡ πιὸ γλυκειὰ ἀνοιξιάτικη θερμότη μαζεύονταν στὴν αὐστηρὴν ἐκείνη ἔκταση. Τ' ἀσημένια ἄνθια τῶν μυγδαλιῶν στεφάνωναν τὰ ὑψώματα ὅπως ὁ ἀφρὸς τὰ κύματα· οἱ κορφὲς τῶν βράχων γινότανε ὁλόχρυσες, σχεδὸν τριανταφυλλένιες, στὸν οὐρανὸ ποὺ πρασίνιζε ἁπαλά. Ἡ ἐπίδραση λοιπὸν τῆς ἐποχῆς καὶ ἡ μαγεία τῆς ὥρας μποροῦσαν νὰ μαλακώσουν τὸ σκληρὸ πνεῦμα τῶν τόπων, νὰ σκεπάσουν μὲ χάρες τὴν τραχύτητα ἐκείνη, νὰ μετριάσουν ἐκείνη τὴ σφοδρότητα νὰ σκορπίσουν μιὰ γλυκειὰ γοητεία στὴν κοιλάδα ἐκείνη τὴ χαλκευμένη μὲ καταχθόνια τέχνη ἀπὸ τὴν τρομερὴ θέληση ἑνὸς παλιοῦ ἡφαιστείου, ἔπειτα ἀλληλοδιαδόχως καὶ χωρὶς παύση καταφαγωμένη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ἢ πλουτισμένη ἀπὸ τὴ γενναιοδωρία ἑνὸς παλιοῦ ποταμοῦ.

— Θα βλεπόμαστε ταχτικά, εἶπα ὕστερ' ἀπὸ μιὰ παύση, γιὰ ν' ἀπαντήσω στὰ καλά τους λόγια. Ἀπὸ τὴ Ρεμποῦρσα ὡς τὸ Τριγκέντε ὁ δρόμος εἶναι λίγος. Καί ξέρω ὅτι σὲ σᾶς βρῆκα δυὸ ἀδέρφούς...

Ἀναπήδησαν κ' οἱ δυό τους, γιατὶ ἕνας φύλακας καβαλλάρης, περνῶντας μὲ καλπασμό, ἄδειασε τὴν καραμπίνα του στὸν ἀέρα γιὰ νὰ δώσει τὸ σινιάλο στὶς ὁμοβροντίες τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ χαιρετισμοῦ. Ἡ Ρεμποῦρσα ὑψωνόταν μπρός μου μὲ τοὺς τέσσερους πέτρινους πύργους της, ὄμορφη ἀκόμα καὶ δυνατή, ἔχοντας ἀκόμα ἀνέγγιχτο τὸν τύπο τῆς παληᾶς της περιφάνειας, ἁπλώνοντας τὸν κυριαρχικό της ἴσκιο σ' ἕναν ἀντρεῖο λαό, ὅπου ἡ ὑποταγὴ κ' ἡ πίστη μεταδίδουνται

ἀπὸ πατέρα σὲ γιὸσὰν ἰδιοκτησίες τῆς ζωϊκῆς ὑπόστασης..

Ἀλλὰ τὴν ψυχή μου ἔσφιξε μιὰ ἀγωνία, ποὺ χρόνια δὲν εἶχα δοκιμάσει, ὅταν πάτησα τὸ κατόφλι τὸ ζωσμένο μὲ μύρτα καὶ δάφνες, ὅπου καμμιὰ φωνὴ ἀγαπημένη δὲν μοῦ ἔλεγε τὸ καλωσώρισες καὶ δὲ μὲ καλοῦσε μὲ τ᾽ ὄνομά μου. Οἱ μορφὲς τῶν πεθαμένων μοῦ παρουσιάστηκαν στὸ κάτου μέρος τῆς σκάλας καὶ μὲ παρατηροῦσαν μὲ μάτια σβυσμένα, χωρὶς καμιὰ κίνηση χωρὶς κανένα σημεῖο, χωρὶς κανένα χαμόγελο.

Ἀργότερα, γιὰ πολλὴν ὥρα, παρακολούθησα μὲ τὴ ματιά, στὸ δρόμο τοῦ Τριγκέντε, τ᾽ ἁμάξι ποὺ ἔφερνε τοὺς δυὸ δυστυχισμένους ἄρρωστους, θαμένους σχεδὸν κάτου ἀπὸ τὰ λουλούδια. Κ᾽ ἡ ψυχή μου ἔτρεξε μπρός, ὡς στὰ κάγκελα τοῦ κήπου, ὅπου οἱ τρεῖς ἀδερφάδες περίμεναν—Ἀνατόλια, Μαξιμίλλα, Βιολάντε!— καὶ τὶς ἀχνόειδε τὴ στιγμὴ ποὺ μ᾽ ἁπλωμένα τὰ χέρια θὰ παίρνανε τὸ δροσερὸ δῶρο τῆς ἄνοιξης· καὶ προσπάθησε ν᾽ ἀναγνωρίσει τὰ εὐγενικά τους πρόσωπα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ μυρωμένα κλωνιά, προσπάθησε νὰ διακρίνει τὸ μέτωπο ἐκείνης ποὺ θὰ τῆς ἄρεσε νὰ διαλέξει γιὰ τὴ χρειαστὴ ἕνωση. Τὸ μούχρωμα πέφτοντας αὔξανε τὴν ἀναπάντεχη καὶ παράξενη ἐκείνη συγκίνηση τοῦ ἐρωτικοῦ πόθου. Ἕνας ἀσπρογάλαζος ἦσκιος γέμιζε τὴν κοιλάδα τοῦ Σάουργκο, ἔκρυβε τὴ νεκρὴ πόλη, ἀνέβαινε ἀργὰ στὰ τραχειὰ βραχώδικα βάθρα· ἀλλά, ὅπως μυριάδες τ᾽ ἄστρα λαμπύριζαν στὸν οὐρανό, τὸ ἴδιο στὴ γῆ ἄναβαν φῶτα χαρᾶς, φούντωναν, πλήθαιναν, σχημάτιζαν μεγάλα φωτεινὰ μπουκέτα. Καὶ μόνες ὑπέρψηλες, ξένες αὐτὲς ἀπὸ τὰ σημάδια τῆς κατώτερης ζωῆς, σὰν ἀποτραβηγμένες στ᾽ ἀπόμακρο βά-

θος ἑνὸς παραμυθιοῦ, σὰ μετεωρισμένες σὲ μιὰν ὑπέργεια ἀτμόσφαιρα, σελάγιζαν ἀκόμα οἱ κορυφὲς τῶν βράχων. Καί, ξαφνικά, ἀχτινοβόλησαν σὰν ρουμπίνια σὲ μιὰν ἀπίστευτη λάμψη ποὺ δὲ βάσταξε παρὰ λίγα δευτερόλεφτα· καὶ χλώμιαναν, γίναν μενεξεδένιες, σκοτείνιασαν, σβυστῆκαν. Ἡ περήφανη κορφὴ τοῦ Κοράτσε τελευταία αὐτή, ἀπόμεινε στὶς φλόγες· ξέσκιζε τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ σουβλερή της μύτη, ὅμοια μὲ κραυγὴ ἀπελπισμένου πάθους· ἔπειτα, μὲ γληγοράδα ἀστραπῆς, σβύστηκε καὶ αὐτή, βυθίστηκε στ' ὁλόγυρα σκοτάδι.

«Καὶ ἂν ἀκόμα ἡ αὐστηρότητα τῆς μακρόχρονης πειθαρχίας σου δὲ θὰ εἶχε ἄλλη ἀνταμοιβὴ παρὰ τὴν ἀνείπωτη ταραχή, ὅπου ἀπὸ χτὲς ἀφήνεσαι,» μοῦ ἔλεγε τὸ Δαιμόνιο, τὸ πρωῒ τῆς ἄλλης μέρας, ἐνῶ πηγαίναμε καβάλλα ἀργὰ πρὸς τὸν κλεισμένο κῆπο, «θἄπρεπε ἀπὸ τώρα νὰ συγχαρεῖς τὸν ἑαυτό σου γιὰ τὶς τόσες ἐκπληρωμένες προσπάθειες. Ἰδοὺ σὺ ὥριμος ἐπὶ τέλους. Μέχρι χτὲς ἀγνοοῦσες, πῶς ἡ ψυχή σου ἔχει φτάσει σὲ τόσην ὡριμότητα καὶ ἀφθονία. Ἡ εὐτυχισμένη ἀποκάλυψη σοῦ ἦρθε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ποὺ ξαφνικὰ δοκίμασες νὰ σκορπίσεις τὰ πλούτη σου, νὰ τὰ μοιράσεις, νὰ τὰ σπαταλήσεις ἀλογάριαστα. Αἰσθάνεσαι τὸν ἑαυτό σου ἀστέρευτο, ἱκανὸ νὰ θρέψεις χίλιες ὑπάρξεις. Αὐτὴ εἶναι ἡ δίκια ἀνταμοιβή σου γιὰ τοὺς ἀδιάκοπους ἀγῶνες σου: τώρα, κατέχεις τὴν ὁρμητικὴ γονιμότητα τῆς βαθειὰ καματεμένης γῆς Χαίρου λοιπὸν τὴν ἄνοιξή σου καὶ ἀνάσανε ὅλες τὶς πνοές· ἄσε νὰ μποῦν ἐντός σου ὅλα τὰ σπέρματα· δέξου τ' ἄγνω-

στο καὶ τ᾽ ἀπρόβλεφτο καὶ ὅ,τι ἄλλο σοῦ φέρνουν τὰ πράγματα· κατάργησε κάθε ἀπαγόρεψη. Στὸ ἑξῆς ἡ πρώτη σου ὑποχρέωση σοῦ ἐδόθηκε. Ἔχε σὰν κάτι ἱερὸ τὴ φύση σου ποὺ τὴν ἔκαμες ἐσὺ ὁ ἴδιος πλέρια ἢ ἔντονη. Νὰ σέβεσαι καὶ τὶς παραμικρὲς κινήσεις τοῦ πνεύματός σου καὶ τῆς καρδιᾶς σου γιατὶ ἡ φύση σου μόνη σοῦ τὶς γεννάει. Τώρα ποὺ τὴν κατέχεις ὁλόκληρη, μπορεῖς ν᾽ ἀφεθεῖς σ᾽ αὐτὴν καὶ νὰ τὴν ἀπολαύσεις ἀπεριόριστα. Τώρα ὅλα σοῦ ἐπιτρέπονται, ἀκόμα καὶ ὅσα συχαινόσουν ἢ περιφρονοῦσες στοὺς ἄλλους· γιατὶ ὅλα γίνονται εὐγενικὰ ὅταν περάσουν μέσα ἀπὸ τὴν ἀγνότητα τῆς φλόγας. Μὴ φοβᾶσαι νὰ εἶσαι σπλαχνικός, σὺ ποὺ εἶσαι δυνατὸς καὶ ποὺ ξέρεις νὰ ἐπιβάλλεις τὴν κυριαρχία σου καὶ τὴν τιμωρία σου. Μὴ ντρέπεσαι γιὰ τὶς ἀνησυχίες καὶ τὰ μαράζια σου σὺ ποὺ σκλήρανες τὴ τὴ θέλησή σου ἴδια σὰν τὰ σπαθιὰ τὰ χαλκεμένα χωρὶς φωτιά. Μὴν ἀποκρούεις τὴν πραότητα ποὺ σὲ πλημμυρίζει, τ᾽ ὀνειροπόλημα ποὺ σὲ περιτριγυρίζει τὴ μελαγχολία ποὺ γλυκὰ σὲ τραβάει, ὅλα τὰ καινούρια καὶ ἀξήγητα πράγματα ποὺ κεντρίζουν σήμερα τὴν ἔκπληκτη ψυχή σου. Αὐτὰ δέν εἶναι παρὰ τ᾽ ἀμυδρὰ σχήματα τοῦ ἀτμοῦ ποῦ ἀναδίνουν οἱ ὀργασμοὶ τῆς ζωῆς βαθειὰ ἀπὸ τὴ γόνιμη φύση σου. Δέξου τα λοιπὸν χωρὶς καμμιὰν ὑποψία, ἀφοῦ δὲν εἶναι ξένα ἀπὸ τὸ εἶναι σου καὶ δὲ μποροῦν οὔτε νὰ σοῦ ἀφαιρέσουν τίποτα οὔτε νὰ σὲ διαφθείρουν. Αὔριο ἴσως. αὐτά, θὰ σοῦ προβάλλουν ὅπως οἱ πρῶτοι μυστικοὶ μαντατοφόροι κάποιας θείας γέννησης ποὺ ποθεῖς».

Ποτὲ πλέον ἀπὸ τότε δὲ ξαναβρῆκα ὥρα τόσο θελχτικὴ καὶ συνάμα τόσο βαρειά Δὲν ξέρω ἂν τ᾽ ἀνθισμένα δέντρα, τ᾽ ὁλόφωτο κεῖνο πρωϊνό, εἶχαν ἀπὸ

τὴ ζωτική τους ἐνέργεια ἕνα αἴσθημα τόσο πλέριο ὅσο εἶχα ἐγὼ ἀπὸ τὴ δική μου· μὰ δίχως ἄλλο τοὺς ἔλειπε ἡ πλατειὰ καὶ ἀκαθόριστη ἀδημονία ὅπου στροβιλίζονταν ἀναρίθμητες σκέψεις. Γιὰ νὰ παρατείνω τὸν πόνο μου καὶ τὴ χαρά μου συγκρατοῦσα τ' ἄλογό μου στὸ βῆμα καὶ ἀργοῦσα στὸ δρόμο, σάμπως ἡ ὥρα ἐκείνη νὰ ἐπρόκειτο νὰ κλείσει γιὰ πάντα μιὰ φάση τῆς μυστικῆς μου ζωῆς καὶ νὰ ἐπρόκειτο, φτάνοντας στὸ μέρος ποὺ πήγαινα, ν' ἀνοίξει γιὰ μένα μιὰ φάση καινούρια καὶ ἀπρομάντευτη, μὰ ποὺ τὸ σκοτεινό της προαίσθημα βρισκότανε τώρα στὸ βάθος τῆς ἀμείλιχτης αὐτῆς ἀδημονίας. Πότε πότε τ' ἀνοιξιάτικο ἀγέρι μὲ περίζωνε μουρμουριστό, νωχελικό, κ' ἦταν σὰ νὰ σήκωνε σ' ἕναν αἰθέρα ὀνείρου, σὰ νὰ μοῦσβυνε ἐντός μου, γιὰ λίγες στιγμές, τὴ συνείδηση τοῦ πραγματικοῦ ἑαυτοῦ μου, σὰ νὰ μοῦ ἐμφυσοῦσε τὴν παρθένα καὶ φλογερὴ ψυχὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐραστὰς τῶν παραμυθιῶν ποὺ πᾶνε καβάλλα πρὸς τὶς Ὡραίες, τὶς ἀποκοιμησμένες στὸ βάθος τῶν δασῶν. Τάχα, καὶ γὼ τὸ ἴδιο, δὲν πήγαινα πρὸς τὶς ὥριμες γιὰ γάμο πριγκήπισσες, τὶς φυλακισμένες στὸν κλεισμένο κῆπο; Κ' ἡ καθεμιά ἀπ' αὐτές, δὲν περίμενε τάχα τὸν Σύζυγο;

Τώρα μοῦ φαινόνταν στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς της τέτοιες, ὅπως ὁ πόθος μου τὶς ἔπλαθε. καὶ ἡ τριπλή τους μορφὴ τώρα γεννοῦσε ἀπὸ τὸν πόθο μου τὴν πρώτη μου ἀπορία. Ρωτοῦσα τὸν ἑαυτό μου: «Ποιὰ ἀπ' ὅλες θὰ εἶναι ἡ ἐκλεχτή;»· καὶ συμμεριζόμουνα τὴν γαμήλια χαρά τῆς μιανῆς καὶ τὴ νεκρικὴ θλίψη τῶν δυὸ ἄλλων· κ' ἔνοιωθα στὴν καρδιά μου ἀπὸ τώρα ὅλα τὰ σπέρματα τῶν ἀνησυχιῶν τοῦ μέλλοντος καὶ ἀπὸ τώρα διάβλεπα τὴ λύπη κάτου ἀπὸ τὴν ἐλπίδα. Καί, πάλι, μοῦ διαπέ-

ρασε τὸ μυαλὸ ὁ φόβος ἐκεῖνος ποὺ πρὸ λίγου μὲ εἶχε συνταράξει στὴ μέση τοῦ θελληματικοῦ μου ἔργου: ὁ φόβος τῶν τυφλῶν καὶ μοιραίων δυνάμεων ποὺ πάνου τους μπορεῖ νὰ συντριφτεῖ κάθε θέληση, ὅσο ἰσχυρὴ καὶ ἂν εἶναι, ὁ φόβος τῆς κεραυνόβολης καταιγίδας ποὺ σ' ἕνα δευτερόλεφτο μπορεῖ νὰ συναρπάξει τὸν πιὸ ἐπίμονο καὶ τὸν πιὸ τολμηρὸ ἄνθρωπο καὶ νὰ τὸν ρίξει μακρυὰ ἀπὸ τὸν προσχεδιασμένο του σκοπό.

Κράτησα τὸ ἄλογό μου. Τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ δρόμου ἦταν ἔρημο· ὁ ἱπποκόμος μου ἀκολουθοῦσε ἀπὸ μακρυά. Στὰ μεγαλόπρεπα κ' ἐρημικὰ ἐκεῖνα μέρη βασίλευε βαθειὰ σιγὴ ποὺ τὴν τάραζε πότε-πότε τὸ θρόϊσμα ἀπὸ τὶς ἐλιές· ὅλα γύρω τὰ φώτιζε ἕνα σταθερὸ φῶς· καί, μέσα στὸ φῶς καὶ μέσα στὴ σιγή, ἀπὸ τ' ἀνάλαφρα φύλλα ὡς τοὺς γιγάντιους βράχους, τὰ πράματα ξέκοβαν προβάλλοντας σὲ μιὰ διαύγεια σχεδὸν τραχειά. Τότε ἔνοιωσα καλήτερα κεῖνο τὸ δὲν ξέρω τὶ ἀμφίβολο ποὺ μπῆκε ἐντός μου. Καὶ συλλογίστηκα: « ὡς χτὲς δὲν κατώρθωσα καὶ εἶχα τὴν ἴδια αὐτὴ πρωϊνὴ διαύγεια ποὺ φανερώνει στὴν προσεχτικὴ ματιά μου ὅλες τὶς γραμμὲς τοῦ τόπου αὐτοῦ; Καὶ τώρα, ἡ καινούρια αὐτὴ ἀμφιβολία δὲν κρύβει κἄποιον κίνδυνο; Κάποια πολὺ μεγάλη ἀφθονία ποίησης σωρεύτηκε ἴσως μέσα μου ἐπικίνδυνα στὴ μοναξιὰ αὐτὴ καὶ πρέπει νὰ ξεχυθεῖ ὑπέρμετρα. Ἀλλὰ, ἂν ἀφήσω τὸν ἑαυτό μου στὸν ὁρμητικὸ χείμαρρο, ὡς ποῦ τάχα θὰ συμπαρασυρθῶ; Ἴσως θὰ ἔκανα καλήτερα νὰ προφυλαχτῶ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ζωή· ἴσως θὰ ἔκανα καλήτερα νὰ μὴ μπῶ μέσα στὸν κύκλο πού, σὰ μὲ χέρια μαγικά, ἀνοίγει ξαφνικὰ μπροστά μου γιὰ νὰ μ' αἰχμαλωτίσει». Μὰ τὸ Δαιμόνιο μοῦ ξανᾶπε μὲ

φωνὴ καθαρή: «Μὴ φοβᾶσαι! Δέξου τὸ ἄγνωστο καὶ τ' ἀπρόβλεφτο καὶ ὅ,τι ἄλλο σοῦ φέρουν τὰ πράγματα. Κατάργησε κάθε ἀπαγόρευση. Ἀκολούθα τὸ δρόμο σου, ἐλεύτερος καὶ βέβαιος γιὰ τόν ἑαυτό σου. Στὸ ἑξῆς μὴν ἔχεις πιὰ ἄλλη φροντίδα παρὰ μόνο νὰ ζήσεις. Τὸ πεπρωμένο σου δὲν μπορεῖ νὰ ἐκπληρωθεῖ παρὰ στὴν ἀφθονία τῆς ζωῆς».

Σπιρούνισατ' ἄλογό μου μὲ μανία, σὰ νὰ εἶχε ἀποφασιστεῖ τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμὴ μιὰ μεγάλη πράξη. Καὶ τὸ Τριγκέντε φάνηκε στὴν πλαγιὰ τοῦ λόφου μὲ τὰ πέτρινα σπήτια του. Καὶ πάνου ἀπ' ὅλα φάνηκε τὸ παλιὸ παλάτι μὲ τὸ μαντρωμένο κῆπο του ποὺ κατέβαινε ἀπὸ τὴν ἄλλη πλαγιὰ ὡς τὸν κάμπο, φαντάζοντας σὰν ἕνα ἀπέραντο μοναστήρι γιομᾶτο ἀπὸ λησμονημένα καὶ νεκρὰ πράγματα.

Ὅταν ξεπέζεψα μπροστὰ στὰ κάγκελα τοῦ κήπου ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ Ὄντον ποὺ περίμενε σὰ σκοπός.

— Καλῶς ὥρισες, Κλώντ!

Κ' ἔτρεξε νὰ μὲ προαπαντήσει, χαρούμενος ὅπως τὴν πρώτη φορὰ μ' ἀνοιγμένα τὰ χέρια.

— Πίστευα πὼς θὰ ἐρχόσουνα γληγορότερα, μοῦ εἶπε σὲ τόνο ἐπιπληχτικό. Δυὸ ὧρες τώρα σὲ περιμένω δῶ πέρα.

— Ἄργησα στὸ δρόμο, ἀποκρίθηκα. Ἤθελα νὰ ξαναγνωρίσω τίς γνωριμιές μου μὲ τὰ δέντρα καὶ τοὺς Βράχους...

Μ' ἕνα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα του κινήματα, τ' ἀπότομα καὶ ἄταχτα, μὲ περιέργεια δειλή, ζύγωσε τ' ἄλογό μου καὶ τοῦ χάϊδεψε τὸ λαιμό.

— Τὶ ὄμορφο ποὺ εἶναι! ψιθύρισε, ἐνῶ, κάτου ἀπὸ

τὸ χλωμὸ καὶ ἀδύνατο χέρι του ὁ λαιμὸς τ' ἀλόγου ἔκανε κάποια γλήγορη δόνηση εὐαιστησίας.

— Ὅπότε θέλεις, μπορεῖς νὰ τὸ καβαλλᾶς, τοῦ εἶπα. Καὶ αὐτὸ ἢ καὶ ὅποιο ἄλλο θέλεις.

— Θαρρῶ πὼς δὲ θὰ μποροῦσα πιὰ νὰ κρατηθῶ στὴ σέλλα, ἀποκρίθηκε. Θαρρῶ πὼς θὰ φοβόμουνα... Μά, ἔλα, ἔλα! Σὲ περιμένουν.

Μ' ὡδήγησε ἀπὸ μιὰ δεντροστοιχία ποὺ ἀνηφόριζε ἀνάμεσα σὲ τειχιὰ θάμνων καταστραμμένων ἀπὸ τὸν καιρὸ καὶ γιομάτων τρύπες καὶ ἀνοίγματα, ἀπ' ὅπου μοῦ φαινόταν πὼς ἔβγαιναν ὁλόδροσα μῦρα κρυμμένων μενεξέδων, παράξενα σὰ νεανικὲς ἀνάσες ἀπὸ γέρικα καὶ μαραμένα στόματα.

— Χτὲς τὸ βράδυ, ἔλεγε ὁ Ὄντον ἀσθμαίνοντας λίγο, χτὲς τὸ βράδυ, μὲ τὰ κλωνάρια σου τῆς μυγδαλιᾶς φέραμε δῶ τὴ χαρά.... Πόση ἦταν ἡ συγκίνηση καὶ τῶν δυό μας, ὅταν βρεθήκαμε μόνοι στὸ βάθος τ' ἀμαξιοῦ, θαμένοι κάτου ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ λουλούδια! Ὁ Ἀντωνέλλο ἔκανε σὰ μικρὸ παιδί. Ποτέ μου δὲν τὸν εἶχα ἰδεῖ ἔτσι....

Ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ πράσινα τειχιὰ ἄνοιγαν ἀψιδωτὰ ἀπ' ὅπου περνῶντας ἡ ματιά μου ἔβλεπε γωνιὲς χορταριασμένης γῆς ὅπου μακρυὰ καὶ λεπτὰ κομμάτια ἥλιου φώτιζαν ξεκόβοντας τὸν ἥσκιο.

— Ποτέ μου δὲν τὸν εἶχα ἰδεῖ ἔτσι, δὲν τὸν εἶχα ἀκούσει νὰ λέει τόσα τρελλὰ λόγια....

Λίθινες ὑδρίες, πλατειὲς καὶ στρογγυλές, ἐναλάζονταν μὲ μισοσκεπασμένα ἀπὸ λειχῆνες ἀγάλματα χωρὶς κεφάλι ἢ χωρὶς χέρι, σὲ στάσεις ποὺ μοῦ φαινόντουσαν εὔγλωτες. Καὶ γύρω ἀπὸ τὰ βάθρα τους ἄνθιζαν ἀνάριοι νάρκισσοι.

— Κ' ἔπειτα, ὅταν φτάσαμε, ὁ σωρὸς τῶν κλωναριῶν μᾶς ἐμπόδισε νὰ κατεβοῦμε. Οἱ ἀδερφάδες μας ἦρθαν νὰ μᾶς ξελευτερώσουν. Πόσο ἦταν εὐτυχισμένες! Ξανανέβηκαν πρὸς τὸ σπήτι φορτωμένες τὶς ἀγκαλιές. Τὶς ἀκούγαμε νὰ γελοῦνε στὶς σκάλες. Τόσο καινούρια πράγματα γιὰ μᾶς, Κλώντ!

Μιὰ πνιγμένη φωνὴ ἔφτανε ὡς τ' αὐτιά μου: Ἦταν τὸ μουρμουριστικὸ πάφλασμα μιᾶς πηγῆς κρυμμένης ἐκεῖ κοντά. Κάποια ἀξήγητη ἀνησυχία μοῦσφιγγε τὴν καρδιά.

— Ὅλο τὸ βράδυ μιλήσαμε γιὰ σένα, θυμηθήκαμε χίλια πράγματα τοῦ μακρυνοῦ παρελθόντος, ὀνειροπολήσαμε γιὰ τὸ μέλλον. Ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ προβλέψει τὸ γυρισμό σου; Μὰ καὶ κανεὶς ἀπὸ μᾶς δὲν πιστεύει ἀκόμα πὼς θὰ μείνεις... Μᾶς φαίνεται πὼς σὲ λίγες μέρες θὰ φύγεις πάλι. Δὲν εἶν' εὔκολο ν' ἀνθέξει κανεὶς στὴ ζωὴ ποῦ περνοῦμε μεῖς. Νά! Ἡ Μαξιμίλλα προτιμάει τὸ μοναστῆρι. Ξέρεις πῶς ἡ Μαξιμίλα εἶν' ἕτοιμη νὰ μᾶς ἀφήσει;

Καθὼς ἀνέβαινα πλάϊ στὸ χορταριασμένο τειχί, τὰ ρουθούνια μου ἦταν γιομάτα ἀπὸ δυνατὴ πικρὴ μυρουδιὰ βγαλμένη ἀπὸ τὰ τσιμισίρια, ποὺ τὰ μικρὰ νέα φύλλα τους λαμποκοποῦσαν σὰν σμαράγδια ἀνάμεσα στὴ σκιερὴ πρασινάδα.

— Ἄ! Νὰ ἡ Βιολάντε! Φώναξε ὁ Ὄντον ἀγγίζοντάς μου τὸ χέρι.

Ἡ ἀπροσδόκητη ἐμφάνιση μ' ἔκανε νὰ λαχταρίσω ὅλος κ' ἔνοιωσα τὸ πρόσωπό μου νὰ βάφεται κόκκινο.

Ἡ Βιολάντε στεκόταν κάτου ἀπὸ μιὰ τοξωτὴ καμάρα τσιμισιριοῦ μὲ τὰ πόδια της μέσα στὴ χλόη· καὶ πίσω της, ἀπὸ τ' ἄνοιγμα τῶν κλώνων ἁπλωνόταν

ἕνα κομμάτι τοῦ λειβαδιοῦ φωτισμένο δῶ κ᾽ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν ἥλιο.

Χαμογελοῦσε χωρὶς νὰ κάνει βῆμα ἐμπρός, περιμένοντας νὰ τὴ ζυγώσουμε· καί, στὴν ἥρεμη ἐκείνη στάση, πάνου στὴν πρασινάδα αὐτὴ ὅπου ἴσως μὲ τὰ δάχτυλά της εἶχε κόψει τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν μενεξέδων ποὺ τῆς στολίζανε τὴ ζώνη, φαινόταν σὰν νὰ πρόσφερνε τὴν ὁμορφιά της ὁλόκληρη στὰ ἔκπληχτα μάτια μου. Μοῦ ἔδωσε τὸ χέρι, κοιτάζοντας με καταπρόσωπα· καί, μὲ φωνὴ ποὺ ἦταν ἡ τέλεια μουσικὴ ἔκφραση τῆς μορφῆς ποὺ τὴ γεννοῦσε, μοῦ εἶπε:

— Καλῶς ὡρίσατε. Ἀπὸ χτὲς ἀκόμα σᾶς περιμέναμε. Ἀντὶ γιὰ σᾶς, ὁ Ὄντον καὶ ὁ Ἀντωνέλλο μᾶς παρουσιάσαν τὰ λουλούδια σας, ποὺ δὲν τὰ ὑποδεχτήκαμε μὲ λιγώτερη εὐχαρίστηση.

Τῆς εἶπα:

— Αὐτὴ τὴ στιγμὴ ποὺ ξαναγυρίζω στὸ χτῆμα σας, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, θυμοῦμαι πὼς ἦρθα ἐδῶ τὴν πρώτη φορὰ μαζὶ μὲ τὴ μητέρα μου, καὶ νοιώθω τώρα τὴ λύπη ποὺ ἔμεινα τόσον καιρὸ μακρυὰ ἀπὸ δῶ. Φεύγοντας ἀπὸ τὴ Ρώμη ἤξερα πολὺ καλὰ πῶς θὰ εὕρισκα στὴ Ρεμπούρσα ἕν᾽ ἄδειο σπήτι· μὰ δὲν ἤξερα πὼς τὸ Τριγκέντε θὰ μ᾽ ἀποζημίωνε τόσο πολύ. Σᾶς χρωστάω μεγάλη εὐγνωμοσύνη. . . .

— Ἂν ἡ συντροφιά μας δὲ σᾶς στενοχωρεῖ, ἐμεῖς πρέπει νὰ σᾶς εἴμαστε εὐγνώμονες. Ξέρετε πὼς ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι χωρὶς χαρά.

— Καὶ ἡ θλίψη ἔχει τὴν καλωσύνη της γιὰ κείνους ποὺ ξέρουν νὰ τὴν δοκιμάζουν, δὲν εἶν᾽ ἔτσι;

— Ἴσως. . .

— Ἄλλως τε, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ πέρασα τὰ κάγ-

κελα τοῦ κήπου σας βρίσκουμαι ὅλος σ' ἐξαίρετες αἰσθήσεις. Ὁ μεγάλος αὐτὸς κῆπος μοῦ φαίνεται γοητευτικός. Πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ εἶναι ἀναίστητος στὴν ποίηση τῶν γερατειῶν αὐτοῦ τοῦ κήπου; Χτές, σὰν εἶχα ἰδεῖ τὸν Ὄντον καὶ τὸν Ἀντωνέλλο γιομάτους θαυμασμὸ μπρὸς στὶς μυγδαλιές, σὰ νὰ μὴν εἶχαν ποτέ τους ἀντικρύσει ἀνθισμένο δέντρο, νόμισα πὼς ὅλα ἐδῶ ἦταν νεκρὰ καὶ ἄγονα. Μ' ἀπέναντίας, ἐδῶ βρίσκω μιὰν ἄνοιξη γλυκύτερη ἀπὸ κείνη ποὺ ἄφησα πίσω μου. Δὲν κουραστήκατε μαζεύοντας μενεξέδες στὴ χλόη; Ἡ ζώνη σας εἶναι γιομάτη.

Γελαστὴ ἔρριξε τὰ μάτια πρὸς τὴ μέση της καὶ μὲ τὰ γυμνά της δάχτυλα ἄγγιξε τοὺς μενεξέδες ποὺ τὴν στόλιζαν.

— Ἔρχεστε ἀπὸ τὴν πόλη, εἶπε μὲ τὴ φωνή της τὴν ἠχηρὴ κι ὅμως σκεπασμένη, ὅπου ἡ ἀφθονία τοῦ τόνου ἦταν λίγο ἀδυνατισμένη σὰν ἀπὸ ἐλαφρυὰ ραϊσματιά. Ἔρχεστε ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἡ ἐξοχὴ σᾶς προσφέρει τὰ πρωτολουλούδια της.

— Δὲν ξέρω, μὰ ὑπάρχουν πράματα ποὺ πρέπει νὰ φαίνουνται πάντοτε νέα.

— Ὑπάρχουν πράματα ποὺ βλέπουμε περσότερο καὶ ποὺ ἀγαπᾶμε περσότερο, εἶπε ὁ Ὄντον μελαγχολικά. Ἴσως ἡ Βιολάντε δὲν αἰστάνεται τὸ μοῦρο τῶν λουλουδιῶν ποὺ κόβει.

— Ἀλήθεια; ρώτησα, γυρίζοντας πρὸς αὐτήν.

Καὶ τὰ μάτια μου συναντήσανε τὴ σὰν ἀπὸ μάρμαρο κατατομὴ τοῦ προσώπου της, γερμένου κάτου ἀπὸ τ' ἄφθονα μαλλιά της, ποὺ εἶχε πάρει ξαφνικὰ τὴν ἀπάθεια τῶν ἀθάνατων ἀγαλμάτων.

— Πῶς εἴπατε; ρώτησε μὲ κίνηση ἀνθρώπου ποὺ

συνέρχεται ἀπὸ τὴν ἀφηρημάδα· γιατὶ δὲν εἶχε ἀκούσει τὰ λόγια τοῦ ἀδερφοῦ της.

— Ὁ Ὄντον ἰσχυρίζεται πὼς δὲν αἰστάνεστε τὸ μῦρο τῶν λουλουδιῶν ποὺ κόβετε. Εἶν' ἀλήθεια ;

Μιὰ φευγαλέα ἐρυθρότη ἔβαψε πάνου-πάνου τὰ μάγουλά της.

— Ὦ ! Ὄχι, εἶπε μὲ ζωηρότητα ποὺ ἀποτελοῦσε ἀντίθεση στοὺς ἀργοὺς ρυθμοὺς στοὺς ποὺ ἡ ζωὴ της φαινόταν ὑποταγμένη. Ὄχι, μὴν πιστεύετε τὸν Ὄντον. Τὸ λέει γιατὶ ἀγαπῶ τὶς δυνατὲς μυρουδιὲς· αἰστάνομε ὅμως καὶ τὶς ἀδύνατες, αἰστάνομαι ἀκόμα καὶ τὴ μυρουδιὰ ἀπὸ τὶς πέτρες...

— Ἀπὸ τὶς πέτρες ; εἶπε ὁ Ὄντον γελῶντας.

— Τὶ μπορεῖς νά ξέρεις ἀπ' αὐτὰ Ὄντον ; Σῶπα.

Ἤμαστε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ μακρυνὰ ἀνηφόρια, τὰ σκεπασμένα μὲ κληματαριές, ποὺ φτάναν ὡς τὸ παλάτι σὲ συμμετρικὴ τάξη. Ἀνάμεσα στοὺς δυό μας ἡ Βιολάντε ἀνέβαινε ἀργὰ ἀπὸ σκαλοπάτι σὲ σκαλοπάτι. Καθὼς τὰ σκαλοπάτια ἦταν πλατειά, ἔκανε ἕνα βῆμα στὸ καθένα καὶ σταματοῦσε μιὰ στιγμή, προτοῦ βάλει τὸ πόδι της στὸ ἀκόλουθο σκαλοπάτι.

Καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν βημάτων ἀπαιτοῦσε πάντοτε νὰ βάζει τὸ ἴδιο πόδι. Κουρασμένη ἀπὸ τὴν ἐπανάληψη αὐτή, ἄφηνε λίγο τὸ βάρος τοῦ κορμιοῦ της ἀπάνω στὰ γόνατά της, ποὺ λίγιζαν καὶ χαλάρωνε τὴν περήφανη κείνη θέληση, ποὺ μιὰ στιγμὴ προτήτερα κρατοῦσε τὸ πρόσωπό της ὁλόϊσο σὰν τὸν πιὸ τέλειο κορμὸ δέντρου. Κάποι' ἀναπάντεχη ἀπαλότη κυμάτιζε τώρα στὸ μεγαλόπρεπο ἐκεῖνο κορμί· ἕνας καινούριος ρυθμὸς τοῦ φανέρωνε τὶς ὑπάκουες χάρες, τὶς λιγερὲς ἐρωτικὲς δυνάμεις. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ δύναμη ποὺ ἀνάβρυζε ἀ-

πὸ τ' ὄμορφο ἐκεῖνο πλᾶσμα, ποὺ δὲ μποροῦσα νὰ ξεκολλήσω τὰ μάτια μου ἀπὸ τὶς κινήσεις του καὶ ἀργοποροῦσα πίσω γιά νὰ τὸ περικλείσω ὁλόκληρο στὴ ματιά μου. Ἔκανε νὰ φτερουγίζει τὸ μυαλό μου πρὸς τὴ θαυμάσιαν ἐποχὴ ὅταν οἱ καλλιτέχνες ἔβγαζαν ἀπὸ τὴν ἀκίνητη ὕλη τὶς τέλειες μορφὲς ποὺ οἱ ἄνθρωποι τὶς ἀγναντεύανε σὰν τὶς μόνες ἀλήθειες τὶς ἄξιες νὰ λατρεύουνται στὴ γῆ. Καὶ γώ, θωρῶντας την, ἀνεβαίνοντας ξοπίσω στ' ἀχνάρια της, συλλογιζόμουν : «Εἶναι σωστὸ νά μένει ἀνέγγιχτη. Δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δοθεῖ χωρὶς ντροπὴ παρὰ μονάχα σ' ἕνα Θεό.» Καί, ὅπως τὸ ἀγέρωχο κεφάλι της περνοῦσε μέσα στὴν λάμψη, σὰ σὲ στοιχεῖο γεννέθλιο, ἔνοιωθα πὼς ἡ ὀμορφιά της πήγαινε ν' ἀγγίξει τὴν τελειότητα τῆς ὡριμότητας, τὴ λιγόστιγμη ὥρα τῆς πιὸ πολύτιμης ἄνθισης. Κ' εὐχαριστοῦσα τὴν τύχη ποὺ μοῦ χάρισε ἕνα τέτοιο θέαμα. «Ὦ ! θὰ τὴ λατρέψω, μὰ δὲ θὰ τολμήσω νὰ τὴν ἀγαπῶ· δὲ θὰ τολμήσω νὰ κοιτάξω στὴν ψυχή της γιὰ νὰ τῆς ἁρπάξω τὸ μυστικό της. Καὶ ὡς τόσο κάθε της κίνηση φανερώνει πὼς εἶναι πλασμένη γιὰ τὴν ἀγάπη τὴ στεῖρα, γιά τὴν ἡδυπάθεια ποὺ δὲ δημιουργεῖ. Ποτὲ στὰ σπλάχνα της μέσα δὲ θὰ φέρει τὸ φορτίο ποὺ παραμορφώνει, ποτὲ τὸ κῦμα τοῦ γαλάτου δὲ θὰ φουσκώσει τὸ ἁγνὸ σχῆμα τοῦ στήθου της.»

Ἀνασαίνοντας λίγο δυνατά, ἐνοχλημένη ἀπὸ τὴν προσπάθεια ν' ἀνεβαίνει, σταμάτησε καὶ εἶπε :

— Πόσο κουράζουν αὐτὰ τὰ σκαλιά. Ἂς σταθοῦμε λιγάκι, ἂν θέλετε.

— Ὁ Ἀντωνέλλο καὶ ἡ Ἀνατόλια κατεβαίνουν, εἰδοποίησε ὁ Ὄντον. Ἂς τοὺς περιμένουμε δῶ.

Τοὺς εἶχε διακρίνει ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πλέγματα τῶν

κληματαριῶν, στὸ πιὸ ἀπάνου σκαλοπάτι τῆς ἀνηφοριᾶς.

Κατέβαινε κατὰ μᾶς ἐκείνη ποὺ μοῦ εἶχε παρουσιαστεῖ ὡς χορηγήτρα τῆς δύναμης, ἡ εὐεργετικὴ παρθένα, ἡ πλούσια καὶ μεγολόδωρη ψυχή. Καὶ τώρα παρουσιαζόταν σὰν στήριγμα, ἀφοῦ ὁ Ἀντωνέλλο στηριζόταν στὸ μπράτσο της καὶ κανόνιζε τὸ ἀναποφάσιστο βῆμά του μὲ τὸ ρυθμὸ τοῦ σταθεροῦ βήματός της.

Ξαφνικὰ ἡ Βιολάντε μὲ ρώτησε, μὰ μὲ τόνο ἀδιάφορο, ποὺ ἀφαιροῦσε κάθε ἀδιάκριτη σημασία ἀπὸ τὸ ἐρώτημα αὐτό :

— Ποιᾶς ἀπὸ μᾶς κρατήσατε τὴν πιὸ καθαρὴ ἀνάμνηση ;

Δίστασα λίγες στιγμές.

— Δὲν ξέρω, ἀποκρίθηκα, ἀβέβαιος, ἐνῶ τ᾽ αὐτί μου τεντωνότανε στὸ φρούυσμα τῆς ρόμπας τῆς Ἀνατόλιας. Βέβαια ὅμως οἱ μορφὲς τῆς ἀνάμνησής μου δὲν ἔχουν τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴ σημερινὴ πραγματικότητα. Γιὰ μᾶς ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἔφυγα πέρασε ἡ περίοδος τῆς ζωῆς ἐκείνης ποὺ οἱ μεταμορφώσεις εἶναι οἱ πιὸ γλήγορες καὶ βαθειές.

Ὁ Ἀντωνέλλο κ᾽ ἡ Ἀνατόλια μᾶς ζύγωσαν.

Ἡ Ἀνατόλια μοῦ ἔδωσε τὸ χέρι της καὶ εἶπε ;

— Καλῶς ὡρίσατε.

Ἡ χειρονομία της εἶχε κάποιαν ἀντρίκειαν τόλμη. Καὶ τὸ ἄγγιγμα τοῦ χεριοῦ της σὰ νὰ μοῦ μετάδωσε κάποιαν αἴσθηση μεγαλόψυχης δύναμης καὶ δραστήριας καλωσύνης, σὰ νὰ ἔχωσε μέσα τὸ μυαλό μου κάτι σὰν ἀδερφικὴ ἐμπιστοσύνη.

Ἦταν ἕνα χέρι χωρὶς δαχτυλίδια, οὔτε πολὺ ἄσπρο οὔτε πολὺ μακρύ, μὰ ρωμαλέο στ᾽ ἀγνὸ σχῆμα ἐπι-

τήδειο ν' ἀνυψώνει καὶ νὰ ὑποστηρίζει, λιγερὸ καὶ σταθερὸ μαζί, μὲ κάποια σφραγίδα περηφάνειας στὴν ἔξω μεριὰ ποὺ τὴν ἐποίκιλλαν τ' ἀνάγλυφα τῶν ἁρμῶν καὶ καὶ τὰ πλεμμάτια τῶν φλεβῶν, μ' αὐλάκια ὁλάπαλα στὴ βαθουλὴ καὶ θερμὴ ἁπαλάμη, ὅπου ἦταν σὰ θρονιασμένη μ' ἀχτινόβολη ἑστία εὐαισθησίας.

— Καλῶς ὡρίσατε, εἶπε ἡ θερμὴ κ' ἐγκάρδια φωνή. Μᾶς φέρνετε ἀπὸ τὴ Ρώμη τὸν ἥλιο καὶ τὴν ἄνοιξη...

— Ὢ! Ὄχι, διέκοψα. Ἴσα-ἴσα ἐδῶ τὰ βρῆκα καὶ τὰ δυό. Στὴ Ρώμη ἄφηκα τὴν ἐμίχλη καὶ πολλὰ ἄλλα πράματα σὰν αὐτὴν γκρίζα. Πρὸ μιᾶς στιγμῆς ἀκόμα ἐκφραζόμουνα τὴ λύπη μου ποὺ ἔμεινα τόσο πολὺ κεῖ κάτου.

— Μᾶς χρωστᾶς λοιπὸν ἀποζημίωση, γιὰ τὴ λησμονιὰ αὐτή, εἶπε ὁ Ἀντωνέλλο μὲ τὸ θλιμμένο του χαμόγελο.

Ἡ Ἀνατόλια μὲ ρώτησε:

— Πῶς βρίσκετε τὸ Τριγκέντε; Σχεδὸν τίποτα δὲν ἄλλαξε, δὲν εἶν' ἔτσι; Ἐρχόσαστε ἐδῶ μὲ τὴ μητέρα σας... Τὸ θυμᾶστε βέβαια, δὲν εἶν' ἔτσι; Γιὰ μᾶς αὐτὸ εἶναι καὶ θά μείνει γιὰ πάντα μιὰ ἀλησμόνητη ἀνάμνηση. Ἀνάμεσα στὰ πράματα ποὺ ἔμειναν ἀνέγγιχτα θὰ βρῆτε δῶ τὴ μνήμη τῆς ἅγιας ἐκείνης ψυχῆς καὶ τῆς ἄπειρης καλωσύνης της.

Μιὰ βαρειὰ σιωπὴ ἀκολούθησε τ' ἀναθυμητικὰ λόγια. Γιὰ κάμποσα δευτερόλεφτα τὸ αἴστημα τοῦ θανάτου, σφίγγοντας τὴ φιλόστοργη καρδιά μου, ἀφαίρεσε ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τὴν ὄψη τῆς πραγματικότητας. Γιὰ κάμποσα δευτερόλεφτα μοῦ φάνηκε πὼς ὅλα γύρω μου μάκραιναν καὶ ἄδειαζαν σὰν καὶ τόν οὐρανὸ ἐκεῖνον πού ἔβλεπα νὰ χλωμιάζει ἀνά

μεσα ἀπὸ τὶς ξεγυμνωμένες βέργες τὶς κληματαριᾶς, ποὺ μοιάζαν σὰ δίχτυ ξεσκισμένο. Μά, ὅταν ἡ χίμαιρα ἐκείνη διαλύθηκε, αἰστάνθηκα, τὸν ἑαυτό μου σιμώτερα ἐκείνης ποὺ μοῦ τὴν εἶχε γεννήσει· καὶ αἰστάνθηκα τὸν ἑαυτό μου ἀνίκανο νὰ ξεχύνεται πιὰ σὲ μάταιες ὁμιλίες, αἰχμαλωτισμένος ὅπως ἤμουν ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ μπῶ μέσα στὴν ἀλήθεια τῆς θλίψης ἐκείνης.

— Καὶ ἡ Ντόνα Ἀλντοΐνα; ρώτησα μὲ χαμηλὴ φωνή, γυρισμένος πρὸς τὸν Ἀνατόλια καὶ μὴ ἐπικοινωνόντας παρὰ μονάχα μ' αὐτή.

Δὲν ἦταν αὐτὴ τάχα ὁ ἀληθινὸς φύλακας τῆς σκοτεινῆς ἐκείνης κατοικίας; Δὲν ἦταν αὐτὴ πού, ἀναθυμίζοντάς μου τὴ νεκρή, μοῦ παρουσίασε μπρός μου τὴν εἰκόνα τῆς τρελλῆς;

— Εἶναι πάντα τὸ ἴδιο, ἀποκρίθηκε μὲ χαμηλὴ καὶ κείνη φωνή. Γιὰ σᾶς θἄναι καλήτερα νὰ μὴ τὴν ἰδῆτε τοὐλάχιστο σήμερα. Καὶ γιὰ μᾶς, τὸ καταλαβαίνετε καλά, εἶναι ἓν' ἀκατάπαυστο μαρτύριο· ἕνα μαρτύριο ποὺ βαστάει χρόνια τώρα, χωρὶς διακοπή, καὶ ποὺ μᾶς ξεσκίζει τὴν ψυχή...

Σὲ δυὸ ἀνοιγοκλεισίματα τῶν ματόφυλλων της, ἔρριξε μιὰ γρήγορη κρυφὴ ματιὰ στὸν Ἀντωνέλλο, ὅπου μπόρεσα νὰ διαβάσω τὸ μυστικὸ τρόμο ποὺ τῆς ἔμπνεε ὁ δυστυχισμένος ἐκεῖνος ἄρρωστος, ποὺ κλονιζότανε στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου.

— Δὲν εἴχαμε ποτὲ τὸ θάρρος νὰ τὴν ἀπομακρύνομε νὰ χωριστοῦμε ἀπ' αὐτή· γιατὶ δὲν εἶν' ἀπότομη τὸ ἀντίθετο, εἶναι μαλακιά. Φορές-φορὲς φαίνεται σὰ γιατρεμένη καὶ μᾶς γεννάει σχεδὸν τὴν πλάνη, ἑνὸς θαύματος: Μᾶς φωνάζει μὲ τὰ ὀνόματά μας θυμᾶται κανένα μικρογεγονὸς πολὺ περασμένο, χαμογελάει μὲ

χαμόγελο ἤρεμο. Μόλο ποὺ ξέρομε πὼς ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἀπατηλὰ κάθε φορὰ ἡ ἐλπίδα μᾶς κάνει νὰ λαχταρᾶμε καὶ ἡ ἀδημονία μᾶς πνίγει. Καταλαβαίνετε...

Μέσα στὴ λύπη ἡ φωνή της ἔχανε τὴν ἠχηρότητά της σὰ χορδὴ ποὺ ξεκουρντίζεται.

— Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν περιορίσουμε στὸ διαμέρισμά της, νὰ τὴν ἔχουμε κλεισμένη· ὄχι, δὲν εἶναι δυνατό. Καὶ δὲ μᾶς βαστάει ἀκόμα ἡ καρδιὰ νὰ τὴν ἀποφεύγουμε ὅταν παρουσιάζεται, ὅταν ἔρχεται κοντά μας, ὅταν μᾶς μιλεῖ. Ζεῖ σχεδὸν ἀδιάκοπα στὸ πλάϊ μας, γίνεται ἕνα μὲ τὴν ὕπαρξή μας...

— Μερικὲς ἡμέρες, διάκοψε ξαφνικὰ ὁ Ἀντωνέλλο μὲ κάποια σφοδρότητα, σὰ νὰ τὸν ἔσπρωχνε κάποιος ἀκαταδάμαστος ἐρεθισμός, μερικὲς ἡμέρες ὁλόκληρο τὸ σπήτι εἶναι γιομάτο ἀπ' αὐτή. Ἀναπνέουμε τὴν τρέλλα της. Κάποιος ἀπὸ μᾶς μένει ὧρες καὶ ὧρες ἀκούγοντάς την νά μιλάει, καθισμένος ἀντίκρυ της, μὲ τὰ χέρια του αἰχμαλωτισμένα στὰ χέρια της ποῦ τρέμουν... Καταλαβαίνεις ;

Μιὰ νέα σιωπή, πιὸ βαρειά, βάρυνε ὅλους μας. Καὶ ὅλοι μας ὑποφέρναμε, ἀναγνωρίζοντας μέσα μας τὴν πραγματικότητα τοῦ πόνου, ποὺ ἴδια σὰ μαγνάδι ὀνείρου τὸν περιτριγύριζαν οἱ μικροὶ ἀσπρογάλαζοι ἤσκιοι τῆς κληματαριᾶς ἀνακατεμένοι μὲ τὸ καλόβολο χρυσάφι τοῦ ἥλιου. Σὲ διαστήματα ἰσόχρονα ἀκουγόταν τὸ ὑπόκωφο πάφλασμα σὰν ἀπὸ ξεχειλισμένη δεξαμενή. Σὰν κάποιος παλμὸς μυστηριώδικος ν' ἀνέβαινε ἀπὸ τὸν ἐρημικὸ κῆπο. Καὶ κατάλαβα πῶς μιὰ ψυχὴ ἀσθενικιὰ καὶ θλιμμένη μποροῦσε ἀπὸ τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα νὰ σχηματίσει τὸ φάντασμα μιᾶς ὑπερ-

φυσικῆς ζωῆς, νὰ τὸ θρέψει μὲ τὴν ὑπόστασή της, καὶ νὰ τυραγνιέται ἀπ᾽ αὐτό.

Ἔτσι, ξαφνικά, μοῦ φανερωνότανε σ᾽ ὅλη του τὴ σκληρότητα τὸ βασανιστήριο ὅπου τὸ Πεπρωμένο εἶχε καταδικάσει τοὺς τελευταίους αὐτοὺς ἀπόγονους μιᾶς ξεπεσμένης γενιᾶς Καὶ ἡ μορφή ποὺ τὴν ἔκαναν νὰ προβάλλει τὰ λόγια ἑνὸς θύματος, μοῦ φαινόταν γιγαντικὰ μεγαλωμένη μέσα σ᾽ ἕνα φῶς τραγικό. Ἔβλεπα μὲ τὴ φαντασία μου τὴν τρελὴ γριὰ πριγκήπισσα καθισμένη στὸ μισοσκόταδο μιᾶς ἔρημης κάμαρας, κ᾽ ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά της γερμένο ἐπάνου της, μὲ τὰ χέρια αἱχμαλωτισμένα στὰ μητρικὰ χέρια. Ἡ δράση τῆς πένθιμης γητέφρας μοῦ φαινόταν μοιραία καὶ ἀδυσώπητη. Μοῦ φαινόταν πὼς ἀσυνείδητα θὰ τραβοῦσε στὴν τρέλα της ὅλα τὰ πλάσματα τοῦ αἵματός της, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ πὼς κανένα δὲ θὰ μποροῦσε νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὴ σκληρὴ καὶ τυφλὴ ἐκείνη θέληση. Ὅμοια μὲ οἰκογενειακὴ Ἐριννύα, προέδρευε στὴν καταστροφὴ τῆς γενιᾶς της.

Τότε, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ξερὰ περιπλοκάδια, κοίταξα ἀπάνου τὸ σιωπηλὸ παλάτι, ποὺ ὡς ἐκείνη τὴν ἡμέρα εἶχε περικλείσει στὰ σκοτεινὰ βάθη του τόση ἀπελπισμένη ἀγωνία καὶ εἶχε κρύψει τόσ᾽ ἀνωφέλευτα δάκρυα: δάκρυα ποὺ ἀνάβρυσαν ἀπὸ ἁγνὰ καὶ φλογερὰ μάτια, ἄξια νὰ ἀντικαθρεφτίσουν τὰ πιὸ μεγαλόπρεπα τοῦ κόσμου καὶ νὰ σκορπίσουν τὴ χαρὰ στὶς καρδιὲς ποιητῶν καὶ ἐξουσιαστῶν.

«Μάτια τῆς Ὁμορφιᾶς!» σκέφτηκα, ξαναρίχνοντας τὴ ματιά μου πρὸς τὴν ἀσάλευτη Βιολάντε. «Ποιὰ ἐπίγεια ἀθλιότητα θὰ μποροῦσε νὰ σκεπάσει τὴ λάμψη τῆς ἀλήθειας ποὺ ἀναλάμπει ἐντός σας ; Ποιὰ ψυχὴ πε-

ρίλυπη θὰ μποροῦσε νὰ μὴν ἀναγνωρίσει τὴν παρηγορήτρα δύναμη ποὺ σταλάζετε σεῖς ; » Ὁ πόνος μου ἔπαψε ξαφνικά, σὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδραση ἑνὸς βάλσαμου· καὶ οἱ θολωμένες εἰκόνες διαλύονταν σὰν ἕνας σκοτεινὸς ἀτμός.

Ἦταν ἀσάλευτη, καθισμένη σ' ἕνα πέτρινο βάθρο, ὅπου παλαιότερα ἦταν ἴσως τοποθετημένη κάποια ὑδρία. Μὲ τὸν ἀγκῶνα ἀγκουμπημένο στὸ γόνα, κρατοῦσε τὸ σαγόνι της μὲ τὴν ἀπαλάμη της· καί, στὴν ἁπλὴ ἐκείνη στάση, ὅλο της τὸ εἶναι μοῦ πρόσφερνε τὴ διαδοχὴ ἐκείνη τῶν βουβῶν ρυθμῶν ὅπου ὑπάρχει τὸ μυστικὸ τῆς ὑπέρτατης τέχνης. Ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴν εἶδα παροῦσα καὶ ὅμως ἀποῦσα. Στό μικρό της μέτωπο ἦταν φανερὴ ἡ ἀνταύγεια τοῦ ἰδανικοῦ στέμματος ποὺ στεφάνωνε τὴν κορφὴ τῶν στοχασμῶν της. Καὶ τὰ μαλλιά της, δεμένα σφιχτὰ σ' ἕνα μεγάλο κῶτσο πίσω στὸν τράχηλο, φαινόνταν πὼς ὑπάκουαν στὸ ρυθμὸ ποὺ κανονίζει τὶς γαλῆνες τῆς θάλασσας.

— Νὰ ἡ Μαξιμίλλα εἶπεν ὁ Ὄντον, ἀναγγέλνοντας τὴν τρίτη ἀδερφή.

Γύρισα καὶ τὴν εἶδα κιόλας σιμά. Ἀνέβαινε μὲ τ' ἀλαφρό της βῆμα τὰ τελευταῖα σκαλοπάτια, ἔχοντας στὸ πρόσωπό της καὶ σ' ὅλο της τὸ εἶναι τ' ἀχνάρια τ' ὀνείρου ὅπου εἶχε βυθιστεῖ, τὴν ἐνδόμυχη ποίηση τῶν ὡρῶν ποὺ περνοῦν μ' ἕνα πιστὸ βιβλίο στὴ μοναξιὰ μιᾶς γωνιᾶς γνωστῆς· μονάχα ἀπ' αὐτήν.

— Ποῦ ἤσουνα ; τὴ ρώτησε ὁ Ὄντον πρὶν ἀκόμη μᾶς ζυγώσει.

Χαμογέλασε δειλὰ καὶ μιὰ λεπτὴ φλόγα σκέπασε τὰ μάγουλά της.

— Κεῖ κάτου, ἀποκρίθηκε. Διάβαζα.

Ἡ φωνή της, μέσα ἀπ᾽ τὰ λεπτά της χείλια ἔβγαινε καθάρια καὶ ἀργυρόηχη. Στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου ὑπῆρχε, γιὰ σημάδι, ἕνα χορταράκι.

Ὅταν τῆς ὑποκλίθηκα, μοῦδωσε τὸ χέρι, πάντα μὲ τό ἴδιο δειλὸ χαμόγελο. Καὶ μοῦ φάνηκε πὼς μοῦ ξυπνοῦσε στὸ βάθος τῆς ψυχῆς μου κάτι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ συμπάθεια ποὺ παλαιότερα εἶχα δοκιμάσει γιὰ τὴ μικρὴ ἄρρωστη, ποὺ ἐπισκεπτόταν τὴ μητέρα μου· γιατὶ τὸ χέρι της ἦταν τόσο εὔθραυστο καὶ τόσο γλυκὸ ποὺ μ᾽ ἔκανε νὰ σκέπτουμαι τὰ εὐαίσθητα ἐκεῖνα κρῖνα τοὺς ἰβίσκους, ποὺ ἀνθίζουν μόνον μιὰ μέρα στὴ θερμὴν ἄμμο.

Καθὼς ἐκείνη δὲ μοῦ μίλησε καθόλου, δὲ μπόρεσα οὔτε κ᾽ ἐγὼ νὰ βρῶ τὰ γλαφυρὰ λόγια ποὺ ταίριαζαν στὴ φοβισμένη χάρη της.

— Τί λέτε; θέλετε ν᾽ ἀνέβουμε; εἶπε ἡ Ἀνατόλια ἀπευθυνομένη σὲ μένα. Ὁ πατέρας μας ἐπιθυμεῖ πάρα πολὺ νὰ σᾶς ξαναδεῖ.

Τὰ λόγια αὐτά, προφερμένα μὲ λιγερὴ φωνή, διάκοψαν τὸ εἶδος τῆς ἀράθυμης μαγείας πού, μέσα στὴ χλιαρότητα τῆς κληματαριᾶς, οἱ σκέψεις μας καὶ οἱ μελαγχολίες μας οἱ ἀνέκφραστες εἶχανε διασκορπίσει σὰν κάποιο νέφος. Καὶ ὅλοι μαζὶ ξαναρχίσαμε ν᾽ ἀνεβαίνουμε πρὸς τὸ παλάτι.

Οἱ τρεῖς ἀδερφάδες πηγαίνανε μπρός, χώρια ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ Ἀνατόλια πρώτη, ἡ Μαξιμίλλα τελευταία, καὶ πρόφερναν πότε-πότε καμμιὰ λέξη· γιατὶ ἡ σιωπὴ τῶν γύρω πραγμάτων ἀπαιτοῦσε τὸν ἦχο τῆς φωνῆς των, καὶ ἴσως νόμιζαν πὼς ἔδιωχναν ἔτσι ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τοῦ ἐπισκέπτη τους τὴ θλίψη τῆς σιωπῆς ἐκείνης. Οἱ ἠχεροὶ κυματισμοί, βγαλμένοι ἀπὸ χείλια

ποὺ δὲν ἔβλεπα, κατέβαιναν καὶ μὲ πλημμύριζαν· καὶ ἀνέβαινα μέσα στὶς φωνὲς καὶ τοὺς ἤσκιους τοὺς παρθενικούς, σὰν στὸ πλάνεμα μιᾶς μαγγανείας, ἔκπληχτος καὶ χαμένος. Μὰ ἂν οἱ τρεῖς ρυθμοὶ ἐναλλάσσουνταν στ' αὐτιά μου, ἤταν ὡς τόσο σύγχρονοι καὶ ἀκατάπαυστοι στὰ μάτια μου, ἔτσι ποὺ τὸ πνεῦμα μου τεντώνοταν περίεργα γιὰ νὰ τοὺς ξεχωρίσει ἢ βαθούλαινε — ἂς τὸ πῶ ἔτσι — γιὰ νὰ τοὺς συγχωνέψει σὲ μιὰ βαθειὰ ἁρμονία. Καί, ὅπως τὰ ἐπεισόδια ἐκεῖνα πού, στὴ φούγκα, γεμίζουν τὴν σιωπὴ τοῦ θέματος, ἔτσι οἱ ὄψεις τῶν πραγμάτων ποὺ ἔβλεπα περνῶντας ἢ οἱ λεπτομέρειες τῶν μορφῶν αὔξαιναν τὴ μουσική μου συγκίνηση χωρὶς νὰ τὴν ταράζουν. Τὰ σημάδια τῆς ἐγκαταλείψης καὶ τῆς λήθης ἦταν διασκορπισμένα κατὰ μάκρος τῶν παλαιῶν δρομάκων ποὺ τοὺς σκέπαζαν ἀκόμα ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ λείψανα τοῦ περασμένου φθινοπώρου. Τὸ ἄγαλμα μιᾶς ἀποκοιμισμένης νύμφης εἶχε γερμένο τὸ κεφάλι του σὲ μιὰ στενόχωρη στάση, γιατὶ ἔλειπε τὸ χέρι ποὺ τὸ στήριζε ἀπὸ τὸν κρόταφο τὸν χορταριασμένο. Σ' ἕνα ἀγγεῖο ἀπὸ κοκκινόχωμα, μακρὺ σὰ σαρκοφάγος πνιγμένο ἀπὸ ἀγριόχορτα, ἕνα κλωνὶ ὁλομόναχο ναρκίσσου ἄνθιζε, ἀδύναμο καὶ τρεμάμενο στὴν ἐχθρικὴ ἐκείνη ἐπιδρομή. Ἕνα γκρέμισμα τοῦ τοίχου, σκασμένου ἀπὸ τὶς διαπεραστικὲς ρίζες τοῦ κισσοῦ, ἄφηνε νὰ φαίνεται ἕνα ἐσωτερικὸ αὐλάκι ὅμοιο μὲ κομμένη ἀρτηρία· καὶ διακρίνονταν ἡ γυαλάδα, καὶ ἀκούγοταν τὸ μουρμούρισμα τοῦ νεροῦ ποὺ ἔτρεχε νὰ γεμίσει τὴν καρδιὰ τῶν στεναχτικῶν πηγῶν. Τὰ σημάδια τῆς ἐγκαταλείψης καὶ τῆς λήθης ἦταν διασκορπισμένα κατὰ μάκρος τοῦ δρόμου π' ἀνεβαίναμε. Τὸ ἄγαλμα, τὸ λουλούδι καὶ τὸ νερὸ μοῦ λέγαν μιὰ καὶ τὴν ἴδια ἀλήθεια. Καὶ μέσα στὸ

μυαλό μου, μὲ τὴ δύναμη τῶν μυστηριακῶν ἀναλογιῶν, ἡ Βιολάντε, ἡ Μαξιμίλλα καὶ ἡ Ἀνατόλια μεταμορφωνόντανε.

«Ὦ ὄμορφες ψυχές, σκεπτόμουνα, μετρῶντας τοὺς ρυθμοὺς τῆς φανερῆς των ὑπόστασης, δὲν εἶναι μέσα στὴν τριάδα σας ποὺ κατοικεῖ ἡ τελειότητα τῆς ἀνθρώπινης ἀγάπης; Εἴσαστε ἡ τριπλὴ μορφὴ ποὺ φαντάστηκε ὁ πόθος μου τὴν ὥρα τῆς μεγάλης ἁρμονίας. Σὲ σᾶς, ὅλες οἱ ἀνάγκες, καὶ οἱ πιὸ ἀγέρωχες, τῆς σάρκας καὶ τοῦ πνεύματός μου θὰ εὕρισκαν μὲ τὶ νὰ ἱκανοποιηθοῦνε· καί, γιὰ τὸ ἔργο ποὺ πρέπει νὰ τελειώσω, θὰ μπορούσατε νὰ εἶστε τὰ θαυμάσια ὄργανα τῶν θελήσεών μου καὶ τῶν πεπρωμένων μου. Δὲν εἶστε σὰν ἐκεῖνες ποὺ θὰ τὶς δημιουργοῦσα γιὰ νὰ στολίσω μὲ ὑπέροχη ὁμορφιὰ καὶ θλίψη τὸν ἀπόκρυφο κόσμο γιὰ τὸν ὁποῖο εἶμαι ὁ ἀκούραστος ἐργάτης; Σήμερα δὲν γνωρίζω παρὰ τὴ μορφή σας καὶ λίγα φευγαλέα λόγια· μὰ νοιώθω πὼς αὔριο ἡ καθεμιά σας μ᾽ ὅλο τὸ εἶναι της θ᾽ ἀνταποκριθεῖ στὴν εἰκόνα ποὺ ἀναπνέει καὶ πάλλει ἐντός μου».

Ἔτσι ἀνέβαιναν οἱ τρεῖς ἀδερφάδες στὴν ἐπιθυμία καὶ προσευχή μου, ὑπακούοντας ἡ καθεμιὰ στὴ μυστικὴ μουσικὴ ποὺ ὡδηγοῦσε τὴ ζωή της πρὸς τὸ ἄγνωστο τέρμα. Καὶ τὰ κορμιά τους ἔρριχναν στὴν πέτρα μεγάλους ἤσκιους.

Ὅταν πάτησα τὸ κατώφλι τοῦ παλατιοῦ, ἡ φανταστικὴ εἰκόνα τῆς τρελῆς μοῦ ξαναπαρουσιάστηκε τόσο ζωηρὴ καὶ τόσο φρικιαστικὴ ποὺ μ᾽ ἔπιασε κάποια μυ-

στικὴ ἀνατριχίλα. Ὅλος ὁ τόπος μοῦ φάνηκε βυθισμένος στὴν ἀποτρόπαιη κυριαρχία της, θλιμμένος καὶ καταφοβισμένος ἀπὸ τὴν πανταχοῦ παρουσία της. Μοῦ φάνηκε πὼς διάβαζα στὸ πρόσωπο τῶν παιδιῶν της μι' ἀνησυχία παρόμοια μὲ τὴ δική μου. Καὶ μοῦ ἦρθε ἡ σκέψη πὼς θὰ τὴν εὑρίσκαμε ἴσως ἀπάνου - ἀπάνου στὴ σκάλα νὰ μᾶς περιμένει.

Ἡ Ἀνατόλια μάντεψε τὴ σκέψη μου· καί, γιὰ νὰ μοῦ δώσει θάρρος, μοῦ εἶπε μὲ φωνὴ χαμηλή :

— Σᾶς παρακαλῶ, μὴ φοβᾶστε τίποτα... Δὲν θὰ τὴν ἰδῆτε... Μπόρεσα νὰ κανονίσω τὰ πράγματα ἔτσι ὥστε νὰ μὴ τὴν ἰδῆτε, τοὐλάχιστο αὐτὴ τὴν ὥρα... Προσπαθῆστε νὰ μὴ τὴ σκέπτεστε πιά, γιὰ νὰ μὴ σᾶς φανεῖ ἡ φιλοξενία μας πάρα πολὺ μελαγχολική.

Ὁ Ἀντωνέλλο κοίταζε ψηλὰ τὰ τζάμια τῆς γαλαρίας ποὺ ἦταν ὁλόγυρα στὴν αὐλή, παραμονεύοντας μὲ τ' ἀνήσυχα μάτια του ποὺ τὰ ματόκλαδά τους τρεμίζαν ἀκατάπαυστα.

— Βλέπεις τὰ χόρτα ; φώναξε ὁ Ὄντον δείχνοντάς μου τὴν πρασινάδα ποὺ ὑψωνόταν κατὰ μάκρος τῶν τοίχων, ἀνάμεσα στὰ διάκενα ποὺ ἄφηναν οἱ πλάκες.

— Σημάδι καὶ προμήνυμα εἰρήνης, ἀποκρίθηκα, προσπαθῶντας ν' ἀποτινάξω τὴ στενοχώρια μου καὶ νὰ ξαναπάρω θάρρος. Χτὲς λυπήθηκα πάρα πολὺ ποὺ δὲ βρῆκα καὶ γὼ στὴν αὐλή μου. Τὰ εἶχαν κομμένα· μὰ θὰ προτιμοῦσα νὰ ἔβλεπα τὰ χόρτα αὐτὰ παρὰ τὶς ἐπίσημες φυλλωσιὲς ἀπὸ τὶς δάφνες καὶ τὶς μυρτιές.

Πρέπει ν' ἀφήνουμε νὰ μεγαλώνουν τὰ χόρτα, καὶ μάλιστα στὰ εὐρύχωρα σπήτια. Εἶναι σὰ νὰ προσθέτουμε κάτι ζωντανὸ ἀκόμα.

Ἡ αὐλὴ ἀντηχοῦσε σὰ νάρθηκας· καὶ ἡ ἠχὼ ἐκεῖ

ἦταν ἕτοιμη νὰ ἐπαναλάβει καὶ τὸν ἐλάχιστο ψιθυρισμό.

Κοιτάζοντας τὴ βουβὴ πηγή, φαντάστηκα τὶς μυστηριώδικες μουσικὲς ποὺ τὸ νερὸ θὰ μποροῦσε νὰ γεννήσει στὴν ἀκοίμητη ἐκείνη κ' εὐνοϊκὴ ἠχώ.

— Γιατὶ ἡ πηγὴ μένει βουβή ; ρώτησα, πρόθυμος ν' ἁρπάχνω κάθε εὐκαιρία γιὰ νὰ ὑπερασπιστῶ τὴ ζωὴ μέσα σ' ἐκεῖνο τὸν τόπο τὸ γιομᾶτο ἀπὸ λησμονημένα καὶ νεκρὰ πράγματα. Πρὸ λίγου, καθὼς ἀνεβαίναμε, ἄκουσα τὸ νερὸ ποὺ ἔτρεχε.

— Ρωτῆστε τὸν Ἀντωνέλλο, εἶπε ἡ Βιολάντε. Αὐτὸς τὸ σταμάτησε.

Τὸ πρόσωπο τοῦ δυστυχισμένου ἀρρώστου κοκκίνησε λίγο, κ' ἡ ματιά του θόλωσε, ὅπως ὅταν πρόκειται νὰ μᾶς συνεπάρει μιὰ ἔξαψη ὀργῆς. Ἡ ἄκακη καταγγελία τῆς Βιολάντε σὰ νὰ τὸν ντρόπιαζε, σὰ νὰ τοῦ ἔκανε κακό, ἢ σὰ νὰ ξανάνοιγε παλιὰ περασμένη φιλονεικία. Συγκρατήθηκε, μὰ ἡ ἀγανάκτηση τοῦ τάραζε τὴ φωνή.

— Φαντάσου, Κλώντ, εἶπε δείχνοντας μιὰ πλευρὰ τοῦ σκεπαστοῦ ἐξώστη, φαντάσου πὼς ἡ κάμαρά μου εἶναι ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴ μεριὰ καὶ πὼς ἀπὸ κεῖ, ἀκούει κανεὶς τὴν πηγὴ νὰ βροντάει σὰν καταρράχτης. Φαντάσου ! Ἕνας θόρυβος ἀπίστευτος, ποὺ σὲ τρελαίνει. Πές μου, δὲν ἀκοῦς πόσος εἶναι δῶ ὁ ἀντίλαλος τῆς φωνῆς ; Καταμεσήμερα !

Τὸ μακρὺ καὶ ἄσαρκο κορμί του ἔτρεμε ἀπὸ ἀποστροφὴ πρὸς τὸ θόρυβο, ἀπὸ τὴ νευρικὴ ἐκείνη φρίκη, ἀπὸ τὸν ἀνυπέρβλητο ἐκεῖνον ἀποτροπιασμό, ποὺ ἀπὸ τὴν περασμένη ἀκόμα ἡμέρα μοῦ εἶχε δείξει τὰ σημάδια του, ὅταν ἄκουσε τοὺς πυροβολισμοὺς ἀπὸ τὶς καραμπίνες καὶ τὶς φωνὲς τῶν ἀνθρώπων.

— Μὰ ἂν ἄκουγες τὴ νύχτα ! ξακολούθησε μὲ ὁλοένα

περισσότερη ἔξαψη. Ἂν ἄκουγες! Τὸ νερὸ δὲν εἶναι πιὰ νερό· γίνεται μιὰ χαμένη ψυχὴ π' οὐρλιάζει, γελάει, ὀλολύζει, τραυλίζει, χλευάζει, παραπονιέται, βογγάει, καλεῖ, προστάζει. Εἶναι ἀπίστευτο! Μερικὲς φορές, σ' ὧρες ξαγρύπνιας, ἀκούγοντάς το, ξέχασα πὼς εἶναι νερό, δὲν κατώρθωσα πιὰ νὰ θυμηθῶ πὼς εἶναι νερό... Καταλαβαίνεις;

Σταμάτησε ξαφνικά, μὲ φανερὴ προσπάθεια νὰ γίνει κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του. Κ' ἔρριξε στὴν Ἀνατόλια μιὰ ματιὰ γιομάτη ἀφηρημάδα. Ἡ πίκρα ποὺ εἶχε συσπάσει τὸ πρόσωπο ἐκείνης ξαφανίστηκε στὴ ματιὰ αὐτή, ὑποχώρησε, χάθηκε. Καί, γιὰ νὰ σκορπίσει τὴ στενοχώρια ποὺ βάραινε ὅλους μας εἶπε σὲ τόνο σχεδὸν φαιδρό:

— Ἀλήθεια, ὁ Ἀντωνέλλο δὲ λέει ὑπερβολές. Θέλετε νὰ προσκαλέσουμε τὴ χαμένη ψυχή; Εἶν' εὔκολο.

Ἤμαστε ὅλοι κεῖ, κοντὰ στὴν ξερὴ πηγή. Τὸ ἀπροσδόκητο σταμάτημα, τὰ λόγια καὶ ἡ ἔψη τοῦ μάρτυρα, ἡ ἐπιβλητικότητα τοῦ κλειστοῦ τόπου, ἡ κρυάδα τοῦ ἀσημόφωτου, ποὺ ἔπεφτε ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἡ μεταμόρφωση ποὺ θὰ γινόταν, λὲς κ' ἔδιναν ὅλα τὸ μυστήριο κάποιας μαγείας στὴν ἄνεργη ἐκείνη παλιὰ πηγή.

Ὁ μαρμάρινος ὄγκος, πομπώδικη συνένωση ἀπὸ ἱπποπόταμους, τρίτωνες, δελφίνια καὶ κοχύλια βαλμένα σὲ τρεῖς σειρές, ὑψωνόταν μπρός μας σκεπασμένος μὲ σταχτερὲς κροῦστες καὶ ἀποξεραμένες λειχῆνες καὶ μὲ ἄσπρα, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, στίγματα, ὅπως στὸν κορμὸ τῆς λεύκας. Ἕνα πλῆθος στόματα ἀνθρώπινα καὶ στόματα ζώων φαινόντανε σὰ νὰ εἶχανε διατηρήσει στὴ σιωπὴ τὴ στάση τῆς τελευταίας ὑγρῆς φωνῆς ποὺ εἶχανε βγάλει.

— Τραβηχτῆτε πέρα, εἶπε ἡ Ἀνατόλια, σκύβοντας σ᾽ ἕνα μπρούντζινο δίσκο ποὺ ἔκλεινε μιὰ στρογγυλὴ τρύπα στὸ πλακόστρωτο, στὸ χεῖλος τῆς κάτου λεκάνης. Θ᾽ ἀνοίξω τὸ νερό.

Καὶ πέρασε τὰ δάχτυλα στὸ χαλκὰ ποὺ ἐξεῖχε στὴ μέση τοῦ δίσκου, προσπάθησε ν᾽ ἀνασηκώσει τὸ βάρος τοῦ μετάλλου· μά, μὴ μπορῶντας νὰ τὸ κατορθώσει, ξανασηκώθηκε ὄρθια, μὲ τὸ πρόσωπο κατακόκκινο ἀπὸ τὴν προσπάθεια. Τὴν βοήθησα καὶ ἄνοιξα. Τότε ἔσκυψε πάλι καὶ τὸ χέρι της βρῆκε τὸ κρυμμένο μηχάνημα. Ὀπισθοχωρήσαμε μὲ μιὰ κίνηση κ᾽ οἱ δυό μας, ἐνῶ τὸ νερὸ παφλάζοντας ἄρχισε ν᾽ ἀνεβαίνει στὶς φλέβες τῆς ἄψυχης πηγῆς.

Πέρασε ἕνα δευτερόλεπτο ἀνήσυχης ἀναμονῆς, σὰ νὰ ἐπρόκειτο τὰ στόματα τῶν τεράτων νὰ προφέρουν μιὰν ἀπάντηση. Θελα φαντάστηκα τὴν ἡδυπάθεια τῆς πέτρας πλημμυρισμένης ἀπὸ τὴ ρευστὴ καὶ δροσερὴ ζωή, καὶ μιμήθηκα ἐντός μου τὴν ἀνέκφραστη ἀνατριχίλα.

Τὰ βούκινα τῶν τριτώνων φυσοῦσαν, οἱ λαιμοὶ τῶν δελφινιῶν γουργούριζαν. Ἀπὸ τὴν κορφή, ἀναπήδησε τὸ νερὸ σφυρίζοντας, λαμπερὸ καὶ γλήγορο σὰ χτύπημα ρομφαίας, διατρυπῶντας τὸ γαλάζο τοῦ οὐρανοῦ· καὶ κομματιάστηκε, ἀποτραβήχτηκε, δίστασε, ξανανέβηκε πιὸ διαπεραστικὸ καὶ πιὸ δυνατό· κρατήθηκε ὁλόϊσο στὸν ἀέρα, γίνηκε διαμάντι, ὑψώθηκε σὰν κλωνί, φάνηκε σὰ ν᾽ ἀνθίζει. Ἕνας κρότος ξερός, σὰν τρίξιμο καμουτσικιοῦ, ἀντήχησε στὴν ἀρχὴ μέσα στὴν κλειστὴ αὐλή· ἔπειτα ἦταν σὰν ἔκρηξη δυνατῶν γέλοιων, ἦταν σὰν κεραυνὸς χειροκροτημάτων, ἦταν σὰ μπόρα βροχῆς. Ὅλα τὰ στόματα ἄρχισαν νὰ τρέχουν καμπυλωτὰ τὸ νερό, γεμίζοντας τὶς λεκάνες. Ἡ πέτρα

νοτίζοντας, σκεπάζουταν, δῶ καὶ κεῖ, ἀπὸ μαῦρα στίγματα, γυάλιζε ὅπου ἤταν λεία, αὐλακώνονταν μὲ τὸ νερὸ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ περισσότερο. Τέλος ὁλόκληρη ἀπόλαυσε τ' ἀγκάλιασμα τοῦ νεροῦ, φάνηκε σὰ ν' ἄνοιγε ὅλους τοὺς πόρους της στὶς ἄπειρες σταγόνες, ἀναζωογονήθηκε, σὰ δέντρο κάτου ἀπὸ μιὰ ραγδαία εὐεργετικὴ βροχή. Στὸ λεφτὸ οἱ πιὸ στενὲς κοιλότητες γιόμισαν, ξεχείλισαν, σχημάτισαν στεφάνια ἀσημένια ποὺ ἀκατάπαυστα χαλοῦσαν καὶ ξαναφτιάνονταν ἀκατάπαυστα. Καὶ ὅσο οἱ ξαφνικοὶ πίδακες πολλαπλασιαζόντανε στὶς διάφορες γλυφές, οἱ ἀδιάκοποι ἦχοι μεγάλωναν, σκορποῦσαν στὴν ἀπέραντη ἀντήχηση τῶν τοίχων μιὰ μουσικὴ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ βαθύτερη. Ὁρμητικές, μέσα στὴ σαλεύουσα συμφωνία τοῦ νεροῦ ποὺ ξανάπεφτε στὸ νερό, κυριαρχοῦσαν οἱ ἐκρήξεις καὶ οἱ σάλαγοι τοῦ κεντρικοῦ πίδακα ποὺ κομμάτιαζε ἀπάνου στοὺς τράχηλους τῶν τριτώνων τὰ θαυμάσια λουλούδια ποὺ ἄνθιζαν ἀπὸ λεφτὸ σὲ λεφτὸ στὴν κορφὴ τῆς στήλης του.

— Ἄκουῦς ; φώναξε ὁ Ἀντωνέλλο κοιτάζοντας τὸ θρίαμβο αὐτὸ μ' ἐχθρικὰ μάτια. Δὲ νομίζεις ὅτι στὸ τέλος ἕνα τέτοιο πανδαιμόνιο εἶναι ἀνυπόφορο ;

Καὶ μοῦ φάνηκε πὼς ἡ Βιολάντε, κάνοντας τὴ φωνή της ἀκόμα πιὸ βαθειά, ἀποκρίνοταν : «Ὦ ! Ἐγώ, ἐγὼ θὰ περνοῦσα ὧρες καὶ μέρες ὁλόκληρες νὰ τ' ἀκούω. Γιὰ μένα καμμιὰ μουσικὴ δὲν ἀξίζει ὅσο αὐτή».

Ἦταν καθισμένη τόσο κοντὰ στὴν πηγή, ποὺ τὸ νερὸ τῆς πιτσίλιζε τὸ πρόσωπο, καὶ τὰ μαλλιά της εἶχαν γεμίσει τώρα ἀπὸ μιὰ φωτεινὴ σκόνη. Ἡ δύναμη τῆς ὁμορφιᾶς της μοῦ ἔδιωχνε ἀκόμα μιὰ φορὰ ἀπὸ τὸ μυαλὸ κάθε ξένη σκέψη, κάθε ἀταίριαστη εἰκόνα. Ἀκόμα

μιὰ φορὰ φαινόταν στὰ μάτια μου ἀπομονωμένη καὶ ἀσύλληπτη, ἔξω ἀπὸ τὴν κοινὴ ζωή, ὅμοια περσότερο μὲ τεχνικὸ ἐπινόημα παρὰ μὲ πλάσμα τοῦ εἴδους μας. Γύρω της ὅλα τὰ πράγματα ἀναγνώριζαν τὴν κυριαρχία τῆς παρουσίας της, ἀφοῦ ὅλα ταιριάζαν καὶ ὑποτασσόνταν καὶ ἐναρμονιζότανε μὲ τὴν ὁμορφιά της. Ὅπως πρὸ λίγου ἡ μεγάλη ἀψίδα τῆς πρασινάδας ποὺ ἔγερνε ἀπάνου της, στὴν πρώτη της ἐμφάνιση, ὅπως πρὸ λίγου τ' ἀρχαῖο βάθρο ποὺ τὴ βάσταξε, ἡ ἀντιλαλοῦσα ἐκείνη ἀρτηρία, ἡ ἀνοιγμένη πρὸς τὸν οὐρανό, φαινόταν σὰ νὰ ἦταν πλασμένη γι' αὐτὴν καὶ μόνο, φαινόταν ὅτι ἀνταποκρίνοταν τέλεια στὴν ἰδανικὴ ἁρμονία ποὺ πραγματοποιοῦσε κείνη μὲ τὴν ἁπλῆ της στάση. Μυστικὲς συγγένειες, ἀκατανόητες, ἔδεναν μὲ τὸ εἶναι της τὰ πιὸ διάφορα πράματα, σχετίζαν, μὲ τὸ μυστήριό της ὅλα τὰ μυστήρια, ποὺ τὴν περιτριγύριζαν. Ἀφοῦ ἡ φύση, μὲ τὸ μέσο τῆς ἀνθρώπινης ἐκείνης μορφῆς, εἶχε φανερώσει μιὰ ἀπόλυτης τελειότητας ἰδέα της, μοῦ φαινόταν πὼς κάθε ἄλλη ἰδέα ἐγκλεισμένη σὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο φυσικὸ περικάλυμμα, ἔπρεπε ἀναγκαστικὰ νὰ χρησιμεύει γιὰ ὁδηγὸς μόνο τοῦ πνεύματος τοῦ παρατηρητοῦ στὴν κατανόηση τῆς μοναδικῆς καὶ ὑπέρτατης ἐκείνης ὁμορφιᾶς. Ἀπὸ κεῖ μοῦ ἦρθε, παρατηρῶντας τὴν παρθένα σιμὰ στὴν πηγή, ἡ ὁλοκάθαρη αὐτὴ ἀλήθεια : «Ὅταν παρουσιάζεται ἡ ὁμορφιά, ὅλες οἱ οὐσίες τῆς ζωῆς συγκλίνουν σ' αὐτὴ σὰ σὲ κέντρο· καὶ συνεπῶς τὸ Σύμπαν ὁλόκληρο δουλεύει γι' αὐτήν».

—Μιὰ ἀπὸ τὶς στενοχώριες μας, μοῦ ἔλεγε ὁ Ὄντον, ἐνῶ ἀνεβαίναμε τὴν πλατειὰ καγκελωτὴ σκάλα ὅπου στὴ σιωπή της τὸ πέρασμα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀλληγοριῶν τοῦ 17ου αἰῶνα ἤταν σὰ μανία καταιγίδας,—μιὰ ἀπὸ τὶς στενοχώριες μας εἶναι τὸ ἀπέραντο αὐτὸ διάστημα ποὺ βλέπεις : μᾶς δίνει σὰ κάποια αἴσθηση ἀκατάπαυστης παραπλάνησης, ταπεινωτικῆς ἐκμηδένισης...

Καὶ ἀληθινά, τὸ χτίριο, ἤταν ὑπερβολικὰ εὐρύχωρο καὶ ὑπερβολικὰ ἄδειο. Ἀνακαινισμένο τὸν 17ο αἰῶνα καὶ, ἀπὸ φεουδαλικὸ φρούριο, μεταβλημένο σὲ μεγαλόπρεπη βίλλα, διατηροῦσε πάντα τὴν τρομερὴ ὑπερβολικότητα τῶν τοίχων καὶ τῶν θόλων του, ὅπου οἱ ἀλληλοδιάδοχες ἐποχὲς εἶχαν ἀφήσει διάφορα ἀποτυπώματα τέχνης καὶ πολυτέλειας ἄλλοτε ἀντίθετα καὶ ἄλλοτε πρόσθετα βαλμένα. Οἱ πολυάριθμοι καθρέφτες, ποὺ σκέπαζαν τοίχους ὁλόκληρους, πολλαπλασίαζαν τὸ διάστημα στὸ ἄπειρο. Καὶ τίποτα δὲν ἤταν θλιβερώτερο ἀπὸ τὶς χλωμὲς αὐτὲς ἀπατηλὲς ἀβύσσους, ποὺ ἤταν σὰ ν' ἄνοιγαν σ' ἕναν κόσμο ὑπερφυσικὸ καί, σὰ νὰ προμηνοῦσαν, ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή, στὸ βλέμμα τῶν ζωνταγῶν πένθιμες ἐμφανίσεις.

— Κλώντ, παιδί μου ! Φώναξε μὲ συγκινημένη φωνὴ ὁ πρίγκηπας Λούτσιο μόλις μ' ἀντίκρυσε. Παιδί μου, ἀγαπημένο μου παιδί !

Κ' ἔτρεξε νὰ μὲ συναπαντήσει.

Ὅταν μ' ἀγκάλιασε καὶ μοῦδωσε στὸ μέτωπο ἕνα πατρικὸ φιλί, ἔνοιωσα τὸ γεροντικὸ κορμί του νὰ τρέμει. Ἔπειτα, ἔχοντας πάντα τὸ χέρι του ἀπάνου στὸν ὦμο μου μὲ κοίταξε πολὺ στὸ πρόσωπο, σὰ βυθισμένος σ' ὄνειρο, ἐνῶ ἕνα κῦμα ἀναμνήσεων, πόνων καὶ

θλίψεων διαπερνοῦσε τὰ σταχτογάλαζα ἀδυνατισμένα μάτια του.

Πόσο μοῦ θυμίζεις τὸν πατέρα σου! πρόσθεσε μὲ φωνὴ ποὺ γινόταν ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ πιὸ περίπαθη καὶ ποὺ μοῦ μετάδωσε τὴ συγκίνηση του. Ἀπίστευτη ὁμοιότητα. Θαρῶ πὼς ξαναβλέπω τὸν Μαξάνς στὰ νιάτα του, ὅταν ἤμαστε μαζὶ στὴν ἐλαφριὰ ἐπιλαρχία τῆς Φρουρᾶς.... Θαρρῶ πὼς τὸν ξαναβλέπω ζωντανό. Πόσο τοῦ μοιάζεις!

Μ' ἔπιασε ἀπό τὸ χέρι καὶ μ' ἔφερε πρὸς τὸ παράθυρο, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μ' ὁδηγήσει παράμερα καὶ νὰ μὲ σύρει στὴν ἀνάμνηση τῶν περασμένων ἐκείνων πραγμάτων.

— Πόσο τοῦ μοιάζεις! ἐπανάλαβε ὅταν εἶδε τὸ πρόσωπό μου στὸ πλέριο φῶς. Ἄχ! ἂν ζοῦσε ἀκόμα ἡ εὐλογημένη ἐκείνη ψυχή! Δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ πεθάνει! Ὄχι, Θεέ μου, δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ πεθάνει!

Κινοῦσε τὸ κεφάλι του μὲ μιὰ θλιμμένη κίνηση, μπρὸς στὸ φάσμα τῆς ζωῆς ἐκείνης τῆς τόσο ὄμορφης, τῆς τόσο γλήγορα ἀφανισμένης.

Κ' ἡ εἰλικρίνεια τῆς συγκίνησής του ἦταν τέτοια ποὺ μὲ διαπέρασε ὡς τὰ βάθεια τῆς ψυχῆς μου· καὶ ἔνοιωθα πιὰ πὼς δὲν ἤμουν ξένος στὸ σπίτι αὐτό, ὅπου ξανάβρισκα τὴ θύμηση τῶν ἀγαπημένων μου νεκρῶν τόσο καθαρὰ διατηρημένη.

— Κοίταξε, ξακολούθησε ὁ πρίγκηπας, ἀγγίζοντας μὲ τὰ δάχτυλά του τὶς ἄκρες τῶν ἄσπρων του γενιῶν καὶ χαμογελῶντας ἕνα χαμόγελο ποὺ ἀχνόειδα σ' αὐτὸ κάτι ἀπὸ τὴν εὐγενικιὰ γλυκήτητα τῆς Ἀνατόλιας· κοίταξε πόσο γέρασα!

Μι' ἀλγεινὴ ἀθυμία σκέπαζε τὸ πρόσωπό του ὁλό-

κληρο· ἡ λαμπρότητα ὅμως τῶν παράκαιρα ἀσπρισμένων μαλλιῶν του ἔδινε στὴ μορφή του κάποιο σεπτὸ μεγαλεῖο· καὶ εἶχε στὸ μέτωπο, ζωηρὸ ἀκόμα, τὴν κληρονομικὴ σφραγίδα τῆς ἀρχοντικῆς του καταγωγῆς. Τὰ χέρια του, σὰν ἀπὸ θαῦμα, δὲν τὰ εἶχε πειράξει ὁλότελα ἡ ἀρρώστεια καὶ τὰ γηρατειά, δὲν ἔδειχναν καμμιὰ γεροντικὴ παραμόρφωση. Εἶχαν διατηρηθεῖ ὄμορφα καὶ ἁγνά, σὰν καὶ νὰ τὰ εἶχε κάποιο βάλσαμο καταστήσει ἀναλλοίωτα, τὰ σπάταλα ἐκεῖνα χέρια μεγαλόπρεπου ἄρχοντα, ποὺ εἶχε σκορπίσει τὰ πλούτη του στὸ δρόμο τῆς ἐξορίας γιὰ νὰ συγκρατήσει περισσότερο καιρὸ στὰ μάτια τοῦ Βασιλιᾶ του κάποια ἀνταύγεια τῆς ἔκπτωτης βασιλείας. Καί, σὰν γι' ἀνάμνηση τῶν σπαταλημένων θησαυρῶν, ἕνα πολύχρωμο πετράδι ἀνάγλυφο λαμποκοποῦσε στὸ παράμεσό του δάχτυλο.

Τ' ἀργοσάλευτα ἐκεῖνα χέρια, ποὺ τὸ μουδιασμένο τους αἷμα ἀναζωγονιούταν στὴ θέρμη τῶν ἀναμνήσεων, σὰ νὰ τραβοῦσαν κ' ἔφερναν ἀπὸ μιὰ σκοτεινιασμένη ζώνη κομμάτια ἑνὸς σβυσμένου κόσμου. Καί, στῆς ψυχῆς μου τὰ μάτια, ἡ ἐνέργειά του αὐτὴ μοῦ τὰ παρουσίαζε πιὸ παράδοξα. Σὰν ὁ γέρος, ἀφοῦ ἐκάθησε, τ' ἀκούμπησε ἀπάνου στὴν πολυθρόνα του, πῆραν γιὰ μένα τὴν ὄψη ἱερῶν λειψάνων· καὶ τὰ παρατήρησα μ' ἕνα ἄγνωστο αἴσθημα σεβασμοῦ, σχεδὸν δεισιδαιμονίας. Καὶ ἦταν τόση ἡ δύναμή τους ποὺ τὴ στιγμὴν ἐκείνη νόμισα πῶς ζῶ μέσα στὴν ποίησή μου καὶ ὄχι στὴ γύρω μου πραγματικότητα, πῶς ζῶ ἀνέκφραστα.

Καθὼς ἡ ματιά μου ἔμενε καρφωμένη στὸ σκαλισμένο πολύτιμο πετράδι, ὁ πρίγκηπας μ' ἕνα χαμόγελο μοῦ εἶπε:

— Εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Βιολάντε.

Καὶ βγάζοντας μοῦ ἔδωσε τὸ δαχτυλίδι.

Ἦταν μιὰ λεπτὴ ἐργασία παλιοῦ καλλιτέχνη: Ἔργο ἀντάξιο ἑνὸς Πυργοτέλη ἢ ἑνὸς Διοσκορίδη· μὰ τὸ ἀνάγλυφο προφὶλ τῆς Μέδουσας, στὸ ἐρυθρὸ φόντο τοῦ σαρδώνυχα, ἀνταποκρίνουνταν τόσο τέλεια στὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ὑπέροχου πλάσματος ποὺ σκέφτηκα: «Λοιπὸν εἶν' ἀλήθεια πὼς αὐτὴ φώτισε τὴν τέχνη τῶν περασμένων χρόνων καί, ἀπὸ ἀμνημόνευτους καιρούς, ἔδωσε τὸ χάρισμα στὶς ἀπέθαντες ὕλες νὰ διαιωνίζουν τὴν Ἰδέα ποὺ αὐτὴ ἐνσαρκώνει σήμερα!»

— Σὰν ἡ μητέρα της ἦταν ἔγκυος σ' αὐτήνε, ξακολούθησε ὁ πρίγκηπας μὲ τὸ ἴδιο χαμόγελο, φοροῦσε τοῦτο τὸ δαχτυλίδι καὶ δὲν τὸ ἀποχωριζόταν ποτέ.

Ἔτσι, σὲ κάθε στιγμή, οἱ συμφωνίες τῶν πραγμάτων, μὲ τὴν προσφορὰ μιᾶς ἁρμονικῆς ὕλης στὴν εὐαισθησία μου καὶ στὴ φαντασία μου, ἔρριχναν τὸ μυαλό μου σὲ μιὰν ἰδεώδη κατάσταση, ποὺ συνόρευε μὲ τὴν κατάσταση τ' ὀνείρου· καὶ τῆς πρόγνωσης, μὰ ποὺ δὲν τὴν ἔφτανε ὡς τόσο. Κ' ἔβλεπα ἐντός μου τὴν ἀδιάκοπη γέννηση μιᾶς ἀνώτερης ζωῆς, ποὺ ὅλα της τὰ φαινόμενα μεταμορφωνόντουσαν σά στὴ δύναμη μαγικοῦ καθρέφτη.

Τὰ τρία ἐκλεκτὰ πλάσματα σὰ νὰ φωτιζόνταν καὶ νὰ σκοτείνιαζαν τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο· κ' οἱ σκιὲς καὶ τὰ φῶτα εἶχαν ἐντός τους τὶς ἀπόκρυφες σημασίες μιᾶς γλώσσας ποὺ τὴν ἐξηγοῦσα τώρα μὲ ἔκτακτη διαύγεια, σὰ νὰ μοῦ ἦταν ἀπὸ πολὺν καιρὸ γνωστή. Καὶ ἔμεινα θαμπωμένος, ὄχι μόνο ἀπὸ τὶς ἀνταναικλάσεις τοῦ βράχου, ἀλλὰ ἀκόμα ἀπὸ τὶς ἀξεδιάκριτες ἀστραπὲς τοῦ ταραγμένου μυαλοῦ μου, ὅταν ἡ Βιολάντε, ζυγώνοντας

σ' ἕνα παράθυρο ἀνοιχτό, μοῦ ἔδειξε ἕνα θέαμα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ δημιουργήσει μ' ἕνα της κίνημα, καὶ μοῦ εἶπε :

— Κοιτάξετε !

Τὸ παράθυρο ἦταν πρὸς τὸ βορριά, στὴν ἀντίθετη ἀπὸ τὸν κῆπο ὄψη τοῦ παλατιοῦ· καὶ τὸ παράθυρο ἐκεῖνο ἔχασκε ὀρθάνοιχτο πάνου ἀπὸ μιὰν ἄβυσσο. Ὅταν ἔσκυψα, ὁρμητικοὶ παλμοὶ κλονίσαν τὸ εἶναι μου ὁλόκληρο, μεταιωρίζοντάς το ξαφνικὰ στὸ αἴσθημα ἑνὸς τρομαχτικοῦ καὶ ἄφωνου μεγαλείου.

«Αὐτὸ εἶναι ἴσως τὸ μυστικό σας ;» τὴ ρώτησα μὰ χωρὶς λόγια, γιατὶ πλάϊ της ἡ σιωπὴ μοῦ φαινόταν τόσο εὔγλωττη.

Ὁ γκρεμὸς κατέβαινε κοφτὰ κάτου ἀπὸ τὰ ὀγκώδικα βράχια ποὺ βάσταζαν τὸ βορεινὸ τεῖχος, φτάνοντας μέχρι κάτου σ' ἕνα τραχὺ φαράγκι ἀσπρειδερὸ πού, ἂν καὶ δὲν εἶχε νερό, σ' ἔκανε νὰ τρέμεις τοὺς καταστρεφτικοὺς θυμοὺς τοῦ χειμάρου. Μὲ τὴν ἴδια σκληρὴ καὶ ἀπελπισμένη ὁρμὴ ποὺ τὰ ποτάμια τῆς λάβας κατεβασμένα πρὸς τὴ σικελικὴ θάλασσα ἀνατινάχτηκαν, ὠρθώθηκαν, συσπειρώθηκαν, μαῦρα καὶ κόκκινα, τρίζοντας. μουγκρίζοντας. σφυρίζοντας στὸ πρῶτο ἄγγιγμα τοῦ νεροῦ, μὲ τὴν ἴδια αὐτὴν ὁρμὴ ἀναπηδοῦσε ὁ βράχος ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ φαραγκιοῦ καὶ ὑψωνότανε πρὸς τὸν οὐρανό, ἀντιτάσσοντας, στὸν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους χτισμένον τοῖχο, μιὰ γιγάντια μάζα δουλεμένη ἀπὸ κάποια βουβὴ μανία. Οἱ σκληρώτερες συσπάσεις καὶ διαστροφὲς κορμιῶν ποὺ τὰ παιδεύουν δαιμονισμένες δυνάμεις ἢ σπασμοὶ θανάτου, σὰ νὰ εἶχαν ἀποκρυσταλλωθεῖ ὅλες στὸ σύνολο ἐκεῖνο τὸ τόσο σφιχτὸ ὅσο ἡ ὄχτη ὅπου ὁ Ντάντε ἐνεπνεύστηκε τοὺς νέους μάρτυ-

ρες, προτοῦ φτάσει στὸ ματωμένο ποτάμι ποὺ τὸ φρουροῦσαν οἱ Κένταυροι. Ὅλα τὰ σχήματα τῶν εὐλίγιστων καὶ ρευστῶν ὑλῶν, φαινόντανε ἐκεῖ ἀναπαραστημένα στὴ σκληρότητα τῆς πέτρας : οἱ μπούκλες τῶν ἀπεριμάζευτων μαλλιῶν, τὸ μπλέξιμο τῶν ἁρπαγμένων ἑρπετῶν, τ' ἀνάμπλεγμα τῶν ἀποσπασμένων ριζῶν, τὸ περιτύλιγμα τῶν σπλάχνων, τ' ἀναγυρίσματα τῆς δίνης, οἱ συστροφὲς τῶν σχοινιῶν.

Τὸ Φάντασμα μιᾶς φρενητικῆς πολυταραγμένης διάθεσης ὑψωνόταν ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη ἐκείνη ἀκινησία, ὅπου ὁ καταμεσήμερος ἥλιος δὲν ἄφηνε καμμιὰ σκιά. Ὁ παλμὸς ἑνὸς σφοδροῦ πυρετοῦ σὰ νὰ ἤταν συμπιεσμένος κάτου ἀπὸ τὴν ἀσάλευτη ἐκείνη κροῦστα.

«Εἶναι τὸ μυστικό σας ;» ἐπανάλαβα, μὰ δίχως λόγια πάντοτε· γιατὶ ἡ ἐσωτερική μου ταραχὴ δὲ μοῦ ἐπίτρεπε νὰ διαλέξω καὶ νὰ κανονίσω τοὺς ἤχους τῆς φωνῆς μου.

Δίπλα μου σώπαινε κ' ἐκείνη τὸ ἴδιο. Δὲν τὴν κοίταζα καὶ δὲ μὲ κοίταζε. Ἀλλά, σκυμμένοι πρὸς τὰ πολύμορφα βράχια, ἤμαστε ἑνωμένοι ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον ἀπὸ τὸ γήτεμα ἐκεῖνο ποὺ συνενώνει ὅσους διαβάζουν στὸ ἴδιο βιβλίο. Διαβάζαμε μαζὶ σ' ἕνα καὶ τὸ ἴδιο βιβλίο, γοητευτικὸ καὶ ἐπικίνδυνο.

Ἀνασκώνοντας τὸ κεφάλι μ' ἕνα ἀλαφρὸ ἀναπήδημα, μοῦ εἶπε :

— Ἀκοῦτε τὰ γεράκια ;

Κ' οἱ δυὸ μαζὶ μὲ θαμπωμένα μάτια ψάξαμε τὶς κορφὲς τῶν βράχων.

— Ἀκοῦστε !

Ὁ βράχος ὡρμοῦσε πρὸς τὸν οὐρανὸ μ' ἕνα ὅπλο ἀγκαθοσουβλερό, λερωμένο ἀπὸ κοκκινωπὰ χρώματα

σὰ σκουριὰ ἢ ξεραμένο αἷμα· κ' οἱ κραυγὲς τῶν ἁρπακτικῶν πουλιῶν αὔξαιναν τὴν ἄγρια ὁρμή του.

Τότε μιὰ ξαφνικὴ ζάλη μὲ κυρίεψε, ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὴ φρίκη ἑνὸς πόθου καὶ μιᾶς ἀλλαζονείας ἀπέραντων. Ἀκόμη καὶ στὶς ρίζες τοῦ εἶναι μου ξύπνησε ἴσως ἡ βάρβαρη μέθη τῶν ἀπόμακρων προγόνων μου· γιατὶ ἡ ἀξήγητη ταραχή μου ἐκδηλώθηκε σὲ μιὰ κεραυνώδικη διαδοχὴ εἰκόνων ὅπου, καθὼς στὴ λάμψη τῆς ἀστραπῆς εἶδα ἀνθρώπους ποὺ μοῦ ἔμοιαζαν νὰ ὁρμοῦν μέσα στὴν πορθημένη πόλη, νὰ πηδοῦν πάνου ἀπὸ σωροὺς πτωμάτων, νὰ μπήγουν τὰ σπαθιά τους στὶς σάρκες μὲ ἀκούραστη κίνηση, ν' ἁρπάζουν πάνου στὶς σέλλες τους γυναῖκες μισόγυμνες ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ἄπειρες φιδόγλωσσες τῆς πυρκαϊᾶς, ἐγὼ τὸ αἷμα ἀνέβαινε ὡς τὶς κοιλιὲς τῶν γλήγορων καὶ σκληρῶν, σὰν λεόπαρδοι, ἀλόγων τους.

«Ἄχ! Ἤμουν ἄξιος νὰ σὲ κάνω δική μου μέσα στὴ σφαγή, σ' ἕνα πύρινο κρεββάτι, κάτου ἀπὸ τὴ φτεροῦγα τοῦ θανάτου!» ἔλεγε ἐντός μου ἡ ἀρχαία ψυχὴ σ' αὐτὴ ποὺ ἦταν δίπλα μου. «Ἡ θέλησή μου θὰ μποροῦσε νὰ ξαναγκάσει τὸ σῶμα μου στὸ θαῦμα: Θὰ σκαρφάλωνα τὶς γλυστερὲς πέτρες αὐτοῦ τοῦ τειχιοῦ ὑπερασπισμένου ἀπὸ τοξότες καὶ ζωντανή, θὰ σ' ἄρπαζα!»

Γεμᾶτα ἀπὸ τὴν τρομερὴ καὶ μεγαλόπρεπη θλίψη ποὺ ὑψωνόταν στὸν οὐρανό, τὰ μάτια μου συνάντησαν τὸ πρόσωπο τῆς παρθένας τόσο σφοδρὰ φωτισμένο ἀπὸ τὴν ἀντανάκλαση, ποὺ ἔνοιωσαν μιὰ χαρὰ σχεδὸν ἀλγεινή. Κ' αἰστάνθηκα ἕνα πόθο τρελλὸ νὰ πιάσω μέσα στὰ χέρια μου τὸ κεφάλι αὐτό, νὰ τὸ ρίξω κατὰ πίσω, νὰ τὸ φέρω κοντὰ στὴν ἀνάσα μου, νὰ τὸ ξετάσω

ἀπὸ σιμώτερα, σιμώτερ' ἀκόμα, νὰ χαράξω στὴ σκέψη μου τὴν καθεμιὰ ἀπὸ τὶς γραμμές του.— Ὅμοιος μὲ κεῖνον πού, κάτου ἀπὸ τίς ἄγονες ἐκτάσεις τῆς γῆς, θὰ εὕρισκε ἕνα κομμάτι ὑπέροχο ποὺ ὁ κόσμος θ' ἀνακτοῦσε ἀπ' αὐτὸ τὴ δόξα μιᾶς ἰδέας νομιζόμενης νεκρῆς.

Ἦταν σὰν τὸ στημένο ἄγαλμα ἀντίκρυ στὸν ἥλιο ποὺ σηκωνόταν: ἡ τελειότητά της δὲ φοβόταν τὸ φῶς. Στὸ σχῆμα τοῦ κορμιοῦ της εἶδα τὴ σφραγίδα τοῦ αἰωνίου τύπου, καὶ ἀνεγνώρισα συγχρόνως τὸ εὔθραυστο τῆς σάρκας της ὑποταγμένης στὴν ἀνθρώπινη μοῖρα. Ἦταν σὰν τὸν ἡδονικὸ καρπὸ ποὺ φτάνει στὴν ὡρισμένη ἐκείνη στιγμὴ τῆς ὡριμότητας ποὺ πέρ' ἀπ' αὐτὴν ἀρχίζει ἡ ἀποσύνθεση. Ἡ ἐπιδερμίδα τοῦ προσώπου της εἶχε τὴν ἀνέκφραστη διαφάνεια τοῦ κάλυκα ποὺ αὔριο θὰ μαραθεῖ.

«Ποιὸς θὰ σὲ σώσει ἀπὸ τὴν ἱεροσυλία τοῦ χαλαστῆ Χρόνου; Ποιὸς θὰ σέ σταματήσει μ' ἕνα θανατερὸ κοντάρι στὸ ζενίθ τῆς τελειότητάς σου, ὅταν θὰ φτάσεις στὸ σημεῖο ν' ἀρχίζεις νὰ παρακμάζεις ἄθλια;» Τὰ σκοτεινὰ λόγια τοῦ ἀδελφοῦ μοῦ ξανάρθαν στὴ θύμηση: «Ἡ Βιολάντε σκοτώνεται μὲ τ' ἀρώματα...» Καί, ἀπὸ εὐλαβητικὴ ἀνάγκη νὰ τὴν ἐξυμνήσω σ' ὅλες τὶς πράξεις της, τῆς ἔψαλα τὸ ἐγκώμιο ἄφωνα: «Ὦ ὑπέρτατο πλάσμα, ἐπειδὴ αἰθάνεσαι τὸν ἑαυτό σου τέλειο, νοιώθης τὴν ἀνάγκη τοῦ θανάτου. Νοιώθεις πῶς ὁ θάνατος μόνος μπορεῖ νὰ σὲ διαφυλάξει ἀπὸ κάθε ἄπρεπη προσβολή· καί, ἀφοῦ ὅλα σου εἶναι εὐγενικά, σκέπτεσαι νὰ προσφέρεις στὸν ἐπίσημο φύλακα κορμὶ ἀρωματισμένο βασιλικὰ μὲ μῦρα».

Ἀφοῦ ἤπιαμε τὸ ἀπὸ σμύρνα αὐτὸ κρασί, τί οὐσία

μποροῦσε νἄχει γιὰ μᾶς τὸ τραπέζι ὅπου καθήσαμε;

Γύρω ἀπὸ μένα σκεφτικόν, θαμπὰ καὶ ξέθωρα πράγματα συνθέτανε δὲν ξέρω ποιὰ ὑπόκωφη ἁρμονία ὅπου ἀσυναίστητα θὰ κατευναζόταν τὸ πάθος ποὺ μετάδωσε στὴν ψυχή μου ὁ πύρινος βράχος.

Οἱ τοῖχοι ἦσαν σκεπασμένοι μὲ καθρέφτες συμμετρικὰ βαλμένους γύρω στὴ σάλα καὶ κορνιζαρισμένους μὲ χρυσὲς μικρὲς κολῶνες· καί, στ' ἀνάμεσα τῶν κορνιζῶν διαστήματα τοῦ τοίχου, ἦσαν ζωγραφισμένα κατὰ περιτροπὴ ἀνθοπλέγματα καὶ τοῦφες ρόδων· κ' οἱ καθρέφτες ἦταν θαμποὶ καὶ πρασινισμένοι ὅπως τὰ τὰ νερὰ τῶν ἐρημικῶν λιμνῶν, κ' οἱ μικρὲς κολῶνες ἦταν λεπτὲς καὶ σύστροφες ὅπως οἱ μποῦκλες τῶν ξανθῶν κοριτσιῶν, καὶ τὰ τριαντάφυλλα ἦταν ξεψυχισμένα κ' εὐλαβητικὰ ὅπως οἱ γκιρλάντες ποὺ περιζώνουν τοὺς κερένιους μάρτυρες τῶν χριστιανικῶν βωμῶν. Ἀλλά, ἴσως γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν φιλοξενιζόμενο χαριστή, τὰ μακρυὰ κλωνάρια τῆς μυγδαλιᾶς, βαλμένα ἔντεχνα στὶς διακλαδώσεις τῶν πολυελαίων, ἄπλωναν τὴ ζωντανὴ καὶ φρέσκια ἀκόμ' ἄνθησή τους μπρὸς στοὺς παλιοὺς καθρέφτες καί, ἀνταναχλώμενα καὶ πληθαίνοντας μέσα στὴ γλαυκὴ χλωμάδα, δημιουργοῦσαν τὸ φαινόμενο μακρυνῆς ἄνοιξης κάτω ἀπὸ τὰ νερά.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ πράγματα εἶχαν κάποια βουβὴ γοητεία ποὺ κατέβαινε νὰ ἑνωθεῖ μὲ τὴν ταπεινὴ χάρη τῆς Μαξιμίλλας· ἔτσι ποῦ μοῦ φαινόταν πὼς ἡ ταγμένη πιὰ στὸν Ἰησοῦ παρθένα συμμεριζόταν τὴν οὐσία καὶ τὴ θαμπή τους ὄψη, καὶ πὼς ἀπὸ τώρα προξενοῦσε τὴν ἐντύπωση πλάσματος «φευγάτου ἀπ' αὐτὸ τὸν αἰῶνα», ὅπως ἡ Βεατρίκη, στ' ὄνειρο τῆς Vita nuova, καὶ πώς, μὲ τὴν ταπεινοσύνη τῶν τρόπων της,

ἔλεγ' ἐπίσης : «Εἶμαι πλασμένη νὰ κοιτάζω μ' ἔκσταση τὸ νόμο τῆς εἰρήνης.»

Ὅπως ἦταν ἀντικρύ μου καὶ ὅπως τὴν κοίταζα, αὐτὴ ἡ δική μου φαντασία γίνηκε τόσο δυνατὴ πού, γιὰ λίγα δευτερόλεφτα, ἔφτασα νὰ τὴ φανταοτῶ ἀποῦσα καὶ τὴ θέση της ἄδεια. Καὶ ἀμέσως τὸ κενὸ ἐκεῖνο γέμισε ἀπὸ ἴσκιο τόσο βαθὺ ποὺ μοῦ φάνηκε σὰ στόμα βαράθρου ὅπου θὰ καταπινόνταν ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο ὅλοι αὐτοὶ τῆς γενιᾶς της. Καὶ μπόρεσα ἔτσι ν' ἀνυψωθῶ σὲ μιὰ μοναδικὴ καὶ τραγικὴ ὀπτασία ὅλων αὐτῶν ποὺ ζοῦσαν κεῖ, χάρη στὴν ἐξαίσια λαμπρότητα τῆς ἀντίθεσης ποὺ τοὺς ἔδωσε τὸ φόντο ἐκεῖνο τῆς σκιᾶς.

Γευμάτιζαν καθισμένοι γύρω ἀπὸ τὸ συνηθισμένο τραπέζι· ἔκαναν τὶς κοινὲς κινήσεις ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἱκανοποίηση τῆς φύσης καὶ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ πρόφερναν λόγια ἁπλά. Μὰ οἱ τόνοι τῆς φωνῆς τους καὶ οἱ πράξεις τους φαινόταν συνοδεμένες ἀπὸ κάποιο μυστήριο πού, σὲ μερικὲς στιγμὲς τὶς γέμιζε μὲ τρομερὲς σχεδὸν σημασίες ἢ τὶς ἔκανε σχεδὸν γελοῖες, σὰ παιχνίδι νευρόσπαστων. Ὑπῆρχε σ' αὐτὰ ἐκεῖ μιὰ ἀντίθεση σκληρῆς φανερότητας μεταξὺ τῶν πράξεων τῆς ζωϊκῆς ἐργασίας ποὺ ἔκαναν καὶ τῶν σημαδιῶν τῆς ἀναπόφευκτης καταστροφῆς ποὺ γινόταν μέσα τους. Ὁ Ἀντωνέλλο, καθισμένος δεξιὰ τῆς Μαξιμίλλας, ἔδειχνε σ' ὅλη του τὴ στάση κάτι σὰν πνιγμένη ἀνυπομονησία, σάμπως νὰ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ταΐσει μὲ τὰ χέρια του, ὄχι τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του μὰ κανένα ξένον. Καὶ γώ, ποὺ τὸν παρακολουθοῦσα μὲ τὴ ματιά, ἔνοιωσα τὸ προαίστημα τῆς φρίκης ποὺ τὸν ἔπνιγε, νὰ αἰστάνεται στὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ του τὴν παρουσία αὐτοῦ τοῦ ξένου,

θαμπὴ ἴσως ἀκόμα, μὰ ἀμφίβολη ὡς τόσο. Καὶ τὰ μάτια μου, πέφτοντας ἔνστικτα στὸν καθισμένο ἀριστερὰ τῆς Μαξιμίλλας Ὄντον, εἶδαν ξαφνικὰ στὴ στάση του κάτι ποὺ ἦταν σὰν τὴν ἀδυνατισμένη ἀντανάκλαση τῆς ἀδερφικῆς ταραχῆς. Καὶ τίποτα δὲν μοῦ φάνηκε περσότερο ἀπ' αὐτὴ τὴ μυστικὴ ἀνταπόκριση μεταξὺ τῶν δύο ἀδερφιῶν γεννημένων στὴν ἴδια γέννα καὶ ταγμένων στὸ ἴδιο πεπρωμένο· τίποτα δὲ μοῦ φάνηκε περσότερο γλυκὸ ἀπὸ τὴν παρθενικὴ αὐτὴ μορφὴ βαλμένη ἀνάμεσα στὶς ἀγησυχίες τους σὰν τὴν εἰκόνα τῆς προσευχῆς.

Τὰ μυγδαλάνθια σκορποῦσαν στὴ χλιαρὴ ἀτμόσφαιρα παράξενο μῦρο μελιοῦ. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, κάποιο πέταλλο, ποῦ φαινόταν γινόμενο πιὸ ρόδινο ἔπεφτε κατὰ μάκρος τῶν καθρεφτιῶν σὰ σὲ βουβὰ νερά· Καὶ σκέφτηκα πάλι τὸ σταμάτημα στὸ περβόλι.

Ἄχ! ἀλήθεια, πῶς θὰ εἶχαν μπορέσει, τὰ τρομασμένα ἀπὸ τόσα φαντάσματα δύστυχα ἐκεῖνα μάτια νὰ δοῦν τὰ ὄμορφα καὶ ἁγνὰ πράματα; Καὶ τί ἄλλο ἔκανα ἐγὼ ὁ ἴδιος στὸ μέρος αὐτό, ἂν μὴ μνημόσυνο τοῦ θανάτου; Ὅλα θάμπωναν γύρω μας μὲ τὸ χρῶμα τῶν τοίχων, φαινόνταν νὰ τραβιοῦνται πίσω σ' ἀπόμακρο παρελθόν ὅλα πέρνανε γερασμένη καὶ μαραμένη ὄψη. φαινότανε νὰ σκεπάζονται μὲ σκόνη. Οἱ δύο ὑπηρέτες μὲ τὶς μπλὲ λιβρέες τους καὶ τὶς μακρυὲς ἄσπρες κάλτσες τους, ἀργοκίνητοι καὶ ἀφαιρεμένοι, ἦταν σὰ νὰ βγῆκαν ἀπὸ ἱματοφυλάκιο τοῦ περασμένου αἰῶνα, θλιβερὰ ἀπομεινάρια καταλυμένης πολυτέλειας. Ὅταν παραμερίζανε φαινότανε νὰ σβύνουν ὅπως ἥσκιοι στὴν ἀπατηλὴ ἀπόσταση τῶν καθρεφτιῶν, νὰ ξαναγυρίζουν στὸν δίχως ζωὴ κόσμο τους.

Μὰ ἡ φωνὴ τοῦ πρίγκηπα, ἀδιάκοπη ἀναθυμήτρα ἀναμνήσεων, μεταμόρφωνε τὴ γοητεία. Ὅταν μιλοῦσε ὅλοι σώπαιναν μὲ σεβασμό· καὶ δὲν ἀκουγόταν παρὰ ἡ βαθειὰ γεροντικὴ φωνή πού, σὲ στιγμές, γινόταν τραχειὰ ἀπὸ συγκρατημένη ὀργὴ ἢ ἔτρεμε ἀπὸ πόνο καὶ λύπη.

Ἡ μέρα ἐκείνη ἦταν γιὰ τὸ γέρο ἡμέρ' ἀποφράδα: ἦταν ἡ ἐπέτειο τῆς ἡμέρας ποὺ ὁ Βασιλιὰς εἶχε φύγει ἀπὸ τὴ Γαέτα. Τὴν ἡμέρα ἐκείνη συμπληρώνονταν εἰκοσιένα χρόνια ἐξορίας.

— Ἔ λοιπόν! μοῦλεγε μὲ τὴ φωτιὰ τῆς πίστης, ἐνῶ τ' ἄσπρα του ὄμορφα γένια τοῦ δίναν προφητικήν ὄψη· ἔ λοιπόν! Κλώντ, ὅταν ἕνας βασιλιὰς πέφτει ὅπως ἔπεσε ὁ Φραγκίσκος τῶν Βουρβώνων στὴ Γαέτα, σὰ μάρτυρας καὶ σὰν ἥρωας, εἶναι ἀδύνατο ὁ Θεὸς νὰ μὴ τὸν ξανασηκώσει καὶ τοῦ ἀναστηλώσει τὸ βασίλειό του, Ἄκου τὰ λόγια μου, γιὲ τοῦ Μαξέντιου Καντέλμο, καὶ μὴ τὰ ξεχνᾶς ποτέ: Ὁ Βασιλιὰς τῶν δυὸ Σικελιῶν θὰ τελειώσει ἔνδοξα τὶς ἡμέρες του στὸ νόμιμο θρόνο του. Κ' εἴθε ὁ Θεὸς νά μοῦδινε νά γίνει αὐτὸ πρὶν κλείσω τὰ μάτια! Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο ποὺ εὔχομαι.

Στὸ χλωμὸ βασιλικὸ φάσμα ἔκανε μιὰ ἀποθέωση, ἀπὸ φλόγες κ' αἷμα πάνω στὰ ρείπια τῆς ὠχυρομένης πόλης.

«Θαυμαστὴ πίστη!» σκεπτόμουνα διακρίνοντας τὶς σπίθες ποὺ μποροῦσαν κι' ἄναβαν ἀκόμα στὸ σταχτερὸ γαλάζιο τῶν ἀδυνατισμένων ματιῶν του. «Θαυμαστὴ πίστη, καὶ τόσο μάταιη! Ἡ ἀρετὴ τῶν Βουρβώνων

κοιμᾶται στὸ Σαὶν - Ντενί». Καὶ ὅπως, στὰ λόγια τοῦ γέροντα, περνοῦσε ἡ ἀχτινόβολη εἰκόνα τῆς Βαβαρέζας ἡρωΐνας, ἔνοιωσα νὰ ξαναγεννιέται ἐντὸς μου, δυνατώτερη ἡ περιφρόνηση γιὰ τὸν εἰκοσιτριῶν χρονῶν ἐκεῖνον Βασιλιὰ ποὺ ἡ Μοῖρα τοῦ εἶχε προσφέρει τ' ἄλογο ποὺ ἔφερε τὸν Ἑρρῖκο τῆς Ναβάρρας στὸ Παρίσι ἐνῶ αὐτὸς ὁ μικρόψυχος—ἴδιος Φίλιππος Ε'. ὁ ἡλίθιος— δὲ θὰ ἤθελε νὰ καβαλήσει παρὰ τὰ ζωγραφισμένα ἄλογα στὶς ταπετσαρίες ποὺ στόλιζαν τὰ διαμερίσματά του.

«Τὶ μεγαλόπρεπο τόλμημα εἶχε μπρός του αὐτὸς ὁ Βουρβῶνος, ὅταν βγῆκε ἀπὸ τὸ παλάτι τοῦ Καζὰρτε ὅπου οἱ γιατροὶ καταγινόντουσαν νὰ μπαλσαμώσουν τὸ πτῶμα τοῦ πατέρα του γεμᾶτο ἀπὸ χίλιες σάπιες πληγές!» σκεπτόμουνα, μέσα στὸν ἐνθουσιασμὸ ποὺ μοῦ ξανάδιναν οἱ πολεμικὲς εἰκόνες οἱ ἀναθημημένες ἀπὸ τὸ σεβαστὸ γέροντα. «Τίποτα δὲν τοῦ ἔλειπε, ἀκόμα οὔτε τὸ θέαμα καὶ ἡ ὀσμὴ τῆς σαπίλας, τόσο δυνατῶν γιὰ νὰ ὑποκινήσουν τὶς μεγάλες σκέψεις. Ἀληθινά, εἶχε τὰ πάντα: Τὴν ἐπιβλητικὴ δύναμη τοῦ ἀρχαίου ὀνόματός του, τὰ νιᾶτα ποὺ θέλγουν καὶ παρασέρνουν, βασίλειο σὲ τρεῖς θάλασσες, ἡδονικὸ καὶ συνηθισμένο στὶς τυραννίες, παλάτι πλούσιο ἀγνάτια σ' ἕναν κόλπο στρογγυλὸ κι ἀντηχητικὸ σὰν κιθάρα, συντρόφισσα θερμὴ ποὺ τὰ λεπτά της ρουθούνια φαινόντανε πὼς ἀνάπνεαν σ' ἡρωϊκὸ κάποτ' ὄνειρο κ' ἔπαλλαν ἀπὸ ἡδυπάθεια στὰ ἠλεχτρικὰ ρευστὰ τῶν προμμαντεμμένων καταιγίδων. Ὅλ' αὐτὰ τ' ἀγαθὰ εἶχε νὰ τ' ἀπολαύσει καὶ νὰ τὰ ὑπερασπιστεῖ· καί, νέος σύζυγος γυρίζοντας ἀπὸ τὴν πιὸ ξέμακρη ἀκτὴ τῆς ἄλλης θάλασσας, εἶχε ἀκόμα στ' αὐτιά του τὴ βουὴ πιστῶν

λαῶν, μ᾽ ἀφοκραζόταν ἐπίσης μι᾽ ἄλλη βουή· κ᾽ ἡ εὐκαιρία μιᾶς λαμπρῆς πάλης τοῦ παρουσιαζόταν πὲρ᾽ ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ κράτους του, σὲ κάμπους ποτισμένους ἤδη ἀπὸ αἷμα καί θολοὺς ἀπὸ κάποιο σφοδρὸν ὀργασμό, ἀνοιχτοὺς στὶς σκέψεις τὶς πιὸ δυνατὲς στὸ λόγο τὸν πιὸ εὐγενικό, στὸ ξίφος τό πιὸ γλήγορο. Ἀληθινά, εἶχε τὰ πάντα, ἐξόν ἀπὸ τὴ φύση τοῦ λιονταριοῦ. Γιατὶ λοιπὸν ἡ Τύχη νὰ γεμίσει μὲ τέτοιες εὔνοιες ἕν᾽ ἀδύναμο ἀρνί; Ποτὲ αἷμα δὲν ὑπῆρξε πιότερο ἄτολμο σὲ νεανικὲς φλέβες, ποτὲ ἡδυπάθεια δὲν ὑπῆρξε πιότερο ναρκωμένη. Αὐτὴ ἡ ὀμορφιὰ τοῦ νόμιμου βασιλείου του, τὸ θεῖο σχῆμα τῶν ἀκρογυαλιῶν, ἡ γλυκειὰ αὔρα, τὸ μυστήριο τῶν νυχτῶν, ὅλες οἱ γοητεῖες τοῦ καλοκαιριοῦ ποὺ πέθαινε, ὅλ᾽ αὐτὰ ἔπρεπε τοὐλάχιστο νὰ ταράξουν τὶς νεανικὲς του αἰσθήσεις, νὰ ἐρεθίσουν ἐντός του τὸ βαθὺ ἔνστικτο τῆς κατοχῆς καὶ νὰ τοῦ μεταδώσουν ἄγριον ἐνθουσιασμὸ ζωῆς. Ἄχ! ἡ τελευταία βραδυὰ περασμένη στὸ ἔρημο σχεδὸν παλάτι, ἐγκαταλειμένο ἀπὸ τοὺς αὐλικούς, διαπερασμένο ἀπὸ τὶς μεγάλες πνοὲς τοῦ θαλασσινοῦ ἀγέρα ποὺ ἔφερνε τὰ μῦρα τοῦ Σεπτέμβρη καὶ τὴν ὑπέρτατη γλύκα τοῦ κόλπου, ἐνῶ οἱ σαλευάμενοι μπερτέδες χτυποῦσαν σκορπίζοντας ἀόριστ᾽ ἀνατριχιάσματα, ἐνῶ οἱ λάμπες τρεμόσβυναν καὶ ξεψυχοῦσαν ἀπάνου στὰ τραπέζια τὰ σκεπασμένα ἀπὸ ντροπιαστικὲς ἐπιστολὲς ποὺ ἀνάγγελναν τὴ φευγάλα τους, τὴν ὥρα τῆς ἀγωνίας, οἱ ὑπερέτες ποὺ τοὺς εἶχαν πιστέψει γιὰ τοὺς ποιὸ ἀφωσιωμένους! Καὶ ἡ ἀπόγνωση τῆς ἀναχώρησης ἐκείνης μέσα στὸ βράδυασμα, στὸ μικρὸ πλοῖο τὸ κυβερνημένο ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο τοῦ λαοῦ, ἕναν ἀπὸ τοὺς λίγους πιστούς·

καὶ ἡ σιωπηλὴ συνάντηση τῶν γιομάτων προδοσία πολεμικῶν πλοίων, παραδομένων ἤδη στὸν ἐχτρό· κ' ἡ ἀτέλειωτη χωρὶς ὕπνο νύχτα περασμένη ἀπάνου στὴ γέφυρα μὲ μάταιους θρήνους, ἐνῶ ἡ βασίλισσα κατάκοπη κοιμόταν κατ' ἀπὸ τ' ἀστέρια ἐκθεμένη στὴν ὑγρασία τῆς αὔρας· καὶ τέλος, τὴν ὥρα τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἥλιου, ὁ βράχος τῆς Γαέτας, τὸ ὑπέρτατο ἐκεῖνο καταφύγιο τὸ προωρισμένο γιὰ τὴν ὑπέρτατη καταστροφή, ὅπου τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα ὤφειλε νὰ ὑποταχτεῖ στοὺς ὅρους ποὺ ἕνας ματαιόδοξος στρατιώτης εἶχ' ἐπιβάλει!»

Ἡ προδοσία ἦταν παντοῦ, ὅπως ὁ καπνὸς κ' ἡ μυρωδιὰ τοῦ νίτρου, ξακολουθοῦσε ὁ πρίγκηπας πού, σιγὰ-σιγὰ ταραγμένος ἀπὸ τὶς αἱματοστάλαχτες αὐτὲς ἀναμνήσεις, ζωήρευε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὰ λόγια του μὲ κάποια κίνηση τ' ἄσπρου χεριοῦ ὅπου λαμποκοποῦσε τὸ πολύχρωμο ἀνάγλυφον πετράδι. Ἡ πιὸ τρομερὴ ἡμέρα τῆς πολιορκίας ἦτανε στὶς 5 τοῦ Φλεβάρη, ὅταν ἡ μπαρουτοθήκη τῆς μπαταρίας τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου ἀνατινάχτηκε μὲ προδοσία....

— Ἄχ! Τί σκληρὸ πρᾶγμα! φώναξε ἡ Βιολάντε πού, ἀναπηδῶντας τιναχτά, ἔνστιχτα ἔφερε τὶς παλάμες της νὰ βουλώσει τ' αὐτιά της. Τί φρίκη!

— Τὸ θυμᾶσαι πάντα, τῆς εἶπε ὁ πατέρας της, ρίχνοντας της ματιὲς ποὺ ἦταν ἁπαλώτερες.

— Ναί, πάντα,

— Ἡ Βιολάντε εἶχε μείνει μαζί μας στὴ Γαέτα, ξανᾶπε ἀπευθυνόμενος σὲ μένα. Ἦταν μόλις πέντε χρονῶν· ἦταν ἡ μεγαλήτερη συμπάθεια τῆς Βασίλισσας. Οἱ ἄλλοι εἶχαν φύγει γιὰ τὴ Τσίβιτα—Βέκκια μὲ τὸ Βαλκάνο μαζὶ μὲ τὴν κόμησσα τοῦ Τραπάνι. Καποι-

κούσαμε στὸ θολωτὸ ὑπόγειο κάτου ἀπὸ τὶς μπαταρίες τοῦ Φρὲν-ντί-Μάρε...

— Τὰ θυμᾶμαι ὅλα ! διάκοψε ἡ Βιολάντε, συγκινημένη ἀπὸ ξαφνικὴ ζωηρότητα πού φαινόταν πὼς τῆς τὴν προξενοῦσε ἡ πορφυρὴ πελώρια ἐκείνη λάμψη ἡ σκορπισμένη στὰ παιδικά της χρόνια. Τὰ θυμᾶμαι ὅλα, ὅλα, σὰ νὰ συμβήκανε χτές. Ἡ κάμαρα ἦταν ἀπομονωμένη μὲ δυὸ μεσοτοίχια φτιαγμένα ἀπὸ μαζὶ ραμμένες σημαῖες. Βλέπω καθαρὰ τὰ χρώματά τους : ἦταν ναυτικὲς σημαῖες γιά σινιάλα, μπλέ, κίτρινες καὶ κόκκινες. Οἱ λάμπες ἦταν ἀναμμένες, γιατὶ τὰ σιδερένια προκαλύμματα σκεπάζαν τὰ παράθυρα. Ὅταν γίνηκε ἡ ἔκρηξη, θὰ ἦταν τρεῖς ἢ τέσσερες ἡ ὥρα τὸ ἀπόγευμα. Ἡ Νίνα Ρίτζο, ἡ καμαριέρα τῆς Βασίλισσας, μόλις ἐκείνη τὴ στιγμὴ εἶχε βγεῖ. Κρατοῦσα στὰ χέρια μου μιὰ κούπα γάλα πού μοῦ εἶχαν στείλει οἱ ἀδερφὲς τοῦ Νοσοκομείου . . . .

Ἔτσι μιλοῦσε, μὲ φράσεις μικρές, μὲ φωνὴ λίγο ὑπόκωφη, μὲ τὴ ματιὰ λίγο ἐκστατική, ἀποκαλύπτοντας τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη τὶς σωστὲς ἐκεῖνες λεπτομέρειες, σὰ νὰ τὶς ἔβλεπε σὲ διαδοχικὴ σειρὰ ἀστραπῶν. Καὶ οἱ εἰκόνες πού ἀναθύμιζε ἡ μιλιά της, μιλιὰ δραματίστρας, ξεχώριζαν μ᾽ ἔκτακτη ἀναγλυφικὴ δύναμη στὸ θαμπὸ βάθος τῶν ἄλλων εἰκόνων.

Ἡ παρθένα κι ὁ γέροντας, μνημονεύοντας, σὰ νὰ ἐκμηδένιζαν τ᾽ ἀόριστα καὶ ξέθωρα ὁλόγυρα πράγματα σὰ νὰ δημιουργοῦσαν κάποια θολὴν ἀτμόσφαιρα ὅπου ἡ ψυχή μου γιὰ λίγες στιγμὲς ἀνάπνευσε μ᾽ ἀδημονία. Ἦταν ἡ πολιορκία μ᾽ ὅλη τὴ φρίκη της, στὴν πόλη τὴ στοιβαγμένη ἀπὸ στρατιῶτες, ἀπὸ ἄλογα καὶ μουλάρια, τὴν ἀποστερημένη τροφὲς καὶ χρῆμα, τὴν ὡπλισμένη

μὲ ἀδύναμα κι ἀνώφελα ὅπλα, τὴν τσακισμένη ἀπὸ τὸν τῦφο καὶ τὴν προδοσία. Οἱ χειμαρρώδικες βροχὲς τὴ γεμίζανε μὲ θολόμαυρο βοῦρκο ὅπου τὰ ξεκατυγιασμένα ἀπὸ τὴν πεῖνα βασταγά, πλανώμενα μέσα στοὺς δρόμους, πέφταν κι' ἀγωνιοῦσαν. Χαλάζι ἀπὸ σίδερο τὴν κομμάτιαζε, τὴν κατάσκαβε, τὴν γκρέμιζε, τὴν πυρπολοῦσε, ὁλοένα πιὸ πυκνὸ καὶ πιὸ ξεκουφαντικό, καὶ ποὺ σταματοῦσε μονάχα στὶς λιγόστιγμες ἀνακωχὲς ποὺ κάναν γιὰ νὰ θάψουν τοὺς σαπισμένους ἤδη νεκρούς. Στὶς ἐκκλησίες, τὴν ὥρα τῆς θείας λειτουργίας κ' ἐνῶ ἐπικαλιοῦνταν τὸν Ἀνίκητο Πολιοῦχο, πέτρες ξεφεῦγαν ἀπ' τοὺς τοίχους, κατρακυλοῦσαν σπασμένα τζάμια, ἄκουγαν τὰ βογγητὰ τῶν πληγωμένων ποὺ τοὺς μετάφερναν στὰ φορεῖα. Στὰ νοσοκομεῖα, ὅταν καμμιὰ μπόμπα τρυποῦσε τὸν τοῖχο, οἱ ἄρρωστοι ἀνασηκώνουνταν στὰ κρεββάτια τους· καὶ ἡ στιγμὴ τῆς ἔκρηξης, νομίζοντας πὼς θὰ πεθάνουν, φώναζαν :

«Ζήτω ὁ Βασιλιάς !» Μιὰ μπαρουτοθήκη ἀνατιναζόταν ξαφνικά, ταράζοντας συθέμελα τὴν πόλη ὁλόκληρη ποὺ ἔμενε πνιγμένη στὸν καπνὸ καὶ τὸν τρόμο ἐνῶ στ' ἀνοιγμένο χάσμα χανόνταν οἱ τάπιες, τὰ κανόνια, τὰ ταμπούρια. οἱ ὑπόνομοι, τὰ σπήτια καὶ οἱ ἄνθρωποι κατοσταριές. Μὰ μερικὲς φορὲς, τὶς ἡλιόλουστες ἡμέρες, κἄτι σὰν τρέλλα ἡρωϊκὴ ἔπιανε τοὺς πολιορκημένους, κἄτι σὰ μεθύσι θανάτου τοὺς ἔσπρωχνε στὸν κίνδυνο ἀπάνου στὶς μπαταρίες ὅπου ἦταν ἡ τρομερώτερη φωτιά. Μπρὸς στὰ μάτια τοῦ ἐχτροῦ, οἱ πυροβολητὲς τραγουδοῦσαν καὶ χόρευαν ξεφρενιασμένα στοὺς ἤχους τῶν σαλπίγγων· καὶ, ἂν κανένας ἀπ' αὐτοὺς ἔπεφτε χτυπημένος, τοῦτο αὔξαινε τὴν πολεμικὴ εὐθυμία. Ἀπέραντη κραυγὴ χαρᾶς κι' ἀγάπης χαιρέτιζε

τὴν ἐμφάνιση τῆς Βασίλισσας στὶς πλατεῖες ὅπου τὸ σίδερο ἔπεφτε χαλάζι. Ἐκείνη προχωροῦσε μὲ βῆμα θαρρετό, μὲ τὴ λιγερὴ χάρη τῶν δεκαοχτώ της χρόνων, σφιγμένη σὲ λαμπρὸ κορσάζι σὰ λεπτὸ θώρακα, χαμογελῶντας κάτω ἀπὸ τὰ φτερὰ τοῦ καστορένιου καπέλλου της. Χωρὶς νὰ παίζει τὰ ματόκλαδα στὸ σφύριγμα τῶν σφαιρῶν, ἔρριχνε στοὺς στρατιῶτες τὴ ματιά της, τὸ ἴδιο μεθυστικὴ ὅπως καὶ τὸ κυμάτισμα τῶν σημαιῶν· καί, κάτω ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ ματιά, ἡ περηφάνεια σὰ νὰ ἐπλάταινε τὶς πληγές, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἦταν πληγωμένοι ζήλευαν τὴ δόξα ἑνὸς ματωμένου σημαδιοῦ. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, ἄνθρωποι μὲ μάτια φλογερὰ σὲ πρόσωπο μαυρισμένο, μὲ ροῦχα σὰν τριμμένα ἀπὸ τὶς μασέλες κανενὸς μηρυκαστικοῦ, γεμᾶτοι αἷμα καὶ σκόνη, ὡρμοῦσαν πρὸς αὐτὴν φωνάζοντάς την μὲ τ᾽ ὄνομά της καὶ φιλοῦσαν τὴν ἄκρη τοῦ φουστανιοῦ της...

—Ἄχ! Πόσο ἦταν ὄμορφη καὶ πόσο ἦταν ἄξια τοῦ θρόνου της! ἀνέκραξε ὁ πρίγκηπας ποὺ ἡ φωνὴ ξανάβρισκε τοὺς πιὸ ἀρρενωποὺς τόνους γιὰ νὰ ἐξυμνήσει τ᾽ ἀνδράγαθημα αὐτό. Ἡ παρουσία της εἶχε στοὺς στρατιῶτες ἠλεκτρικὴ δύναμη. Ὅταν αὐτὴ ἦταν ἐκεῖ, ἕλοι γινόνταν λιοντάρια. Ἡ 22 τοῦ Φλεβάρη ὑπῆρξε ἡ ἡμέρα ἡ πιὸ ἔνδοξη τῆς πολιορκίας, γιατὶ ἐκείνη ἔμεινε στὶς μπαταρίες ὡς στὸ βράδυ.

Ἀκολούθησε ἔπειτα μιὰ παύση ὅπου ὁ καθένας ἦταν σὰ νὰ παρατηροῦσε ἐκστατικὰ τὴν ἰδανικὴ μορφὴ τῆς ἡρωΐνας σ᾽ ἕνα κάμπο ἀπὸ συντρίμμια καὶ νεκρούς.

—Ἦταν παράξενα τὰ δάκρυα στὰ μάτια της! εἶπεν ἀργὰ ἡ Βιολάντε βυθισμένη ὁλόκληρη στὴ μακρυνὴ ἐκείνη ἀνάμνηση. Τὴν τελευταία ὥρα ὅταν τὴν εἶδα

νὰ κλαίει ἔμενα τρομαγμένη κ' ἔκπληχτη σὰ μπρὸς σέ κάτι ἀπροσδόκητο καὶ σχεδὸν ἀπίστευτο. Φιλῶντας με, μοῦ ἔβρεξε ὅλο τὸ πρόσωπο.

Ὕστερ' ἀπὸ λίγη σιωπή, πρόσθεσε.

— Εἶχε στὸ καπέλλο ἕνα μικρὸ πράσινο φτερό,

Πρόσθεσε ἀκόμα:

— Εἶχε στὸ λαιμὸ ἕνα μεγάλο σμαράγδι.

Καθὼς ἦταν καθισμένη δίπλα μου, μιὰ καινούρια ταραχὴ μὲ πλημμύρισε ὅταν σὲ κάποια κίνηση ἄθελη, ἔσκυψα λίγο πρὸς αὐτὴ καὶ ἀνάπνευσα τὸ μῦρο της, ποὺ μοῦ φάνηνε πὼς γινόταν δυνατώτερο καὶ ὑπερνικοῦσε τὸ γλυκὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν. Τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ποὺ ἦταν ἐκεῖ μοῦ ἔμπνευσαν αἰφνίδια ἀποστροφή, μοῦ ἔδωσαν ἕνα εἶδος ἀνυπομονησίας καὶ δυνατῆς ἀηδίας, σὰ νὰ μοῦ γίνηκαν σ' ἐκείνη τὴν ἴδια στιγμὴ βαρύτερα ἀνυπόφορα. Κοίταξα μ' ἔνστιχτη ἔχθρα τὸν ἀδερφὸ τοῦ πρίγκηπα, τὸν Ὀκτάβιο Μοντάγκα, καθισμένον στὴν ἄκρη τοῦ τραπεζιοῦ, ἀμίλητον καὶ κάπως ἀπαίσιο ὅπως ἄνθρωπος πίσω ἀπὸ μάσκα, σύμβολο σκοτεινῆς καὶ ἀπαραβίαστης ἀπαγόρευσης. Αἰσθάνθηκα μιὰν ἐχθρόπαθη ἐπανάσταση τῆς ὑγείας μου, τοῦ σφρίγους μου καὶ τοῦ πόθου μου κατὰ τῆς θλίψης, κατὰ τῆς θανάσιμης πλήξης ὅπου τὸ θαυμάσιο πλᾶσμα φθειρόταν ἀγιάτρευτα. Ἀποδιώχνοντας τὶς ἀνησυχίες ποὺ πρὸ λίγου εἶχαν γεννήσει σιὸ μυαλό μου οἱ τρεῖς διάφορες μορφές, νόμισα πὼς ὥρισα πιὰ τὴν ἐκλογὴ μου σ' ἐκείνη ποὺ ὅλες οἱ γοητεῖες φαίνονταν νὰ σμίγουν στὴν ἐπισημότητα τοῦ παρελθόντος γιὰ νὰ τὴν ἐξευγενίσουν. Ἀκόμα μιὰ φορὰ μοῦ ἀνατάραζε μόνη τὸ εἶναι μου ὁλόκληρο,

καθὼς τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχε σηκώσει τὸ κεφάλι στὴν κραυγὴ τῶν γερακιῶν.

Ὁ πρίγκηπας μοῦ εἶπε:

— Δὲν εἶνε παράξενο, Κλώντ, πὼς ἡ Βιολάντε διατηρεῖ τόσο φωτεινὴ θύμηση τοῦ καιροῦ ἐκείνου; Δὲ σοῦ φαίνεται πολὺ παράξενο;

Κατόπι, χαμογελῶντας μὲ τὸ πρῶτο του χαμογέλοιο, τὸ γλυκύτατο:

— Ἡ Μαρία - Σοφία δὲν ἔπαψε ποτὲ νἄχει ἐξαιρετικὴ προτίμηση γι᾽ αὐτήν. Γνωρίζοντας τὴ σφοδρὴ ἀγάπη της γιὰ τ᾽ ἀρώματα, τῆς στέλνει κάθε χρόνο, τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς της ἕνα σωρὸ μυρουδιές. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ εἴμαστε δῶ, δὲν τὸ παράλειψε καμμιὰ φορά.

Γύρισε πρὸς τὴν κόρη του τρυφερά:

— Στὸ ἐξῆς, δὲ θὰ μποροῦσες νὰ κάνεις χωρὶς αὐτά, δὲν εἶν᾽ ἀλήθεια;

Ἔπειτα μὲ κάποια σκιὰ μελαγχολίας:

— Ζεῖ μ᾽ αὐτά, μοῦ εἶπε. Καὶ βλέπεις, Κλώντ, πόσο γίνηκε ἄσπρη!

Μοῦ φάνηκε πὼς ἡ Ἀνατόλια ψιθύριζε:

— Πεθαίνει μ᾽ αὐτά.

Ὅταν ἀφήσαμε τὸ τραπέζι, ἡ Ἀνατόλια πρότεινε νὰ κατεβοῦμε στὸν κῆπο.

— Πᾶμε νὰ πάρουμε ἀκόμα λιγάκι ἥλιο, εἶπε σηκώνοντας τὸ χέρι πρὸς μιὰ τούφα ἀχτίνων, ποὺ ἔμπαιναν ἀπὸ ἕνα παράθυρο τοῦ ὁποίου ὁ ξεθωριασμένος μπερντὲς ἄφηνε ξέσκεπο τὸ πιὸ ἀπάνου τζάμι. Ποιὸς θέλει νὰ κατεβεῖ;

Στὴν κίνηση, τὸ χέρι της φωτίστηκε, γίνηκε χρυσὸ ὡς τὸν καρπό· κ' οἱ ἀχτῖνες ξεγλύστρησαν ἀνάμεσα στὰ δάχτυλά της σὰν ἀπαλώτατη κόμη.

— Ἔρχόμαστε ὅλοι, ἀποκρίθηκα.

Ὁ ντὸν Ὀκτάβιος ἀποχαιρέτισε κ' ἔφυγε. — ἀναμεταξύ μας, φάνταζε σὰν παρείσακτος.— ὁ πρίγκηπας ὅμως ἔβαλε τὸ μπράτσο του στὸ μπράτσο τῆς Ἀνατόλιας, ὅπως πρὸ λίγου εἶχε κάνει ὁ Ἀντωνέλλο στὰ κάγκελα τῆς σκάλας.

— Θὰ σᾶς συνοδέψω, εἶπε, ὡς τὸν προθάλαμο.

Περνῶντας τὴν πλατειὰ σάλα τῶν ἀκροάσεων, ξεπεσμένη στὸ ρόλο ἀδειανοῦ ἀντιθάλαμου, παρατήρησα μιὰ σέντια ἐφοδιασμένη μὲ τὰ δυό της κοντάρια σὰ νὰ εἶχε τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμὴ ἀφήσει τὴν κυρία της ἢ νὰ ἦταν ἑτοιμασμένη νά τὴν δεχτεῖ. Σταμάτησα.

— Ποιὸς πάει μὲ τὴ σέντια ; ρώτησα.

—Κανένας μας, ἀποκρίθηκε ἡ Ἀνατόλια, ὕστερ' ἀπὸ ἑνὸς δευτερολέφτου δισταγμὸ, ἐνῶ ἡ σκιὰ μιᾶς ταραχῆς περνοῦσε στά πρόσωπα ὅλων.

— Εἶναι τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρόλου τοῦ Γ'. εἶπε ὁ πρίγκηπας, ἀποκρύβοντας μ' ἕνα χαμόγελο τὴν θλιμμένη σκέψη του. Ἦταν τῆς Ντόννα Ραϊμοντέττα Μοντάγκα, δούκισσας τοῦ Κουμπλάνα, ποὺ ὑπῆρξε ἡ ὁμορφότερη κυρία τῆς Αὐλῆς καὶ φημισμένη ὡς ἡ μεγαλήτερη ὁμορφιὰ τοῦ βασιλείου.

Ζύγωσα, ἑλκυσμένος ἀπὸ τὸ παλιὸ ἐκεῖνο πρᾶγμα ποὺ δὲ φαινόταν ἀκόμα ἐντελῶς νεκρό, καὶ ποὺ ἡ ἀνάμνηση τῆς Ντόννα Ραϊμοντέττα τοῦ ἔδινε ἀπεναντίας ἀξία καὶ χάρη ἀσύγκριτες καὶ σὰν εἰκονικὸ ἀναζωντάνεμα κάτω ἀπὸ τὴ ματιά μου.

Ὁ ρυθμὸς εἶναι ἔκτακτος, διακήρυξα. Ἐξαίρετο ἔργο τέχνης, καὶ διατηρημένο θαυμάσια.

Μὰ διάκρινα πὼς ὁλόγυρά μου παράξενη ἀνησυχία κυριαρχοῦσε στοὺς φιλοξενητές μου καὶ πὼς ἡ ἀφορμὴ τῆς στενοχώριας τους ἐρχόταν ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο ἐκεῖνο. Καὶ τότε, μὲ τὴ δύναμη τοῦ μυστήριου, αἰστάνθηκα νὰ ζεῖ ἀκόμα δυνατώτερη στὸ πολύτιμο ἐκεῖνο ξύλο ἡ ζωὴ τῶν φαντασιῶν μου.

— Ἡ ψυχὴ τῆς Ντόννα Ραϊμοντέττα ἴσως μένει ἐδῶ, εἶπα σὲ τόνο ἐλαφρύ, κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἀδάσταχτη ἐπιθυμία ν᾽ ἀνοίξω τὴ θυρίδα. Θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ εἶχε κομψώτερο ἄσυλο. Ἂς δοῦμε.

Μόλις ἄνοιξα. λεπτὴ μυρουδιὰ ἦρθε στὰ ρουθούνια μου· καί, γιὰ νὰ τὴν ἀναπνεύσω καλήτερα, προχώρησα τὸ κεφάλι μου μέσα.

—Τί ἄρωμα! Φώναξα, ὅλος ἡδονὴ ἀπὸ τὴν ἀναπάντεχη ἐκείνη αἴσθηση. Εἶναι τὸ ἄρωμα τῆς δούκισσας τοῦ Κουμπλάνα;

Καί, γιὰ κάμποσα δευτερόλεφτα, τὸ μυαλό μου μεταιωρίστηκε στὴν ἁπλῆ ἀτμόσφαιρα τὴ δημιουργημένη ἀπὸ τὴ γοητεία τῆς ἀλλοτινῆς κυρίας, φανταζόμενο ἕνα μικρὸ στρογγυλὸ στόμα σὰ χαμοκέρασο, μι᾽ ἀναστηλωμένη κόμη γιομάτη πούντρα κ᾽ ἕνα χρυσοποίκιλτο φόρεμα φουσκωμένο ἀπὸ τὸ πανιέ.

Ἡ σέντια εὐώδιαζε σὰ σεντούκι προικιῶν καπιτονναρισμένη μέσα μὲ πράσινο βελοῦδο σὰ τὴ φυλλωσιὰ τῆς ἐτιᾶς καὶ στολισμένη σὲ κάθε πλευρὰ μὲ μικροὺς ὀβὰλ καθρέφτες, ὁλόχρυση ἀπ᾽ ἔξω καὶ ζωγραφισμένη μὲ λεπτότατο γοῦστο, μὲ ντελικάτα σκαλίσματα στοὺς ἁρμοὺς καὶ τὶς κορνίζες, γινομένη πιὸ ἁρμονικὴ καὶ πιὸ

γλυκειὰ στὰ μάτια μὲ τὸν πέπλο τῶν αἰώνων, ἀγαπημένο ἔργο κομψῆς φαντασίας καὶ σοφοῦ χεριοῦ».

— Ἢ ἴσως, ξακολούθησα, σεῖς, Ντόννα Βιολάντε, ἀδειάσατε ἕνα ἀπὸ τὰ μπουκαλάκια σας στὸ τόσο ἁπαλὸ αὐτὸ βελοῦδο, προσφορὰ στὴν ὀνομαστὴ προγονή σας ;

— Ὄχι, δὲν ἄδειασα τίποτα, εἶπε, σχεδὸν ἀδιάφορη, σὰ νὰ τὴν εἶχε ξαναπιάσει ἡ συνηθισμένη πλήξη, σὰ νὰ εἶχε γίνει πάλι ξένη.

— Πᾶμε, πᾶμε ! εἶπε ἡ Ἀνατόλια, βιάζοντάς μας. Κάνει πάντα πολὺ κρύο σ' αὐτὴ τὴ σάλα.

Καὶ τράβηξε τὸν πατέρα της ποὺ τὸν κρατοῦσε ἀκόμα στὸ μπράτσο της.

— Πᾶμε ἐπανέλαβε ὁ Ἀντωνέλλο ποὺ ἀνατρίχιαζε.

Ἀπὸ τὸ πιὸ ἀπάνου σκαλοπάτι, διακρινόταν κιόλας ἡ βουὴ τοῦ νεροῦ· ὑπόκουφη στὴν ἀρχή, κατόπι σιγά-σιγά καθαρὴ καὶ δυνατή,

— Ἡ πηγὴ ξανάνοιξε ; εἶπε ὁ πρίγκηπας.

— Τώρα τὴν ἀνοίξαμε, εἶπε ἡ Ἀνατόλια, πρὸς τιμὴ τοῦ ξένου μας.

— Παρατήρησες. Κλώντ, τὸ παίξιμο ποὺ κάνουν οἱ ἀντίλαλοι στὴν αὐλή ; μὲ ρώτησε ὁ Ντὸν Λούτσιο. Εἶν' ἔκτακτο.

— Ἀληθινὰ ἔκτακτο, ἀποκρίθηκα. Εἶναι θαυμάσιο ἀποτέλεσμα ἠχηρότητας· αὐτὸ μοιάζει μὲ τέχνασμα μουσικοῦ. Νομίζω πὼς ἕνας προσεχτικὸς ἁρμονίστας θὰ εὕρισκε δῶ τὸ μυστικὸ ἀπὸ ἄγνωστες ἁρμονίες, καὶ ντισσονάντσες. Ἰδοὺ ἔν' ἀσύγκριτο σχολειὸ γι' αὐτὶ

ντελικάτο. Δὲν εἶν' ἔτσι Ντόννα Βιολάντε ; Εἶστε ἐναντίο τοῦ Ἀντωνέλλο στὸ ζήτημα τῆς πηγῆς ;...

— Ναί, εἶπε μὲ ἁπλότητα. Ἀγαπάω καὶ καταλαβαίνω τὸ νερό.

— *Δοξασμένος νᾶσαι, Θεέ μου, γιὰ τ' ἀδελφικὸ νερό* .... Θυμᾶστε, Ντόνα Μαξιμίλλα, τὸν ψαλμὸ τοῦ ἁγίου Φρανσουὰ ντ' Ἀσίζ ;

— Βέβαια, ἀποκρίθηκε ἡ μνηστὴ τοῦ Ἰησοῦ κοκκινίζοντας, μ' ἕν' ἀδύνατο χαμόγελο. Εἶμαι κλαρισιανή (*)

Ὁ πατέρας της τὴν χάϊδεψε μὲ μιὰ μελαγχολικὴ ματιά.

— Ἀδερφὴ Νεροῦλα ! τὴν φώναξε ἡ Ἀνατόλια, ἀγγίζοντας ἀλαφριὰ μὲ τ' ἀκροδάχτυλα τὸ λεῖο κεφαλόδεσμο ποὺ τῆς ἔπεφτε στοὺς κροτάφους, Αὐτὸ εἶναι τ' ὄνομα ποὖπρεπε νὰ πάρεις.

— Θἄδειχνε ἀλλαζονεία, εἶπ' ἡ κλαρισιανὴ μὲ γλυκειὰ ταπεινοσύνη.

Μοῦ ξανάφερε στὴ μνήμη, μὲ μικρὴ παραλλαγὴ τὸ γνωμικὸ τῆς Μακαρίας : Symphonialis est aqua.

Ἤμαστε ὅλοι ἐκεῖ, κοντὰ στὴν ἀντιλαλοῦσα πηγή. Τὸ κάθε στόμα σκορποῦσε τὶς νότες του μὲ γιάλινη φλογέρα ὅμοια μὲ αὐλὸ καμπυλωτό. Ἡ κάτω γοῦρνα ἦταν ἤδη γιομάτη καὶ τὸ νερὸ πλημμύριζε ὡς τὶς κοιλιὲς τοὺς τέσσερες ἱπποποτάμους.

— Τὸ σχέδιο εἶναι τοῦ Ἀλγκάρντι ἀπὸ τὴν Μπολόνια, τοῦ ἀρχιτέκτονα τοῦ Ἀθώου τοῦ X, εἶπε ὁ πρίγκηπας· μὰ τὰ λαξέματα γίνηκαν ἀπὸ τὸν ναπολιτάνο Ντομένικο Γκουΐντι, τὸν ἴδιον ποὖφιαξε τὸ μεγαλήτερο

(*) Μοναχὴ τοῦ τάγματος τῆς Ἁγίας Κλάρας.

μέρος τοῦ ἀνάγλυφου τοῦ Ἀττίλα, στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Καθὼς ἡ Βιολάντε ἤταν πάλι ζυγωμένη στὸ χεῖλος τῆς γοῦρνας, ἔβλεπα τὴν εἰκόνα της ἀντικαθρεφτισμένη στὸν ὑγρὸ κύκλο ὅπου ἕν' ἀδιάκοπο τρέμισμα θόλωνε τὶς γραμμές της ἀνάμεσα στὶς κνῆμες τῶν ἀλόγων.

— Ἕνα τραγικὸ ἐπεισόδιο συνδέεται μ' αὐτὴν τὴ πηγή, ξακολούθησε ὁ πρίγκηπας· ἕνα ἐπεισόδιο πού, ἀργότερα, γίνηκε ἡ ἀφορμὴ κάποιων δεισιδαιμονιῶν. Δὲν τὸ ξέρεις ;

— Ὄχι ἀποκρίθηκα. Μὰ διηγηθῆτε μού το, ἂν ἔχετε τὴν καλωσύνη,

Καὶ κοίταξα τὸν Ἀντωνέλλο, σκεπτόμενος πάλι τὴ χαμένη ψυχὴ πού τὸν βασάνιζε καὶ τὸν τρόμαζε κατὰ τὴ νύχτα. Καὶ αὐτὸς ἐπίσης, τώρα, κρατοῦσε τὰ μάτια καρφωμένα στὴν εἰκόνα τῆς Βιολάντε πού τρέμιζε στὸ βάθος τοῦ νεροῦ.

Ὁ Ντὸν Λούτσιο ἄρχισε :

— Ἐδῶ ἀκριβῶς, στὴ γοῦρνα αὐτή, ἡ Πανθέα Μοντάγκα πέθανε πνιγμένη, τὸν καιρὸ τοῦ ἀντιβασιλιᾶ Πέτρου τῆς Ἀραγώνας...

Μὰ σταμάτησε.

— Θὰ σοῦ διηγηθῶ αὐτὸ μι' ἄλλη μέρα.

Κατάλαβα πὼς κάποια ἐνδόμυχη ἀνησυχία τὸν ἐμπόδιζε ν' ἀναστήσει τὴν ἀνάμνηση αὐτὴ μπροστὰ στὰ κορίτσια του, καὶ δὲ θέλησα νὰ ἐπιμείνω.

Μὰ λίγο ἀργότερα, στὸν ἐξωτερικὸ ἀντιθάλαμο, τὴν ὥρα τοῦ ἀργοῦ περίπατου πού ἔκανε μόνος κρατῶντας τὸ μπράτσο μου, ξανάρχισε τὴ διήγησή του, ἐνῶ ὁλόγυρά μας ὁ ἥλιος λαμποκοποῦσε στὴν παράταξη τῶν

κάγκελων ἀπ᾽ ὅπου τ᾽ ἄσπρα ψηλὰ ἀγάλματα τῶν Ἐποχῶν θωροῦσαν τὴν πυρόξανθη κοιλάδα τοῦ Σάουργκο.

Ἦταν ἕνα δρᾶμα πάθους καὶ θανάτου, μυστικὸ κι ἀπόκρυφο, ὑπεράξιο τοῦ ἰσχυροῦ πέτρινου μοναστηριοῦ ποὺ κατ᾽ ἀρχὰς εἶχε καταπνίξει κ᾽ ἔπειτα, μὲ μιὰ γλήγορη μετάπτωση, εἶχε ἀνάψει τὴ σφοδρότητα. Μοῦ ἔδειχνε τὴν ἐπίδραση τὴν ἀσκημένη ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν τόπων σὲ ψυχὴ ὅμοια τους, καὶ ποὺ μὲ τὴν ἐπίδραση αὐτὴ κάθε ἀληθινὸ αἴσθημα ὤφειλε νὰ συμπυκνωθεῖ σ᾽ αὐτὴ τὴν ψυχὴ ὡς τὴν ἔσχατη ἔνταση ποὺ εἶν᾽ ἱκανὴ νὰ πάρει ἡ ἀνθρώπινη φύση, γιὰ νὰ ξεδιπλώσει ἔπειτα ὅλη του τὴ δύναμη σὲ πράξη ὁριστικὴ καὶ μὲ βέβαιον ἀποτέλεσμα.

Ἀκούγοντας τὴν ἄκρες μέσες διήγηση τοῦ πρίγκηπα ἀναπαράσταινα νοερὰ τὴ σημαντικῆς ζωῆς ὥρα ποὺ ἔφερε τὸ θάνατο τῆς Πανθέας· καὶ τὸ νυχτερινὸ ἔγκλημα ἔπαιρνε στὰ μάτια μου μιὰν ὁμορφιὰ φανερώτρα βαθειῶν πραγμάτων.

Βαθειά, ἀληθινά, ἔπρεπε νἄναι ἡ θέληση τοῦ Οὐμπελῖνο ἐκείνου πού, φλεγόμενος ἀπὸ ἀδυσώπητο ἔρωτα γιὰ τὴν ὄχι συνένοχο ἀδερφή του, μὰ ἀποφασισμένος νὰ μείνει μόνος αὐτὸς στὸ σφάλμα του, διαλογίστηκε νὰ τὴ σκοτώσει γιὰ ν᾽ ἀποχωρίσει ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὴ σάρκα ἐκείνη ποὺ τὸν πυρπολοῦσε μὲ τόσο τρομερὸ πόθο καὶ νὰ μπορέσει νὰ μὴ λερώσει παρὰ τὴ σάρκα αὐτὴ μ᾽ ὅλα τὰ χάδια. «Πρέπει νὰ πῆρε ἀπὸ τὸ μυστικό του θαυμάσια ἀνατριχιάσματα,» σκεπτόμουνα θωρῶντας τ᾽ ἀδύνατο λαδόχρωμο πρόσωπο ποὺ μ᾽ ἀναπαράσταινε ἡ φαντασία μου. «Ἐπειδὴ κάποι᾽ ἄγνωστη μαγεία τοῦχυσε μέσα στὸ αἷμα του τὴ μιαρὴ ἐκείνη φωτιά, δὲν

ἔστρεξε ν' ἀναγνωρίσει γι' ἀντικείμενο τῆς σφοδρῆς του ἐπιθυμίας ἄλλο τι παρὰ τὸ σωματικὸ περίβλημα ποὺ κλειοῦσε τὴν ἀπαραβίαστη ψυχή· καὶ τότε, μὲ τὴ δύναμη τῆς σκέψης του, μπόρεσε νὰ χωρίσει καθαρὰ τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ κρατήσει σύγχρονα στὴν καρδιά του τοὺς δυὸ ἔρωτες, τὸν ἱερὸ καὶ τὸν βέβηλο. Ποιὰ θᾶταν ἡ ἀνατριχίλα τῆς φρίκης του ὅταν, στὶς στιγμὲς ποὺ τὸν κατάτρωγε, φλογερώτερος, ὁ τροφοδοτημένος ἀπὸ τὶς ἀπόπνοιες ἐκείνου τοῦ κορμιοῦ πυρετός, ἄκουγε τὴν ἀγαπημένη ψυχὴ τῆς ἀδερφῆς του ν' ἀναδίνει γλυκὰ λόγια μὲ τὰ ἴδια κεῖνα χείλη ποὺ στ' ὄνειρό του τὰ σκέπαζε μὲ λάγνα φιλιά! Σὲ ποιὰ δρολάπια τρομερὰ θὰ στροβιλιζόταν ἀδιάκοπα ἡ ἐσωτερική του ζωή, αὐξημένη ἀπὸ τὴ μοναξιὰ καὶ γινομένη πιὸ πυκνὴ ἀπὸ τὴ στενοχώρια! Στὸ τέλος, ὅπως αἰσθανόταν νὰ βαραίνει ὁ ζυγὸς τοῦ πεπρωμένου ποὺ τοῦ ἔκανε τὸ ἔγκλημα ἀναπόδραστο, ἀποφάσισε νὰ μετατρέψει τὴν ὁλέθρια ὁμορφιὰ τῆς Πανθέας σὲ μορφὴ ἄδεια καὶ σὲ πτῶμα ἀναίστητο μὲ τὸ μέσο τοῦ θανάτου. Πόσες ἀποδείξεις οἴχτου καὶ πόνου θὰ σκόρπισε βουβὰ στὴν ἀγαπημένη ἐκείνη ψυχὴ ποὺ θὰ πετοῦσε ἀθῶα πρὸς τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ μὴ τοῦ ἀφήσει μέσ' στὴν ἀγκαλιὰ παρὰ τὴν ἄπληστη ἐπιθυμημένη σάρκα! Βέβαια, ὅταν τὴν συνώδευε στὸ παρακλήσι γιὰ τὴν πρωϊνὴ δέηση, τῆς ἔλεγε ἀνείπωτα πράγματα. «Ὦ Πανθέα, —τῆς ἔλεγε γιὰ νὰ χασομερήσει αὐτὴ παρακαλῶντας μὲ πιότερη ζέση,—τίποτα στὸν κόσμο δὲν εἶναι γλυκώτερο ἀπὸ τὴν προσευχή σου· εἶναι γλυκώτερη κι' ἀπ' τὴ δροσιά.» Καί, γιὰ νὰ ἑτοιμαστεῖ αὐτὴ νὰ πεθάνει: «Ὦ Πανθέα, τῆς ἔλεγε, πόσο εἶσ' εὐτυχισμένη! Ὁ τόπος τῆς ψυχῆς σου εἶν' ὁ κόλπος τοῦ Κυρίου

Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.»—Μά, βουβά, τῆς ἔλεγε ἄλλ' ἀνείπωτα πράγματα ποὺ κείνη δὲν ἔπρεπε ν' ἀκούσει. Καί, κἄποια βραδυὰ καλοκαιριάτικη γιομάτη ἀπὸ μοιραῖες γοητείες, ἡ ὥρα τοῦ θανάτου σήμανε. Ὅλα ἦταν ἀπίθανα κ' εὐνοϊκά, σὰν σὲ ὄνειρο. Στεκόνταν μαζὶ κοντὰ στὴν κελαηδίστρα πηγὴ καὶ δρόσιζαν τὰ χέρια τους στὴν ὑγρὴ σκιά, ἀμίλητοι. Σφοδρὸς πυρετὸς ἔκαιγε στοὺς καρποὺς τῶν χεριῶν τ' Οὐμπελῖνο, ποὺ τὰ μάτια του ἀσάλευτα κοιτοῦσαν τὴν εἰκόνα τῆς Πανθέας ἀντικαθρεφτισμένη ἀπὸ τὸ νερὸ κάτω ἀπ' τὴ λάμψη τῶν ἀστεριῶν. Καί, σὰν σὲ ὄνειρο, σχεδὸν μαγικά, τὰ χέρια του, μὲ τόση εὐκολία μ' ὅση θὰ καμπύλωνε τὸ κλωνὶ ἑνὸς κρίνου, λίγυσαν τὸ πρόσωπο τῆς Πανθέας πρὸς τὴ βαθειὰν εἰκόνα ὡς ποὺ ἡ μιὰ ἔσμιξε τὴν ἄλλη· κ' ἡ πηγὴ κράτησε λευκὸ ἕνα πτῶμα . , .

Ἀφήνοντάς με, ὁ πρίγκηπας Λούτσιο μοῦ εἶπε: —Ἐλπίζω πὼς ἀπὸ σήμερα θἄχεις τὴν καλωσύνη νὰ θεωρεῖς τὸ σπήτι αὐτό σὰ δικό σου. Ὅταν θἄρχεσαι, ἀγαπημένο μου παιδί, θἄσαι πάντα ὁ καλωσωρισμένος. Μὴ μᾶς κάνεις λοιπὸν νὰ σ' ἀποθυμᾶμε.

Ἤμουν τόσο θλιμμένος νὰ τὸν ἰδῶ νὰ γυρίζει μόνος στὸ ἐρημικὸ παλάτι ὥστε τὸν συνώδεψα λίγο δρόμο μιλῶντας του στοργικά. Σταματήσαμε μπροστὰ στὴν πηγή· κ' ἔκανε ἀόριστη χειρονομία πρὸς τὴ δεξαμενὴ ὅπου, μέσα στὴν παγερή της διαύγεια, ἀχνόειδα τὴν ἀλγεινὴ ὁμορφιὰ τῆς Πανθέας, καὶ τὰ λευκὰ χέρια πάνου-πάνου στὸ νερό, βαθουλὰ σὰ δυὸ πέταλα μανό-

λιας, καὶ τ᾽ ἁπαλὰ μαλλιὰ κυματίζοντας κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἱπποπόταμων.

— Κατοπινά, εἶπ᾽ ὁ πρίγκηπας χαμογελῶντας, κάποια παράδοση διαδόθηκε. Τὶς ἀσέληνες νύχτες ἡ ψυχὴ τῆς Πανθέας τραγουδοῦσε στὴν κορφὴ τοῦ πίδακα καὶ τ᾽ Οὐμπελίνου θρηνοῦσε στὰ στόματα τῶν πέτρινων θηρίων ὡς τὴν αὐγή.

Ὅπως ἤμαστε γερμένοι πάνου στὰ κάγκελα πρὸς τὸν κατηφοριακὸ κῆπο, ἡ ἀδημονία τῆς ἄνοιξης ἀνέβαινε στὰ πρόσωπα. Ἤμαστε βυθισμένοι σ᾽ ἕνα εἶδος αἰθέρα ποὺ ἔπαλλε μὲ τὴ γληγοράδα πυρετικοῦ σφυγμοῦ· καὶ ἡ αἴσθηση αὐτὴ ἦταν τόσο βαρειὰ καὶ τόσο ἀδιάκοπη ποὺ μᾶς νάρκωνε τὰ νεῦρα. Οἱ κόρες τῶν ματιῶν προσηλώνουνταν καὶ τὰ ματόφυλλα χαμήλωναν ὅπως στὴν ἀρχὴ τοῦ ὕπνου. Αἰσθανόμουνα τὴν ψυχή μου φορτωμένη σὰ νέφος.

Μέσα στὴ γενικὴ σιωπή μας, ἡ Ἀνατόλια εἶπε:

— Ἡ Εὐτυχία περνάει.

Μὲ τὸν ἀναπάντεχο αὐτὸ λόγο μᾶς φανέρωσε στοὺς ἴδιους τοὺς ἑαυτούς μας τὸ μυστικὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἀγωνίας μας· κ᾽ ἔκφρασε τὴν οὐσία τῆς ἀνείπωτης μελαγχολίας τῆς διαχυμένης στὴν ἐξοχὴ τὴν ἀνοιξιάτικη ὥρα.

— Ἡ Εὐτυχία περνάει.

«Ποιὰ χέρια θὰ μποροῦσαν νὰ τὴ σταματήσουν;» ρωτήθηκα ἀμέσως, σὲ τυφλὴ ταραχὴ τῆς ἐρωτικῆς μου ἀνάγκης, σὲ ἀξεδιάκριτη ἐπανάσταση τῶν πιὸ βαθειῶν μου ἐνστίκτων.

Οἱ τρεῖς ἀδερφάδες, ἀκουμπησμένες στὰ μαρμάρινα κάγκελα, κρατοῦσαν πρὸς τὰ ἔξω τὰ γυμνά τους χέρια, χωρὶς δαχτυλίδια, βυθισμένα στὸν ἥλιο σὰ σὲ θερμὸ χρυσάφινο λουτρό: Ἡ Μαξιμίλλα, μὲ τὰ δάχτυλα συμπλεγμένα· ἡ Ἀνατόλια, μὲ τὶς παλάμες πιασμένες σταυρωτὰ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη, ἔτσι ποὺ οἱ ἀντίχειρες ἦταν ἀπὸ πάνου· ἡ Βιολάντε, τσαλακώνοντας κάποιους μενεξέδες μαραμένους πιά, ποὺ τοὺς ἔπαιρνε ἀπὸ τὴ ζώνη της κ᾽ ἀφήνοντάς τους νὰ πέφτουν στὸ κενό.

«Ποιὰ χέρια θὰ μποροῦσαν νὰ τὴ σταματήσουν;»

Τῆς Ἀνατόλιας φαινόνταν φανερὰ πὼς ἦταν τὰ πιὸ δυνατὰ καὶ τὰ πιὸ αἰσθαντικά. Κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα διαγράφονταν σταθερὰ τὰ ποντίκια κ᾽ οἱ τένοντες ποὺ δίναν δύναμη στοὺς ἀντίχειρες τοὺς στολισμένους, σὰν ἀπὸ πετράδια ἀτίμητα, ἀπὸ τριανταφυλλένια νύχια ποὺ ἡ ρίζα τους ἦταν δεμένη μ᾽ ἕνα λευκὸ σχεδὸ μηνίσκο, σὰ διλέπιδο ἀχάτη.—Μὴ δὲ μοῦ εἶχανε, στὸ πρῶτο ἄγγιγμά τους, μεταδώσει πιὰ κάποια αἴσθηση μεγαλόψυχης δύναμης κ᾽ ἐνεργητικῆς καλωσύνης; Δὲν εἶχα πιστέψει ἤδη πῶς αἰσθανόμουνα στὸ βάθος τῆς παλάμης τους ἐμψυχωτικὴ μιὰ θέρμη;

Μὰ τῆς Μαξιμίλλας τὰ χέρια φαινόνταν ἔτσι νὰ πῶ, ἁπλαστα, σὰν τὰ σχήματα τῶν ὀπτασιῶν, τόσο ἦταν λεπτὰ· καὶ τόσο λευκὰ ποὺ ἡ χρυσὲς ἀχτῖνες δὲν κατώρθωναν νὰ τὰ χρυσώσουν· καὶ τόσο πολὺ γνώριμά μου πού, στὸ πλέριο τῆς ἡμέρας φῶς, ξανάβλεπα τὰ σκοτάδια τοῦ ὀμβρικοῦ ἱεροῦ ὅπου τὰ εἶχα ἰδεῖ γιὰ πρώτη φορὰ στὸ εἰκόνισμα τοῦ θυσιαστηρίου, μονάχ᾽ ἀπομεινάρια μορφῆς ἐξαντλημένης ἀπὸ τὸ μυστήριο κ᾽ ἱκανὰ ὡς

τόσο, μόνα τους αὐτά, νὰ γητεύουν καὶ νὰ χαϊδεύουν ψυχὲς. Τὴν ὥρ' αὐτή, μὲ τὸ σταύρωμα τῶν συμπλεγμένων δαχτυλιῶν τους, ἐκφράζανε τὰ δεσμὰ τῆς θελληματικῆς σκλαβιᾶς.—Νά με, εἶμαι δική σου, δεσμώτισσα μιᾶς προσήλωσης δυνατώτερης ἀπ' ὅλες τὶς ἁλυσσίδες. Δὲ θ' ἀνοίξω τὴν ἀγκαλιὰ παρ' ὅταν θὰ σ' ἀρέσει νὰ μὲ λύσεις. Δὲ μπορῶ καὶ δὲ θέλω τίποτ' ἄλλο παρά νὰ λατρεύω καὶ νὰ ὑπακούω, νὰ ὑπακούω καὶ νὰ λατρεύω. — Τέτοια ἦταν ἡ ἐξομολόγηση πού, μὲ τὰ σημάδια αὐτά, ἡ εὐλαβητικὴ παρθένα ἔκανε στὸν ἰδανικό της κύριο. Καὶ φαντάστηκα πῶς τὰ χέρια της λύνουνταν καὶ πὼς οἱ παλάμες τους γεννοῦσαν μακρυὲς ζῶνες ζωντανῆς σιωπῆς, ὅπως βγαίνουν ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ζωγραφισμένων ἀπάνου καὶ κάτου στὶς εἰκόνες τῶν ἐκκλησιῶν ἀγγέλων οἱ περιτυλιγμένες στολιστὲς ταινίες ποὺ ἔχουν ἕνα ἐδάφιο τῆς γραφῆς καὶ περιβάλλουν τὰ πρόσωπα στὴ μυστικὴ ἔννοια τῶν γραφομένων λέξεων. «Ἔτσι, ὦ Λατρεύουσα, στοὺς κύκλους τῆς ζωντανῆς ἐρωτικῆς σιωπῆς σου, θὰ μποροῦσες νὰ κλείσεις τὸ σκεφτικό μου πνεῦμα ! Καὶ θὰ ἤμουν ἄπιστος στὶς μοναξιὲς τῆς γῆς, στὰ ἐπιβλητικὰ βουνά, στ' ἁρμονικὰ δάση, στὰ εἰρηνικὰ ποτάμια κι ἀκόμα στοὺς ἀστερόφωτους οὐρανούς· γιατὶ κανένα ἐπίγειο θέαμα δὲν ἀνυψώνει τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ὅσο ἡ παρουσία ὑποταγμένης ὄμορφης ψυχῆς. Αὐτὴ δίνει στοὺς τοίχους τῆς μυστικῆς κάμαρας μιὰ δίχως ὅρια ἀπεραντοσύνη, ὅπως ἡ ἀναθηματικὴ καντύλα πλαταίνει μέσα στὸ ναὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς νύχτας. Γι' αὐτὸ θὰ ἤθελα, ὦ γλυκειὰ σκλάβα, νὰ σ' ἔχω στὴν κατοικία μου. Κεῖνος ποὺ μιὰ βουβὴ λατρεία περιζώνει τὶς συλλοὲς του κεῖνος αἰ-

σθάνεται τὴ θεότητα τῶν σκέψεών του καὶ δημιουργεῖ σὰ Θεός.»

Τὰ μεγαλειώδικα ὅμως χέρια τῆς Βιολάντε στίβοντας τῶν ἁπαλῶν λουλουδιῶν τὴ ζωϊκὴ σταγόνα καὶ στερνὰ ἀφήνοντάς τα νὰ πέφτουν πληγωμένα στὸ ἔδαφος, ἐχτελοῦσαν μιὰ πράξη πού, σὰ σύμβολο, ἀνταποκρινόταν τέλεια στὸ χαραχτῆρα τοῦ ὕφους μου: — Ἐβγαζαν ἀπὸ ἕνα πρᾶγμα καὶ τὸ τελευταῖο τῆς ζωῆς ἄρωμα, δηλαδὴ τοῦ ἔπαιρναν κάθε τὶ ποὺ αὐτὸ μποροῦσε νὰ δώσει, καὶ κατόπι τ' ἄφηναν ἐξαντλημένο. Τοῦτο δὲν ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα καθήκοντα τῆς τέχνης μου τοῦ ζῆν;

Ἡ Βιολάντε λοιπὸν μοῦ παρουσιαζόταν σὰ θεῖο κι' ἀσύγκριτο ὄργανο τῆς τέχνης μου. «Ἡ ἕνωσή της μοῦ εἶν' ἀναγκαία γιὰ νὰ γνωρίσω καὶ νὰ ἐξαντλήσω τ' ἀναρίθμητα πράγματα ποὺ κλειοῦν στὰ βάθη τους οἱ ἀνθρώπινες αἰσθήσεις, τὰ πράγματα αὐτὰ ποὺ ἡ αἰώνια τους λαγνεία εἶναι ἡ μοναδικὴ φανερώτρα. Ἡ χεροπιαστὴ σάρκα περικλείνει ἀτέλειωτα μυστήρια ποὺ μόνο μὲ τὸ ἄγγιγμα μιᾶς ἄλλης σάρκας μπορεῖ ν' ἀποκαλύψει σ' αὐτοὺς ποὺ ἡ Φύση προίκισε νὰ τὰ καταλαβαίνουν καὶ τὰ ὑμνοῦν εὐλαβητικά. Τὸ κορμί τῆς γυναίκας αὐτῆς δὲν ἔχει τὴν ἁγιότητα καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια ναοῦ; Ἡ ὁμορφιά της δὲν ὑπόσχεται στὴν ἡδυπάθεια μου τὶς ψηλώτερες μυσταγωγίες;»

Ἔτσι, ὅπως πρὸ λίγου τὴν ὥρα ποὺ πρωτανεβαίναμε, ἔλκυσα ἐντός μου τὶς τρεῖς ἀκέριες μορφὲς ποὺ ἔδιναν σ' ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ εἶναι μου τὴ χαρὰ νὰ φανερωθεῖ καὶ νὰ ἱκανοποιηθεῖ ὁλότελα σὲ τέλεια ἁρμονία. Ἡ μία —στ' ὄνειρό μου— μὲ τ' ἁγνό της μέτωπο τ' ἀχτινοβόλο ἀπὸ προμηνύματα, ἀγρυπνοῦσε

πάνου στὸ παιδὶ τοῦ αἵματός μου καὶ τῆς ψυχῆς μου· κ' ἡ ἄλλη, ὅπως ἡ στιὰ στὸ καμίνι τοῦ μεταλλουργοῦ, ζοῦσε στὴν ἀπόκρυφη φωτιὰ τῶν σκέψεών μου· κ' ἡ ἄλλη μ' ἀνακαλοῦσε στὴν εὐλαβητικὴ λατρεία τοῦ κορμιοῦ καὶ μὲ προσκαλοῦσε σὲ μυστικὲς τελετὲς γιὰ νὰ μὲ διδάξει ν' ἀναζήσω τὴ ζωὴν τῶν ἀρχαίων θεῶν. Κ' οἱ τρεῖς τους φαινόντανε γεννημένες γιὰ νὰ ὑπερετήσουν τὶς θελήσεις μου ἐπίγειας τελειοποίησης Κ' ἡ ἀνάγκη νὰ τὶς χωρίσω τὴν μι' ἀπ' τὴν ἄλλη μὲ σκότιζε σὰν ἀταξία, μ' ἐρέθιζε σὰν ἀδικία τῆς πρόληψης καὶ τοῦ ἔθιμου. «Γιατὶ λοιπὸν δὲ θὰ μποροῦσα νὰ τὶς δδηγήσω τὴν ἴδια μέρα στὴν κατοικία μου καὶ νὰ στολίσω τὴ μοναξιά μου μὲ τὴν τριπλῆ χάρη τους; Ἡ ἀγάπη μου κ' ἡ τέχνη μου θὰ μποροῦσαν νὰ δημιουργήσουν γύρω ἀπὸ τὴν καθεμιά τους ἀλλοιώτικη μαγεία, καὶ νὰ χτίσουν γιὰ τὴν καθεμιὰ ἕνα θρόνο, καὶ νὰ προσφέρουν στὴν καθεμιὰ τὸ σκῆπτρο ἰδανικοῦ βασίλειου κατοικισμένου ἀπὸ πλάσματα ὅπου ἡ καθεμιὰ θἄβρισκε μεταμορφωμένο κάτου ἀπὸ πολλαπλὲς ὄψεις, τὸ ὄχι θνητὸ μέρος τοῦ εἶναι της. Καί, ἀφοῦ ἡ βραχύτητα εἶναι τὸ πιὸ πολὺ σωστὸ προσὸν τοῦ μεγαλόπρεπου ὀνείρου καὶ τῆς ὄμορφης ζωῆς, ἡ ἀγάπη μου κ' ἡ τέχνη μου θὰ μποροῦσαν ἐπίσης νὰ συνθέσουν γι' αὐτὲς τὶς βεατρίκες (μὰ ὄχι γιὰ σένα, ὦ Ἀνατόλια, προωρισμένη γιὰ τὶς μακρυὲς ξαγρύπνιες!) ἁρμονικὸ θάνατο στὴν κατάλληλη ὥρα.. »

Ἔτσι ἔβρεχαν ἀδιάκοπα πάνου στὰ παρθενικὰ χέρια οἱ σκέψεις μου ποὺ στὴν πρώϊμη ἐκείνη ζέστη τοῦ ἥλιου φλόγιζε ἕνα γλυκὸ παραλήρημα, ὅταν ἡ Βιολάντε ἄφησε νὰ πέσει τὸ τελευταῖο πληγωμένο λουλούδι κ' ἔγυρε πρὸς τὶς ἄκρες τῶν ψηλῶν κληματαριῶν ποὺ

σκαρφάλωναν ἀπὸ τὴν κάτω ταράτσα καὶ περιτυλίγουνταν στὰ κάγκελα. Κατώρθωσε νὰ σπάσει ἕνα μικρὸ κλωνὶ κ᾽ ἐξέτασε τὶς ἐσωτερικὲς ἴνες του γιὰ νὰ ἰδεῖ ἂν εἶχ᾽ ἀρχίσει νὰ τὶς διαπερνάει ὁ ἀνοιξιάτικος χυμός.

—Κοιμοῦνται ἀκόμα, εἶπε.

Εἴχαμε λοιπὸν γύρει πάνου στὸν ἔσχατο ὕπνο, διάφανο ἤδη, τῶν δίχως λάμψη πτωμάτων αὐτῶν ὅπου θὰ γινόταν ἕν᾽ ἀπὸ τὰ μεγαλήτερα ἐπίγεια θαύματα, ἐπικαλεσμένο ἀπὸ μιὰ λέξη.

—Θὰ ἰδῆτε σὲ μερικὲς βδομάδες, μοῦ εἶπε ἡ Ἀνατόλια. Ὅλα θὰ σκεπαστοῦν μ᾽ ἕνα πράσινο μαντύα, ὅλες οἱ κλῃματαριὲς θὰ γίνουν σύσκιες.

Αὐτὲς ἐδῶ δὲν ἦταν οἱ μαννάδες τοῦ σταφυλιοῦ ἀλλὰ τῶν κλημάτων ἐκείνων ποὺ εἶναι γόνιμα μόνο σὲ κληματόβεργες γιομάτες φύλλα καὶ ποὺ οἱ ἀναρίθμητες τους σύστροφες κληματσίδες ἁπλώνουνταν ἀπὸ πάνου στόν πλατὺ τοῖχο καὶ κάτου στὶς κληματαριὲς τῆς ράμπας σὰν ὕφασμα δίχτυνο. Δὲν εἶχαν ὄψη φυτῶν, ἀλλὰ μοιάζανε μὲ μεταχειρισμένα σκοινάκια, ἀναλυμένα ἀπὸ τὴ βροχή, ξεραμένα ἀπὸ τὸν ἥλιο, εὐκολόθραυστα κατὰ τὸ φαινόμενο σὰ δίχτυα ἀράχνας. Καὶ ὅμως τὸ ἐπικείμενο τῆς μεταμόρφωσης τὶς ἔκανε μυστηριώδικες σὰν τοὺς πιὸ πελώριους κορμοὺς τῶν ἁλπικῶν δασῶν. Μυριάδες ζωντανὰ φύλλα θ᾽ ἀναπηδοῦσαν ἀπὸ τὶς ἴνες τῶν νωθρῶν αὐτῶν σκοινιῶν, σὰν ἀπὸ θαῦμα.

—Τὸ φθινόπωρο, μοῦ εἶπε ἡ Βιολάντε, ὅλα γίνονται κόκκινα, ἕνα χρῶμα κόκκινο λαμπρό· καί, σὲ μερικὲς ἡμέρες τ᾽ Ὀχτώβρη· κάτου ἀπὸ τὸν ἥλιο, οἱ τοῖχοι κ᾽ οἱ ράμπες φαίνονται πὼς εἶναι στρωμένες ἀπὸ πορφύρα. Στὴν ἐποχὴ αὐτή, ὁ κῆπος ἔχει ἀλη-

θινὰ τὴν ὥρα τῆς ὀμορφιᾶς του. Θὰ ἰδῆτε, ἂν εἶστε ἀκόμα κοντά μας.

—Δὲ θἄναι ἐδῶ πιά, διάκοψε ὁ Ἀντωνέλλο ἀνανεύοντας μὲ τὸ κεφάλι.

—Γιατὶ τό ἐπαναλαβαίνεις πάντα αὐτό ; τὸν ρώτησα σὲ τόνο μαλακιᾶς ἐπίπληξης. Τὶ μπορεῖς νὰ ξέρεις ;

—Κανεὶς δὲν ξέρει ποτὲ τίποτα, ψιθύρισε ὁ Ὄντον μὲ τὴν ὑπόκουφη φωνή του, ποὺ δὲν τὴν ξεχώριζα ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ ἀδερφοῦ του παρὰ στὴν κίνηση τῶν χειλιῶν. Ποιὸς μπορεῖ νὰ πεῖ τὶ θὰ συμβεῖ μὲ μᾶς, ἀπὸ τώρα ὡς στὸ φθινόπωρο ; Ἡ Μαξιμίλλα μόνο εἶναι ἥσυχη : βρῆκε τὸ καταφύγιό της.

Μιὰ ἀνεπαίσθητη σταλαγματιὰ πίκρας θόλωνε ἴσως τὰ τελευταῖα λόγια.

—Ἡ Μαξιμίλλα θὰ προσεύχεται γιὰ μᾶς, εἶπε ἡ Ἀνατόλια σοβαρά.

Ἡ κλαρισιανὴ χαμήλωσε τὸ κεφάλι πρὸς τὰ ἑνωμένα χέρια της. Ἀκολούθησε κάποιο διάστημα σιωπῆς κάτου ἀπὸ ἕνα κῦμα πραγμάτων ἀξεχώριστων μὰ ἐπιβλητικῶν ὡς τόσο.

Ἡ παραισθητικὴ ὀπτασία τῆς φθινοπωρινῆς πορφύρας ἔκανε νὰ χλωμιάζει στὰ μάτια μου τὸ διάφανο αὐτὸ ἀπομεσήμερο τῆς ἀνανιωμένης ἄνοιξης, ἐνῶ κατεβαίναμε τὴ ράμπα ὅπου λίγες ὧρες πρίν, οἱ τρεῖς πριγκήπισσες μοῦ παρουσιάστηκαν σὰν στὴν ἀρχὴ μύθου, βγαίνοντας ἀπὸ μιὰ νύχτα ἀμνημόνευτων ἀγωνιῶν μ' ἕνα νέο χαμόγελο. Τόσο μοῦ φαινόταν τώρα μακρυνὴ

ἡ πρωϊνὴ ἐκείνη ὥρα, τόσο μοῦ φαινόταν σιμὰ τὸ φθινόπωρο ὅπου—σύμφωνα μ᾽ ἕνα σκοτεινὸ προαίσθημα —θὰ μ᾽ ὡδηγοῦσαν οἱ μετατροπὲς κεραυνόβολης εἱμαρμένης. Καί, ἂν φανταζόμουνα γύρω ἀπὸ τὶς γυμνὲς κληματόβεργες τὴν πορφυρὴ φυλλωσιά, ἔβλεπα στὰ πρόσωπα τῶν τριῶν ἀδερφάδων νὰ πέφτει ἀπαίσιος ἥσκιος πένθους.

Ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸ αἴσθημα τοῦ θανάτου φλόγισε κ᾽ ἐξύψωσε τὴν ψυχή μου ἔτσι ποῦ ὅλα τὰ φαινόμενα ἀντικαθρεφτίζουνταν σ᾽ αὐτὴ μὲ ποιητικὲς μεταμορφώσεις. Καί, μέσα στὴ λαμπρότητα τοῦ ἀνοιξιάτικου ἀέρα, τά εὔθραυστα ἐκεῖνα πλάσματα μοῦ φάνηκαν «θαυμάσια θλιμμένα» ὅπως οἱ γυναῖκες τοῦ ὀνείρου τῆς Vita nuova ποὺ ἡ Μαξιμίλλα μοῦ ἀναθύμισε ἀνάμεσα στὰ κομμένα κλωνάρια τῆς μυγδαλιᾶς καὶ τοὺς παληοὺς καθρέφτες. Καὶ μοῦ φάνηκε πὼς μ᾽ εἶχε κυριέψει ὁλόκληρον τὸ φλογερὸ πνεῦμα ποὺ πυρπολεῖ τὴ σελίδα τοῦ μικροῦ ἐκείνου βιβλίου ὅπου νέος ὁ Ντάντε δείχνει πόσο ἤξερε νὰ συγκλονίζει τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ τὴν ἐξυψώνει ὡς στὸ μεγαλήτερο σημεῖο τῆς ἀλγεινῆς μέθης φανταζόμενος τὴ Βεατρίκη νεκρὴ καὶ θωρῶντας τ᾽ ἀγαπημένο ἐκεῖνο πρόσωπο μέσα ἀπὸ τὸ νεκρικὸ πέπλο. «Μὲ βαθειοὺς στεναγμοὺς ἔλεγα στὸν ἴδιο μου ἑαυτό : Εἶναι ἀνάγκη ἡ εὐγενικώτατη Βεατρίκη νὰ πεθάνει μιὰ μέρα... Καί γιομάτος τρόμο, φαντάστηκα πὼς κάποιος ἀπὸ τοὺς φίλους μου ἐρχόταν νὰ μοῦ πεῖ : Δὲν ξέρεις ; ἡ θαυμαστή σου κυρία ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτό... Τότε θαρροῦσα πὼς ἡ καρδιά μου ὅπου ὑπῆρχε τόση ἀγάπη, μοῦ ἔλεγε : Εἶν᾽ ἀλήθεια πὼς ἡ κυρία μας κεῖται νεκρή... Καὶ τόσο δυνατὴ ἦταν ἡ πλάνη τῆς φαντασίας μου ποὺ μ᾽

ἔκανε νὰ ἰδῶ νεκρὴ τὴν κυρία αὐτή...» Δὲν ἦταν ἀπὸ κάποια τέτοια φαντασία ποῦ μοὐρχόταν τὸ κῦμα τῶν ὀνείρων ἐσωτερικῶν ὁμορφιῶν;

Ὑπέρτατη εὐγένεια σκορπιόταν ἀπ' ὅλα τὰ κινήματα τῶν παρθένων αὐ·ῶν ποὺ ὤφειλαν νὰ πεθάνουν, φώτιζε τὰ πράγματα ἀπ' ὅσα αὐτὲς περνοῦσαν. Καί, ποτὲ πιὰ ἴσως δὲν τὶς ξανάειδα ἀνάμεσα σὲ τόσο φῶς καὶ τόσο σκοτάδι.

Ὅταν φτάσαμε στὸ κάτου μέρος τῆς ράμπας σὲ μιὰ ταράτσα ποὺ τὴν περιτριγύριζαν τὰ πράσινα ρείπια μιᾶς στοᾶς ἀπὸ πυξάρι, ἡ Ἀνατόλια σταμάτησε καὶ ρώτησε:

— Θέλετε νὰ ξαναδῆτε ὅλο τὸν κῆπο; Θὰ ξαναβρῆτε ἴσως κἄποιες ἀναμνήσεις.

Κ' ἡ Βιολάντε, σὰν γιὰ νὰ βεβαιώσει τὴν κυριαρχία της:

— Ἀφοῦ ἀγαπᾶτε τὴ μουσικὴ τοῦ νεροῦ, εἶπε, θὰ σᾶς πάω νὰ ἰδῆτε τὶς ἑφτά μου πηγές.

Κ' ἡ Μαξιμίλλα, μὲ τὴ δειλὴ χάρη της:

— Γι' ἀνταπόδοση τῶν κλωναριῶν τῆς μυγδαλιᾶς, θὰ σᾶς δείξω ἕνα λευκάγκαθο ἀνθισμένο τὴν ἴδια τούτη νυχτιά, κεῖ κάτω.

Μοῦ φαινόταν πὼς μιλοῦσαν γιὰ τὰ ἐνδόμυχά τους πράγματα καὶ πὼς, σὰν τὴν παρθένα τοῦ Φοντεμπράντα, ἤθελαν νὰ ποῦν: «Εἴμαστ' ἕνας κῆπος».

Μὴ μπορῶντας νὰ ἐκφράσω τὸ αἴσθημά μου, πρόφερα ἄσκοπα λόγια:

— Ὁδηγῆστε με λοιπόν, τοὺς εἶπα. Χωρὶς καμμιὰ

ἀμφιβολία θὰ ξαναβρῶ ἀναμνήσεις: τοὐλάχιστο ἀναμνήσεις τῶν πρώτων μου διαβασμάτων, ποὺ ἦσαν παραμύθια νεράϊδων . . .

— Δύστυχες νεράϊδες χωρὶς μαγικὸ ραβδί! ἔκανε ὁ Ὄντον παίρνοντας τὸ χέρι τῆς Ἀνατόλιας μὲ χαϊδευτικὴ κίνηση.

Καὶ μέσα στὰ μάτια τῶν τριῶν ἀδερφάδων χαμογελοῦσαν ὅλες οἱ ἀπελπισίες.

Τότε ἡ Βιολάντε μᾶς ὁδήγησε σὰ μέσα ἀπὸ κάποιο λαβύρινθο.

Περπατούσαμε ἀνάμεσα στὴν ἀτέλειωτη πρασινάδα, ἀνάμεσα στὰ πυξάρια, τὶς δάφνες καὶ τὶς πολὺ γέρικες σμερτιές, ποὺ ἡ ἄγρια τους παλαιότητα δὲν θυμόταν τὴν ἀλλοτινή τους τάξη. Μόλις ἐδῶ καὶ κεῖ φαινόνταν τίποτ' ἀχνάρια τῶν συμμετρικῶν σχημάτων τῶν χαραγμένων ἄλλοτε ἀπὸ τὸ ψαλλίδι τῶν κηπουρῶν· κ' ἤμουν προσεχτικὸς ν' ἀναβρίσκω στὰ βουβὰ φυτὰ τὴν ἀνθρωπινότητα τῶν σχημάτων ἐκείνων ποὺ δὲν ἤταν ἀκόμα ἐντελῶς ἐξαφανισμένα, μὲ κάποια μελαγχολία ποὺ ἔμοιαζε λίγο μὲ κείνη ποὺ αἰσθανόμαστε ὅταν ψάχνουμε στὰ μάρμαρα τῶν τάφων τὸ ἀξεδιάκριτο ἀπείκασμα λησμονημένων νεκρῶν. Γλυκόπικρη μυρωδιὰ συνώδευε τὰ βήματά μας· καὶ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, κάποιος ἀπὸ μᾶς, σὰν γιὰ νὰ ξαναδέσει ξεπίτηδες τὸ νῆμα κομμένου ὑφαδιοῦ, ἀνασύσταινε κάποι' ἀνάμνηση τῆς ἀπόμακρης παιδιάτικης ἡλικίας του. Καὶ ἰδοὺ ποὺ ξαναζωντάνευε ἁγνὴ ἡ εἰκόνα τῆς μητέρας μου· καὶ ἤταν σὰ νὰ θρεφόταν ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα ποὺ ἀνάδιναν οἱ καρδιές μας στὰ διαλείμματα τῆς σιωπῆς, χωρὶς ποτὲ ν' ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸ πλευρὸ τῆς Ἀνατόλιας, σὰν γιὰ νὰ

μοῦ δείξει τὴν ἐκλεχτή της. Καὶ γλυκόπικρη μυρωδιὰ συνώδευε τὴ μελογχολία μας.

Ἡ Βιολάντε στάθηκε γιὰ νὰ μὲ ρωτήσει, σχεδὸν μὲ τὴν ἴδια ὄψη καὶ τὸν ἴδιο τόνο ποὺ εἶχε τὴν ὥρα ποὺ μιλούσαμε στὸ παράθυρο:

— Ἀκοῦτε;

— Εἴμαστε στὰ βασίλειά σας τώρα, τῆς εἶπα, ἀφοῦ εἶστε ἡ βασίλισσα τῶν πηγῶν....

Τὸ στριγκὸ τραγούδι τῶν συντριβανιῶν μᾶς ἐρχόταν ἀνάμεσα ἀπὸ ψηλὸ φράχτη σμερτιᾶς, ἐκεῖ ποὺ ἤμαστε σὲ μικρὸ λειβάδι σπαρμένο ἀπὸ ναρκίσσους καὶ φρουρημένο ἀπὸ ἕν' ἄγαλμα τοῦ Πᾶνα γιομᾶτο πράσινα βρύα. Μοῦ φαινόταν πώς, ἀπὸ τὴν ἀπαλὴ χλόη ποὺ πατοῦσαν τὰ πόδια μου, κάποι' ἀπαλωσύνη ἡδονικὴ ἀνέβαινε στὶς φλέβες μου· κι ἀκόμα μιὰ φορὰ ἡ ἀναπάντεχη χαρὰ τῆς ζωῆς πλάτυνε τὴν ἀναπνοή μου. Ξαφνικά, ἡ παρουσία τῶν δύο ἀδερφῶν μοῦ φάνηκε ἐνοχλητικὴ κι ὁ οἶχτος μου γι' αὐτοὺς μοῦ γίνηκε στενόχωρος. «Ἄχ! Πόσο θὰ μποροῦσα νὰ συνταράξω ὡς τὰ βάθια τὶς κλειστές σας ψυχές! σκέφτηκα κοιτάζοντας τὶς τρεῖς φυλακισμένες. Πόσο θὰ μποροῦσα νὰ ἐξερεθίσω μέχρι ἀγωνίας τὶς ἀνησυχίες ποῦν' ἐντός σας!» Καὶ φαντάστηκα τὴν ἡδυπάθεια νὰ γευτῶ τὶς νέες αὐτὲς ψυχές, γιομᾶτες ζωτικὸ χυμό, σπάνιους καρποὺς ὡριμασμένους σιγαληνὰ στὸν Κῆπο τῆς αὐτόγνωσης καὶ μεινεσμένους ὡς τότε ἀνέγγιχτους γιὰ νὰ προσφερθοῦν στὸν πόθο μου. Κ' ἡ λύπη μου ἦταν ἀκόμη ζωηρώτερη ὅσο εἶχα τὴ βε-

βαιότητα πὼς δὲ μποροῦσα πιὰ ἐξακολουθητικὰ ν᾽ ἀνασυνθέσω τὴν παράξενη ἐκείνη μαγεία, ποὺ δὲν σχηματίζεται παρὰ μόνο στὶς καινούριες πρῶτες ἐπικοινωνίες ἀνάμεσα στὰ ὄντα τὰ καλεσμένα νὰ ἑνώσουν τὰ πεπρωμένα τους: παράξενη μαγεία καὶ γοργοπέραστη, ἀνακατεμένη μ᾽ ἔκσταση, μὲ προσδοκία, μὲ προαίστημα, μ᾽ ἐλπίδα, χίλια ἀξήγητα πράγματα ποὺ ἔχουν τὴ φύση τῶν ὀνείρων, πράγματ᾽ ἀνωφέλευτα μὰ ποὺ ὡς τόσο ἀναπηδοῦν ἀπὸ τὶς ἱερώτερες ἀβύσσους τῆς ζωῆς.

Στὴ διαύγεια τοῦ κεχριμπαρένιου ἀέρα, ὅλα γινόνταν πλούσια καὶ τερπνά· καὶ παντοῦ ἄνθιζαν ἰδέες ὀμορφιᾶς ποὺ ζητοῦσαν κάποιος νὰ τὶς δρέψει· κ᾽ οἱ πιὸ εὐγενικὲς ἄνθιζαν στὰ πόδια τῶν θλιμμένων πριγκηπισσῶν, ὅπου φαντάστηκα τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου σκυμμένο γιὰ νὰ τὶς δρέψει. Καὶ φαντάστηκα τὴν ἡδυπάθεια νὰ χαϊδεύω καὶ νὰ ἐρεθίζω τὶς ψυχὲς αὐτὲς περιπλανώμενος μέσα στὸ μυστικὸν ἐκεῖνο περίβολο ὅπου τὰ φάσματα τῶν ἀρχαίων Ἐποχῶν φαινόντανε νὰ ὑφαίνουν πέπλο ποίησης ποὺ ἀπάνω του φαντάζαν κεντημένα μ᾽ ἀόρατες σχεδὸν κλωστές, παράξενα πρόσωπα ἄγνωστων πλασμάτων, γελαστῶν καὶ κλαψιάρικων στὴν ἐναλλαλὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ πόνου.

Δὲν ὑπῆρχε στὴν καθεμιὰ ἀπ᾽ αὐτὲς τὶς πηγὲς μιὰ Πανθέα ποὺ τραγουδοῦσε, λευκὸ θῦμα πάθους ἐγκληματικοῦ κ᾽ ὑπέροχου; Βέβαια, συγκίνηση ἔκτακτη μὲ διαπέρασε ὅταν ἡ Βιολάντε μ᾽ ὡδήγησε πέρα ἀπὸ τὶς σμερτιές, στὴ μακρυὰ ζώνη ποὺ περικλειόταν ἀνάμεσα στὸ φράχτη καὶ τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο. Ἐκεῖ βασίλευε τὸ μυστηριακὸ ἐκεῖνο πνεῦμα ποὺ κατοικεῖ στοὺς ἀπόμερους τόπους ὅπου ἡ παράδοση ἀναφέρει πὼς ἄλλοτε

ἐρχόντανε νὰ συνομιλήσουν ἐραστὲς ξακουστοὶ ἀπὸ τὴν τραγικὴ λαμπρότητα τῶν πεπρωμένων τους. Τ' ἀγάλματα, οἱ κολῶνες, οἱ κορμοὶ τῶν δέντρων εἶχαν τὴν ὄψη πραγμάτων ποὺ γέννηκαν οἱ μάρτυρες κ' οἱ συνένοχοι μεγάλης ἀνθρώπινης μέθης καὶ ποὺ τῆς διαιώνισαν τὴ μνήμη διὰ μέσου τῶν ἡλικιῶν. Οἱ βαθειὲς προσβολὲς τοῦ ἀφανιστῆ Χρόνου καὶ τῶν ἀνοιχτιρμόνων Ἀστερισμῶν παρεῖχαν στὰ σχήματα τῆς πέτρας τὶς ἐκφράσεις ἐκεῖνες καὶ, πὲς, τὴν εὐγλωττία ἐκείνη ποὺ μόνα τὰ ρείπια κατέχουν. Ψηλὲς σκέψεις ἀναδίνονταν ἀπ' αὐτά, ἐκφρασμένες ἀπὸ τὶς διακομμένες γραμμές.

Καὶ φαντάστηκα τήν ἡδυπάθεια νὰ ξομολογηθῶ μέσα σ' αὐτὸ τὸν τόπο τὸ μεγαλόπρεπο ὄνειρό μου στὶς τρεῖς βεατρίκες ποὺ μόνες μποροῦσαν νὰ τὸ μεταμορφώσουν σὲ ζωντανὴ ἁρμονία. Καὶ φαντάστηκα τὴν ἡδυπάθεια νὰ μιλήσω γι' ἀγάπη μέσα στὸν ἴδιο αὐτὸν τόπο ὅπου συμπυκνώνονταν τόσα δραστικὰ σύμβολα γιὰ νὰ ἐξυψώνουν τὶς ψυχὲς ἀπάνου ἀπὸ τὶς συνηθισμένες ἀνθρώπινες ἀθλιότητες καὶ νὰ τὶς κάνουν ν' ἀνθίζουν σὲ οὐρανὸ ὑπέρτατης ὁμορφιᾶς.

Πηγαίναμε ἀργά, σταματῶντας ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, προφέρνοντας λόγια ποὺ ἀπόκρυβαν τὴν ἀνησυχία ποὺ μᾶς εἶχε κυριευμένους ἀπὸ ταραχή. Ὁ Ὄντον κι' ὁ Ἀντωνέλλο φαινόνταν κατάκοποι καὶ μένανε λίγα βήματα πίσω, σιωπηλοί. Καὶ νόμιζα πὼς εἶχα πίσω μου τὶς σκιὲς τῆς ἀρρώστιας καὶ τοῦ θανάτου.

Ἡ ζέση μου ἦταν πεσμένη. Ἐνοιωθα πόσο ἦταν σκληρὴ ἡ ἀντίθεση μεταξὺ τῶν ὁρμητικῶν παραφορῶν

μου καὶ τῶν ἀλγεινῶν ἐκείνων πεπρωμένων ποὺ μέναν ἀσάλευτα στὸ πλευρό μου, ὁλόγυρά μου, παντοῦ, στὸ μεγάλο περίβολο τὸν γιομᾶτο πράγματα λησμονημένα καὶ νεκρά. Ἔνοιωθα πὼς καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ πλάσματα, τόσες ἤδη φορὲς φωτισμένα κάποτε ἀπὸ τὸ λογικό μου καὶ μεταμορφωμένα ἀπὸ τὸν πόθο μου, κρατοῦσε ἀνέγγιχτο τὸ μυστικό του, καὶ πὼς ἡ γλῶσσα τῶν προσχημάτων ἦταν ἀδύναμη νὰ μοῦ τὸ φανερώσει. Κοιτάζοντάς τα, τὰ εἴδα χωρισμένα τὸ ἕνα ἀπ' τ' ἄλλο, ξένα τὸ ἕν' ἀπ' τ' ἄλλο, τὸ καθένα μὲ τὴν ἄγνωστη σκέψη του ἀνάμεσα στὰ φρύδια, τὸ καθένα μ' ἄγνωστο αἴσθημα στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς του.—Ἤμουν στὸ σημεῖο ποὺ θ' ἀπομακρυνόμουνα καὶ θὰ γύριζα στὴ μοναξιά μου· ἡ ἡμέρα μας τραβοῦσε πρὸς τὸ τέλος της.—Τί καινούρια πράγματα ἡ πρώτη αὐτὴ ἐπικοινωνία εἶχε κάνει νὰ μποῦνε στὶς ναρκωμένες ἀπὸ μακρυὰ συνήθεια θλίψης ψυχές τους ποὺ ἴσως δὲν κολάκευε κἂν πιὰ μιὰ τελευταία ἐλπίδα ἀπροσδόκητου συμβάντος; Κάτω ἀπὸ ποιὲς ἀπόψεις εἶχα προβάλει στὴν καθεμιά; Ἡ ἀνάγκη τους ἀγάπης κ' εὐτυχίας στράφηκε πρὸς ἐμένα μ' ἀκάθεχτη ὁρμή; ἢ ἀποθαρρεμένη ἀπιστία σὰν ἐκείνη τῶν δυὸ ἀδερφῶν τὶς ἔκανε δύσπιστες;

Πορευόντανε στὸ πλευρό μου, σκεφτικές· καί, ἀκόμα ὅταν μιλοῦσαν φαινότανε τόσο βαθειὰ ἀπορροφημένες ποὺ πιότερο ἀπὸ μιὰ φορὰ ἔφτασα στὸ σημεῖο νὰ τοὺς πῶ: «Τί σκέπτεστε;» Καὶ μέσα μου γεννιόταν σὰν κάποια θέληση βίας κ' ἐξαναγκασμοῦ, μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ μυστικὸ ποὺ κρατοῦσαν· καὶ μοῦ ἀνέβαιναν στὰ χείλη τὰ παράτολμα ἐκεῖνα λόγια ποὺ μποροῦν ξαφνικὰ ν' ἀνοίξουν μιὰ κλειστὴ καρδιὰ καὶ νὰ τῆς συλλάβουν τὴ λύπη τὴν πιὸ ἀπόκρυφη ἢ νὰ τὴν ἀναγκά-

σουν νὰ ξομολογηθεῖ. Μά, συγχρόνως, συμπονετικὴ τρυφερότητα μ' ἔγερνε πρὸς αὐτές, σὰν γιὰ νὰ τοὺς ζητήσω συγγνώμη γιὰ κάποιο κακὸ ποὺ θὰ τὶς ἔκανα νὰ ὑποφέρουν τὴ στιγμὴ ἐκείνη καὶ γιὰ κάποιο ἄλλο κακὸ πιὸ σκληρὸ ποὺ θὰ εἶχαν ἀργότερα νὰ ὑποφέρουν γιὰ μένα. Ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκλέξω μοῦ παρουσιαζόταν σὰ σκληρὴ δοκιμασία, πηγὴ πόνων κι ἀναπόφευχτων θυσιῶν.—Δὲν αἰσθανόμουνα σφοδρὴ ἀγωνία νὰ γιομίζω τὶς παύσεις τοῦ ἀνωφέλευτου διαλόγου μας ;

— Ὤ ! Πότε θαρθεῖ τὸ καλοκαίρι ! ἀναστέναξε ἡ Βιολάντε σηκώνοντας τὰ μάτια πρὸς τὶς πλατειὲς ὀμπρέλλες τῶν πεύκων. Τὸ καλοκαίρι, περνῶ δῶ πέρα ὅλες τὶς ὧρες τῆς ἡμέρας, μόνη μαζὶ μὲ τὶς πηγές μου. Κ' εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν πολυάνθεμων.

Γιγάντια πεύκα, μὲ τοὺς κορμοὺς ἴσους καὶ στρογγυλοὺς σὰν κατάρτια ἀπὸ γαλέρες, στὴ γραμμὴ καὶ σ' ἴσα διαστήματα, ὑψωνόντανε κατὰ μάκρος τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου καὶ τὸν προστάτευαν μὲ τοὺς ἀδιαπέραστους θόλους τους. Στὸ ἀναμεταξὺ ἑνὸς καὶ τ' ἄλλου κορμοῦ, σὰ σὲ μεσοστύλι, ὁ τοῖχος ἦταν σκαμένος σὲ κοιλώματα κατοικημένα ἀπὸ ἀγάλματα γυμνὰ ἢ περιτυλιγμένα μὲ πέπλα, σὲ στάσεις ἥρεμες, φέρνοντας τὰ δράματα τοῦ Παρελθόντος στὴ θεία τυφλότητά τους. Σὲ διαστήματα ἴσα, οἱ ἑφτὰ πηγὲς προεξεῖχαν σὲ σχῆμα μικρῶν ναῶν, ἀποτελουμένη ἡ καθεμιὰ ἀπὸ εὐρύχωρη γούρνα ὅπου καθρεφτίζονταν θεότητες καθισμένες πάνου στὸ γύρο κι' ἀκουμπισμένες στὴν ὑδρία, στὴν ἀπόσταση ποὺ ἦταν μεταξὺ δύο ζευγαριῶν ἀπὸ κολῶνες ποὺ συγκρατοῦσαν μιὰ μετώπη ὅπου ἦταν σκαλισμένο ἕνα δίστιχο. Ὁ φράχτης τῶν σμερτιῶν ὑψωνόταν ἀντικρύ, καταπράσινος, διακομένος μονάχα

ἀπὸ στοχαστικὲς ἄσπρες ἑρμές. Καὶ τὸ νοτισμένο ἔδαφος ἦταν σχεδὸν ἐντελῶς σκεπασμένο ἀπὸ βρύα στοιβαγμένα, ποὺ κάνανε ἀθόρυβο τὸ πέρασμά μας καὶ αὔξαιναν ἔτσι τὴ γλυκύτητα τοῦ μυστηρίου.

—Κατορθώνετε νὰ διαβάσετε αὐτοὺς τοὺς στίχους; εἶπε ἡ Βιολάντε βλέποντάς με προσεχτικὸν νὰ ξεδιακρίνω ἀπάνου στὴν πέτρα τὰ χαραγμένα γράμματα ποὺ τἄσβηναν δῶ καὶ κεῖ τὸ πουρὶ κ᾽ οἱ σχασμάδες. Ἤξερα ἄλλοτε αὐτὸ ποὺ θέλαν νὰ ποῦν.

Οἱ στίχοι ἔλεγαν: «Σπεύσετε, σπεύσετε! Πλέχτε γυρλάντες τὰ ὄμορφα τριαντάφυλλα γιὰ νὰ στεφανώσετε τὶς ὧρες ποὺ περνοῦν».

PRÆCIPITATE MORAS, VOLUCRES CINGATIS
[UT HORAS
NECTITE FORMOSAS, MOLLIA SERTA, ROSAS.

Αὐτὴ ἦταν, ἁπαλυμένη ἀπὸ τὶς ὁμοιοκαταληξίες, ἡ ἀρχαία παρόρμηση πού, στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, εἶχε προσκαλέσει τοὺς ἀνθρώπους στὶς ἡδονὲς τῆς γοργοπέραστης ζωῆς, εἶχε ξανάψει τὰ φιλιὰ στὸ στόμα τῶν ἐραστῶν καὶ πληθύνει στὰ τραπέζια τὶς κούπες, τοῦ κρασιοῦ. Ἦταν ἡ ἀρχαία ἡδύπαθη μελωδία, μετατονισμένη πάνου στὴν κινούρια σύριγγα ποὺ ἐπιδέξιος καλόγερος εἶχε κατασκευάσει σὲ σχῆμα φτεροῦγας περιστεριοῦ μὲ τ᾽ ἄνισα καλάμια τὰ κομένα στὸν ἐγκαταλειμένο κῆπο τοῦ Πᾶνα, μὰ συνδεμένα μαζὶ μὲ τὸ κερὶ τῶν μικρῶν ἀναθηματικῶν λαμπάδων καὶ τὸ λινάρι παλιᾶς τραπεζομαντήλας βωμοῦ.

«Ἡ πηγὴ λαμποκοπάει κι ἀντιλαλεῖ κ᾽ ἡ λαμπρότητά της σοῦ λέει: Χάρου! καὶ τὸ μουρμούρημά της σοῦ λέει: Ἀγάπα!»

FONS LUCET PLAUDE ELOQVITUR FONS LU
[MINE: GAUDE
FONS SONAT, ADCLAMA MURMURE DICIT: AMA

Διφορούμενη γοητεία σκορποῦσαν μέσα στὸ πνεῦμα μου οἱ ἀντηχήσεις τῶν ἡμίστιχων ὁμοιοκαταληξιῶν ποὺ τὰ νερὰ τοὺς ἔκαναν τὴν ἀτέλειωτη ἑρμηνεία. Στὶς ἀντηχήσεις αὐτές, ἔνοιωθα τὸ συγκαλυμμένο τόνο τῆς μελαγχολίας ποὺ δίνει στὴν ἡδονὴ ἀνεξήγητη χάρη καὶ πού, ἂν καὶ ταράζοντάς την, τὴν κάνει πιὸ βαθειά. Ὄχι λιγώτερο τρυφερὲς καὶ ὄχι λιγώτερο θλιμμένες ἦταν οἱ θεῖες νεότητες ποὺ ξάπλωναν ἀπάνω στοὺς γύρους τὰ γυμνά τους μέλη, κυματώδικα ὅπως ὁ καθρέφτης ὅπου καθρεφτίζουνταν τώρα καὶ τόσον καιρό: ἴσως Σαλμάτσι ἐπιθυμῶντας τὴν τελειότητα ἀγκαλιάσματος ἀκόμα ἀγνώστου τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν; ἢ ἴσως Βίβλι προσεχτικὲς νὰ καταπνίγουν στὸ παρθενικό τους στῆθος τὴ φωτιὰ αἱμομίχτρας ἐπιθυμίας; ἢ Ἀρέθουσες λιγυσμένες σὰν λιγερὲς ἐτιὲς κάτω ἀπὸ τὴ βία κτηνώδικου ἔρωτα μάταια ἀποκρουσμένου.

«Χύστε ἐδῶτὰ δάκρυά σας, ἐραστὲς ποὺ ἐρχόσαστε νὰ πιῆτε. Τὸ νερὸ εἶναι πάρα πολὺ γλυκό. Ἀνακατῶστε σ' αὐτὸτ' ἁλάτι τῶν δακρύων σας».

FLETE HIC OPTANTES, NIMIS EST AQUA DUL
[CIS, AMANTES
SALSUS, UT APTA VEHAM TEMPERET HUMOR
[E\M.

Ἔτσι ἡ γλυκειὰ πηγή, ποθῶντας τὴ γεύση τῶν δακρύων, δίδασκε στοὺς εὐτυχισμένους τὴ λεπτὴ τέχνη νὰ γεύουνται λίγη πίκρα μέσα στὴν πλέρια εὐδαι-

μονιὰ. «Εἶναι καλὸ ν᾽ ἀνακατεύουμε στὰ τριαντάφυλλα λίγα κοκκινωπὰ λουλούδια τοῦ μαύρου ἐλλέβορου, σχεδὸν ἀξεδιάκριτα μέσα στὴ γιρλάντα, γιὰ νὰ γέρνει κἄποτε-κἄποτε τὸ στεφανωμένο μέτωπο».

Φαινόταν πώς, ἀπὸ βῆμα σὲ βῆμα, στὸ μακρὺν ἐκεῖνον ἐρωτικὸ δρόμο, ἡ ἡδυπάθεια γινόταν πιὸ περισυλλεγμένη, πιὸ σοφή, πιὸ παθητική. Οἱ ρευστοὶ καθρέφτες προσκαλοῦσαν τοὺς ἐραστὲς νὰ σκύψουν τὰ βαρειὰ ἀπ᾽ ὀνείρατα μέτωπά τους καὶ νὰ θωρήσουν τὶς ἴδιες τους εἰκόνες, οὕτως ὥστε, φτασμένοι τέλος στὸ νὰ μὴ βλέπουν πιὰ σ᾽ αὐτὲς παρὰ μορφὲς ἀγνώστων ὄντων ἀναδυομένων στὸ φῶς ἀπρόσιτου κόσμου, νὰ μπορέσουν καλήτερα νὰ νοιώσουν αὐτὸ ποὺ ὑπῆρχε στὴ ζωή τους ἄρρητα ξένο καὶ μακρυνό. «Σκῦφτε νὰ καθρεφτιστῆτε, γιὰ νὰ διπλασιαστοῦν τὰ φιλιά σας στὸ νερὸ ἀπὸ τὴν εἰκόνα».

OSCULA JUCUNDA UT DUPLICENTUR IMAGINE
IN UNDA,
VOLTUS HIC VERO CERNITE FONTE MERO.

Στὴν πράξη αὐτὴ τὴν τόσο ἁπλῆ, δὲν ὑπῆρχε τὸ ἀποκαλυπτικὸ σημάδι ἑνὸς μυστικοῦ; Οἱ δυὸ ἐραστές, σκυμένοι γιὰ νὰ θωρήσουν τὴν ἀντανάκλαση τοῦ χαδιοῦ τους, ἀναπαράσταιναν ἀνεπίγνωστα τὴ μυστικὴ δύναμη τῆς ἡδυπάθειας, τὴ δύναμη αὐτὴ ποὺ γιὰ μερικὲς στιγμὲς διώχνει τὸν ἄγνωστο ἄνθρωπο ποὺ ἔχουμε μέσα στὸν ἑαυτό μας καὶ ποὺ μᾶς κάνει νὰ τὸν διακρίνουμε μακρυνὸ καὶ ξένο σὰ φάντασμα.— Δὲν εἶναι ἴσως ἡ σκοτεινότητα μιᾶς τέτοιας αἴσθησης ποὺ ξανάβει τὸ παραλήρημα καὶ γεννάει τὸν τρόμο στοὺς λάγνους ὅταν, μέσα στοὺς καθρέφτες τῶν βα-

θειῶν παστάδων, βλέπουν τ' ἀμοιβαῖα χάδια τους ἐπαναλαμβανόμενα ἀπὸ μορφὲς ποῦναι φτιαγμένες κατὰ τὴν εἰκόνα τους καὶ ποὺ μ' ὅλον τοῦτο φαίνουνται ἀμυδρὰ ἀλλοιώτικες κι ἀποτραβηγμένες σὲ ὑπερφυσικιὰ σιωπή; Καθώς ἔχουν σκοτεινὴ συνείδηση τῆς ἔκτακτης διχοτόμησης ποὺ παράγεται μέσα τους, πιστεύουν νὰ βροῦνε μ' αὐτὴ φωτεινὸ σύμβολο στὶς ἐξωτερικὲς αὐτὲς εἰκόνες, καί, κατ' ἀναλογία, φτάνουν στὸ νὰ τὶς θεωροῦν, ὄχι πιὰ γιὰ ὀπτικὰ φαινόμενα, μὰ στὴν ἀρχὴ γι' ἀξήγητα σχήματα ζωῆς, καὶ τελικὰ γι' ἀπόψεις ἀληθινοῦ θανάτου, ὅταν τὰ κορμιὰ ἐξαντλημένα ἀπομνήσκουν ἀσάλευτα πάνου στ' ἄσπρο σεντόνι κι ὅταν ὁ ἱδρῶτας παγώνει στὰ νεφρὰ κι ὅταν οἱ κόρες τῶν ματιῶν συστέλνουνται κατ' απ' τὸ βάρος τῶν ματόφυλλων....

Μιὰ ὀπτασία τέτοιας λογῆς μοῦδιναν οἱ ὁμοιοκαταληξίες τῆς τελευταίας μελωδικῆς πηγῆς ποὺ ἀπάνωθε της ἔγερνε τὸ πρόσωπο τῆς Βιολάντε, μέσα στὸν ἥσκιο ποὺ κατέβαινε ἀπὸ τὰ πεῦκα σὰν ἀργὸ ἀζουρένιο σκέπασμα. «Ἐδῶ καθερεφτιστήκανε μαζὶ ἡ Ἡδυπάθεια κι ὁ Θάνατος· καὶ τὰ δυό τους πρόσωπα δὲν κάνανε παρὰ ἕνα μόνο πρόσωπο».

SPECTARUNT NUPTAS HIC SE MORS
[ATQUE VOLUPTAS
UNUS (FAMA FERAT), QUUM DUO,
[VULTUS ERAT.

Καθώς ὁ ἥλιος σκεπάστηκε στὸ πέρασμα ἄσπρου καὶ μαλακοῦ συνέφου, ὁ ἀέρας σὰ ν' ἀπάλυνε περσότερο καὶ νὰ πῆρε τὴ γεύση γάλατος διάφανου ὅπου νὰ εἶχε διαλυθεῖ κάποιο ἄρωμα. Κ' ἐνῶ πορευόμαστε

μέσα σὲ μικρὰ κλειστὰ λειβάδια, κίτρινα ἀπὸ νάρκισσους ὅπου ἦταν εὔκολο νὰ φανταστεῖ κανεὶς τὰ ἐπεισόδια ποιμενικῆς γιορτῆς στὸν ἦσκιο τῶν ἀνθόζωστων κιοσκιῶν, εἶχ' ἀκόμα στ' αὐτιά μου τοὺς ρυθμοὺς τῶν λατινικῶν ὁμοιοκαταληξιῶν. Στὸ ὑπόβαθρο μιᾶς νύφης ποὺ τῆς λείπαν τὰ δυὸ χέρια ἦταν λαξεμένο τὸ ἔμβλημα τῶν Ἀρκαδικῶν, ἡ σύριγξ μὲ τοὺς ἑφτὰ σωλῆνες, σὲ πλόκαμο δάφνης.

— Δὲν ἤσαστε δῶ σήμερα τὸ πρωΐ; εἶπα στὴ Βιολάντε ἀναγνωρίζοντας ἐκεῖ σιμὰ τὴν ἀψῖδα τοῦ πυξαριοῦ ὅπου μοῦ παρουσιάστηκε κείνη γιὰ πρώτη φορά.

Χαμογέλασε· καὶ μοῦ φάνηκε πὼς τὰ μάγουλά της πάνου-πάνου βάφτηκαν μὲ φευγαλέα λάμψη. Λίγες ὧρες μονάχα εἶχαν περάσει· καὶ καταπλάγηκα ποῦ εἶχα χάσει τὴν ἀκριβὴ γνώση τοῦ χρόνου. Τὸ βραχὺ κεῖνο διάστημα μοῦ φαινόταν γιομᾶτο ἀπὸ συγκεχυμένα συμβάντα πού, μέσα στὴ συνείδησή μου, τοῦ δίνανε ἀπατηλὴ διάρκεια, δίχως ὡρισμένα ὅρια. Δὲν μποροῦσα ν' ἀναμετρήσω ἀκόμα τὴ σοβαρότητα τῆς ζωῆς ποὺ εἶχα ζήσει μέσα στὸν περίβολο ἐκεῖνον ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅπου τὸ πόδι μου πάτησε στὸ κατώφλι του· μὰ ἔνοιωθα ἤδη πὼς κάτι σκοτεινό, συνέπειες ἀνυπολόγιστες, θ' ἀποφασιζόταν ἐντός μου ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέλησή μου· καὶ σκεπτόμουν πὼς τὸ πρωΐνό μου προαίστημα στὸ μοναχικὸ δρόμο δὲν ἦταν ἀπατηλό.

— Ἂν καθόμαστε λίγο; ρώτησε ὁ Ἀντωνέλλο σχεδὸν ἱκετευτικά. Δὲν κουραστήκατε ἀκόμα;

— Ἂς καθήσουμε, ἐπιδοκίμασε ἡ Ἀνατόλια μὲ τὴ συνηθισμένη της γλυκειὰ συγκατάβαση. Καὶ γὼ ἐπίσης εἶμαι λίγο κουρασμένη. Εἶναι ἴσως ἀποτέλεσμα τῆς ἄνοιξης... Τί εὐωδιὰ ἀπὸ μενεξέδες!

— Μὰ τὸ λευκάγκαθό σας; φώναξα στρέφοντας πρὸς τὴ Μαξιμίλλα, γιὰ νὰ τῆς δείξω πὼς δὲν εἶχα λησμονήσει τὴν προσφορά της.

— Εἶν' ἀκόμα μακρυά, ἀπάντησε ἡ κλαρισιανή.

— Ποῦ;

— Κεῖ κάτου.

— Ἡ Μαξιμίλλα ἔχει τὶς κρυψῶνες της, εἶπε ἡ Ἀνατόλια γελῶντας. Ὅταν κρύβεται δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ τὴν ξαναβρεῖ κανείς.

— Ὅπως ἡ ἐρμίνα, πρόσθεσα.

— Κ' ἔπειτα, ξακολούθησε ἡ ἀδελφὴ γιὰ χωρατό, κάνει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ μυστηριώδικο ὑπαινιγμὸ γιὰ κάποιο θαυματάκι γνωστὸ σ' αὐτὴ μόνη, μὰ μὲ φρόνηση, κρατῶντας πάντα τὸ μυστικό της, χωρὶς ποτὲ νὰ ὑποχωρεῖ στὴν περιέργειά μας. Σήμερα, γιὰ τὸ λευκάγκαθο, εἶστε τὸ ἀντικείμενο εἰδικῆς εὐνοιας...

Ἡ κλαρισιανὴ κρατοῦσε τὰ μάτια χαμηλωμένα· μὰ τὸ γέλιο ἔλαμπε ἀνάμεσα στὰ ματόκλαδά της καὶ φώτιζε ὅλο της τὸ πρόσωπο.

—Μιὰ μέρα, ξακολούθησε ἡ καλὴ ἀδερφὴ ποὺ φαινόνταν πὼς εὐχαριστιόταν νὰ ξυπνήσει τὴν ἀσύνηθη ἐκείνη ἀχτίνα, μιὰ μέρα θὰ σᾶς διηγηθῶ τὴν ἱστορία τοῦ σκαντζόχερα καὶ τῶν τέσσερων στραβῶν σκατζοχεράκηδων....

Τότε ἡ Μαξιμίλλα ἔσκασε ἕνα γέλιο τόσο νεανικὸ καὶ τόσο διάφανο, ποὺ τὴ στόλισε μὲ τόση ἀπροσδόκητη δροσερότητα, ποῦ ἔμεινα ἔκπληχτος σὰ μπρὸς σὲ θαῦμα χάρης.

— Ὤχ! Μὴν ἀκοῦτε τί λέει ἡ Ἀνατόλια! ἀνάκραξε χωρὶς νὰ μὲ κοιτάζει. Θέλει ν' ἀστειευτεῖ μαζί μου.

— Ἡ ἱστορία τοῦ σκαντζόχερα καὶ τῶν τέσσερων

στραβῶν σκαντζοχεράκηδων! εἶπα, πίνοντας ἡδονικὰ στὸ ρέμα ἐκεῖνο τῆς ξαφνικῆς ἱλαρότητας ποὺ διαπερνοῦσε τὴ μελαγχολία μας. Μὰ εἶστε λοιπὸν ὑπόδειγμα φραγκισκανικῆς τελειότητας; Πρέπει νὰ προσθέσουμε ἕνα λουλουδάκι στὰ Fioretti: «Πῶς ἡ ἀδερφὴ Νεροῦλα ἡμέρωσε τὸν ἄγριο σκαντζόχερα καὶ τοὔφτιαξε φωλιὰ γιὰ νὰ πληθύνει, σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολὲς τοῦ Δημιουργοῦ μας». Διηγηθῆτε μου, διηγηθῆτε μου!

Ἡ κλαρισιανὴ γελοῦσε μὲ τὴν ἀδελφή της Ἀνατόλια· καὶ τὸ λεπτὸ πνεῦμα τῆς χαρᾶς ἐκείνης μεταδινόταν ἐπίσης στὴ Βιολάντε· καὶ στοὺς δύο ἀδερφούς· καί, γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἀναγνωρίζαμε τὴ νιότη μας

Ποιὸς ποτὲ θὰ μπορέσει νὰ πεῖ πόσο εἶναι παράξενο καὶ γλυκὸ τὸ ἀναπάντεχο ἄνθισμα τοῦ γέλιου στὰ χείλια καὶ στὶς κόρες τῶν ματιῶν τῶν θλιμένων; Ἡ πρώτη μου κατάπληξη ἐπίμενε στὴν ψυχή μου καὶ φαινόταν νὰ μοῦ σκεπάζει μὲ πέπλο κάθε τί ἄλλο. Ἡ πρωτόφαντη ταραχὴ πού, γιὰ κάμποσα δευτερόλεφτα, εἶχε σείσει τὸ ντελικάτο λαιμὸ τῆς Μαξιμίλλας, ἁπλωνόταν ἐντός μου σ' ὅλες τὶς προγενέστερες εἰκόνες, ποὺ τοὺς σύγχυζε ἢ τοὺς ἔσβυνε τὶς γραμμές. Μιὰ ἔκρηξη ἀργυρόηχου γέλιου λοιπὸν εἶχε ἀνοίξει ξαφνικὰ τὸ μισόκλειστο στόμα τῆς ἐκστατικῆς βεατρίκης ποὺ οἱ ἀσάλευτες παλάμες της γεννοῦσαν τὶς σπεῖρες τῆς σιωπῆς!

Τίποτα ὅσο ὁ ἦχος τοῦ γέλιου ἐκείνου δὲ μποροῦσε νὰ μοῦ φανερώσει τὴν ἀπρόσιτη βαθύτητα τοῦ μυστήριου ποὺ εἶχε ἐντός της ἡ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς παρθένες. Δὲν ἦταν αὐτὸ τυχαῖο σημάδι ζωῆς αὐθόρμητης κοιμουμένης σὰ θησαυρὸς σωρεμένος στὶς ἴδιες τὶς ρίζες τῆς ζωϊκῆς ὑπόστασης; Καὶ δὲν κλειοῦσε τὰ σπέρματα

ἀναρίθμητων ἐνεργειῶν, ἡ σκοτεινὴ κ' ἐπίμονη κείνη ζωὴ ποὺ πάνου της βάραινε χωρὶς νὰ τὴν πνίγει ἡ συνείδηση τόσου πόνου ; — Ὅπως ἡ πηγὴ φέρνει στὸν ξερὸ βράχο τὰ σημάδια τῆς μυστικῆς ὑπόγειας ὑγρασίας, ἔτσι τ' ὄμορφο ξαφνικὸ γέλιο φαινόταν πὼς ἀνάβρυζε ἀπὸ τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο τῆς ἔμφυτης χαρᾶς ποὺ ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ δυστυχισμένα πλάσματα διατηροῦν στὸ βάθος τοῦ ἴδιου τους ἀνεπίγνωστου. Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ συγκίνησή μου φωτίστηκε ἀπὸ μιὰ σκέψη ἀγάπης κ' ὑπερηφάνειας : «Θὰ μποροῦσα νὰ κάνω ἀπὸ σένα ἕνα πλᾶσμα χαρᾶς».

Τότε τὰ μάτια μου ὡπλιστήκανε μὲ καινούρια περιέργεια· κ' ἤμουν σὰ χτυπημένος ἀπὸ τρελλὴ ἐπιθυμία νὰ κοιτάξω, νὰ ξετάσω προσεχτικώτερα τὰ τρία ἐκεῖνα πρόσωπα, σὰ νὰ μὴ τὰ εἶχα ἰδεῖ καλά. Καὶ παρατήρησα ἀκόμα μιὰ φορὰ τί δυσκολόλυτο αἴνιγμα γραμμῶν ὑπάρχει σὲ κάθε γυναίκειο σχῆμα, καὶ πόσο εἶναι δύσκολο νὰ *βλέπει* κανείς, ὄχι μονάχα τὶς ψυχές, μὰ τὰ σώματα. Καί, πραγματικά, τὰ χέρια αὐτὰ μὲ τὰ μακρυὰ δάχτυλα ποὺ περιτύλιξα μ' αὐτὰ τὰ ὄνειρά μου τὰ πιὸ λεπτὰ σὰ μὲ τόσα ἀέρατα δαχτυλίδια, τὰ χέρια αὐτὰ μοῦ φαινόντανε τώρα ἀλλοιώτικα καὶ μοῦ παρουσιαζόντανε σὰν σπερμοδόχες ἀτέλειωτων καὶ ἀνώνυμων δυνάμεων ἀπ' ὅπου μποροῦσαν νὰ προβάλλουν θαυμάσιες γενιὲς καινούριων πραγμάτων. Καί, μὲ κάποια παράξενη ἀναλογία, φαντάστηκα τὴν ἀγωνία καὶ τὴ φρίκη τοῦ νέου ἐκείνου πρίγκηπα πού, φυλακισμένος σὲ σκοτεινὸ τόπο μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐκλέξει τὸ πεπρωμένο του ἀνάμεσα στ' ἀγνώριστα πεπρωμένα ποὺ τοῦ φέρνανε βουβὲς μαντατοφόρες, πέρασε τὴ νύχτα ὁλόκληρη ψηλαφῶντας τὰ μοιραῖα χέρια ποὺ

ἁπλωνόνταν πρὸς αὐτὸν μέσα στὰ σκοτάδια :—ὑπάρχει τρομαχτικώτερη εἰκόνα τοῦ μυστηρίου ;

Τὰ χέρια τῶν τριῶν ὥριμων γιὰ γάμο πριγκηπισσῶν ἤταν στὸ φῶς, γυμνά· καί, κοιτάζοντάς τα, σκεπτόμουν τὸ ἄπειρο τῶν ἀδημιούργητων χειρονομιῶν ποὺ ἤταν σ᾽ αὐτὰ καὶ τὶς μυριάδες τῶν μελλοντικῶν φύλλων ποὺ ὑπήρχανε στὸν κῆπο.

Ἡ Ἀνατόλια, παρατηρῶντας τὴν προσεχτική ματιά μου χαμογέλασε.

— Γιατὶ κοιτάζετε τὰ χέρια μας μὲ τόση ἐπιμονή ; Εἶστε χειρομάντης, ἴσως ;

— Ναί, εἶμαι χειρομάντης, ἀποκρίθηκα, γι᾽ ἀστεῖα.

— Τότε, διαβάστε τὶς τύχες μας.

— Δεῖχτε μου τὴν ἀπαλάμη τοῦ ἀριστεροῦ σας χεριοῦ.

Μοῦδειξε τὴν ἀπαλάμη τοῦ ἀριστεροῦ της χεριοῦ, κ᾽ οἱ ἀδερφάδες της τὴν μιμήθηκαν. Κ᾽ ἔσκυψα, κάνοντας πὼς ἐρευνῶ τὶς γραμμὲς τῆς ζωῆς, τῆς ἕνωσης καὶ τῆς εὐτυχίας. Καί, μπροστὰ στά τρία ὄμορφα χέρια τὰ τεντωμένα σὰν γιὰ νὰ πάρουν ἢ νὰ προσφέρουν, ἐνῶ ἡ σιωπὴ τροφοδοτοῦσε τὶς ἀνησυχίες μου μὲ τὰ χίλια ἀνέκφραστα κι ἀνεξήγητα πράγματα ποὺ γεννοῦσε, σκεπτόμουν : «Ποιὲς εἶναι οἱ τύχες τους ; Ἴσως τὸ σιδερένιο στιλέτο τῆς μοίρας ἔχει ἐπίσης ἀπὸ τὶς ἀπότομες ἐκεῖνες ἀλλαγὲς ποὺ εἶναι ὑποκείμενες σ᾽ αὐτὲς ἡ ἀπόκλιση τῶν μαγνητικῶν βελονῶν. Ἴσως ὅλες οἱ θελήσεις ποὖχω μέσα μου, σκοτεινὲς ἢ φωτεινές, ἐξασκοῦν ἤδη τὴ μεταβλητική τους ἐνέργεια, καὶ οἱ τύχες παρεκκλίνουν πρὸς τελικὸ συμβὰν ἀπ᾽ ὅπου θὰ βγεῖ τὸ καλό μου. Μὰ εἶναι δυνατὸν ἐπίσης νὰ εἶμαι τὸ παίγνιο αὐταπάτης δημιουργημένης ἀπὸ

τὴν περηφάνεια μου κι' ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη μου, κ' ἡ τωρινὴ κατάστασή μου νὰ μὴν εἶναι παρὰ σὰν ἑνὸς φυλακισμένου ἀνάμεσα σὲ φυλακισμένους...»

Κατὰ τὴν παύση, ἡ σιωπὴ ἦταν βαθειά, τόσο βαθειὰ ποὺ νοιώθοντάς την ἐτρόμαξα μπροστὰ στὴν ἀπεραντοσύνη τῶν βουβῶν πραγμάτων ποὺ μὲ περίζωνε. Ὁ ἥλιος ἔμενε πάντα σκεπασμένος. Ξάφνου ὁ Ἀντωνέλλο ἀνατινάχτηκε, στράφηκε ἀπότομα πρὸς τὸ παλάτι, ἔκανε τὴν κίνηση ἀνθρώπου ποὺ ἀκούει νὰ τὸν φωνάζουν. Τὸν κοιτάξαμε ὅλοι, ἀνήσυχοι· καὶ μᾶς κοίταξε κι' αὐτὸς σὰν παραλογισμένος. Τὰ χέρια τῶν τριῶν ἀδερφάδων χαμήλωσαν.

— Λοιπόν ; μὲ ρώτησε ἡ Ἀνατόλια, μὲ τὴ σκιὰ τῆς προκατάληψης στὸ μέτωπο, Τί διαβάσατε ;

— Διάβασα, ἀποκρίθηκα· μὰ δὲ μπορῶ νὰ φανερώσω.

— Γιατί ; εἶπε ξαναβρίσκοντας τὸ χαμογέλιο της. Εἶναι λοιπὸν πολὺ τρομερὸ αὐτὸ ποὺ διαβάσατε ;

— Δὲν εἶναι τρομερό, εἶπα· τοὐναντίο εἶναι τερπνό.

— Ἀλήθεια ;

— Ἀλήθεια.

— Γιὰ ὅλες ἢ γιὰ μιὰ μόνο ;

Δίστασα ἕνα δευτερόλεφτο. Τὸ ρώτημά της δὲν ἐπικύρωνε ἀνεπίγνωστά της τὴν ἀπορία μου καὶ δὲ μοῦ ἀναθύμιζε τὴν ἀναγκαία ἐκλογή ;

— Μὴν ἀπαντᾶτε ! εἶπε πάλι.

— Γιὰ ὅλες ἀποκρίθηκα.

— Καὶ γιὰ μένα ἐπίσης ; ρώτησε ἡ Μαξιμίλλα ὀνειρόπολη.

— Καὶ γιὰ σᾶς. Δὲν πέρνετε τὸ καλογερικὸ κάλυμμα ἀπὸ ἐλεύθερη ἐκλογή ; Καὶ δὲν εἶστε βέβαιη

πῶς θὰ φτάσετε ἐπιτέλους στὴ μακαριότητα ποὺ ἀνταμείβει τὴν καθολοκληρία παραίτηση ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια;

Καθὼς τὴν κοίταζα βαθειὰ στὶς κόρες τῶν ματιῶν, βάφτηκε μέ μιὰ κοκκινάδα πού, πάνου στὸ χλωμὸ ἐκεῖνο χρῶμα, μοῦ φάνηκε σχεδὸν σφοδρή.

— «Νὰ εἶστε, νὰ εἶστε τὸ εὐωδιαστικὸ ἐκεῖνο λουλούδι ποὺ πρέπει νὰ εἶστε, καὶ χῦστε τὰ μῦρα σας στὴ γλυκειὰ παρουσία τοῦ Θεοῦ», ἔγραψε γιὰ σᾶς ἡ ἁγία Κατερίνα.

— Γνωρίζετε τὴν ἁγία Κατερίνα! ἔκανε ἡ κλαρισιανὴ μὲ λάμψη ἔκπληξης πάνου στὴν κοκκινάδα της.

— Εἶναι ἡ κατὰ προτίμηση ἁγία μου, πρόσθεσα, εὐτυχισμένος νὰ τὴ βλέπω τόσο ἔκπληχτη, παρακινημένος ἀπὸ τὴν εὐχαρίστηση νὰ ταράξω καὶ νὰ θαμπώσω τὴν ψυχὴ ἐκείνη ποὺ μοῦ φαινόταν φλογερὴ καὶ ἀβέβαιη. Τὴν ἀγαπῶ γιὰ τὴν πορφυρίζουσα ὄψη της. Στὸν Κῆπο τῆς αὐτόγνωσης, μοιάζει μὲ ρόδο ἀπὸ φωτιά.

Ἡ μνηστὴ τοῦ Ἰησοῦ μὲ κοίταζε, σὰν ἄπιστη· μὰ ὁ πόθος νὰ ρωτήσει καὶ ν᾽ ἀκούσει ζωγραφιζόταν στὸ πρόσωπό της, καὶ ἤδη ἐλαφρὸς ἦσκιος ἔδειχνε στὸ μέτωπό της τὴ ζαρωματιὰ τῆς προσοχῆς.

— Τὸ βιβλίο ποὺ εἶχα σήμερα τὸ πρωί, εἶπε μὲ μικρὴ τρεμούλα στὴ φωνή, σὰ νὰ μοῦ ἔκανε καμμιὰ κρυφὴ ἐκμυστήρευση, ἦταν ἕνας τόμος τῶν Ἐπιστολῶν της.

— Παρατήρησα πῶς σὰν καλὴ φραγκισκανὴ βάζετε γιὰ σελιδοδείχτη ἀνάμεσα στὶς σελίδες ἕνα χορταράκι. Μὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ὁ σελιδοδείχτης ποὺ ἀπαιτεῖ αὐτὸ τὸ βιβλίο. Τὸ χόρτο καίγεται κεῖ σὰν στὸ χεῖλος καμινιοῦ. Ὅλ᾽ ἡ οὐσία τῆς μακαρίας εἶν᾽ ἐκφρασμένη

σ' αὐτὰ τὰ λόγια της: «Φωτιὰ καὶ αἷμα ἑνωμένα ἀπὸ ἀγάπη!» Τὰ θυμόσαστε;

— Ὦ Μαξιμίλλα, διάκοψε ὁ Ὄντον γελῶντας, μπορεῖς ν' ἀπολύσεις τὸν πνευματικό σου πατέρα. Βρῆκες τὸν ἀληθινὸ ὁδηγὸ γιὰ τὴν Ὁδὸν τῆς τελειότητας.

Ἤμαστε καθισμένοι στὴν ἄκρη ξερῆς δεξαμενῆς ποὺ ἦταν ἴσως κάποιο παλιὸ ἰχθυοτροφεῖο, σχεδὸν ὅλης γεμισμένης ἀπὸ κοπρόχωμα καὶ πνιγμένης ἀπὸ ἄγρια χόρτα ποὺ ἀνάμεσά τους κρύβουνταν οἱ μενεξέδες —πάρα πολλοί, κρίνοντας ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἀρώματος — Ἐντελῶς κοντά μας μπρός ἐκτεινόταν ὁ ἀπὸ πυξάρι γερασμένος τοῖχος μὲ τὶς βαθιὲς του τρῦπες ποὺ ἤδη, τὶς στιγμὲς ποὺ ἔφτασα στὸ πάρκο, εἶχαν ἀναδώσει τὴν ἴδια ἐκείνη ἀναθυμίαση. Ἀπὸ τ' ἄδεντρα μέρη καὶ ἀπὸ τὴν ἀψίδα, διακρινόταν ἡ ἔρημη δεντροστοιχία μὲ τ' ἀκρωτηριασμένα ἀγάλματά της καὶ τὶς χῆρες ὑδρίες της.

— Εἶν' ὡρισμένη ἡ μέρα ποὺ θὰ φορέσετε τὸ κάλυμμα; ρώτησα τὴ Μαξιμίλλα.

— Ὄχι, δὲν εἶν' ὡρισμένη ἀκόμα, ἀποκρίθηκε· μὰ θἄναι σχεδὸν ἀσφαλῶς πρὶν τὴ Λαμπρή.

— Σὲ λίγο λοιπόν. Ἤρα πολὺ γλήγορα!

Ὁ Ἀντωνέλλο σηκώθηκε, ταραγμένος ἀπότομα ἀπὸ ἀνυπέρβλητη ἀνησυχία. Στραφήκαμε ὅλοι μας πρὸς αὐτόν. Ἐκεῖνος κοίταξε τὴν Ἀνατόλια μ' ἀόριστη τρομάρα στὰ χλωμά του μάτια. Καὶ κατόπι, ξανακάθησε. Ἀξήγητη στενοχώρια μᾶς καταλάβαινε ὅλους, σὰν νὰ μᾶς εἶχε μεταδώσει ὁ Ἀντωνέλλο μέρος τῆς ἀγωνίας του.

— Χτές, τὴν ἴδια τούτη ὥρα, ἤμαστε στὸ περβόλι

τῶν ἀμυγδαλιῶν, εἶπε ὁ Ὄντον, μὲ τὸν τόνο τῆς λύπης γιὰ φευγάτη εὐχαρίστηση.

Αὐθόρμητα ἀντήχησαν μέσα στὴ μνήμη μου τὰ λόγια τοῦ Ἀντωνέλλο : «Πρέπει νὰ τὶς φέρουμε κάτω ἀπὸ τὰ λουλούδια».

— Πρέπει νὰ γυρίσουμε ὅλοι μαζὶ κεῖ κάτου, φώναξα μὲ ζωηρότητα, γιὰ νὰ διαλύσω τὴν παράξενη ἐκείνη ἀτμόσφαιρα φόβων κι' ἀγωνιῶν πού, χωρὶς ἀφορμὴ γνωστή, ἀπειλοῦσε νὰ βαρύνει ἀπάνου στὶς ψυχές μας. Πρέπει ν' ἀπολαύσουμε τὴν ἄνοιξη αὐτὴ τὴν τόσο γλυκειά. Σὲ μιὰ βδομάδα, ὅλη ἡ κοιλάδα θἄναι ἀνθισμένη. Σκοπεύω νὰ τὴ διατρέξω ὅλη, νὰ κάνω τὴν ἀνάβαση τοῦ Κοράτσε, νὰ ξαναδῶ τὸ Σκοῦλτρο, τὸ Σέκλι, τὸ Λιτοῦρνε.....Πόσο θὰ ἤμουνα εὐτυχισμένος ἂν ἀξιονόμουνα τὴν εὔνοια τῆς συντροφιᾶς σας. Δὲν θὰ σᾶς ἄρεσε νὰ ρθῆτε ; Ἐλπίζω Ντόννα Ἀνατόλια, πῶς θὰ θελήσετε νὰ δώσετε τὸ καλὸ παράδειγμα.

— Βεβαια, ἀποκρίθηκε. Μᾶς προσφέρνετε κεῖνο ποὺ ἐπιθυμοῦμε ἤδη.

— Καὶ σεῖς ἐπίσης Ντόννα Μαξιμίλλα, θὰ μπορέσετε νὰ ἐπιτρέψετε στὸν ἑαυτό σας αὐτή, τὴ διασκέδαση. Ὁ Ἅγιος Φραγκῖσκος, καθὼς γνωρίζετε, σύνθεσε τὸν Ψαλμὸ τοῦ Ἥλιου στὸ καλαμένιο κελλὶ ποὺ ἡ ἁγία Κλάρα τοῦ εἶχε φτιαγμένο στὸν κῆπο τοῦ μοναστηριοῦ. Τὰ δάση, τὰ ποτάμια, τὰ βουνά, οἱ λόφοι πρέπει, σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖο Κανόνα, νἄναι τ' ἀδέρφια σου κ' οἱ ἀδερφάδες σου. Νὰ πάει κανεὶς πρὸς αὐτά, εἶν' ἐκπλήρωση ἀναθηματικοῦ χαιρετισμοῦ..... Κ' ἔπειτα, στὸ Λιτοῦρνε, στὴ νεκρὴ πόλη, ὁ νάρθηκας μιᾶς ἐκκλησίας ἔχει μείνει ὀρθός· ὑπάρχει μιὰ μεγάλη μαντόνα σὲ μωσαϊκό, μόνη στὸν οὐρανὸ τοῦ

ἱεροῦ.... Τὴν θυμοῦμαι πάντα. Εἶναι ἀλησμόνητη. Καὶ σύ, Ἀντωνέλλο, τὴ θυμᾶσαι ;

Ἀκούγοντας νὰ προφέρεται τ' ὄνομά του, ἀνατινάχτηκε.

— Τ' εἶπες ; τραύλισε μὲ δυσκολία.

Καὶ τὸ δύστυχο συσπασμένο του πρόσωπο ἔκφρασε τέτια ὀδύνη ποὺ ἔμεινα ἄναυδος.

— Ναί, ναί, ἂς φύγουμε ἀπὸ δῶ ! ἂς φύγουμε ἀπὸ δῶ ! πρόσθεσε, κάνοντας τάχα πῶς εἶχε καταλάβει— καὶ ξανασηκώθηκε, ἔρμαιο φανερῆς ταραχῆς, μ' ὄψη μανιακοῦ, κάτωχρος καὶ κλονούμενος.—Ἂς φύγουμε ἀπὸ δῶ γρήγορα ! Σήκω, Ἀνατόλια !....

Μιλοῦσε χαμπηλά, σὰν ἀπὸ φόβο πὼς κἄποιος θὰ τὸν ἄκουγε κεῖ σιμά, καὶ μᾶς πλημμύριζε τρόμο.

— Σήκω, Κλώντ ! Ἂς φύγουμε ἀπὸ δῶ !

Ἡ Ἀνατόλια ἔτρεξε κοντά του, τοῦπιασε τὰ χέρια.

— Νά την, νά την ἔρχεται ! τραύλισε χαμένος στρέφοντας πρὸς τὴν δενδροστοιχία τὰ χλωμὰ μάτια του ποὺ φαινόταν νὰ τὰ πλατύνει κάποια παράκρουση. Νά την ! Ἄκοῦς ;

Ἄπορος καὶ ταραγμένος ἐσωτερικά, νόμισα κατ' ἀρχὰς πὼς τρόμαξε ἀπὸ φάντασμα ποὺ τοῦ παρουσίαζε τὸ παραλήρημά του. Μὰ καὶ τὸ δικό μου αὐτὶ ἀντιλήφθηκε κρότο βημάτων ποὺ ζύγωναν. Καὶ ξαφνικὰ κατάλαβα, σὰν εἶδα νὰ φαίνεται ἀνάμεσα στὰ πυξάρια τὴν σέντια.

Μείναμε κεῖ, βουβοί, ἀσάλευτοι, κρατῶντας τὴν ἀναπνοή μας στὸ πέρασμα τῆς παράξενης συνοδείας. Διάκρινε κανείς, καθαρά, τὸ ἀλαφρὸ τρίξιμο ποὺ κάνανε τριβόμενα τὰ βασταχτάρια ποὺ κρατοῦσαν οἱ δυὸ ὑπε-

ρέτες, μέσα σὲ παγερὴ σιγὴ σὰν αὐτὴν ποὺ περιζώνει τὰ φέρετρα.

Ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς πορτιέρας, στὸ βάθος τοῦ πρασινωποῦ βελούδου, εἶδα τότε τὸ πρόσωπο τῆς τρελῆς πριγκήπισσας: ἕνα πρόσωπο δυσδιάγνωστο, παραμορφωμένο ἀπὸ ἀναιμικὸ πρήξιμο, ὅμοιο μὲ μάσκα ἀπὸ χιόνι, μὲ τὰ μαλλιὰ ἀνυψωμένα πάνου στὸ μέτωπο σὰ διάδημα. Τὰ μάτια πλατειὰ καὶ μαῦρα λάμπανε στὴν ἠσκιερὴ ἀσπράδα τοῦ δέρματος, κάτω ἀπὸ τὸ ἐπιβλητικὸ τόξο τῶν φρυδιῶν· κ' ἴσως νὰ εἶχαν διατηρήσει τὴν ἔκτακτη ἐκείνη λάμψη ἀπὸ τὸ ἀδιάκοπο ὅραμα ἐξαισίας πομπῆς. Ἡ σάρκα τοῦ πηγουνιοῦ σούφρωνε κάτω ἀπὸ τὰ περιδέραια ποὺ ζώνανε τὸ λαιμό. Κ' ἡ χλωμὴ κι ἀκίνητη ἐκείνη ὑπερβολὴ ἀνάστησε στὴ φαντασία μου δὲν ξέρω ποιὰ μορφὴ ὀνειρεμένη γριᾶς βυζαντινῆς αὐτοκρατόρισσας στὸν καιρὸ ἑνὸς Νικηφόρου ἢ ἑνὸς Βασιλείου, πολύσαρκης καὶ ἀμφίβολης σὰν εὐνοῦχος, ξαπλωμένης στὸ βάθος τοῦ χρυσοῦ της φορείου.

«Θὰ μᾶς διακρίνει, θὰ σταματήσει, θὰ κατεβεῖ, θἄρθεῖ κοντά μας», ὑπόθετα μ' αὐξαίνουσα ἀγωνία, προσμένοντας, νὰ ποῦμε, τὴν ἀπόδειξη πὼς ἐκεῖνο ποὺ μοῦ φαινόταν ἀπίθανη μορφή, ἕτοιμη νὰ διαλυθεῖ καὶ νὰ γυρίσει στὸ μηδὲν ὅπως ὄνειρο ὅταν ξυπνοῦμε, ἦταν σωστὴ πραγματικότητα.

«Θὰ ζητήσει κανέν' ἀπὸ μᾶς, θ' ἀρχίσει νὰ μιλεῖ, θὰ ρωτήσει ποιὸς εἶμαι, θὰ μοῦ κάνει ρωτήματα....» Φαντάστηκα τὸν πραγματικὸ ἦχο αὐτῆς τῆς φωνῆς στὴ σιωπὴ ἐκείνη, τὸ διάλογο μεταξὺ τῶν παιδιῶν αὐτῶν τῶν ἀφιερωμένων σ' ἀπάνθρωπη θυσία καὶ τῆς μητέρας αὐτῆς παραφερμένης ἀπὸ τὴν τρέλα σ' ἄλ-

λον κόσμο ὅπου θὰ τὰ τραβοῦσε ἀναπόφευχτα τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο. Κ' ἡ φρίκη μου μ' ἔκανε νὰ καταλάβω τὸ βαθὺ ἔνστικτης ἀποστροφῆς ἀνατρίχιασμα ποὺ ὑπῆρξε γιὰ τὸν Ἀντωνέλλο μυστηριώδικο μήνυμα, παρόμοιο μ' ἐκεῖνο ποὺ προσβάλλει τὸ κοπάδι μέσα στὴ μάντρα στὸ ζύγωμα τοῦ ἀγριμιοῦ ποὺ πρόκειται νὰ τὰ φάει.

Μὰ κείνη πέρασε χωρὶς νὰ προσέξει τὴν παρουσία μας, χωρὶς νὰ παίξουν τὰ ματόφυλλά της, καὶ ξαφνίστηκε μέσα στὰ πυξάρια. Δυὸ ὑπερέτριες, ντυμένες γκρίζα σὰ βεγανές, σιωπηλὲς καὶ θλιμμένες, χλωμιασμένες ἀπὸ τὴν πλήξη καὶ τὴν κούραση, ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ κοντὰ τὴ σέντια· καὶ τὰ χέρια τους ἀφημένα κατὰ μάκρος τῶν πλευρῶν τους κουνιόντανε στὸ κάθε βῆμα ὅπως τὰ κρεμασμένα στὴ ζώνη τους κομπολόγια, σὰν πράγματα νεκρά.

Μονάχος τώρα, καβάλλα στὸ δρόμο τῆς Ρεμπούρσα, ξανάβλεπα τὸ πρησμένο κι' ἀναιμικὸ πρόσωπο τῆς πριγκήπισσας Ἀλντοΐνας, καὶ τὸν πένθιμο μόχτο τῶν ὑπερετῶν, καὶ τὰ δυὸ γκρίζα φάσματα τῶν ἀκολούθων, κι' ὅλη τὴ θέα τῆς παράξενης ἐκείνης συνοδείας. Ἕνα κομμάτι ζωντανὸ τοῦ ἑαυτοῦ μου εἶχε μείνει στὸ μεγάλο πάρκο· μὰ μολοντοῦτο ἔνοιωθα στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς μου χαρὰ ποῦ ξαναβρισκόμουνα μόνος.

Ξανάβλεπα τὰ κινήματα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ σιμὰ στὰ κάγκελα, καὶ τὴ θαυμάσια βαθύτητα ποὺ εἶχαν τὰ μάτια τῶν φυλακισμένων, καὶ τὰ μάκρη τὰ σχεδὸν μυθικὰ τοῦ κήπου ποὺ χάνουνταν πίσω ἀπὸ τὰ ὄμορφα

πρόσωπά τους. Καί, σύγχρονα, ὅλα τ' ἄλλα φαντάσματα τῆς ἔντονης ζωῆς ποὺ ἔζησα μέσα στὶς λίγες ἐκεῖνες ὧρες σωρεύονταν στὴν ψυχή μου σὰν πλοῦτος πολύμορφος καὶ συγκεχυμένος, περισυλλεγμένος γιὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὸ στόλισμα τοῦ μυστικοῦ μου παλατιοῦ.

«Τὶ πολυτέλειες!» μοῦλεγε τὸ Δαιμόνιο, προβάλλοντας μπροστά μου ὄχι δίχως χαρὰ καὶ δίχως περηφάνεια. «Τὶ μεγαλοπρέπειες μέσα σὲ μιὰ μόνο ἡμέρα! Δὲ μποροῦσες καλήτερα νὰ ὑπερετήσεις τὸ σκοπό σου, ποὺ εἶναι νὰ ζωντανεύεις τὸ κάθετὶ καὶ νὰ βγάζεις τὴ ζωὴ ἀκόμα κι' ἀπὸ τὰ πιὰ ἄγονα πράγματα. Δὲν ἀναγνωρίζεις τώρα τὴ σοφία τής πρωϊνῆς μου συμβουλῆς; Δὲ βλογᾶς τὴν αὐστηρότητα τῆς μακριᾶς πειθαρχίας ποὺ σοῦ ἀπόφερε τὸν καρπὸ αὐτὸ ποὺ σὲ μεθάει; Ἡ ποίησή σου καθὼς ἡ θέλησή σου, εἶναι δίχως ὅρια. Καθετὶ ποὺ γεννιέται κ' ὑπάρχει γύρω σου γεννιέται κ' ὑπάρχει ἀπὸ πνοὴ τῆς θέλησής σου καὶ τῆς ποίησής σου. Καὶ μολοντοῦτο ζεῖς μέσα στὴ σκιὰ τῶν πραγμάτων τῶν πιὸ πραγματικῶν· γιατὶ τίποτα στὸν κόσμο δὲν εἶναι πραγματικώτερο ἀπὸ ἕνα πρᾶμα ποιητικό».

Ἡ μέρα ἔγερνε πάνου στὴν κυματιστὴ λαγκαδιὰ τοῦ Σάουργκο, καὶ στὶς λοξὲς ἀχτῖνες, οἱ κοκκινωποὶ τόποι στολίζουνταν μὲ χρυσάφι, ἐνῶ τὰ φωτεινὰ σύνεφα, καθισμένα ὁλόγυρα στὶς κορφὲς τῶν βράχων σὰν στὶς ψηλότερες βαθμίδες ἀμφιθεάτρου, σὲ γυναίκειες στάσεις, προσμένανε νὰ τὰ ντύσει ἡ ἑσπέρα μὲ πορφύρα.

«Στὸ ἑξῆς», μοῦλεγε τὸ Δαιμόνιο, «θὰ μποροῦσες νὰ γονιμοποιήσεις τὸ ἁλάτι. Κεῖ ὅπου τὸ πνεῦμα σου κλίνει, ἡ γονιμότητα πλαταίνει ξαφνικά. Ἀλλὰ ἔχεις

ἀκόμα μὲ τὸ μέρος σου καὶ τὴν εὔνοια τῆς τύχης: μπῆκες στὸ ἄγνωστο καὶ στὸ ἀπρόοπτο, ὄχι ὅπως ὁ ἀβέβαιος ἄνθρωπος ποὺ δοκιμάζει κ' ἐρευνάει, μὰ ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἦταν ἀναμενόμενος κ' ἐκλεχτὸς γιὰ νὰ θερίσει ἕνα κάμπο ὅπου βιάζουνται ὅλες οἱ ὡριμότητες οἱ πιὸ λαμπρές, ἀνέγγιχτες ἀκόμα κ' ἕτοιμες νὰ γιομίσουν τὶς χοῦφτες τῶν χεριῶν του ὅλες τὶς φορὲς ποὺ θὰ τοῦ ἀρέσει νὰ τ' ἁπλώσει μέσα στὸ φῶς ἢ μέσα στὸν ἥσκιο. Μπῆκες σ' ἕνα κλειστὸν κῆπο, ἡδονικὸ καὶ τρομερὸ σὰν ἐκεῖνον τῶν ἀρχαίων Ἑσπερίδων. Ἡ εὐδαιμονία σοῦ χαμογέλασε πάνου σὲ τρία πρόσωπα, ἀνάμεσα στὴν Τρέλα καὶ στὸ Θάνατο, ἴδια μὲ τὸ μαρμάρινο ἄγαλμα τοῦ Λούνε ποὺ λαμποκοποῦσε ἀνάμεσα σὲ δυὸ μαῦρες κολόνες. Δὲν ὑπάρχει γιὰ σένα κάποιο κρυμένο νόημα στὴ διάταξη παρόμοιας παράστασης;»

«Ὦ Δέσποτα», τοῦ ἀποκρίθηκα, «ὑπάρχει πράγματι κἄποιο κρυμένο νόημα στὴν παράσταση ποὺ μοῦ ξηγᾶς. Καὶ θέλω νὰ τὸ μάθω. Ἀλλὰ ἀφοῦ ἡ τελειότητα τῆς τριάδας αὐτῆς μὲ ἐλκύει κι' ἀφοῦ ἡ ἐπιχείρησή μου μὲ ὑποχρεώνει νὰ κάνω ἐκλογή, στέκω ἄπορος κι' ὄχι δίχως φόβο μὴ γελαστῶ σὰν ἄνθρωπος».

Καὶ τὸ Δαιμόνιο: «Ἀπόψε ὄχι λιγώτερο παρ' ὅσο σήμερα τὸ πρωΐ, ὁ φόβος σου εἶναι μάταιος. Καὶ δῶ δὲν εἶναι τὸ μόνο σου λάθος. Πρὸ μιᾶς στιγμῆς ἤδη, μπροστὰ στὶς τρεῖς βεατρίκες, ἀφοῦ σύνθεσες πάνου στὴν ὁμορφιὰ τῶν γυμνῶν χεριῶν τους μιὰν ὄμορφη μουσική, λυπήθηκες ὅτι δὲ μπορεῖς νὰ τὶς ὁδηγήσεις ὅλες μαζὶ στὴν κατοικία σου, καὶ ἀγανάχτησες ἐναντίο τῆς ἀδικίας τῆς πρόληψης καὶ τοῦ ἔθιμου. Ἄρα, κάνοντας αὐτό, ταπεινώθηκες, ὄχι μόνο μέχρι τοῦ ν' ἀναγνωρίσεις τὴ δύναμη τοῦ νόμου τοῦ πλησίον, ἀλλὰ

καὶ μέχρι τοῦ νὰ παραγνωρίσεις τὴ δύναμη τοῦ ὀνείρου σου, ποὺ μόνη εἶναι ἱερή. Γιατὶ ἀποβλέπεις στὴ νόμιμη κατάκτηση τῶν κορμιῶν, ὅταν οἱ ἰδανικὲς εἰκόνες στολίζουν ἤδη μὲ τὴν τριπλῆ χάρη τους τὴν κατοικία τοῦ ὀνείρου σου ; Δὲ θὰ μποροῦσες νὰ πάρεις ἀπὸ τὴ φυλακή τους τὶς τρεῖς φυλακισμένες χωρὶς νὰ τὶς πάρεις ἐπίσης ἀπὸ τὴ γοητεία ποὺ τὶς μεταμορφώνει. Ἀναρίθμητες εἶναι οἱ μυστηριώδικες ἀνταποκρίσεις ποὺ κυματίζουν ἀνάμεσα στὶς βαθειὲς αὐτὲς ζωὲς καὶ τοὺς βουβοὺς τόπους ὅπου κεῖνες ὑποφέρανε καὶ σὲ προσμείνανε. Ἡ χάρη τους, ἡ ἀπελπισία τους κ' ἡ περηφάνειά τους παίρνουν ἀπὸ ἀπόκρυφες δυνάμεις ἀπέραντων στοιχείων τὴ μαγεία ποῦ σὲ περηφάνεψε. Τὸ ἴδιο τὰ εὐγενικὰ φυτά, μὲ μακρυὲς ρίζες ὑποδιαιρεμένες σὲ λεπτὲς ἴνες, ἀντλοῦνε ἀπὸ τὰ στήθια τῆς γῆς τὶς ἀθάνατες ἐνέργειες πού, φερμένες στὸ φῶς μὲ τ' ὁρμητικὸ ρέμα τοῦ κορμοῦ, ἐξαχνίζουνται στὸ θαῦμα τοῦ κάλυκα καὶ τοῦ μύρου. Μπορεῖς, ὦ ποιητή, νὰ φανταστεῖς τὴν Αἴγλη, τὴν Ἀρέθουσα καὶ τὴν Ὑπερέθουσα διωγμένες ἀπὸ τὸν κῆπο τους ; Ὅταν ὁ Ἡρακλῆς ἀστροντυμένος μπῆκε στὸν παράδεισο ἐκεῖνο τῆς δύσης γιὰ ν' ἁρπάξει τοὺς χρυσοὺς καρπούς, δὲ θέλησε ν' ἀπαγάγει μαζί του τὶς θυγατέρες τῆς Νύχτας· γιατί, ὅσο σκληρὴ κι' ἂν ἦταν ἡ ψυχή του, αἰστάνθηκε πῶς αὐτὸ θὰ ἐλάττωνε κ' ἴσως θὰ κατάστρεφε τὸ παραδεισιακὸ μυστήριο τῆς ὀμορφιᾶς τους».

«Ὦ Δέσποτα», εἶπα τότε, «σκέπτουμαι Κεῖνον πού θἄρθει».

Καὶ τὸ Δαιμόνιο : «Αὐτὸ νἄναι πάντα ἡ ὑπέρτατη σκέψη σου. Μά, μόλις πρὸ λίγου, ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκλογῆς σοῦ παρουσιαζόταν σὰ σκληρὴ δοκιμασία, πηγὴ

πόνων καὶ ἀναπόφευχτων θυσιῶν· κ' ἡ καρδιά σου γι' αὐτὸ ἤταν περίλυπη. Σκέψου πῶς καμμιὰ Μοῖρα περσότερο ἀπὸ τὴν Ὀδύνη δὲν εἶναι ἄξια νὰ τὴν ἐπικαλεστοῦμε νὰ προεδρέψει σὲ μιὰ γένεση. Τίποτα στὸν κόσμο δὲ χάνεται, καὶ κάποτε ἀνήκουστα πράγματα μποροῦν νὰ γεννηθοῦν ἀπὸ τὰ δάκρυα. Σκέψου πὼς ἡ μεγαλήτερη δύναμη τοῦ θέλειν φανερώνεται, ὄχι στὴ γοργότητα τῆς ἐκλογῆς ἀνάμεσα σὲ πολλὲς προσφορὲς ἢ στὴ σταθερότητα τῆς ἀντίστασης σὲ πολλὲς παρορμήσεις, ἀλλὰ στὴν τέχνη νὰ παρέχεις στὶς συγκεχυμένες κινήσεις τῆς φύσης ἀποτελεσματικότητα, διαύγεια καὶ ἀξία ἀπὸ δυνάμεις ἀναγνωρισμένες καὶ ποὺ ἔχουνε πιὰ κατεύθυνση. Σκέψου πὼς ὑπάρχει τρόπος νᾶσαι πάντα ἴσος πρὸς τὸ συμβάν, μέσα στὶς ἐναλλαγὲς τῆς ἄστατης ζωῆς. Τέτοιος στάθηκε ἤδη κάποιος ποὺ ὄντας πλάϊ στὸν τύραννο ποὺ μιὰ χειρονομία του μποροῦσε νὰ τὸν στείλει στὸ θάνατο, εἶχε τέτοια στάση ὥστε ν' ἀμφιβάλλει κανεὶς ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυό τους ἤταν ὁ ἀληθινὸς κύριος. Νᾶσαι λοιπὸν ὅμοιος μ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ μεταχειρίζεσαι τὸ συμβὰν μὲ βασιλικὴ ψυχή».

Ὁ θόλος τ' οὐρανοῦ ἤταν ἁλαφρυὰ χρωματισμένος μὲ χλωμάδα ὑακίνθου, κ' οἱ ἐλιὲς πέρναν ἀπ' αὐτὴ τὴ γαλήνη στὶς φυλλωσιές τους ὅπου ἀποκρύβουνταν οἱ ἀλγεινὲς στάσεις τῶν μαύρων κορμῶν. Τὰ καθισμένα στὶς κορφὲς τῶν βράχων σύνεφα ἤταν ντυμένα, ὄχι μὲ πορφύρα, ἀλλὰ μὲ ὕφασμα χρώματος πιὸ λεπτοῦ, ποῦ τὰ ἔκανε χαύνα· κι ὡς τόσο μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ὕψωναν πάνου ἀπὸ τ' ἄλλα ἀγέρωχο κεφάλι ἐπιθυμῶντας ἀστέρινο στέμμα.

«Ἄλλως τε», ξακολουθοῦσε τὸ Δαιμόνιο, «μπορεῖς

νὰ συνθέσεις τὶς μουσικές σου πάνου στὶς θαυμάσιες γενέσεις πραγμάτων ποὺ γεννιοῦνται ἀπὸ τὶς συγγένειες καὶ τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὶς τρεῖς ἀκέρηες μορφές, ὅταν τὶς θωρεῖς ἁγνά. Ὑπάρχει στὶς συνάφειες τους καὶ στοὺς πλησιασμούς τους ἔκτακτη διάλεκτο ποὺ τὴν καταλαβαίνεις ἤδη σὰ νὰ τὴν εἶχες ἐφεύρει σὺ ὁ ἴδιος. Ἀπὸ τὴν κάθε γραμμή τους μπορεῖς νὰ φτιάξεις τὸν ἄξονα ἑνὸς κόσμου. Φαίνονται νὰ σοῦ δίνουν τὴ χαρὰ τῆς ἀδιάκοπης δημιουργίας καὶ τῆς ἀδιάκοπης ἀνακάλυψης, καὶ νὰ σὲ βοηθᾶνε στὸ ν' ἀποτελειώσεις τὴν ἕνωσή σου μ' ἕνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ σου ἀπροσδόκητα φανερωμένου. Φαίνονται νὰ ξεχύνουν σὲ σένα τὴ ζωὴ ποὺ αὐτὲς πῆραν ἀπὸ σένα σὲ ἀμνημόνευτο χρόνο. Δὲν τὶς εἶχες ἀπολαύσει πρὶν ἀπ' τὴ σημερνὴ μέρα, ποὺ σοῦ χαμογέλασαν; Ὄρθιος σιωπηλὰ στὸ πλευρό τους, δέν αἰσθανόσουνα τὴν ψυχή σου φορτωμένη σὰ νεφέλη;»

«Ὦ Δέσποτα», τοῦ εἶπα νοιώθοντας τὴν ψυχή μου νὰ ξαναγυρίζει μ' ἄπειρο πόθο πρὸς τὸν κῆπο ἀπ' ὅπου ἀπομακραινόμουνα μέσα στ' ἁρμονικὸ σουρούπωμα· «Ὦ Δέσποτα, αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια: Ὄρθιος σιωπηλὰ στὸ πλευρό τους δοκίμασα ἡδυπάθεια δυνατώτερη παρὰ ἄν ἔλυνα τὶς κόμες τους ἢ πίεζα μὲ τὰ χείλη μου τοὺς ὄμορφους λαιμούς τους· κι ἀκόμα εἶμαι πλημμυρισμένος ἀπ' αὐτήν. Μὰ ὡς τόσο θὰ ἤθελα τώρα ποὺ πέφτει τὸ σκοτάδι, νὰ ξαναγύριζα κεῖ κάτου κρυφά, καὶ νὰ ἔγερνα ἀόρατος πάνου στὰ παρθενικά τους στήθια, κ' ἐκεῖ ν' ἀργοπορήσω γιὰ πολὺ· γιατὶ στοχάζομαι ὅτι πρὸς ἐμένα, μέσα στὸ σκοτάδι, τὰ στήθια ἐκεῖνα θ' ἀναδώσουν μεγάλη γλύκα καὶ μεγάλη θλίψη, ποὺ δὲ θὰ γνωρίσω ποτέ!»

III

.... a sedere, con le dita delle mani insieme tessute, tenendovi dentro il ginocchio stanco....
Dove é più sentimen o, li è più martirio

LEONARDO DA VICI

.... καθώντας μὲ τὰ δάχτυλα τῶν χεριῶν μπλεγμένα, κρατώντας τα μέσα στὸ κουρασμένο γόνα....
Ὅπου εἶναι πιότερο αἴσθημα, ἐκεῖ εἶναι καὶ πιότερο μαρτύριο.

Καὶ τὶς ἔφερα κάτω ἀπὸ τὰ λουλούδια.

Ἄκουγαν μὲ φανερὴ ταραχὴ τὶς ἀτέλειωτες μελῳδίες τῆς ἄνοιξης, γέρνοντας ἢ στρέφοντας κἄποτε πρὸς τὶς ἴδιες τους σκιὲς ποὺ προηγόταν ἀπ' αὐτὲς ἢ τὶς ἀκολουθοῦσαν σὰν ἀστρογάλαζες μορφὲς προσπεσμένες γιὰ νὰ φιλήσουνε τὴ γῆ. Μερικὲς φορές, συγκεχυμένη χαρὰ ἐλευθερίας κ' ἐλπίδας περνοῦσε μέσα στὰ θαμπωμένα μάτια τους· μερικὲς φορές, λέξη μὴ προφερμένη μισάνοιγε τὰ χείλη τους, ποὺ τὰ ἔκανε ὅμοια μὲ τὰ χείλη ξεχειλισμένων κύπελων. Καί, ὅταν σταματοῦσαν, σκεπτόμουνα μ' ἀπόκρυφη μέθη τὴν ἀφθονία ποὺ τὶς ἔπνιγε.

Ὅ,τι λέγαμε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ θὰ τοὺς φαινόταν ἀνωφέλευτο, μὰ χρησίμευε νὰ μᾶς κάνει νὰ νοιώθουμε πόσο ἦταν βαθειὰ ἡ ἀληθινή μας ζωή. Μιὰ λαθραία ματιά, μιὰ κλίση τοῦ κεφαλιοῦ, μιὰ λιγόστιγμη παύση, ἀρκοῦσαν γιὰ νὰ συνταράξουν ὡς στὸ βάθος τὶς ἀβύσσους αὐτὲς ὅπου δὲ φτάνει παρὰ πολὺ σπάνια καὶ πολὺ ξα-

δυνατισμένα τὸ φῶς τῆς κοινῆς συνείδησης· κι ὅ,τι λέγαμε ἤταν ἐπίσης τόσο μακρυνὸ γιὰ μᾶς ὅσο εἶναι μακρυνὸ γιὰ τὶς πιὸ χαμηλὲς ρίζες τῶν δέντρων τὸ ψιθύρισμα τῶν κορυφῶν.

Τίποτα δὲ μποροῦσε νὰ συγκριθεῖ σ᾽ ὁμορφιὰ ἀλλόκοτη μὲ τὸν αὐστηρὸν ἐκεῖνο κάμπο ποῦ ἄνθιζε. Στὴ γὴ ἐκείνη τὴν κοκκινωπὴ καὶ τραχειὰ σὰ χαίτη λιονταριοῦ, οἱ ἄσπρες καὶ τριανταφυλλιὲς ἀνθήσεις ἀναθύμιζαν φαντάσματα κορασιῶν γερμένων δειλὰ πάνου στὰ πλατειὰ καὶ μαλλιαρὰ στήθια μυθικῶν γιγάντων. Οἱ ἀχτῖνες τοῦ ἥλιου πλάθανε γύρω ἀπὸ τὰ διάφανα πέταλα τὴν κινητὴ ἐκείνη ἀνταύγεια ποὺ ἔχουν οἱ λεπτὲς πέτρες. Ἐδῶ κ᾽ ἐκεῖ λάμπανε μὲ διπλῆ λάμψη οἱ στιλβωμένες ἀπὸ τὴ λιανισμένη γῆ δικέλλες.

Νοιώθαμε πόσο ἤταν βαθειὰ ἡ ἀληθινή μας ζωή. Καὶ σιγὰ-σιγά, μὲ κοινὴ συμφωνία, παραμελήσαμε νὰ προφέρουμε τὰ μάταια ἐκεῖνα λόγια ποὺ δὲν κάνουν παρὰ νὰ ταράζουν τὴ σοβαρότητα τῶν σιωπῶν καὶ νὰ διαλύουν τὸ πάρα πολὺ πυκνὸ νέφος τῶν σκέψεων ἢ τῶν ὀνείρων. Μιὰ πιὸ φωτεινὴ ἐπικοινωνία μᾶς προσέγγισε· γύρω μας ἀποτελέστηκε μαντικὴ ἀτμοσφαίρα, ὅμοια λίγο μ᾽ ἐκείνη ποὺ ἀναπνέουν οἱ μυστικόπαθοι· καί, χωρὶς νὰ μιλοῦμε, ἀνταλλάξαμε περσότερ᾽ ἀπὸ ἕνα θαυμάσια μυστικά. Ἤμαστε κάποτε τόσο ἐμποτισμένοι ἀπὸ ἡδυπάθεια, ποὺ οἱ κόρες τῶν ματιῶν μας ἀνάδιναν κῦμα ἀπ᾽ αὐτὴ σὲ μιὰ ματιὰ καὶ ποῦ οἱ παραμικρές μας κινήσεις τὴ μετάδιναν χωρὶς ἐπαφὴ τόσο ὅσο μπορεῖ νὰ τὴν δώσει τὸ πιὸ ἀργὸ χάδι. Τὰ πέταλα ποὺ πέφτανε στὰ πόδια μας, κλωνιὰ μόλις ἀνασαλεμμένα, μᾶς συγκινοῦσαν παράξενα, σὰν ἐξομολόγηση χαύνωσης καὶ σὰ συνενοχὴ τῶν δένδρων ποῦ εὐτυχί-

σανε νὰ δέσουν. Τ' ἀμπέλια ποὺ σὲ λίγο ἀναβλαστοῦσαν, γερμένα πάνω στοὺς χωμάτινους σβώλους, σύστροφα καὶ συσπασμένα, μᾶς ἐρέθιζαν μὲ τὸ παράδειγμα τῆς πυρετικῆς προσπάθειας ποὺ θὰ μεταβαλλόταν σὲ δῶρο μεθυστικό. Καί, στὸ φύλλο ποῦ ἔπεφτε καὶ στὸ λιγνὸ κλῆμα, νοιώθαμε σὲ μορφὴ ἰδανικῆς ἐνέργειας τὸ ἀρωματικὸ μυγδαλόλαδο καὶ τὴ φλόγα τῆς λήθης ποῦ ἀποσταλάζει τὸ σταφύλι.

Μιὰ μέρα, στὴ θέα σταγόνας αἵματος πάνου στὸ χέρι τῆς Βιολάντε τραυματισμένο ἀπὸ κάποιο ἀγκάθι μέσα στὰ χιονᾶτα λουλούδια τοῦ φράχτη, αἰστάνθηκα ξαφνικὴ ζάλη ἐπιθυμιᾶς. Ἐκείνη, χαμογελῶντας, τράβηξε τ' ὄμορφο χέρι της ποὺ στολιζόταν μὲ μαργαριτάρια· καί, ὅπως ἤμαστε κατὰ τύχη λίγο ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὶς ἀδερφάδες της καὶ καθὼς πιθανὸ δὲ μᾶς ἔβλεπε κανένας, ἄγριος πόθος μοῦ ἦρθε νὰ πιέσω τὰ χείλη μου πάνου στὸ αἷμα ἐκεῖνο καὶ νὰ δοκιμάσω τὴ γεύση του· κ' ἡ βία ποὺ ὑποχρεώθηκα νὰ ἐπιβάλω στὸν ἑαυτό μου γιὰ νὰ συγκρατηθῶ ὑπῆρξε τόση ποὺ μ' ἔκανε νὰ τρέμω.

— Ἡ θέα τοῦ αἵματος σᾶς τρομάζει; μὲ ρώτησε μὲ φωνὴ ποὺ ἡ προσποίηση δὲν κατώρθωνε νὰ τὴν καταστήσει οὔτε σταθερὴ οὔτε περιγελαστική.

Καί, καθὼς οἱ κόρες τῶν ματιῶν της ἦταν καρφωμένες πάνου στὶς δικές μου, μοῦ φάνηκε πὼς χλώμιαζα· γιατὶ δοκίμασα ἐντός μου ἀνεξήγητη συγκίνηση ποὺ δὲ μπορῶ νὰ δώσω γι' αὐτὴν παρὰ ἀμυδρὰ ἰδέα μὲ τὴν εἰκόνα παμμέγιστου τροχοῦ πού, γυρίζοντας μὲ ταχύτατες στροφ ς, θὰ σταματοῦσε μονομιᾶς. Τὸ δευτερόλεφτο κεῖνο θ' ἀποφάσιζε μεγάλο πρᾶγμα, γιὰ κείνη καὶ γιὰ μένα· καί, ἂν κ' εἴχαμε ὁ ἕνας ἀντί-

κρυ στὸν ἄλλον στάση προσποιητῆς σοβαρότητας, ἡ ἐσωτερική μας διάθεση ἦταν σὰν αὐτὴ τῆς ἔντασης ποὺ προηγεῖται μιᾶς ἀκαταμάχητης χαλάρωσης. Οἱ δυὸ ζωές μας συστέλνουνταν μ᾽ ὅλες τους τὶς δυνάμεις.

Ἄχ! Πῶς θὰ μποροῦσα νὰ λησμονήσω τὴ φλογερὴ ἐκείνη σιωπὴ ὅπου ἐπάλθηκε ἡ ἀόρατη φτεροῦγα ἑνὸς προάγγελου ποὺ ἔφερνε μιὰ σιωπηλὴ λέξη; Ποιὰ δύναμη λήθης θὰ μποροῦσε νὰ ἐξαλείψει ἀπὸ τὴ μνήμη μου τὸ μαργαριτοστόλιστο ἀπὸ αἷμα ἐκεῖνο χέρι καὶ τὸν φορτωμενο ἀπ᾽ ἄνθη ἐκεῖνο θάμνο;

Ἡ φωνὴ τῆς Ἀγατόλιας μᾶς ἀνακάλεσε ἀπὸ μακρυά· καὶ ξανακινήσαμε ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλον, κυριεμένοι ξαφνικὰ ἀπὸ κόπωση καὶ θλίψη σωματικὴ σὰ νὰ βγαίναμε ἀπὸ μεγάλη νύχτα ἡδυπάθειας.

Μὰ ὑπῆρξαν ἐπίσης στιγμὲς ποὺ ἡ ψυχή μου ἔγειρε πιότερο πρὸς ἐκείνη ποὺ μᾶς εἶχε ἀνακαλέσει καὶ πρὸς αὐτὴ ποὺ θὰ ἔφευγε. Εὐχαριστήθηκα στὶς ἐρωτικὲς αὐτὲς ἐναλλαγὲς πού, ἀντὶ νὰ διασκορπίσουν τὴ δύναμή μου, τὴν ἐρέθιζαν ὅπως ἡ σύγκρουση τῶν ἀνέμων διαγείρει τὴ φλόγα. Μοῦ φαινόταν πὼς εἶχα βρεῖ καινούργιο εἶδος ἀντιλήψεων: οἱ πιὸ παράξενες συναρμοζόνταν αὐτόματα ἐντός μου. Κάποτε γεννιόταν ἀπ᾽ αὐτὲς μιὰ μουσικὴ τόσο καινούργια καὶ τόσ᾽ ὄμορφη ποῦ μοῦ φαινόναν πὼς βρισκόμουν στὸ σημεῖο νὰ μεταμορφωθῶ· καὶ πίστευα πὼς ἐπὶ τέλους πήγαινε νὰ πραγματοποιηθεῖ ὁ πόθος μου νὰ γίνω θεός.

Σκεπτόμουν: «Ἂν ὑπῆρξε ποτὲ θεὸς πού, τὴν ἄνοιξη, ἀγάπησε νὰ κάθεται κάτου ἀπὸ τ᾽ ἀνθισμένα δέντρα καὶ νὰ βγάζει ἀπὸ τὸ φλούδινο περίβλημά τους τὶς ἀπόκρυφες ἀμαδρυάδες γιὰ νὰ τὶς χαϊδεύει πάνου στὰ γόνατά του, ἀσφαλῶς δὲν δοκίμασε χαρὰ ζωηρώτερη

ἀπ' αὐτὴ ποὺ δοκιμάζω ἐγὼ περιμαζεύοντας ἐντός μου τὶς ζωτικές ὁμορφιὲς τῶν θελχτικῶν αὐτῶν πλασμάτων καὶ ἀνακατώνοντας τες μὲ τὴν ἴδια εὐκολία ποὺ ἐκεῖνος ἀνάμπλεχε τὶς ποικίλες καὶ ὑπάκουες κόμες τῶν χορταρένιων νυμφῶν του γιὰ νὰ συνθέσει κάποια ἁρμονία χρυσαφιῶν.»

Ἔτσι, ὧρες-ὧρες φανταζόμουνα πὼς ζῶ σὲ παραμύθι πλασμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐμένα παρόμοιο μ' ἐκεῖνα ποὺ παρήγαγε ἡ νεότητα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς κάτου ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς τῆς Ἑλλάδας. Τὸ ἀρχαῖο τῆς θεότητας πνεῦμα πλανιόταν ἀνάμεσα στὸν κάμπο καθὼς τὸν καιρὸ ὅπου ἡ θυγατέρα τῆς Ρέας χάρισε ἀπὸ τὰ στάχυα της στὸν Τριπτόλαιμο γιὰ νὰ τὰ σπείρει αὐτὸς στὶς αὐλακιὲς καὶ μέσο αὐτουνοῦ νὰ συμμεθέξουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι στὴν ἀπόλαυση τῆς θείας εὐεργεσίας. Οἱ ἀθάνατες ἐνέργειες ποῦ κυκλοφοροῦνε μέσα στὰ πράγματα φαινόνταν πὼς ἀναθυμιοῦνται ἀκόμα τὴν ἀρχαία μεταμόρφωση πού, γιὰ τὴ χαρὰ τῶν ἀνθρώπων, τὰ εἶχε μεταβάλει σὲ μεγάλες εἰκόνες ὁμορφιᾶς. Ὅπως οἱ Χάριτες, ὅπως οἱ Γοργόνες καὶ ὅπως οἱ Μοῖρες, ἦταν τρεῖς, οἱ παρθένες ποὺ μὲ συνώδευαν μέσα στὴ μυστηριώδικη ἐκείνη ἄνοιξη. Καὶ μ' ἄρεσε νὰ φαντάζουμαι τὸν ἑαυτό μου ἔμοιο μὲ τὸ νέον ἐκεῖνον ἄντρα, τὸν ἀπεικονισμένο πάνου στό ἀγγεῖο τοῦ Ροῦβο, ποὺ πνεῦμα φτερωτὸ τὸν ὁδηγεῖ στὴν ἄκρη δάσους ἀπὸ σμερτιές. Πάνου ἀπὸ τὸ κεφάλι του εἶναι γραμμένη ἡ λέξη τῆς Εὐδαιμονίας καὶ τρεῖς παρθένες τὸν περιστοιχίζουν : ἡ μιὰ ποὺ ἔχει στὰ χέρια της δίσκο γιομᾶτο καρπούς, ἡ ἄλλη περιβλημένη ὅλη μ' ἀστροκέντητο μαντύα, καὶ ἡ τρίτη μὲ τὸ νῆμα τῆς Λάχεσης μέσα στὰ εὐκίνητα δαχτύλια,

Μιὰ μέρα, συναντήσαμε ξαφνικὰ κάποιο περίφραχτο μέρος ὅπου οἱ ντόπιοι γεωργοί, διαιωνίζοντας τὸ θρησκευτικὸ ἔθιμο τῶν Εἰδωλολατρῶν, εἶχαν καθαγιάσει μιὰ δρὺ χτυπημένη ἀπὸ τὸν κεραυνό.

— Νὰ ἕνας ὄμορφος θάνατος! φώναξε ἡ Βιολάντε ἀκουμπῶντας στὸν σὰν παραλληλόγραμμο φράχτη ἀπὸ παλούκια.

Μιὰ ἁγιωσύνη σχεδὸν τρομερὴ βασίλευε στὸ ἐρημικὸ ἐκεῖνο μέρος. Τέτοιο πρέπει νὰ ἦταν τὸ θέαμα τοῦ διπλοδόντη, ποὺ οἱ λατῖνοι παπάδες καθαγίαζαν μὲ τὴ θυσία διχρονίτικης προβατίνας.

— Κάνετε ἱεροσυλία, εἶπα στὴ Βιολάντε. Δὲ μποροῦμε νὰ γγίξουμε τὸ ἱερὸ περίφραγμα χωρὶς νὰ τὸ βεβηλώσουμε· κι ὁ οὐρανὸς τιμωρεῖ μὲ παραφροσύνη τὸν ἔνοχο.

— Μὲ παραφροσύνη; ἔκανε, τραβιῶντας πίσω ἀπὸ δεισιδαιμονικὸ ἔνστικτο.

Καὶ ἡ κίνησή της σημείωσε μ᾽ ἀπροδόκητη σοβαρότητα τὸν ὑπαινιγμό μου στὴν εἰδωλολατρικὴ πίστη.

Μέσα σὲ μιὰ ἀστραπή, ξανάειδα τὸ πρησμένο κι᾽ ἀναιμικὸ πρόσωπο τῆς τρελλῆς μητέρας καὶ τ᾽ ἀφαιρεμένα μάτια τοῦ Ἀντωνέλλο· καὶ ξανάκουσα τὴν τραγικὴ κραυγή: «Ἀναπνέουμε τὴν τρέλλα της». Καὶ δὲν ξέρω τὶ παγερὴ αἴσθηση μοιραίου μὲ διέτρεξε.

— Ὄχι, ὄχι, μὴ φοβᾶστε τίποτα! εἶπα ἄθελα.

Καὶ ἴσως, μὲ τὸ φανερὸ αὐτὸ δεῖγμα μεταμέλειας γιὰ εἰδοποίηση ποὺ θὰ φαινόταν θλιβερὸς οἰωνὸς ἢ σκληρὸ προμήνυμα, δὲν κατώρθωσα ἄλλο παρὰ νὰ κάμω τὸ σκότος πυκνώτερο.

— Δὲ φοβᾶμαι τίποτα, ἀπήντησε κείνη χωρὶς νὰ χαμογελάσει, ἀκουμπῶντας καὶ πάλι στὸ περίφραγμα.

Κ' ἔτσι εἶναι ποὺ ἀπὸ μάταιο λόγο γεννήθηκε μεγάλο σκότος..

Τὸ κεραυνωμένο δέντρο ὑψωνόταν μπρός μας μαυρειδερὸ κι' ἀπολιθωμένο καθὼς ὁ βασάλτης δείχνοντας τὸ ρωμαλέο κορμί του ἀνοιγμένο ὥς στὶς ρίζες ἀπὸ σκίσιμο ποὺ ἀναθύμιζε τὸν τρόμο ἐκδικήτρας δύναμης. Στερημένο κλαδιῶν στὸ χτυπημένο πλευρό, διατηροῦσε μερικὰ στὴν κορφὴ τοῦ ἄλλου πλευροῦ· καί, ὅμοια μὲ χέρια ποῦ συστρέφονται, ἄπλωναν πρὸς τὸν ἥλιο τὴν ἀδυσώπητη ἀπελπισία τῶν κινήσεών τους. Στὴν κάθε γωνιὰ τοῦ περιφράγματος ἦταν στερεωμένο ἀπὸ ἕνα κρανίο τράγου μὲ τὰ στρηφτά κέρατα, γινομένο κάτασπρο ἀπό τὶς ἀναρίθμητες κακοκαιρίες. Ὅλα ἦταν ἀσάλευτα καὶ νεκρά, καὶ ἱερά, καὶ θέας πρωτόγονης.

Ψηλὰ ἀπὸ τὸν μπλάβο οὐρανὸ φτάναν ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ οἱ κραυγὲς τῶν γερακιῶν.

Γλήγορες οἱ μέρες πέρασαν κ' ὑπῆρξαν σὰν ἡμέρες ἀποχαιρετιστήριες πρὸς ἐκείνη ποὺ θὰ ἔφευγε.

Τῆς ἔλεγα:

— Κοιτάξτε τὴν ἄνοιξη μ' ὅλη τὴν ἔνταση τῶν κορῶν τῶν ματιῶν σας· γιατὶ δὲν θὰ τὴν ἰδῆτε πιά, ποτὲ πιά!

Τῆς ἔλεγα:

— Ζεστάνετε τὰ χέρια σας στὸν ἥλιο· λοῦστε τα στὸν ἥλιο, τὰ δύστυχα αὐτὰ χέρια· γιατί σὲ λίγο ἀπὸ σήμερα, θὰ τὰ κρατᾶτε σταυρωμένα πάνου στὸ στῆθος σας ἢ κρυμμένα κάτου ἀπὸ τὴ σκοῦρα μάλλινη ποδιά, μέσα στὸν ἥσκιο.

Τῆς ἔλεγα δείχνοντάς της κάποιο λουλοῦδι :

— Ἰδοὺ ἕνα θαῦμα ποὺ πρέπει νὰ δοξάζουμε γι αὐτὸ τὸν Οὐρανό. Παρατηρῆστε τὶς ἀναρίθμητες γραφὲς ποὺ ἔχει τ' ἀσημένιο ὕφασμα αὐτοῦ τοῦ κάλυκα, καὶ τὴν ἀπόκρυφη ἀναλογία μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πετάλων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στημόνων, καὶ τὴ λεπτότητα τῶν νημάτων ποὺ βαστάζουν τοὺς λοβοὺς τῶν ἀνθηλῶν, καὶ τὰ διάφανα αὐτὰ λέπυρα κι αὐτά τὰ διχτάκια κι αὐτὲς τὶς σποροθῆκες κι αὐτὲς τὶς μεμβράνες τὶς σκεπασμένες ἀπὸ ἀνεπαίσθητο χνοῦδι, ὅπου κλειέται ἡ μυστηριώδικη ταραχὴ τῆς γύρης, κι' ὅλη τὴ θεία τέχνη ποὺ φανερώνεται στὴ κατασκευὴ τοῦ ζωντανοῦ αὐτοῦ μικροῦ κορμιοῦ τοῦ τόσο εὔθραυστου, καὶ προικισμένου ὡς τόσο μὲ ἄπειρες δυνάμεις γιὰ ν' ἀγαπάει καὶ γιὰ νὰ γονιμοποιεῖ. Παρατηρῆστε τὸ σαλευάμενο πλεμμάτι τῶν ἤσκιων ποὺ κάνει στὸ ἔδαφος τὸ τρέμισμα τῶν φύλλων, κι' αὐτὸ ποὺ κάνει στὸν τοῖχο ἡ ἀντανακλασμένη ἀπὸ τὸ τρεμάμενο νερὸ ἀχτίνα, πλεμμάτι ἀπὸ φῶς καὶ πλεμμάτι ἀπὸ χρυσάφι γιὰ νὰ λικνίσετε τὴ μελαγχολία σας· καὶ τὰ μικρὰ ξανθὰ δαχτύλια ποὺ μακραίνουν στὴν ἄκρη τῶν κλαδιῶν τῶν πεύκων· καὶ τὶς δροσοσταλίδες ποὺ κρέμουνται στὴν ἄκρη ἀπὸ τ' ἀγανὰ τῆς βρώμης· καὶ τὰ περίβλεπτα νευρώματα πάνου στὰ φτερὰ τῶν μελισσῶν· καὶ τὰ λαμπρὰ πράσινα μάτια τῶν ἐφήμερων νυμφῶν· καὶ τοὺς ἰριδισμοὺς ποὺ σελαγίζουν πάνου στὸ φουσκωμένο λαιμὸ τῶν περιστεριῶν· καὶ τὶς παράξενες μορφὲς ποὺ φτιάνουν τὰ στίγματα τῶν λειχηνῶν, τὰ σκασίματα τῶν δεντροκορμῶν καὶ τὶς φλέβες τῶν πυρολιθιῶν.... Περισυλλέχτε ὅλ' αὐτὰ τά θαύματα κάτω ἀπὸ τὰ ματοφυλλά σας ποὺ μέλλουν γιὰ

τόσο πολὺ καιρὸ νὰ μείνουν χαμηλωμένα μπροστὰ στὸν ἐσταυρωμένο Ἰησοῦ. Μέσα στὸ παλιὸ μοναστῆρι τῆς βασίλισσας Σάνς, δὲν ὑπάρχουν, νομίζω, κῆποι δὲν ὑπάρχουν παρὰ λιθόστρωτα προαύλια.

Καὶ μὲ ρωτοῦσε κείνη:

— Γιατὶ μὲ βάζετε σὲ πειρασμό; Γιατὶ σᾶς ἀρέσει νὰ ταράζετε τὴ θέλησή μου τὴν τόσο ἀδύναμη; Ὁ θεὸς ἴσως σᾶς ἔστειλε γιὰ νὰ μὲ ὑποβάλετε σὲ δοκιμασία....

Καὶ τῆς ἀποκρινόμουν:

—Ὄχι, δὲ θέλω νὰ ταράξω τὴ θέλησή σας· μὰ τολμῶ νὰ σᾶς δώσω μιὰ ἀδερφικὴ συμβουλὴ γιὰ νἄχετε νὰ ὑποφέρετε λιγώτερο. Προβλέπω πώς, ὅταν θὰ θαφτῆτε, ὅταν δὲ θὰ μπορεῖτε πιὰ νὰ ζυγώσετε τὰ μάγουλά σας σὲ κάγκελα χωρὶς νὰ πληγωθῆτε πάνου στὶς αἰχμές, σεῖς ποὺ μεγαλώσατε μέσα σὲ κῆπο, θἄχετε βδομάδες παραφόρων παροξυσμῶν· κι' ὅλες οἱ ὀπτασίες τοῦ ἐλεύθερου ἀγέρα θὰ ξαναπεράσουν μέσα στὴ μνήμη σας. Τότε αὐτὸ θἄναι γιὰ σᾶς ἀνήκουστο βασανιστήριο, ἂν δὲν μπορῆτε ν' ἀναπαραστήσετε μὲ ἀκρίβεια τὰ λεπτὰ μαυροκίτρινα σημάδια ποὺ στολίζουν τὴ ράχη τῆς γουστέρας ἢ τὸ τρυφερὸ χνουδωτὸ φύλλο π' ἀρχίζει νὰ φαίνεται πάνου στὸ κλωνὶ τῆς μηλιᾶς. Γνωρίζω τὴν τρέλα τῶν ὄψιμων αὐτῶν περιεργειῶν Ἄλλοτε, εἶχ' ἀγαπήσει μὲ πάθος κἄποιο μεγάλο λαγωνικὸ τῆς Σκωτίας, δῶρο τοῦ πατέρα μου. Ἦταν ἕνα ἔκτακτο ζῶο, πολὺ κομψό, εὐγένειας ἀσύγκριτης. Ὅταν πέθανε, ἔπεσα σὲ βαθειὰ θλίψη· καὶ κεῖνο ποῦ ἐξαιρετικὰ μὲ τυραννοῦσε, ἦταν ἡ λύπη ποὺ δὲ μποροῦσα ν' ἀναπαραστήσω σὲ μορφὴ ἀκριβὴ τὶς χρυσὲς κοκίδες ποὺ στόλιζαν τὰ καστανὰ μάτια του καὶ τὰ

γκρίζα στίγματα ποὺ μελάνιαζαν τὸν ὄμορφο κοκκινωπὸ οὐρανίσκο του, ἰδωμένο μερικὲς φορὲς σ᾽ ἕνα χασμούρημα ἢ σ᾽ ἕνα γαύγισμα. Πρέπει λοιπὸν νὰ κυτάζουμε μὲ τὶς κόρες τῶν ματιῶν προσεχτικές, πρὸ παντὸς τὰ πλάσματα ποὺ μᾶς εἶναι περσότερο ἀγαπημένα. Δὲν λατρεύετε τὰ πράγματα ποὺ πρὸ λίγου σᾶς ἔδειξα καὶ δὲν εἶστε στὸ σημεῖο νὰ τὰ ἐγκαταλείψετε ; Δὲν εἶστε στὸ σημεῖο νὰ βάλετε ἀνάμεσα σ᾽ αὐτὰ καὶ σὲ σᾶς ἕνα εἶδος θανάτου ;

Ἦταν καθισμένη, κρατῶντας τὸ κουρασμένο γόνα της μέσα στὰ χέρια της μὲ τὰ δαχτύλια μπλεγμένα. Ἡ κομψὴ χάρη της ἦταν λίγο συσταλμένη ἀπὸ τὴν ἀνησυχία ποῦ τῆς προξενοῦσαν τ᾽ ἀμφίβολα λόγια μου, σοβαρὰ καὶ τιποτένια, ἀπατηλὰ καὶ εἰλικρινά. Καὶ γώ, μιλῶντας της αὐτὴ τὴ γλῶσσα, δοκίμαζα εὐχαρίστηση ἀνάλογη μ᾽ ἐκείνη ποῦ θὰ δοκίμαζα ἀνακατεύοντας τὶς λεῖες μπάντες τῶν μαλλιῶν της τῶν ἀπειλημένων ἀπὸ τ᾽ ἀσημένιο ψαλλίδι τῆς κουρᾶς (*) Tondeantur in rotundum. Εἶχα διαυγῆ ἀκόμα στὴ μνήμη μου τὴ δροσερότητα τοῦ νεανικοῦ γέλιου πού, ἀναβρύζοντας ἀπὸ τὰ χείλη της τὴν πρώτη μέρα, τὴν ὥρα τοῦ χωρισμοῦ, μὲ εἶχε πλημμυρίσει ἀπὸ ἔκσταση. Μοῦ ἄρεσε νὰ μαζεύω τὶς εἰκόνες τῶν ἐλάχιστων καὶ πολύχρωμων αὐτῶν πραγμάτων γύρω ἀπὸ τὴν κλαρισιανὴ πού, ἤδη στὸ μακρυνὸ κεῖνο ἀπομεσήμερο τοῦ Φλεβάρη, μοῦ φανέρωσε σὰ μυστικὸ θαῦμα τὴ νυχτερινὴ ἄνθηση τοῦ λευκαγκάθιοῦ της.

(*) Τονσούρα = κουρὰ τῶν λατίνων παπάδων.

Τὴν ἐπιζητοῦσα ὅπως ἐπιζητοῦμε ἀγαθὸ ποὺ γνωρίζουμε τὴ βραχύτητα του. Ἐκείνη μὲ τραβοῦσε σὰν ἁγνὴ μορφὴ νιότης πού, μὲ χαμόγελο ἀνακατεμένο δάκρυα, θὰ γύριζε πρὸς ἐμένα ἀπὸ τὸ κατώφλι σκοτεινῆς πόρτας τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ ἐπρόκειτο νὰ μπεῖ μέσα σ' αὐτὴ καὶ νὰ ἐξαφανισθεῖ. Θὰ ἤθελα νὰ πῶ στὶς ἀδερφές της: «Ἀφῆστε με νὰ τὴν ἀγαπῶ ὅσο ἀνήκει ἀκόμα σ' αὐτὸ τὸν κόσμο, καὶ νὰ χύσω λίγες σταγόνες ἀρωμάτων στὰ μικρά της πόδια!»

Κατὰ τὶς μακρυές μου ἐπισκέψεις, μοῦ συνέβηκε συχνὰ νὰ μείνω μόνος μ' αὐτὴ καὶ νὰ μπορέσω σὲ πνευματικὴ συνδιάλεξη, νὰ βυθομετρήσω τὴν ψυχὴ ἐκείνη τὴν τόσο εὐκολόπλαστη καὶ τόσο ἄπληστη γιὰ σκλαβιά. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, ἡ Ἀνατόλια ἐξαφανιζότανε ὅταν καμμιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ γκρῖζες γυναῖκες ἐρχόταν νὰ τὴν καλέσει μὲ τὴ ματιά. Ἡ Βιολάντε, ἀπὸ κάμποσες τώρα μέρες, παρουσιαζότανε μὲ δυσκολία, φαινόταν ν' ἀποφεύγει τὴ συντροφιά μου καὶ νὰ μὲ θωρεῖ μὲ ἀδιαφορία, ξανακυριεμένη ἀπὸ τὴ συνηθισμένη της πλήξη. Οἱ δύο ἀδερφοὶ δὲν ὑπόφερναν γιὰ πολὺ τὴ μεγάλη λάμψη τοῦ ὕπαιθρου. Ἐπίσης μοῦ συνέβηκε πολλὲς φορὲς νὰ μείνω μόνος μὲ τὴν κλαρισιανή, εἴτε στὴν ἐξωτερικὴ αὐλή, σ' ἕνα μαρμάρινο μπάνγκο ποὺ ἦταν στὴ βάση τοῦ ἀγάλματος τοῦ Καλοκαιριοῦ, εἴτε στὸν ἦσκιο καμμιᾶς πρασινισμένης πιὰ ράμπας, εἴτε στὸν ὄχτο τοῦ ξεροῦ ἰχθυοτροφείου.

Τῆς ἔλεγα:

— Ἴσως ἀπατηθήκατε, ἀγαπημένη ἀδερφή, στὴν

ἐκλογὴ τοῦ συζύγου σας. Ὅταν θ᾽ ἀκούσετε τὸν ἐπίσκοπο ν᾽ ἀναγγέλνει *Ἰδοὺ ὁ νύμφιος ἔρχεται*, θὰ τρέμετε στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς σας, πιστεύοντας πὼς κάποιο δυνατὸ κι ὄμορφο χέρι θ᾽ ἁπλωθεῖ πρὸς ἐσᾶς καὶ θὰ σᾶς περισυλλέξει στὴ χοῦφτα του σὰ νερό· γιατὶ τέτοια βέβαια εἶναι ἡ γλυκειὰ κ᾽ ἐπιβλητικὴ πράξη ποὺ περιμένετε ἀπὸ τὸν κυριαρχό σας καὶ ποὺ ἁρμόζει στὴ φυσικὴ ρευστότητά σας. Ἀλλὰ στὴ βάση τοῦ βωμοῦ, θὰ αἰσθανθῆτε ἴσως διάψευση ἐλπίδων. Καί, ἂν τολμᾶτε νά σηκώσετε τά μάτια, θὰ τὸν ἰδῆτε, τὸν ἀναμενόμενο ἐκεῖνο σύζυγο, θὰ τὸν ἰδῆτε ἀκίνητο ἀνάμεσα στὶς φλογερὲς λαμπάδες, μὲ τρυπημένα τὰ χέρια μὲ τὸ κεφάλι στεφανωμένο ἀπὸ ἀγκάθια. Κατὰ τὰ φαινόμενα, ἀγαπημένη ἀδερφή, εἶν᾽ ἀναγκαῖο ν᾽ ἀποσπάσουμε τὰ σκληρὰ καρφιά, τὰ τόσο βαθειὰ μπηγμένα. Καὶ κατὰ τὰ φαινόμενα, γιὰ νὰ ἐπιτελέσουμε αὐτὸ τὸ ἔργο, χρειάζεται τρομερὴ δύναμη. Ἔπειτα, πρέπει νὰ δέσουμε τὶς πληγὲς μ᾽ ἀπέραντη ὑπομονὴ καὶ μὲ βάλσαμα φτιαγμένα ἀπὸ χόρτα ποὺ δὲ συνάζουνται παρὰ σὲ κάποιες κορυφὲς ποὺ γεννοῦν τὸν ἴλιγγο κι ὅπου ὁ ἀγέρας δὲν εἶν᾽ ἀναπνέψιμος. Καί, ὅταν οἱ πληγὲς εἶναι ἐπουλωμένες, χρειάζεται νὰ ἐγχύσουμε πάλι μέσα στὶς φλέβες τὸ αἷμα π᾽ ἀνάβρυσε ἀπὸ κεῖ. Καί, ὅταν τέλος ἡ σκληρὴ αὐτὴ δουλειὰ ἔχει τελειώσει, συμβαίνει κάποτε καὶ τὰ γιατρεμένα χέρια ἀποτραβιοῦνται ἀπροσδόκητα. Φαίνεται πὼς πολὺ σπάνιες εἶναι ἐκεῖνες οἱ σύζυγες ποὺ τοὺς δόθηκε νὰ τὰ βλέπουν νὰ ξαναζωντανεύουν ἀληθινὰ καί, ἀνάμεσα στὶς ἐκλεχτὲς αὐτές, μόλις βρίσκεται μιὰ πού, σὲ κάποια μυστικὴ βραδυά, νὰ ἔχει τὴν ὑπέρτατη χαρὰ νὰ αἰσθανθεῖ τὸν ἑαυτό της νὰ αἰχμαλωτίζεται ὁλόκληρος

στὸ σφίξιμο τοῦ χεριοῦ ἐκείνου, ὅπως αὐτὸ εἶναι ἡ εὐχή σας...

Καὶ ψιθύριζε, ἡ δουλικὴ παρθένα :

— Ὁ Θεὸς νὰ δώσει νὰ εἶμαι ἡ ἐκλεχτή αὐτή !

Καὶ τῆς ἔλεγα :

— Ἄχ ! ἀγαπημένη ἀδερφή, συλλογιστῆτε τὶ ἀπέραντη δύναμη πρέπει νἄχει μέσα της ἡ μοναδικὴ αὐτὴ ἐκλεχτὴ γιὰ νὰ κάνει νὰ ζωντανέψει πάλι ἕνα νεκρὸ χέρι καὶ νὰ τὸ συσπάσει τόσ' ὁρμητικά !

— Δὲν ἔχω καμμιὰ δύναμη, μὰ θὰ τὴν ἐπικαλεσθῶ τοῦ Κυρίου.

— Ὁ Κύριος θὰ μπορέσει νὰ σᾶς δώσει τὴ δύναμη ποῦ θὰ τοῦ ἔχετε σεῖς ἡ ἴδια ἐγχύσει, ὦ Μαξιμίλλα !

Κ' ἐκείν' ἱκέτευε :

— Σωπᾶστε, σᾶς ἐξορκίζω ! Φοβᾶμαι μήπως τὰ λόγια σας εἶναι ἀσεβῆ.

— Δὲν εἶναι ἀσεβῆ· μπορεῖτε νὰ τ' ἀκούσετε. Δὲν ἔχετε στὴ μνήμη σας τὴν πρώτη στροφὴ τοῦ Συναξαριστὴ τῆς ἁγίας Τερέζας. Ἡ ἁγία μιλεῖ κεῖ γιὰ Θεὸ αἰχμαλωτισμένο. Σκεφθῆτε πόση δύναμη χρειάζεται γιὰ ν' ἀλυσσοδέσεις τὸν Κύριον ! Βλέπετε πολὺ καλά, ἀδερφὴ Νεροῦλα, πὼς αὐτὰ εἶναι πάντα πράξεις γενναῖες κ' ἐπίπονες ποὺ ἀπαιτοῦμε ἀπὸ τὴ σύζυγο τὴν ὑμνημένη στὰ Τροπάρια καὶ τ' Ἀντίφωνα. Ἐπίσης, καθὼς ἔχω γιὰ σᾶς ἀδερφικὴ μέριμνα, θὰ ἤθελα τουλάχιστο νὰ προετοιμάσω τὴν ψυχή σας στὴν πίκρα τῆς ἀπογοήτευσης. Μὴ τὴν λικνίζετε πάρα πολὺ στὶς ὑποσχέσεις τῶν Ψαλμῶν. Ὑπάρχει, μοῦ φαίνεται, μιὰ μεγαλειώδικη καὶ ἡδύπαθη ὑπόσχεση στοὺς παραγράφους ποὺ μάθατε : Veni, Electa mea.... Ἔλα, ὦ Ἐκλεχτή μου· γιατὶ ἕνας Βασιλιὰς ποθεῖ τὴν ὀμορ-

φιά σου. Ἔλα ! Ἡ χειμωνιὰ πέρασε, ἡ τρυγόνα κελαηδάει, τ' ἀνθισμένα ἀμπέλια εὐωδιάζουν...» Ἄχ ! εἶν' ἀλήθεια ἀσύγκριτο, τὸ λατινικὸ αὐτὸ τῶν ψαλμῶν, γιὰ νὰ δώσει τὴν εἰκόνα μέθης ἐρωτικῆς πλημμυρισμένης μέσα σὲ πνιχτικὴ ἀφθονία. Μερικοὶ παράγραφοι φαίνονται νὰ περιβρέχουνται ἀπὸ ἀρωματικὰ ἔλαια ὅπως κόμες σκλάβων, ἢ νὰ βαραίνουν καὶ ν' ἀναλάμπουν σὰ βέργες χρυσοῦ. Ὅταν ὁ ἐπίσκοπος θὰ σᾶς βάλει στὸ κεφάλι τὸ στέφανο τῆς παρθενικῆς τελειότητας, τὰ χείλη σας θὰ ἔχουν νὰ προφέρουνε θαυμάσια λόγια ὅπου αἰσθάνουμαι καὶ βλέπω δὲν ξέρω ποιά βαρύτητα καὶ ποιὰ λαμπράδα μυστικές: Et immensis monilibus orvanit me. Θαυμάσια λόγια, δὲν εἶν' ἀλήθεια ;

Μὲ νοίταζε τώρα μὲ τέτοιο πάθος ποὺ ὁλόκληρη ἡ ψυχοῦλα της λαχταροῦσε ἀνάμεσα στὰ ματοκλαδά της σὰ δάκρυ· καὶ θὰ μποροῦσα νὰ τὸ ἔπινα γέρνοντας μόλις.

Τῆς εἶπα :

— Ἴσως σᾶς κάνω λίγο κακό. Ὅμως, ἀγαπημένη ἀδερφή, βλέπω στό βάθος τῶν ματιῶν σας ἕνα ὄνειρο τόσο φλογερὸ ποὺ φοβᾶμαι γιὰ σᾶς· γιατὶ ἡ ζωή, ποὺ προετοιμάζετε στὸν ἑαυτό σας, δὲ θὰ μπορέσει νᾶναι σύμφωνη μὲ τ' ὄνειρό σας καὶ μὲ τὴ φύση σας: Ἐκεῖνο ποὺ σᾶς περιμένει, εἶναι ζωὴ μέτρια, πάντοτε ὅμοια, σχεδὸ μουδιασμένη, μετρημένη ἀπὸ τὸν ἀναλλοίωτο Κανόνα, μέσα στὸ παλιὸ ἐκεῖνο μοναστῆρι τῆς βατίλισσας Σὰνς ποὺ ὑπῆρξε ἤδη ὁ τάφος πιότερων τῆς μιᾶς Μοντάγκα καὶ πιότερων τῆς μιᾶς Καντέλμα. Ἔχω στὴ μνήμη μιὰν ὀπτασία τῶν κλαρισιανῶν αὐτῶν κάποια Καθαρὴ Τετάρτη (1). Ὅταν

(1) Ἡ πρώτη μέρα τῆς σαρακοστῆς τῶν καθολικῶν.

ἤμουνα στὴ Νάπολη, ἡ ἀντζουανὴ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Κλάρας μὲ προσέλκυε, ὄχι μόνο γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους μου ἀναπαύονται κεῖ, ὄχι μόνο γιατὶ μπορεῖ κανεὶς ἐκεῖ νὰ ζηλέψει τὸν δοῦκα τῆς Ρόδου, ποὺ κοιμᾶται στὴν εἰδωλολατρικὴ σαρκοφάγο τοῦ Πρωτεσίλαου καὶ τῆς Λαοδάμειας, ἀλλ' ἀκόμα γιατί, κλείνοντας τὰ μάτια, μπορεῖ κανεὶς ἐκεῖ ν' ἀπολαύσει τὴ διαχυμένη ποίηση ἀπὸ κάποια ὄμορφα ὀνόματα νεκρῶν γυναικῶν. Ἐκεῖ εἶναι ἡ Μαρία, δούκισσα τοῦ Ντουράτσο κι αὐτοκρατόρισσα τῆς Κωσταντινούπολης· ἐκεῖ εἶνκι ἡ Κλημεντία· ἐκεῖ εἶναι ἡ Ἰξόττα τοῦ Ἀλταμοῦρα κ' ἡ Ἰσαβέλλα τοῦ Σολέτο, κ' ἡ Βεατρίκη τοῦ Καζέρτε, κ' ἡ ἀπολαυστικὴ ἐκείνη Ἀντωνία Γκαουντίνο ποὺ σᾶς μοιάζει, τόσο χαριτωμένα ἀποκοιμισμένη στὸ μάρμαρο κάτω ἀπὸ τὸν πέπλο ποὺ ὁ Τζιοβάνη ντὰ Νόλε τὸν ἔκλεψε ἀπὸ τὴν πιὸ νεαρὴ Χάρη. Ἔχω στὴ μνήμη μιὰν ὀπτασία τῶν κλαρισιανῶν αὐτῶν, κάποια Καθαρὴ Τετάρτη. Πίσω ἀπὸ τὸ μεγάλο βωμό, ὑπάρχει φαρδὺ μαῦρο κιγκλίδωμα, ὅλο ἀγκαθωτὸ ἀπὸ μύτες, ποὺ κλείνει τό χορὸ τῶν καλογριῶν· καί, ἀπὸ ἀνάμεσα, διακρίνει κανεὶς τὶς σειρὲς τῶν στασιδιῶν ὅπου οἱ ἀδερφὲς εἶναι καθισμένες, ἐνῶ ὁ ἐπίσκοπος βοηθούμενος ἀπὸ ἕνα καπουκῖνο ἐδρεύει δῶθε ἀπὸ τὸ ἐμπόδιο, κρατῶντας στὸ χέρι ἀσημένια λεκάνη γιομάτη στάχτη. Μιὰ θυρίδα εἶναι ἀνοιγμένη στὸ κιγκλίδωμα· κ' οἱ κλαρισιανές, μιὰ-μιά, ἔρχουνται καὶ γονατίζουν. Ὁ ἐπίσκοπος μπάζει ἀπὸ τὴν τρῦπα τὸ τρεμάμενο χέρι του καί σημειώνει μὲ στάχτη τὰ μέτωπα, τὸ ἕνα κατόπι τ' ἄλ-

---

ποὺ ὁ παπὰς σημειώνει στὰ μέτωπα τῶν πιστῶν ἕνα σταυρὸ ἀπὸ στάχτη καμμένων ἁγιασμένων κλαδιῶν.

λου. Ἀφοῦ σημειωθοῦν σηκόνουνται καὶ ξαναγυρίζουν στὸ στασίδι τους σὰ φαντάσματα, γγίζοντας ἀνάλαφρα τὸ πλακοστρωμένο δάπεδο μὲ τὰ ποδεμένα μὲ τσόχα ἀθόρυβα πόδια τους. Ἄχ! ἀγαπημένη ἀδερφή, ὅταν θὰ πάρετε, σεῖς ἐπισης, τὸν πάγο αὐτό, ποιὸς ποτὲ θὰ θερμάνει τὴν ψυχοῦλα σας;

— Ποιός θέρμαινε τὴν ψυχὴ τῆς ἁγίας Κλάρας καὶ τὴν καταστοῦσε φλογερή; μοῦ ἀντίταξε ἡ Κλαρισιανὴ μὲ ἦθος ἀνθρώπου ποὺ μαζεύει τὶς δυνάμεις του γιὰ νὰ μὴ νικηθεῖ, ἐνῶ τὰ μάγουλά της βαφόντανε.

Ἕνας ἄνθρωπος: Ὁ Φραγκῖσκος τῆς Ἀσσίζης. Δὲ μπορεῖτε νὰ φανταστῆτε τὴ Δαμιανὴ ἀλλιῶς παρὰ γονατισμένη στὰ πόδια τοῦ Φραγκίσκου. Ἕνας καλόγερος καλλιτέχνης τὴν ἀπεικόνισε τὴ στιγμὴ ποὺ ἀνταλλάζει φίλημα μὲ τὸν Σεραφικό. Καὶ σκεφθῆτε ξανὰ τὸ μακρὺ εἰδύλλιο ποὺ πλέχτηκε ἀνάμεσα στὸ ἐρημητήριο τοῦ Ἁγίου Δαμιανοῦ καὶ τῆς Πορτσιόνκουλα· ξανασκεφτῆτε τὶς βδομάδες πάθους, ὀδύνης καὶ οἴχτου τὶς περασμένες στὸν κῆπο τοῦ μοναστηριοῦ, στὸν ἦσκιο τῶν ἐλιῶν, κάποιο καλοκαίρι μεγάλης δίψας, ὅταν ἡ Κλάρα ἔπινε τὰ δάκρυα τὰ τρεγμένα ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ σχεδὸν τυφλοῦ Φραγκίσκου· ξανασκεφτῆτε τέλος τὸν διάλογο ἐκεῖνο μεταξὺ τῶν δύο μυστικῶν ἐραστῶν ποὺ προηγήθηκε τῆς ὑπέρτατης ἔκστασης ἀπ' ὅπου ἀνάβρυσε σὰν ἀχτινοβόλημα ὁ Ψαλμὸς τῶν Πλασμάτων. Ἔχετε κεῖ κοντά σας τὰ φιορέττι (*) Ἐ! λοιπόν! ξαναδιαβᾶστε τὸ κεφάλαιο ποὺ ἱστορίζει «πῶς ἡ ἁγία Κλάρα ἔφαγε μὲ τὸν ἅγιο Φραγκῖσκο» Ποτὲ γαμήλιο συμπόσιο δὲ φωτίστηκε ἀπὸ πιὸ λαμπρὲς

(*) Φιορέττι (ἄνθια) λὲν οἱ Ἰταλοὶ ἕνα γνωστὸ βιβλίο μὲ βίους Ἁγίων.

λαμπάδες ἀγάπης.... Ἰδού: «Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀσσίζης καὶ τῆς Μπεττόνα καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἤταν στὴν περιτρίγυρα χώρα ἔβλεπαν τὴν Ἁγία Μαρία τῶν Ἀγγέλων, κι' ὅλο τὸν τόπο, καὶ τὸ δάσος ποὺ περίζωνε τὸν τόπο, νὰ λαμποκοπάει μὲ δύναμη· καὶ τούς φαινόταν πὼς αὐτὸ ἦταν μεγάλη φωτιὰ ποὺ εἶχε ξαπλωθεῖ στὴν ἐκκλησία καὶ στὸν τόπο καὶ στὸ δάσος, σ' ὅλα μαζί. Γι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀσσίζης, μὲ βία μεγάλη ἔτρεξαν κεῖ κάτου γιὰ νὰ σβήσουν τὴ φωτιά, θαρρῶντας ἀληθινὰ πὼς ἤτανε ὅλα στὶς φλόγες· ἀλλὰ ὅταν φτάσανε στὸν τόπο καὶ βρήκανε πὼς τίποτα δὲν καιγόταν μπήκανε στὸν τόπο καὶ βρήκανε τὸν ἅγιο Φραγκῖσκο μὲ τὴν ἁγία Κλάρα.....» Βλέπετε πολὺ καλὰ ἀγαπημένη ἀδερφὴ μὲ τὶ μέσα ἡ θεμελιῶτρα τοῦ Κανόνα σας ἤξερε νὰ προφυλαχτεῖ ἀπὸ τὸ κρύο. Ὁμολογῆστε πὼς ἡ διαφορὰ εἶναι μεγάλη μεταξὺ τοῦ φωτεινοῦ ἐρημητηρίου τοῦ Ἁγίου Δαμιανοῦ καὶ τοῦ περίβολου τοῦ ἀντζουανοῦ μοναστηριοῦ σας. Ἐδῶ, καμμιὰ πυρκαϊά, μὰ γκρῖζος κι ὁμοιόμορφος ἥσκιος, ὅπου ἡ ταπεινότητα γίνεται ἄνεργη..... Τὶ λογῆς εἶναι ἡ ταπεινότητά σας, Μαξιμίλλα; Θαρρῶ πὼς ἡ ἀνάγκη σας σκλαβιᾶς εἶναι πολὺ περήφανη.

Σώπαινε, ἀποθαρρυμένη κι ἀσθμαίνουσα· καί, μέσα στὴν κατάπληξή της, ἦταν τόσο γλυκειὰ καὶ τόσο ἀξιολύπητη ποῦ θἄθελα νὰ τὴν πάρω πάνου στὰ γόνατά μου.

— Τὴν πρώτη μέρα, ὅταν ἐμφανιστήκατε πάνου στὴ ράμπα, μοῦ δώσατε ἀμέσως τὴν ἰδέα τῆς ἐρμίνας. Λοιπόν, μοῦ φαίνεται πώς, μέσα στὴ φαντασία μας, ἡ λευκότητα τῆς ἐρμίνας δὲ μπορεῖ νὰ πηγαίνει χωρὶς τὴν περιφάνεια τῆς πορφύρας, τόσο εἴμαστε συνηθι-

σμένοι νὰ τὶς φανταζόμαστε καὶ τὶς δυὸ ἑνωμένες στοὺς μαντύες τῶν βασιλέων. Δὲ φορᾶτε ἴσως τὸ μαντύα σας ἀνάποδα, ἔτσι ὥστε ἡ πορφύρα μένει ἀόρατη ἀπὸ κάτου ; Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος μιᾶς Μοντάγκα.

— Δὲν ξέρω, ἀποκρίθηκε χαμένη. Μοῦ φαίνεται πὼς, ὅλα ὅσα λέτε πρέπει νᾶν' ἔτσι.

Καὶ τοῦτο ἦταν σὰ νὰ εἶχε ξομολογηθεῖ: «Θἄμαι τέτια ποὺ θὰ θέλετε νἄμαι».

— Ἂν ἤμουν σύζυγός σας, Μαξιμίλλα, πρόσθεσα γιὰ νὰ χαϊδέψω τὴν τρεμάμενη ψυχοῦλα της, θὰ σᾶς ἔδινα ἕνα σπήτι ὅπου τὸ φῶς θἄμπαινε μέσ' ἀπὸ φύλλ' ἀλαβάστρινα μελίχρωμα ἢ μέσ' ἀπὸ τζαμαρίες κοσμημένες μὲ σιβυλλικὲς ἱστορίες· καὶ θἄχανα νὰ σὲ ὑπερετοῦν θαλαμηπόλοι καὶ σιλεντσάριοι ποδεμένοι μὲ κετσὲ καὶ ντυμένοι μ' ὑφάσματα μαλακά, ποὺ θὰ περνοῦσαν μπρός σας σὰ μεγάλες νυχτερινὲς πεταλοῦδες· καὶ μερικὲς κάμαρες θὰ εἶχαν κρυστάλλινα διαφράγματα κοιτάζοντα πρὸς παμμέγιστα ἀκουάρια, σκεπασμένες μὲ παραπετάσματα ποὺ τὸ χέρι σας θὰ μποροῦσε ν' ἀνοίξει ἄνετα κάθε φορὰ ποὺ θὰ σᾶς ἐρχόταν ἡ ἐπιθυμία νὰ ταξειδέψετε ὀνειρώδικα μὲ τὰ μάτια σὲ ὠκεανήσια κοιλάδα γιομάτη πλούσιες καὶ παράξενες ζωές· καί, γύρω ἀπὸ τὸ σπήτι, θὰ ἤθελα νὰ σᾶς δημιουργήσω ἕναν κῆπο φυτεμένο δέντρα ποὺ θὰ σπαταλοῦσαν ἄνθια καὶ θὰ ἔβρεχαν ἀρώματα, καὶ θὰ τὸν κατοίκιζα μὲ χαριτωμένα καὶ γλυκὰ ζῶα ὅπως οἱ δορκάδες, τὰ περιστέρια, οἱ κύκνοι καὶ τὰ παγώνια. Καὶ κεῖ, ἁρμονικὰ μ' ὅλα τὰ πράγματα, θὰ ζούσατε μονάχα γιὰ μένα. Καὶ γώ, κάθε μέρα, ἀφοῦ θὰ εἶχα ἱκανοποιήσει μὲ κάποια πράξη ἀποτελεσματικὴ τὴν ἀνάγκη μου νὰ ἐξουσιάζω τοὺς ἀνθρώπους, θὰ ρχόμουνα ν' ἀνασάνω

τὸν ἐξαχνισμένο ἀπὸ τὴ σιωπηλή σας ἀγάπη ἀγέρα, θὰ ρχόμουνα νὰ ζήσω κοντά σας τὴν ἁγνὴ καὶ βαθειὰ ζωὴ τῶν σκέψεών μου. Καί, κἄποτε, θὰ σᾶς μετάδινα σφοδρὸν πυρετό· καί, κἄποτε, θὰ σᾶς ἔκανα νὰ κλαῖτε ἀνεξήγητα δάκρυα· καί, κἄποτε, θὰ σᾶς ἔκανα νὰ πεθαίνετε καὶ νὰ ξαναζῆτε, γιὰ νἄμαι μπρὸς στὰ μάτια σας περσότερο παρὰ ἄνθρωπος.

Ὡς τόσο, προετοιμαζόταν γιὰ τὴν ἀναχώρηση ἡ ἀργοποροῦσε μέσα στὴν ἀνήσυχη ἐλπίδα κείνου ποὺ πάντα γι᾽ αὐτὴν ἤταν ἀπροσδόκητο;

Μιὰ μέρα ποῦ ἀνέβαινα ἀπὸ τὴ δεντροστοιχία τῶν γέρικων πυξαριῶν ὅπου ἡ Βιολάντε μοῦ εἶχε παρουσιασθεῖ τὴν πρώτη φορὰ κατ᾽ ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀψίδα, φάνηκε μπρός μου σχεδὸν στὸ ἴδιο μέρος, χομογελῶντας μ᾽ὲ καινούριο χαμόγελο.

— Σήμερα, τῆς εἶπα, ἔχετε τὸ ἦθος ἀγγέλου ποὺ θἄφερνε τὸ καλὸ μήνυμα. Ὁλόκληρου τοῦ Ἀπρίλη τὸ πνεῦμα εἶναι ἐντός σας.

Μοῦδωσε τὸ χέρι της, ποὺ τὸ πῆρα καὶ τὸ βάσταξα λίγες στιγμὲς μέσα στὸ δικό μου.

— Τί ἔχετε λοιπὸν νὰ μοῦ ἀνχγείλετε; ρώτησα διαβάζοντας μέσα στὰ μάτια τὴν εἴδηση ποὺ τὴ μεταμόρφωνε.

Ταράχτηκε κάτω ἀπὸ τὴ ματιά μου καὶ σκεπάστηκε ἀκόμα μιὰ φορὰ μὲ κοκκινάδα πού πάνου στὸ χλωμὸ ἐκεῖνο χρῶμα, μοῦ φάνηκε σχεδὸν δυνατή.

— Τίποτα, ἀποκρίθηκε.

— Κι᾽ ὅμως, τῆς εἶπα, ὑπάρχει σ᾽ ὅλο σας τὸ

πρόσωπο κάποι᾽ ἀναγγελία. Ἂν ἔχετε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ περπατήσω λιγάκι δίπλα σας, θὰ μοῦ τὴ μεταδώσετε χωρὶς λόγια Ποτέ, Μαξιμίλλα, δὲν αἰστάνθηκα ὅπως αὐτὴ τὴν ὥρα τὴν ἁρμονία ποὺ εἶναι σὲ σᾶς.

Ἀσφαλῶς νόμιζε πὼς τῆς μιλοῦσα γιὰ ἔρωτα τόσο ἦταν σαστιμένη! Κι᾽ ὅλο της τὸ πρόσωπο ἀχτινοβολοῦσε ἀπὸ τόσο ζωηρὸ πνεῦμα ἐρασμιότητας ποῦ ξανασκέφτηκα τὶς ἐράσμιες ἐκεῖνες κυρίες τὶς συναγμένες στὶς φαντασίες τοῦ νέου Ντάντε: οἱ κυρίες ἐκεῖνες πού, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, ἀφήνουν νὰ πέφτουν ἀπὸ τὰ χείλια τους, ὅπως πέφτει «ἕνα νερὸ ἀνακατεμένο μ᾽ ὄμορφο χιόνι», λόγια ἀνακατεμένα μὲ στεναγμούς. Καί, γιατὶ τὴν ἀγαποῦσα μὲ τρόπο ἀπάνθρωπο μοῦ ξανάρθαν πάλι στὴ μνήμη μερικὰ ἀπὸ τ᾽ ἀλλοτινὰ λόγια: «Τὶ τέλος ἀγαπᾶς;... Πές μας το· γιατὶ τὸ τέλος τέτιας ἀγάπης πρέπει ἀσφαλῶς νἄναι πάρα πολὺ καινούριο.»

Εἴχαμε ἀφήσει τὴν κεντρικὴ δεντροστοιχία γιὰ νὰ βυθιστοῦμε στὸ χλοϊσμένο λαβύρινθο. Τὰ πουλιά, ἐπισκέπτες τοῦ κλειστοῦ κήπου, κελαηδοῦσαν· τὰ γυαλιστερὰ ἔντομα βούϊζαν ὁλόγυρά μας μὰ τὸ αὐτί μου δὲν πρόσεχε παρὰ στὸ ἀνάλαφρο θρόϊσμα ποὺ ἔκανε ἡ ἄκρη τοῦ φουστανιοῦ λυγίζοντας τὶς κορφὲς τῶν μεγαλωμένων χόρτων.

Τέλος, μὲ δειλὴ φωνή, ξομολογήθηκε.

— Ἡ ἀναχώρησή μου ἀναβλήθηκε.

Ἔπειτα, σὰν γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ:

— Ἔτσι, πρόσθεσε θὰ μπορέσω νὰ γιορτάσω μὲ τοὺς δικούς μου τὸ τελευταῖο Πάσχα...

Μὰ γώ, ξαφνικὰ σὰ νὰ αἰσθάνθηκα πὼς ἔπεσε μέσα στὴν ἀγκαλιά μου, καὶ πὼς τὸ μάγουλό της ἦταν κολλη-

μένο στὸ στῆθος μου καὶ πώς, γιὰ νὰ τὸ ξεκολλήσω θάπρεπε νὰ τὸ ματώσω.

Μ' ὅλον τοῦτο φώναξα :

— Νά την λοιπόν, ἡ καλὴ αὐτὴ εἴδηση !

Καὶ δὲν εἶπα τίποτα περσότερο· γιατί, στὴν ἐπαφὴ τῆς παλλόμενης ἐκείνης ζωῆς, ἡ ταραχή μου ὑπῆρξε τόσο δυνατὴ ποῦ μοῦ κατάστησε ἀδύνατη κάθε προσποίηση οἴχτου. Βέβαια ἐκεῖνο ποὺ περίμενε ἀπὸ μένα ἦταν λόγια ἀγάπης καὶ χαρμοσύνης, καὶ νὰ τῆς πιάσω τὰ χέρια καὶ νὰ τὴ ρωτήσω : «Θέλετε νὰ παραιτηθῆτε γιὰ πάντα ἀπὸ τὸ τάξιμό σας καὶ νὰ γίνετε δική μου ὁλόκληρη ;» Αὐτὸ περίμενε. Καί, αἰσθανόμενος τὴν ἀγωνία της τόσο σιμά μου, αἰσθανόμενος στὸ πρόσωπό μου νὰ φυσάει σὰ φλογερὸς ἄνεμος τὸ πάθος της νὰ δοθεῖ καὶ νὰ γίνει εὐτυχισμένη, ἤμουνα ταραγμένος ἀπὸ λαχτάρισμα ὅμοιο μὲ ἀνθρώπου ποὺ κάτω ἀπὸ τὰ μάτια του τοποθετήθηκε ξαφνικὰ πλατὺ σκίσιμο ποὺ ἀφήνει νὰ φαίνουνται οἱ βαθειοὶ ἱστοὶ τῆς ζωντανῆς σάρκας. Μέσα στὸν πόνο μου ὑπῆρχε κάτι ἀπ' αὐτὴ τὴ φρίκη.

Ὡς τὴν ὥρα κείνη, εὐφραινόμουνα ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη ψυχὴ σὰν ἀπὸ μεταξωτὴ κόμη ὅπου εἶναι γλυκὸ νὰ βυθίζει κανεὶς τὰ δάχτυλα σκεπτόμενος πὼς αὔριο θἄναι κομμένη. Κ' ἰδοὺ ποῦ ἡ ψυχὴ κείνη κολλοῦσε στὴ δική μου μ' ὅλες τὶς ὀδύνες της.

«Θὰ μποροῦσα νὰ κάνω ἀπὸ σέ ἕνα πλᾶσμα χαρᾶς!»

Αὐτὸ ἦταν σὰ μιὰ ὑπόσχεση· αὐτὸ ἦταν σχεδὸν ἕνας πόθος. Κ' ἡ ὑπόσχεση αὐτὴ κι ὁ πόθος αὐτὸς διαφαινόνταν στὰ τελευταῖα μου λόγια· κ' ἦταν ἀλήθεια πώς, ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη, γέρνοντας πρὸς τὴν

ἀγαπημένη ψυχή, εἶχα περσότερο ἀπὸ μιὰ φορὰ τεντώσει τ' αὐτὶ γιὰ ν' ἀνακαλύψω ἕνα σήμάδι τῆς ἀπόκρυφης ἐκείνης πηγῆς ἀπ' ὅπου εἶχε ἀναβρύσει κάποια μέρα τ' ὄμορφο ἀναπάντεχο γέλιο. Ἄχ! γιατὶ ὤφειλα ν' ἀπατήσω μιὰ τόσ' ὀδυνηρὴ ἐλπίδα καὶ νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τὸ νὰ περιβάλω τὴ δύναμή μου μὲ τὴ βουβὴ κείνη λατρεία;

Ἤμαστε μόνοι, σὲ μοναξιὰ παράξενη ὅπου ἔνοιωθα γιὰ νὰ πῶ ἔτσι τὴν κενότητα τοῦ ἀερένιου διαστήματος πού κατεῖχαν οἱ δυὸ ἄλλες ἀδερφὲς ἂν ἦτανε παροῦσες δίπλα μας. Κ' ἡ γεννημένη μέσα στὸ πνεῦμα μου ἀνησυχία ἀπὸ τὴν ἀπουσία τους ἦταν βαρειὰ ὅπως τὸ λαχάνιασμα τῆς προσδοκίας. — Ποῦ ἦτανε, τί ἔκαναν τὴν ὥρα αὐτὴ ἡ Βιολάντε κ' ἡ Ἀνατόλια; Μήπως ἦταν κι αὐτὲς στὸν κῆπο; — Νόμιζα πὼς θὰ τίς συναντοῦσα στὸ στρίψιμο τοῦ κάθε μονοπατιοῦ καί φανταζόμουνα τὴν ἔκφραση τῆς πρώτης ματιᾶς τους ἀντικρύζοντάς με. Καὶ συλλογιζόμουνα τὸ ἀλλόκοτο τῆς στάσης πού εἶχαν κρατήσει κ' οἱ δυό τους τώρα τὶς τελευταῖες ἡμέρες καὶ ζητοῦσα ν' ἀντιληφθῶ τὴν ἀληθινὴ σημασία. Ἡ Ἀνατόλια μοῦ παρουσιαζότανε μὲ τὸ ἡρωϊκὸ καὶ μειλίχιό της μαρτυρικὸ χαμόγελο, καρτερικὰ ἀποφασισμένη ν' ἀντλήσει καὶ τὴν τελευταία σταγόνα ὅλων τῶν ἀρετῶν τῆς καρδιᾶς της γιὰ νὰ πραΰνει ἀγιάτρευτα κακά· μοῦ παρουσιαζότανε μὲ τ' ἁγνὰ κεῖνα μάτια πού εἶχαν κάποτε ἐλκυστικὴ λάμψη: ὅπως, στὰ παραμύθια, τὰ νερὰ τῶν λιμνῶν, πού φανερώνουν σ' ἀσύνηθη ἀνταύγαση τὴν ὕπαρξη καταπιομένων θησαυρῶν. Κλεισμένη πάλι στὴν πλήξη της καὶ στὴν ἀγερωχία της, ἡ Βιολάντε μοῦ παρουσιαζότανε σ' αἰνιγματικὴ στάση πού μπο-

ροῦσε νὰ φανεῖ σχεδὸν ἐχθρικὴ καὶ ποὺ μοῦ ἔμπνεε στενοχώρια παρόμοια μ' αὐτὴ ποὺ δίνουν τὰ ὀλέθρια προαισθήματα· γιατί, γιὰ τὴ φαντασία μου, εἶχε πίσω της τὸν ἦσκιο τοῦ μαντικοῦ της βράχου καὶ τὸ μυστήριο τῶν ἀπόμερων δωματίων της, γιομάτων θανάσιμ' ἀρρώματα.

Θἄθελα νὰ ρωτοῦσα κείνη ποὺ πορευόταν δίπλα μου:—Ὑπάρχει τίποτα τὸ ἀλλαγμένο στὴ φωνὴ τῶν ἀγαπημένων ἀδερφῶν σας, ὅταν σᾶς μιλοῦνε κι' ὅταν μιλοῦν αὐτὲς μεταξύ τους; Ὑπάρχει καμμιὰ φορὰ στὸν τόνο τους καὶ στὴ ματιά τους κἄτι ποὺ σᾶς κάνει κακό; Καί, ὅταν εἶστε ἡ μιὰ πλάϊ στὴν ἄλλη κι' ἀναπνέεται στὸν ἴδιο κύκλο πέφτει καμμιὰ φορὰ πάνου σας μιὰ σιωπὴ ποῦ σᾶς πνίγει ὅμοια μ' αὐτὴ ποὺ προηγιέται τῶν καταιγίδων; Κ' αἰσθάνεσθε τότε νὰ ξεραίνεται ξαφνικὰ ἡ τρυφερότη σας καὶ νὰ ὑψώνεται ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καρδιᾶς σας μιὰ πίκρα ὅμοια μὲ δηλητήριο; Καί, πέστε μου, οἱ ἀδερφές σας κλαῖνε παράμερα; Ἢ ἀκόμα, σᾶς συμβαίνει καμμιὰ φορὰ νὰ κλαῖτε μαζί;

Ἔτσι θἄθελα νὰ ρωτοῦσα τὴ σιωπηλὴ καὶ νὰ ὑποφέρω ἀπὸ ἀγάπη μαζί της.

Τὴν κοίταξα. Ὑπόφερε κ' ἦταν εὐτυχισμένη. Γιὰ νὰ διαλύσω τέλος τὴν ἀμφίβολη γοητεία, τῆς εἶπα:

— Βαστᾶτε πάντα ἕνα βιβλίο, μὲ τὸν τρόπο σιβύλλας

Μοῦδειξε τὸν τόμο.

— Εἶναι τὸ βιβλίο ποὺ βαστοῦσα τὴν πρώτη μέρα, εἶπε μὲ τὸν ἀξήγητο ἐκεῖνο τόνο ποῦ φανερώνει στὴν φωνὴ τὴν ὑγρότητα τῶν δακρύων.

— Καὶ τὸ χορταράκι;

— Κάηκε.

— Βάλτε τότε ἕνα κόκκινο ρόδο.

Ἀλλὰ εἶχε στὴ συγκίνησή της μιὰ χάρη τόσο ταπεινή, κι' ἄφηνε τόσο ἁπλὰ νὰ διαφαίνεται τ' ἀπόκρυφο πάθος ποὺ τὴν κατάτρωγε, ὥστε δὲ μπόρεσα οὔτε νά τὸ ἀπομακρύνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου οὔτε νά στερηθῶ τὴ γλύκα τοῦ νὰ τὸ αἰσθανθῶ νὰ διαλύεται λίγο—λίγο.

— Καθῆστε, τῆς εἶπα. Ἂς διαβάσουμε μαζὶ λίγες σελίδες. Σᾶς ἀρέσει τὸ μέρος αὐτό ;

Ἦταν ἕνα ὑψωματάκι τοῦ λιβαδιοῦ, κεντημένο μ' ἀνεμῶνες, ἥσυχο, ποὺ οἱ μυτεροὶ καὶ σκοτεινοὶ σμίλακες τοῦ δίναν ὄψη νεκροταφείου. Στὸ κέντρο μιὰ καρυάτιδα σκυμμένη ἔτσι ποὺ τὸ στῆθος της ἄγγιζε σχεδὸν τὰ γόνατά της,βάσταζε τὴ μαρμάρινη πλάκα ἡλιακοῦ ρολογιοῦ. Καὶ κεῖ, σὰν σιμὰ σὲ τραπέζι, ἤτανε δυὸ καθίσματα γιὰ ζευγάρι ἐραστῶν ποὺ θὰ θέλανε, κοιτάζοντας τὸν ἥσκιο τοῦ γνώμονα, νὰ δοκιμάσουν τὴ μελαγχολικὴ ἡδυπάθεια ἑνὸς σμιγμένου ἀργοῦ χαμοῦ. Διάκρινε κανεὶς ἀκόμα, σκαλισμένη στὸ μάρμαρο κάτω ἀπὸ τὶς γραμμὲς τῶν ὡρῶν, τὴν ἐπιγραφή :

ME LUMEN VOS UMBRA REGIT,

— Ἂς καθήσουμε δῶ, τῆς εἶπα. Ὁ τόπος τοῦτος εἶν' ἔκτακτος γιὰ ν' ἀπολαύσουμε τὸν ἀπριλιάτικον ἥλιο καὶ νὰ αἰσθανθοῦμε νὰ τρέχει ἡ ζωή.

Σταματημένη ἀπάνου στὴν πλάκα τοῦ ρολογιοῦ μιὰ πράσινη γουστέρα μᾶς κοίταζε μὲ τὰ μικρὰ γυαλιστερὰ μάτια της, δίχως φόβο, σὰν πλᾶσμα γνώριμο. Ὅταν καθήσαμε, ἐξαφανίσθηκε. Τότε ἔβαλα τὰ χέρια πάνου στὸ μάρμαρο, ποὺ ἤταν πολὺ ζεστό.

— Καίει σχεδόν. Γιὰ γγῖχτε!

Ἡ Μαξιμίλλα ἔβαλε κι' αὐτὴ τὰ δυό της χέρια, λευκὰ πάνου στὴ λευκότητα, καὶ τ' ἄφησε κεῖ. Ἡ μύτη τῆς σκιᾶς ἔφτανε τὴν ἄκρη τοῦ παράμεσου δάχτυλου, κι' ὁ ἀριθμὸς πούδειχνε τὶς ὧρες ἔμενε κρυμμένος κάτω ἀπὸ τὴν παλάμη.

— Ἰδέτε! ὁ δείχτης σᾶς σημειώνει ὡς τὴν ὥρα τῆς μακαριότητας, τῆς εἶπα, γιατὶ γευόμουνα βαθειὰ τὴν ἁρμονία τῆς χάρης της σὲ κείνη τὴ στάση καὶ γιατὶ τὴν ἀγαποῦσα ἔτσι.

Μισόκλεισε τὰ μάτια· κι' ἀκόμα μιὰ φορὰ ἡ ψυχοῦλα της λαχτάρισε ἀνάμεσα στὰ ματοκλάδια της σὰ δάκρυ, καὶ θὰ μποροῦσα νὰ τὸ ἔπινα γέρνοντας μόλις.

Πρόσθεσα, γγίζοντας τὸ βιβλίο:

— Ἡ ἁγία, μέσα στὸ κῦμα τῆς πρόζας της, ἔχει γιὰ σᾶς ἕνα θεῖο στίχο, ὑπέρτατης γλύκας, πιὸ γλυκὸ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βλάσταιναν στὸ πνεῦμα τοῦ Ντάντε πρὶν τῆς ἐξορίας. Stava quasi beata e dolorosa.

Αἰσθανόταν τὸν ἑαυτό της πλημμυρισμένο ἀπὸ φῶς κι' ἀγάπη, καθὼς ἤδ' ἴσως στὰ μυστικά της ὄνειρα· καὶ τὰ λόγια μου κ' ἡ παρουσία μου κ' ἡ αὐταπάτη της κ' ἡ ἀνθισμένη ἄνοιξη τὴν πότιζαν μιὰ μέθη ποὺ ἡ θύμησή της θὰ γέμιζε ἴσως ὅλη της τὴν ὕπαρξη. Ἀκίνητη στὴ στάση ὅπου τὴν εἶχα ὑμνολογήσει, δὲ μιλοῦσε· μὰ ἔνοιωσα τ' ἀνείπωτα πράγματα ποὖλεγε τὸ

εὔγλωττο αἷμα μέσα στὶς φλέβες τῶν ὄμορφων γυμνῶν χεριῶν της.

«Ἀφῆστε με νὰ τὴν ἀγαπῶ ὅσο ἀνήκει ἀκόμα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο! ἐπαναλάβαινα στὶς ἀδερφές της, ποῦ νόμιζα πὼς βλέπω τὰ θλιμμένα μάτια τους νὰ γυαλίζουν ἀνάμεσ' ἀπὸ τὴ φυλλωσιὰ τῶν σμιλάκων. Ἀφῆστε με νὰ δρέψω τὶς ἀνεμῶνες αὐτὲς καὶ νὰ τὶς σκορπίσω στὴν κόμη ποὺ σὲ λίγο θὰ κοπεῖ!»

Φαινόταν εὐτυχισμένη· κ' ἡ ἀγνωροσύνη της μὲ συγκινοῦσε πιότερο, γιατὶ τὴν ἀγαποῦσα καὶ τῆς ἔλεγα: «Σ' ἀγαπῶ, μὰ μὲ τὸν ὅρο νὰ πεθάνεις αὔριο. Σοῦ δίνω αὐτὴ τὴ φλόγα γιὰ νὰ τὴν πάρεις μαζί σου στὸν τάφο σου. Τέτια εἶν' ἡ ἀνάγκη ποὺ βαραίνει ἀπάνου μας».

Τινάχτηκε, ἔφερε τὰ χέρια της πάνου στὸ πρόσωπο· καὶ ψιθύρισε:

— Αὐτὸς ὁ ἥλιος ζαλίζει.

— Θέλετε νὰ φύγουμε; τὴ ρώτησα.

— Ὄχι, ἀποκρίθηκε μὲ ἄτονο χαμόγελο. Σύμφωνα μὲ τὴ συμβουλή σας, ὀφείλω νὰ χορτάσω ἥλιο. Ἂς μείνουμε λίγο ἀκόμα. Πρὸ λίγου, θέλατε νὰ διαβάσετε μερικὲς σελίδες.

Εἶχε τὴν ἔκφραση ἐξασθενημένη, σὰ μόλις νὰ ξαναρχόνταν στὶς αἰσθήσεις της ὕστερ' ἀπὸ λιγοθυμιά.

— Διαβᾶστε λοιπόν, παρακάλεσε.

Κ' ἔσπρωξε τὸ βιβλίο πρὸς ἐμένα.

Τὸ πῆρα, τὸ ἄνοιξα, τὸ ξεφύλισσα, διάτρεξα μὲ τὰ μάτια μερικὲς γραμμές. Ὁ φευγαλέος ἴσκιος κάποιου χελιδονιοῦ πέρασε πάνου στὴ σελίδα· κι' ἀκούσαμε ἀπὸ σιμώτατα τὸν παλμὸ τῶν φτερῶν του.

— Τί ἔκπληξη ἦταν γιὰ μένα, ξανάρχισε νὰ λέει,

τὴν ἡμέρα ποὺ μοῦ ἐπαναλάβατε τὴν προτροπὴ τῆς ἁγίας Κατερίνας! Ἤμουν ἀκόμα ὅλη πλημμυρισμένη ἀπὸ τὸ πνεῦμά της, καί, σὰ μάντις, μοῦ μιλούσατε γι' αὐτή .....

Ἐνοιωθα στὴ φωνὴ τῆς κλαρισιανῆς μιὰ ἐμπιστοσύνη κι' ἐγκατάλειψη τόσο πλέριες ποῦ αὐτὴ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ μοῦ δηλώσει πιὸ καθαρά: «Ἰδού με, εἶμαι δική σου, σοῦ ἀνήκω ὁλόκληρη, ὅπως κανὲν ἄλλο πλᾶσμα ζωντανό, ὅπως κανένα πρᾶγμα ἄψυχο δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σοῦ ἀνήκει. Εἶμαι ἡ σκλάβα σου καὶ τὸ πρᾶγμα σου».

Ἀληθινά, φαινόταν πὼς κατεῖχε μι' ἀρετὴ ποῦ δὲν εἶναι κατὰ φύση καὶ πὼς κατάργησε γι' αὐτὴ τὴν ἴδια τὸν νόμο πού, εἰς τὸν ἔρωτα, ἀπαγορεύει στοὺς ἀνθρώπους τ' ἀδιάκοπο καὶ τέλειο δῶρο, τὴν ἀδιάκοπη καὶ τέλεια κατοχή. Φαινόταν πραγματικὰ στὴ φαντασία μου πώς, μέσα στὸ ἄπλετο φῶς τοῦ ἥλιου, μεταμορφωνόταν σὲ μορφὴ κρυστάλλινη καὶ ρευστή, σὲ ὑγρὴν οὐσία ποὺ θὰ μποροῦσα μ' αὐτὴ νὰ ἐμποτισθῶ σὰ μὲ μῦρο.

— Νομίζω, τῆς εἶπα, πὼς διαβάζοντας τὸ βιβλίο αὐτὸ θὰ αἰσθάνεσθε κἄποτε τὴν ψυχή σας νὰ ξατμίζεται σὰ νεροσταλίδα πάνου σὲ κόκκινο σίδερο. Δὲν εἶν' ἀλήθεια; «Φωτιὰ κι' ἄβυσσο τοῦ ἐλέου, διάλυσε ἐπὶ τέλους τὸ νέφος τοῦ κορμιοῦ μου!» ἀνακράζει ἡ ἁγία. Κ' ἔχετε σημειώσει τὰ λόγι' αὐτὰ στὸ περιθώριο. Ὑπάρχει σὲ σᾶς μιὰ σταθερὴ ἐπιθυμία γιὰ τὴ λιποθυμία.

Τὸ λευκό της πρόσωπο μοῦ χαμογέλασε στὸν ἥλιο πάνου στὴ λευκότητα τοῦ μάρμαρου, σχεδὸν ἀξεδιάκριτο.

— Ἰδοὺ ἀκόμα μιὰ σημαδεμένη περικοπή : «Ψυχὴ μεθυσμένη, στενοχωρημένη καὶ πυρπολημένη ἀπὸ ἀγάπη». Ἰδοὺ κι' ἄλλη ἀκόμα : «Νἄστε δέντρο ἀγάπης μπολιασμένο στὸ δέντρο τῆς Ζωῆς». Τί εὐγλωττία πάθους ἔχει αὐτὴ ἡ παρθένα ! Γητεύει ὅλες τὶς σιωπηλές, γιατὶ μιλεῖ καὶ φωνάζει γι' αὐτές. Μὰ κεῖνο ποὺ κάνει τὸ βιβλίο της πολύτιμο σ' ὁποιονδήποτε ἀγαπάει τὴ ζωή, εἶν' ἡ ἀφθονία τοῦ αἵματος ποὺ τρέχει μέσα σ' αὐτό, κοχλάζει μέσα σ' αὐτὸ καὶ φεγγοβολάει ἀδιάκοπα σὰ σὲ θυσιαστήριο τὴν ἡμέρα τῶν μεγάλων θυσιῶν. Θἄλεγε κανεὶς πὼς αὐτὴ ἡ δομινικανὴ δὲν ἔχει τοῦ κόσμου παρὰ μιὰν ὀπτασίαν ἄλυκη. Βλέπει καθετί ἀνάμεσ' ἀπὸ πλέπλο ἀναμένου αἵματος. «Ἡ θύμησή μου εἶναι γιομάτη ἀπὸ αἷμα, λέει. Θὰ βρῶ τὸ αἷμα καὶ τὰ πλάσματα, καὶ θὰ πιῶ τὴν ἀγάπη τους μέσα στὸ αἷμα». Κἄποτε, ἕνα εἶδος ἐρυθρῆς παραφροσύνης τὴν κυριεύει. «Πνιχτῆτε στὸ αἷμα, ἀνακράζει, κολυμπίστε στὸ αἷμα, χορτᾶστε ἀπὸ αἷμα, μεθῦστε ἀπὸ αἷμα, ντυθῆτε μ' αἷμα, καταθλιβῆτε μέσα στὸ αἷμα, εὐφρανθῆτε στὸ αἷμα, μεγαλῶστε καὶ δυναμῶστε στὸ αἷμα !» Γνωρίζει ὅλη τὴν ἀξία τοῦ γλυκοῦ καὶ τρομεροῦ ὑγροῦ, ἀφοῦ τὸ βλέπει, ὄχι μόνο στὸ βυθὸ τοῦ ἁγίου ποτηριοῦ, μὰ κι' ἀναβρύζοντας ἀπὸ τὶς φλέβες τῶν ἀνθρώπων, αὐτὴ ποὺ μπλέχτηκε στὸ σίφουνα τῆς ζωῆς, αὐτὴ ποῦ φορεῖ τὴν καλύπτρα στὸ μέσο τῆς φρίκης τῶν ἀπάνθρωπων μισῶν καὶ τῶν σφοδρῶν παθῶν ποὺ κάνουν τὴν ὁμορφιὰ τοῦ αἰῶνα της. Ἰδοὺ ἡ θαυμάσια ἐπιστολὴ στὸν ἀδερφὸ Ραϊμόντο τῆς Καπούας. Σᾶς ἦταν ποτὲ δυνατὸ νὰ τὴ διαβάσετε χωρὶς νὰ τρέμετε ὡς τὸ μυελὸ τῶν ὀστῶν ; «Κρατοῦσε τὸ κεφάλι του πάνου στὰ

στήθια μου. Καὶ τότε αἰσθανόμουνα μιὰ χαρμοσύνη κ' ἕνα μῦρο ἀπὸ τὸ αἷμα του... ».

Αὐτὸ ποὺ αἰσθάνομαι, γώ, στὶς γραμμὲς αὐτὲς δὲν εἶναι μόνο ἡ ἔκσταση τῆς εὐχαριστίας, εἶναι ἡ πραγματικὴ ἡδυπάθεια. Μοῦ φαίνεται πὼς βλέπω νὰ πάλλονται καὶ νὰ διαστέλλουνται τὰ λεπτὰ ρουθούνια τῆς νέας γυναίκας. Ἡ φράση αὐτὴ ποὺ θαυμάζω εἶναι βέβαια δική της: «Νὰ ὁπλίζεσαι μὲ τὴν ἴδια σου ἡδυπάθεια». Πρέπει νὰ εἶχε τὶς αἰσθήσεις δυνατές, ἀφοῦ ὅλα ὅσα γράφει φρικιοῦν ἀπὸ εἰκόνες ζωντανές, εἶναι περήφανα σὲ χρῶμα ὕφους καὶ κίνηση, σχεδὸν νταντικὰ σὲ σθένος καὶ τόλμη. Ἄχ! ἀγαπημένη ἀδερφή, ἀσφαλῶς ἐδῶ δὲν εἶναι ἕνας ὁδηγὸς ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ σὲ ὁδηγήσει εἰρηνικὰ στὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ! Στὸ ράσο τῆς Ἑλεητικῆς, ἀναπνέετε μαζὶ μὲ τὴ μυρουδιὰ τοῦ αἵματος ὅλες τὶς μυρουδιὲς τῆς ἔξοχης ζωῆς, ἀνάμεσ' ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ παρθένα κείνη ὑψώθηκε, ἀδάμαστη. Ἕνα πλῆθος ἀναρίθμητο, ντυμένο μὲ χοντρόμαλλο ὕφασμα καὶ μὲ πορφύρα, μὲ σίδερο καὶ μὲ χρυσάφι, τὴν περιτύλιξε σὰν ἀνεμοστρόβιλος «μὲ τὴ φωτιὰ τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους», ποὺ δὲν εἶναι λιγώτερο καφτὴ ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς ἀγάπης. Καλογέρους, μοναχές, ἐρημίτες, πόρνες, κοντοττιέρους, πρίγκηπες, καρδινάλιους, βασίλισσες, ποντίφηκες, ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ σκληροῦ καὶ μεγαλόπρεπου κείνου αἰῶνα, τὶς μεταχειρίζεται μὲ τὴν ἴδι' ἀλύγιστη θέληση. Εἶναι δυνατὴ στὴ σκέψη καὶ στὴν πράξη. Καλεῖ «πολυαγάπητον ἀδερφὸ» τὸν Ἀλβερῖκο τοῦ Μπαλμπιάνο, καὶ «πολυαγάπητα παιδιὰ» τοὺς ἱππότες τοῦ Σώματος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Στὴ βασίλισσα Ἰωάννα τῆς Νάπολης τολμάει καὶ γράφει: «Ἀλίμονο! μπορεῖ κανεὶς νὰ

κλάψει γιὰ σᾶς σὰν γιὰ νεκρή». Καὶ στὸ Γρηγόριο τὸν XI: «Νὰ μοῦ εἶστε ἀντρεῖκιος, κι᾽ ὄχι θεοφοβούμενος». Καὶ στὸ βασιλιὰ τῆς Γαλλίας λέει: «Θέλω». Γι᾽ αὐτό, Μαξιμίλλα, τὴν ἀγαπῶ· κι᾽ ἀκόμα γιατὶ κατέχει ἕναν Κῆπο, ἕνα Σπίτι κ᾽ ἕνα Κελλὶ τῆς αὐτόγνωσης· κι᾽ ἀκόμα γιατὶ εἶναι δικός της, ὁ λόγος τοῦτος ἐδῶ: «Νὰ τρῶς καὶ ν᾽ ἀπολαύεις ψυχές»· καὶ τέλος γιατί, ξεπερνῶντας τὸν Λεονάρντο, ἔγραψε: «Ὁ νοῦς τρέφει τὸν ἔρωτα. Πιότερο γνωρίζει κανείς, πιότερο ἀγαπάει· καί, ὅταν ἀγαπάει κανεὶς πιότερο, ἀπολαύει καλήτερα». Ψηλὸς λόγος, ποὺ ὀφείλει νᾶναι ὁ κανόνας κάθε ὄμορφης ἐσωτερικῆς ζωῆς.

Μιλῶντας, ἀκολουθοῦσα στ᾽ ἀνοιχτὰ κι᾽ ἀσάλευτα μάτια τῆς Μαξιμίλλας τὸν ἀργὸ ρυθμὸ κάποιου κύματος ποὺ φαινόταν νάχει δὲν ξέρω τί μουσικὴ ἀνταπόκριση μὲ τὸν ἦχο τῆς φωνῆς μου· κ᾽ ἡ αἴσθηση αὐτὴ μοῦ ἤταν τόσο καινούργια καὶ τόση παράξενη ποῦ μάκραινα τὴν ὁμιλία μου ἀπὸ φόβο μὴ καὶ πάψει.

Πραγματικὰ μόλις σώπασα, ἔσκυψε τὸ μέτωπο, καί, σιωπηλά, ἄφησε νὰ τρεξουν ἀπὸ τὰ διάφανα μάτια της βρύσες δακρύων.

Δὲν τὴ ρώτησα γιατὶ ἔκλαιγε· μὰ ἔπιασα τὰ χέρια της, ποὺ ἤτανε σὰν ἀπαλόφυλλα καημένα ἀπὸ τὸ μεσημέρι. Καί, κάτ᾽ ἀπὸ τὸ φλογισμένον αὐτὸν ἀπριλιάτικο οὐρανό, σιμὰ στὸ ἐκθαμβωτικὸ ἐκεῖνο μάρμαρο ὅπου ὁ ἥσκιος τοῦ δείχτη φαινόταν ἀκίνητος ἀπὸ ἄπειρο τώρα καιρό, ἀνάμεσα στοὺς πένθιμους ἐκείνους σμίλακες καὶ τὶς στεφανιαῖες ἐκεῖνες ἀνεμῶνες πέρασα λίγες στιγμὲς ἀνέκφραστη χαρᾶς. *Εἶδα* μιὰ ψυχή, ποὺ δὲν ἤταν ἡ δική μου, νὰ φτάνει μονομιᾶς καὶ νὰ παραμένει λίγες στιγμὲς στὴ ζώνη ἐκείνη τῆς ζωῆς

ποὺ πέρ' ἀπ' αὐτὴ—καθὼς εἶπε ὁ Ντάντε—δὲ μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε πιὰ γιατὶ θὰ θέλαμε νὰ πισωστρέψουμε πάλι.

Καὶ μοῦ φάνηκε πὼς ἔπειτα, γιὰ τὴν ψυχὴν αὐτή, τὸ ὑπόλοιπο τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς ζωῆς δὲν ἔπρεπε νἄχει καμιὰν ἀξία.

Ἔπειτα, μοῦ φάνηκε πὼς ἡ βεατρίκη ξανάπαιρνε στὰ μάτια μου τὴν ὄψη ποῦ μοῦ εἶχε παρουσιάσει τὴν πρώτη μέρα, καθισμένη ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἀδερφοὺς σὰν τὴν εἰκόνα τῆς προσευχῆς. Εἶχ' ἀνασηκώσει τὸν πέπλο της γιὰ νὰ κοιτάξω στὸ βάθος τῶν ματιῶν της· καί, κάτ' ἀπὸ τὴν ἐξερεύνησή μου, εἶχα ἰδεῖ νὰ γίνεται γλήγορο θαῦμα.

Διαφύλαξ' ἀκόμ' ἀπ' αὐτὸ ἕνα εἶδος ἐσωτερικοῦ θαμπώματος· μὰ ὁ πέπλος εἶχε ξαναπέσει, καὶ γιὰ πάντα.

Πάλι μοῦ φάνηκε «φευγάτη ἀπ' αὐτὸ τὸν αἰῶνα».

Ἔτσι ποὺ, τὴν ἡμέρα ὅπου ὁ Ὄντον μοῦ διηγήθηκε τὴ συγκινητικὴ ἱστορία μιᾶς ἕνωσης ἐμποδισμένης ἀπὸ τὸ θάνατο, ἄκουγα, ὅπως ἀκούει κανεὶς κάποιο συναξάρι τῶν παλιῶν καιρῶν· κ' ἔνιωσα τότε πόσο ὁ ἀποχωρισμός ἦταν εἰλικρινὴς καὶ βαθύς.

Δυὸ χρόνια πρίν, ἀγαπήθηκε καὶ ζητήθηκε σὲ γάμο ἀπὸ τὸ Σιμονέττο Μπελπράτο· καί, καθὼς ἡ Ἰφινόη, εἶχε χάσει τὸν μνηστῆρα της σχεδὸν τὴν παραμονὴ τῶν γάμων.

Già vicina alle sue nozze, beata
Le ghirlande apprestava ; e le fu spento [1]

1. Κοντεύοντας πια στο γαμο της, εὐτυχισμένη τὰ στέφανα ἑτοίμαζε· καὶ τῆς τὸν πῆρε.

Ὁ Ὄντον ἀναρρίπισε στὴ θύμησή μου τὴ χλωμὴ ἀνάμνηση τοῦ Σιμονέττο, μοῦ ξαναπαρουσίασε τὴ γλυκειὰ νεανικὴ μορφὴ τοῦ φιλόσπουδου ἐκείνου πού, στερνὸ βλαστάρι εὐγενικῆς οἰκογένειας τοῦ Τριγκέντε, εἶχε ἀποτραβηχτεῖ στὴν ἐπαρχία κοντὰ στὴ χήρα μητέρα του, γιὰ νὰ γενεῖ βοτανολόγος καὶ νὰ πεθάνει.

Ὁ Ὄντον, οἰχτίροντάς τον μ᾽ ἀδερφικὴ ψυχή, ἔλεγε:

— Κακόμοιρε Σιμονέττο! Τὸν βλέπω ἀκόμα ἁρματωμένο μὲ τὴν ἁρματωσιὰ τοῦ βοτανολόγου, μὲ τὸ τενεκεδένιο κουτί του κρεμασμένο στὸν ὦμο, μὲ τὸ γυριστὸ ραβδί του καὶ τὸν χαρτοφύλακά του ἀπὸ πράσινο μαροκέν. Περνοῦσε σχεδὸν ὅλες του τὶς ἡμέρες βοτανολογῶντας ἢ ἑτοιμάζοντας καὶ ξεραίνοντας τὰ συναζόμενα φυτά. Εἶχε γιομίσει βοτανολόγια τὸ διαμέρισμά του, καὶ, στὰ καλύμματα, μποροῦσε κάλλιστα νὰ βάλει γιὰ ἔμβλημα τὸ ἀνθοστόλιστο οἰκόσημό του. Γνωρίζεις τὸ οἰκόσημο τῶν Μπελπράτο: Διαιρεμένο σὲ δυό, τὸ ἀπάνου κόκκινο μ᾽ ἕνα κρῖνο ἀσημένιο, τὸ κάτου πράσινο γιομάτο χρυσόφυλλα ρόδα, μὲ τὴ διαχωριστικὴ ὡς πέρα γραμμὴ χρυσῆ. Ἡ σύμπτωση αὐτὴ δὲ σοῦ φαίνεται παράξενη; Ὁ τελευταῖος τῶν Μπελπράτο βοτανολόγος! Γιὰ νὰ γελᾶμε, πρόλεγα στὴ Μαξιμίλλα: «Θὰ καταλήξεις ἀνάμεσα σὲ δυὸ γκρίζα χάρτινα φύλλα.» Ἀρρεβωνιάστηκαν στὸν κῆπο βοτανολογῶντας, καὶ φαινόνταν φτιαγμένοι ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον. Καὶ μεῖς ἐπίσης ἤμαστε εὐχαριστημένοι γιατὶ ἡ Μαξιμίλλα δὲ θ᾽ ἀπομακρυνόταν πάρα πολὺ ἀπὸ μᾶς καὶ θάμπαινε σὲ καλὸ σπήτι. Οἱ Μπελπράτο, καθὼς γνωρίζεις, εἶν᾽ ἀρχαίας εὐγένειας, ἂν καὶ ξεπεσμένοι στὸ πέρασμα τῶν τελευταίων αἰώνων. Καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Ἱσπανία ἤρθαν στὸ Βασίλειο μὲ τὸν Ἀλφόνσο τῆς Ἀραγω-

νίας. Ὅλα ἦταν ἕτοιμα γιὰ τοὺς γάμους. Θυμοῦμαι ἀκόμα τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφτασε ἀπὸ τὴ Νάπολη τὸ νυφικὸ φόρεμα μὲ τὴν γιρλάντα ἀπὸ πορτοκαλλάνθια, θαυμάσιο δῶρο τῆς θείας μας Σαμπράνο. Ἡ Μαξιμίλλα τὴν δοκίμασε : ἦταν ἔκτακτη. Ὁ Ἀντωνέλλο καὶ γώ, θελήσαμε νὰ τὴν δοκιμάσουν ἐπίσης ἡ Ἀνατόλια κ' ἡ Βιολάντε, ὡς εἶδος οἰωνοῦ, οἱ ἄτυχες ἀγαπημένες! Ἡ γιρλάντα, θυμοῦμαι μπερδεύτηκε ἔτσι παράξενα στοὺς πλοκάμους τῆς Βιολάντε ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὴ βγάλουμε χωρὶς ν' ἀποσπάσουμε λίγα μαλλιὰ ποὺ μεῖναν ἀνάμεσα στ' ἄνθια. Μιὰ ὑπηρέτρια μουρμούρισε πὼς αὐτὸ ἦτανε κακὸ προμήνυμα. Κ' ἔλεγε ἀλήθεια· γιατὶ ὁ Σιμονέττο ἦτανε γραφτὸ νὰ γίνει θῦμα τοῦ πάθους του. Αὐτὰ ἦταν τὸ φθινόπωρο· καὶ πήγαινε συχνὰ στὸ Λιτοῦρνε γιὰ νὰ συνάξει νερόχαρα φυτὰ στὸ νεκρὸ ποτάμι. Ἀσφαλῶς ἐκεῖ, κι' ὄχι ἀλλοῦ, πῆρε τὸ σπέρμα τοῦ κακοήθη πυρετοῦ ποὺ τὸν κατάβαλε σὲ δυὸ μέρες. Ἀντὶ γάμων εἴχαμε κηδεία. Πάντα τυχεροί!

Ἤμαστε στὸ διαμέρισμα τοῦ Ἀντωνέλλο ποὺ τὰ κατεβασμένα στόρια τὸ κάνανε σχεδὸν σκοτεινὸ γιατὶ ἀπ' ἔξω ἡ μέρα κατάχνιαζε. Δὲν ἔβλεπα τὸν οὐρανὸ ἀπὸ τὰ παραθύρια· κι' ὅμως ἔνιωθα πάνου μου τὴν ἐξωτερικὴ χλιαρότητα, λίγο ἐκνευριστική· κ' ἤμουν βέβαιος πὼς ἔξω ἄρχιζαν νὰ πέφτουν μερικὲς βροχοσταλίδες, μερικὰ ἀπὸ κεῖνα τὰ θερμὰ δάκρυα ποῦναι τόσο γλυκὰ ὅταν γγίζουν τὸ πρόσωπο ἢ τὰ χέρια. Ὁ Ἀντωνέλλο ἦτανε ξαπλωμένος στὸ κρεββάτι του, ἀκίνητος, μὴ μιλῶντας. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, ἄκουγε κανεὶς νὰ τερετίζει κάποιο χελιδόνι.

— Μήπως γι' αὐτὸ ἴσως, ρώτησα τὸν Ὄντων, ἡ Μαξιμίλλα μπαίνει στὸ μοναστήρι;

— Δὲν ξέρω, δὲν πιστεύω, ἀποκρίθηκε. Ἀπὸ τότε, πολὺς καιρὸς ἔχει περάσει. Ἀσφαλῶς ὅμως ἡ ζωὴ μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπήτι πρέπει νὰ τῆς εἶναι πιὸ βαρειὰ παρὰ στοὺς ἄλλους. Φαντάζουμαι πάντα πὼς θὰ θαρρεῖ τὸν ἑαυτό της ἀποξεραμένο καὶ νεκρὸν ὅπως τὰ φυτὰ τῶν βοτανολογιῶν ποὺ ὁ Σιμονέττο τῆς ἄφησε μὲ διαθήκη. Ἄχ! τὸ νυφικὸ ἐκεῖνο φόρεμα ποὺ μένει κλεισμένο σὲ κάποιο ντουλάπι σὰν ἅγιο λείψανο! Τὸ ἀναλογίζεσαι, τὸ λευκὸ αὐτὸ λείψανο, ποῦ θἄχει πάρει τὴ μυρουδιὰ τῶν ξερῶν φυτῶν! Τ' ἀναλογίζεσαι! Νομίζεις πὼς ὁ Θάνατος μπορεῖ νἄχει στὸν κόσμο θλιβερώτερο μουσεῖο ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἡ Μαξιμίλλα εἶναι φρουρός του; Μερικὲς φορές, εἶμαι ἄδικος· μερικὲς φορές, δὲν ξέρω ν' ἀποκρύψω ἕνα εἶδος πίκρας ποὺ μοῦ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν καρδιὰ στὴ σκέψη πὼς ἡ Μαξιμίλλα φεύγει, μᾶς ἐγκαταλείπει. Μοῦ φαίνεται πὼς ἡ ἀναχώρησή της θ' ἀκολουθηθεῖ ἀπὸ τὴν τελικὴ διάλυση· μοῦ φαίνεται πὼς ἕνας ἀνεμοστρόβιλος θὰ μᾶς διασπείρει καὶ θὰ μᾶς σκορπίσει σὰν ἕνα σωρὸ συντρίμμια. Ἐκείνη, ὡς τόσο, ζητάει τὴν ἴδια της σωτηρία..... Ἀλλὰ εἶμ' ἄδικος. Ἀληθινά, ἴσως, ἀπ' ὅλους μας, αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ δυστυχισμένη. Αὐτὸ ποὺ τῆς ἔλεγα γελῶντας πραγματοποιήθηκε. Νομίζει τὸν ἑαυτό της γινομένον ὅμοιο μὲ τ' ἄνθη καὶ τὰ φύλλα τῶν βοτανοσυλλογῶν της. Γιὰ νὰ ξαναζήσει, γιὰ νὰ ξαναβρεῖ κάποιο ξεγέλασμα ζωῆς, ἀναγκάζεται νὰ μπεῖ σ' ἐπικοινωνία μὲ τὰ ζωντανὰ πράγματα. Δὲν τὴν εἶδες ὅταν βυθίζει τὰ χέρια μέσα στὴ χλόη καὶ τἀφίνει ἐκεῖ ὥρ' ἀρκετὴ γιὰ νὰ νιώσει τὶς κάμπιες νὰ τρέχουν στὸ δέρμα της; Δὲν ξέρεις πὼς περνάει ὧρες καὶ ὧρες στὸν κῆπο ἀναζητῶντας τὰ ζούδια καὶ κάνοντάς τα φίλους; Σ' αὐτό,

καθὼς τὸ εἶπες, εἶν' ἀλήθεια πρότυπο φργκισκανικῆς τελειότητος. Μὰ τί θἄλεγες ἂν ἤξερες πὼς αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ ἀνήσυχος πόθος νὰ νιώσει τὴ ζωή ; Ἐγώ, τὸ ἔχω καταλάβει· κ' ἴσως μόνος ἐγὼ τὸ κατάλαβα....

Πρόφερε τὰ τελευταῖα αὐτὰ λόγια μὲ μισὴ φωνή, σὰ νὰ μὴν τὰ εἶπε παρὰ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του· καὶ κατόπι σώπασε, ἴσως γιὰ νὰ παρατηρήσει ἐνδόμυχα τὸ πλάσμα τῆς ταραγμένης φαντασίας του.— Δὲν ἦταν παρὰ ὄνειρο ἀρρώστου ; Ἢ ἡ ζωντανὴ Μαξιμίλλα ἀντιστοιχοῦσε πραγματικὰ στὴν ἐγκαταλειμένη ἐκείνη φρουρὸ τῶν νεκρῶν φυτῶν ;— Δὲ σταμάτησα στὴν ἀμφιβολία, καὶ προτίμησα νὰ γευτῶ ὅλη τὴν ποίηση πού οἱ παράξενες αὐτὲς εἰκόνες σκορποῦσαν στὸν ἦσκιο τοῦ δωματίου ὅπου ὁ ὑπόκουφος κρότος τῆς βροχῆς ἐρχότανε νὰ ξυπνήσει στὰ ρουθούνια μου τὴν ἀνάγκη ν' ἀναπνεύσω τὴ μυρουδιὰ τῆς νοτισμένης γῆς. Σηκώθηκα γιὰ νὰ μισανοίξω τὸ πιὸ κοντινὸ παράθυρο· κ' ἡ μυρουδιὰ τοῦ χώματος μπῆκε.

Ὁ Ὄντον ξακολούθησε :

— Τοὺς πρώτους μῆνες π' ἀκολούθησαν τὸ θάνατο τοῦ Σιμονέττο, φρόντιζε πολὺ γιὰ τὶς βοτανοσυλλογές. Περνοῦσε ὧρες ὁλόκληρες μέσα στὴν κάμαρα ὅπου τὶς εἶχανε κλεισμένα, ἐξετάζοντας τὰ φυτὰ καὶ διαβάζοντας τὶς τικέτες. Καὶ συχνὰ τῆς κρατοῦσα συντροφιά, τόσο μοῦ προξενοῦσε λύπη. Μιὰ μέρα, θυμοῦμαι τὴν ἔπιασα τὴ στιγμὴ ποῦ ἄνοιγε τὸ ντουλάπι ὅπου στὴν ἴδια κάμαρα, φυλάει τὸ νυφικὸ φόρεμά της. Μι' ἄλλη μέρα, θυμοῦμαι, μιὰ μέρ' ἀνοιξιάτικη, τὴν βρῆκα κατασυγκινημένη ποῦ ἕνας βολβὸς ναρκίσσου εἶχε φυτρώσει... Αὐτὸ εἶναι παράξενο, δὲν εἶν' ἔτσι, Κλώντ ; Εἶδα τὸ βολβὸ αὐτὸν τοῦ ναρκίσσου νὰ βλασταίνει

ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴν ἄνοιξη τῆς τελευταίας χρονιᾶς... Καὶ φέτος ; Δὲ ρώτησα τὴ Μαξιμίλλα... Θέλεις νὰ πᾶμε νὰ ἰδοῦμε ;

Σηκώθηκε, σὰν κυριεμένος ἀπὸ πυρετικὴ ἀνυπομονησία, κι᾽ ἔκανε μερικὰ βήματα πρὸς τὴν πόρτα. Μὰ ὁ Ἀντωνέλλο, ποὺ ἤταν ξαπλωμένος πάνου στὰ μαξιλάρια σηκώθηκε κι᾽ αὐτός, μὲ τὴν ἴδιαν ὄψη— πάντα ζωντανὴ στὴ μνήμη μου—ποὺ εἶχε ἀναγγείλει τὸ πέρασμα τῆς πένθιμης σέντιας· καί, βάζοντας τὸ δάχτυλο στὸ στόμα του γιὰ νὰ μᾶς δείξει νὰ σιωπήσουμε, ἔγειρε πρὸς τὸν τοῖχο τοῦ μέρους τῆς λότζιας κ᾽ ἔβαλε αὐτί. Μέσα στὴ σιωπή, δὲν ἀκουγότανε παρὰ ἡ μονότονη καὶ γλυκειὰ βουὴ τῆς χλιαρῆς ἀνοιξιάτικης βροχῆς πάνου στὸν κλειστὸν κῆπο.

Μὴ βγαίνετε ! ψιθύρισε.

Δὲ ρωτήσαμε γιατί : στὸ μαραμένο καὶ συσπασμένο πρόσωπό του, ἡ αἰτία τοῦ φόβου του ἤταν πάρα πολὺ φανερή. Καί, ὅταν ἕνας κρότος βημάτων καὶ φωνῶν ἔφτασε ὡς ἐμᾶς, ὁ Ὄντον ζύγωσε στὴν πόρτα ποὺ τὴν ἄνοιξε λίγο γιὰ νὰ ρίξει μιὰ ματιά. Ζύγωσα καὶ γὼ καί, ὀρθὸς πίσω ἀπὸ τοὺς ὤμους του, διάκρινα ἀπὸ τὸ μισάνοιγμα τὴν Ἀνατόλια πού, εἰς τὴ σκεπαστὴ λότζια, σεργιάνιζε τὴ μητέρα της κρατῶντας την ἀπὸ τὸ μπράτσο, ἀκολουθημένην ἀπὸ μιὰ τῶν δυὸ γκρίζων γυναικῶν. Ἡ πριγκήπισσα Ἀλντοΐνα περπατοῦσε μὲ κόπο, στηρίζοντας ὅλο της τὸ βάρος στὴν κόρη της, ντυμένη παράξενα μεγαλόπρεπη ρόμπα μὲ μακρυὰ οὐρά, στολισμένη μὲ ψεύτικα κοσμήματα, χλωμὴ καὶ πελώρια, μὲ τὸ κεφάλι ἀνασηκωμένο καὶ λίγο ριγμένο κατὰ πίσω, μὲ τὰ μάτια μισόκλειστα, μ᾽ ἕν ἀπερίγραπτο, χαμόγελο πλανώμενο πάνου στὰ μαραμένα χείλια της

σὰν καὶ τὸ πλατάγημα τῆς βροχῆς πάνου στὶς πλάκες τῆς αὐλῆς νάτανε γι' αὐτὴν ψιθύρισμα προσκυνητικὸ ποὺ ἀνὰμεσα σ' αὐτὸ θὰ περνοῦσε σὰ βασίλισσα ποὺ πάει πρὸς τὸ θρόνο της. Κι' ὅλο τὸ φῶς τοῦ ὀδυνηροῦ οἴχτου φώτιζε τὸ γερμένο πρὸς τὴν τρελλὴ παρθενικὸ πρόσωπο.

Ὅταν ἡ ὀπτασία χάθηκε, μείναμε μερικὰ δευτερόλεφτα μετέωροι σὲ ἀδερφικὴ ἀγωνία. Καί, ἐνῶ ἀκούγαμε ἀκόμα τὸν ἦχο τῶν θλιμμένων βημάτων, ξανάβλεπα ἐντός μου μ' ἔκτακτη ἐνάργεια τὴ στάση τοῦ οἴχτου καὶ τοῦ πόνου ὅπου ἡ παρθένα φανερώθηκε σὲ μένα στὴν ἀληθινὴ καὶ ὑπέρτατη ἡμέρα της. Καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ εἶναι μου ὑψωνόταν συγκίνηση σχεδὸν θρησκευτική, σὰ μπρὸς σὲ ἱερὸ μυστήριο· γιατὶ καμμιὰ ἀπὸ τὶς προγενέστερες πράξεις τὶς γινομένες παρουσία μου ἀπὸ τὴν ἀγνὴ παρηγορήτρα δὲν εἶχε τὴν ἀξία καὶ τὴ σημασία τῆς πράξης ποὺ εἶχε ἐκτελέσει κάτου ἀπὸ τὴν κρυμμένη ματιά μου, χωρὶς νὰ τὸ ξέρει. Μὲ μιὰ μόνη κίνηση, ἔφτανε μέσα στὴν ψυχή μου σ' ὕψος αἰθέριο, ἀχτινοβολῶντας μ' ὅλη τὴ λαμπρότητα τῆς ἠθικῆς ὁμορφιᾶς της, ἀνυψουμένη μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἡρωϊκῆς θελήσεώς της. Ἔτσι θεωρημένη ἔξω ἀπὸ κάθε ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἑαυτό μου, μέσα στὸ μυστικὸ τῆς ἴδιας της ζωῆς ποὺ ἐγὼ τῆς ἤμουνα ξένος, μέσα στὴν ἀπόλυτη εἰλικρίνεια τοῦ αἰσθήματός της, ἔπαιρνε ἰδανικὴ ὄψη πού, τὴν ἐξομοίωνε στὸ λογισμό μου μὲ τ' ἀτρόμητα πλάσματα τ' ἀποθανατισμένα ἀπὸ τοὺς ποιητές, μὲ τὰ θεῖα θύματα θελληματικῆς θυσίας. Ἡ Ἀντιγόνη ὁδηγῶντας ἀπ' τὸ χέρι τὸν τυφλὸ γέρο πατέρα της ἢ παρακαλέτρα γιὰ νὰ σκεπάσει μὲ χῶμα τὸ ἀδερφικὸ πτῶμα δὲν ἦταν οὔτε τρυφερότερη οὔτε δυ-

νατότερη ἀπ' αὐτή, δὲν εἶχε οὔτε μέτωπο ἁγνότερο οὔτε καρδιὰ πλατύτερη. Μέσα στὸ εἶδος τῆς χαύνης ἐκείνης πλήξης, μέσα στὴν ἐκνευριστικὴ ἐκείνη σκιὰ ὅπου ἕνας ἄρρωστος ἐξέταζε βαθειὰ τὸ κακό του ἐνῶ μι' ἀνήσυχη φωνὴ ἀναθύμιζε τὴν εἰκόνα μάταιου μαρτυρίου ἀνάμεσα σὲ νεκρὸ φυτολόγιο, ἡ ἐμφάνιση τῆς παρηγορήτρας ἔδινε ξαφνικὰ στὴν ψυχή μου ζωϊκὴ ἐξέγερση· καί, ὅπως αἰφνήδιο φῶς, πέφτοντας σὲ σκοτεινὸ τοῖχο, κάνει νὰ σπιθοβολάει πάνω στὸ τρόπαιο τὸ ἀκίνητο ξίφος, ἔτσι κ' ἐκείνη ἔβγαζε μεγάλη λάμψη ἀπὸ τὴ μυστική μου θέληση. Ὑπῆρχε σ' αὐτὴ μιὰ ἀρετὴ ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ παραγάγει θαυμαστὸ καρπό. Ἡ οὐσία της θὰ μποροῦσε νὰ θρέψει σπέρμα ὑπεράνθρωπο. Ἦταν ἀληθινὰ ἡ «τροφός», μὰ τέτια ὅπως φαινόταν ἡ παρθένα Ἀντιγόνη στὸν τυφλὸ Οἰδίποδα, ἐξόριστο καί περιπλανώμενο. Ἀναρίθμητο πλῆθος ἀχόρταστων πλασμάτων θὰ μποροῦσε νὰ ποτιστεῖ στὴν τρυφερότητά της χωρὶς νὰ τὴ στερέψει. Δὲν ἦταν ὅπως ἡ ἀρχαία ἡρωΐνα, ἡ μόνη ποὺ διατηρεῖ ἐντός της, μέσα στὴ μεγάλη της καρδιά, τὴ γονιμοποιὸ φλόγα, σβησμένην ἤδη στὴν ἑστία τῆς ψυχορραγούσας γενιᾶς της ; Δὲν ἦταν ἡ μοναδικὴ ψυχὴ τοῦ θλιβεροῦ σπητιοῦ ; Ἡ Μαξιμίλλα στὸν ἄγονο κῆπο της, ἡ Βιολάντε στὸ νέφος τῶν ἀρωμάτων της, χλωμιάζανε μπρὸς στὴν ἀδερφὴ αὐτὴ ποὺ πορευόταν μὲ βῆμα τόσο σταθερὸ καὶ μὲ τόσο γλυκὸ χαμόγελο στὸ δρόμο τῆς θυσίας.

Καὶ σκέφτηκα Κεῖνον ποὺ ἔμελλε νὰ ρθεῖ.

Ἤμαστε καθισμένοι, ὁ πρίγκηπας Λούτζιο καὶ γώ,

κοντὰ σ' ἕν' ἀνοιχτὸ μπαλκόνι, τὴν ἀπομεσήμερη ὥρα ποὺ ἄρχιζε πιὰ νὰ μετριάζεται ἡ πάρα πολὺ μεγάλη κάψα τοῦ ἑτοιμόθανου κείνου μάη καὶ ποὺ τὰ διαβατικὰ σύννεφα ἀποτύπωναν ἐδῶ καὶ κεῖ πλατειοὺς ἀσπρογάλαζους ἥσκιους πάνου στὴ φλογερὴ κοιλάδα. Ἦταν ἡ ἐπέτειος τοῦ Βασιλιᾶ Φερδινάνδου· κι' ὁ πρίγκηπας, πιστὸς στὸ νὰ μνημονεύει τὸ πένθος του, ἀναθύμιζε στὸ μυαλό μου μέσα ὅλες τὶς θλιβερότητες κ' ὅλες τὶς φρίκες τῆς μακρυᾶς βασιλικῆς ἀγωνίας. Μὲ τὰ μῦρα ποῦ ἀνέβαιναν ἀπὸ τὸν κλειστὸν κῆπο, τὰ πένθιμα φαντάσματα διαδέχουνταν τὄνα τἄλλο χωρὶς παύση, ξυπνημένα ἀπὸ τὴ γέρικη φωνή. Τὸ βουβὸ ταξίδι ἀνάμεσα στὰ ὑψώματα τοῦ Ἀριάνο καὶ στὴν κοιλάδα τοῦ Μποβῖνο, μέσα στὶς χιονοκαταιγίδες· τὰ ὀλέθρια προμηνύματα ποὺ ἀνορθώνουνταν σὲ κάθε βῆμα· τὰ πρῶτα συμπτώματα τοῦ κακοῦ παρουσιασμένα μιὰ κρύα βραδυὰ ἐνῶ ὁ πουντιασμένος βασιλιᾶς σκόνταφτε πάνου στοὺς πάγους ποὺ γιόμιζαν τὴν κατηφοριά· ἡ ἀγωνιώδικη μανία του νὰ ἐξακολουθάει τὴν πορεία χωρὶς βραδύτητα, σά νάχε μέσα στὶς τροῦσσες του τὸ ἀδυσώπητο Πεπρωμένο· ἡ φριχτὴ χλωμάδα ποὺ τὸν σκέπαζε ξαφνικὰ στὴ θέα τοῦ πλήθους, ἀνάμεσα στὶς τιμὲς ποὺ τὶς προαισθανόταν ὑπέρτατες· οἱ κραυγὲς ποὔβγαζε ἀπὸ τὸν πόνο καὶ ποὺ τὶς ἔπνιγε ἡ βουὴ τῆς γαμήλιας γιορτῆς· ἡ ταραχὴ τῶν γιατρῶν τῶν συναγμένων ὁλόγυρα στὴν κλίνη του, κι' ὁ δισταγμός τους κάτου ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴ καὶ δύσπιστη ματιὰ τῆς Βασίλισσας· ἡ ἔκρηξή του σὲ δάκρυα ὅταν μπῆκε ἡ δούκισσα τῆς Καλαβρίας, δροσερὸ λουλούδι νιότης, στὴ μολεμένη ἤδη ἀπὸ τὰ μιάσματα κάμαρα καὶ ὅπου ἐκεῖνος κοιτόταν γερασμένος καὶ σχεδὸν ἀποβλακωμένος ἀπὸ τὸν

πόνο· ἔπειτα τὸ τραγικὸ ἀποχαιρέτισμα ποὺ ὁ ἴδιος ἀπεύθυνε στὸ ἴδιο του ἄγαλμα, τὴν ὥρα ποὺ οἱ νοσοκόμοι τόν μετάφερναν σ᾽ ἄλλο δωμάτιο· ἔπειτα τὸ μπαρκάρισμα στὸ πλοῖο, τελετὴ τὸ ἴδιο θλιβερὴ ὅσο καὶ κηδεία, καὶ ἡ πένθιμη λέξη ποὺ πρόφερε ὅταν κατέβασαν τὸ φορεῖο στὴ μπουκαπόρτα τὴ φαρδεμένη μὲ τσεκουριές· ἔπειτα ἡ ἄφιξη στὸ Καζέρτε, ἡ γλήγορη ἐπιδείνωση, ἡ σάπια ἀποσύνθεση τοῦ κορμιοῦ του στὸ μεγάλο κρεββάτι τὸ περιζωσμένο μ᾽ ἅγιες εἰκόνες μὲ θαυματουργὰ λείψανα, μ᾽ ἐσταυρωμένους, μὲ λάμπαδες τέλος ἡ πομπὴ τῆς Μετάληψης, ἡ κίνηση τοῦ Βασιλιᾶ ἀνασηκωνόμενου στὰ μαξιλάρια, ἀγνώριστου, μέσα στὸν τρόμο ὅσων παράστεκαν, τὰ τελευταῖα λόγια, ἡ χριστιανικὴ γαλήνη τοῦ θανάτου· ἡ φιλονεικία μεταξὺ τῆς Βασίλισσας καὶ τῶν γιατρῶν γιὰ τὸ μπαλσάμωμα τοῦ πτώματος, ἡ παρουσία τῶν στρατιωτῶν ὁλόγυρα στὸ φέρετρο γιὰ νὰ καθαρίζουν χωρὶς διακοπὴ τὶς ἀναρίθμητες ἐμπυασμένες πληγές· ὅλες οἱ θλιβερότητες κι ὅλες οἱ φρίκες περνοῦσαν στὶς ἀναμνήσεις τοῦ γέροντα. Καί γώ, τὴν ὥρα τῆς διήγησης, σκεπτόμουνα τὸ Δοῦκα τῆς Καλαβρίας ποὺ ἔκλαιγε μὲ λυγμοὺς σὲ μιὰ γωνιὰ σὰ γυναικάριο. «Αχ! τὶ ὄμορφο καὶ τρομερὸ ὄνειρο θὰ μποροῦσανε νὰ θρέψουν στὸ νέον αὐτὸν ἄντρα οἱ μυρουδιὲς τοῦ θανάτου, στὶς θυελλώδικες ἐκεῖνες ἀνοιξιάτικες ἑβδομάδες! Σὲ τὶ μεγαλόπρεπες καὶ μεθυστικὲς σκέψεις θὰ βυθιζόταν ἡ ψυχή μου στὸν ἦσκιο τῶν μεγάλων δέντρων, καὶ πόσο τ᾽ ὁρμητικὸ ἀνάβρασμα τὸ περιεχόμενο στοὺς δυνατοὺς κορμοὺς τους θὰ μοῦ φαινόταν μικρὸ μπροστὰ στὸ δικό μου!».

Ὁ πρίγκηπας Λούτζιο διηγιόταν πῶς, κάποια μέρα, ὁ δούκας τῆς Καλαβρίας μπῆκε ξαφνικά, καταταραγ-

μένος κι' ἀσθμαίνοντας, στὴν κάμαρα τοῦ ἄρρωστου πατέρα του γιὰ νὰ τοῦ ἀναγγείλει τὴν ἀπέλαση τοῦ Μεγάλου Δούκα τῆς Τοσκάνας. καὶ μὲ τί σφοδρότητα λόγων ὁ Βασιλιὰς ἔκρινε τὴ μικροψυχία ἐκείνου τοῦ συγγενῆ.

—«Ἄχ ! ἂν δὲν ἤτανε νεκρὸς ὁ Φερδινάνδος ! ἀνάκραξε ὁ γέροντας μὲ κίνημα ἀπειλῆς. Λίγες ὧρες προτοῦ ξεψυχήσει, ἔλεγε : «Μοῦ πρόσφεραν τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας...» Δὲ νομίζεις, Κλώντ, πὼς αὐτὴ τὴν ὥρα ἕνας Μπουρμπὸν θὰ τὸ ἔφερνε στὸ κεφάλι του ;

— Ἴσως, ἀποκρίθηκα, μὲ μεγάλο σεβασμό Καὶ ἂν ἤταν ἔτσι, αὐτὸς ποὺ θἄπρεπε νὰ ὑψωθεῖ στὶς πρῶτες τιμὲς τοῦ Βασιλείου, εἶναι ὁ Πρίγκηπας τοῦ Καστρομητράνο. Ἐπιτρέψετέ μου νὰ σᾶς πῶ πόσο θαυμάζω τὴν ἀξιοπρέπειά σας καὶ τὴν πίστη σας. Εἶστε ἀπὸ τοὺς πολὺ λίγους μέσα στοὺς ἴσους μας ποὺ κράτησαν ἄθιχτο κ' ἔντονο τὸ αἴσθημα τῆς ἀρετῆς τοῦ αἵματος. Προτιμήσατε μᾶλλο ν' ἀποσυρθῆτε ἀπὸ τὸν κόσμο, μ' ἀφοῦ τὸν θαμπώσατε μὲ ὑπέρτατη λαμπρότητα μεγαλοπρέπειας, παρὰ νὰ παραιτηθῆτε τοῦ προνομίου καὶ νὰ τηρήσετε στάση ἀνάρμοστη πρὸς τὴ νόμιμη περηφάνεια σας, παρὰ νὰ ἐπιζήσετε τοῦ ἑαυτοῦ σας. Καὶ ἤρθατε στὴ μοναξιὰ γιὰ ν' ἀναμείνετε τὴν ἔκβαση ποὺ τὸ πεπρωμένο προορίζει γιὰ τὸ Σπήτι σας. Ἡ ἀτυχία σᾶς μεταχειρίστηκε σύμφωνα μὲ τὴν ἐξοχότητά σας· γιατὶ ὑπάρχει ἐπίσης ἕνα προνόμιο λύπης· καὶ τὸ προνόμιο αὐτὸ δὲ σᾶς ἀποστερήθηκε.

Τὸ πατρικὸ πρόσωπο τοῦ πρίγκηπα εἶχε γίνει σοβαρὸ καί προσεχτικό. Ὁ ἐμπνευσμένος στὴν ψυχή μου σεβασμὸς ἀπὸ τὰ ὄμορφ' ἄσπρα μαλλιά του ἤταν πολὺ πιὸ βαθὺς παρ' ὅσο μποροῦσανε νὰ τὸ ἐκφράσουν

τὰ λόγια μου· μὰ σ᾽ αὐτὸν προσθέτουνταν μιὰ τρυφερότητα τόσο ἀγνῆς οὐσίας ποῦ μόνο ἡ παρουσία μιᾶς γυναίκας μποροῦσε νὰ μοῦ τὴν ἐμπνεύσει. Πραγματικά, αἰσθάνθηκα τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνατόλιας. Προβάλλοντας στὸ κατώφλι τῆς πόρτας ποὺ ἄνοιγε στὸ βάθος τῆς κάμαρας, γλύστρησε ἀθόρυβα κατὰ μάκρος τοῦ τοίχου καὶ κάθησε στὴ σκιὰ μιᾶς γωνιᾶς, λευκή, μυστηριώδικη εὐμενὴς σὰν Πνεῦμα ἐφέστιο.

— Μακρυὰ ἀπ᾽ τὸν κόσμο, ξακολούθησα, κλεισμένος σ᾽ ἕνα νέφος τόσο πυκνὸ ἀπὸ λύπη, μπορέσατε νὰ θρέψετε ὡς σήμερα τὴν ἐλπίδα ἀνάστασης πραγμάτων ποῦναι νεκρά· κ᾽ ἔχω ἀκόμα στ᾽ αὐτιά μου τὴν προφητεία τῆς πίστης σας. Ἀσφαλῶς ὅ,τι πέθανε θ᾽ ἀναστηθεῖ, μὰ μεταμορφωμένο. Ἂν ἠθέλατε μόνο γιὰ μιὰ στιγμὴ νὰ παρατηρήσετε τὸ θέαμα ποὺ παρέχει σήμερα ὁ κόσμος, θὰ αἰσθανόσαστε τὸ πολύχρονο ὄνειρό σας νὰ πέφτει ἀπὸ τὴν ψυχή σας σὰ φύλλο ξερὸ καὶ θὰ σᾶς φαινόταν ἀνώφελο γιὰ τὸν Φραγκίσκο τῶν Μπουρμπὸν ν᾽ ἀνακτήσει τὸ μικρό του Κράτος καὶ μάλιστα ν᾽ ἀποκτήσει ὁλόκληρη τὴν Ἰταλία. Κι᾽ ἂν εἶναι στὸ θρόνο ἕνας Μπουρμπὸν ἢ ἕνας πρίγκηπας της Σαβοΐας, ὁπωσδήποτε ὁ Βασιλιὰς εἶναι ἀπών· γιατὶ μπορεῖ νᾶναι ἀληθινὸς Βασιλιᾶς, ὁ ἄνθρωπος πού, ὑποταγμένος στὴ θέληση τοῦ πλήθους μὲ τὴν παραδοχὴ ἀξιώματος ἐντελῶς ὁροθετημένου καὶ πολὺ στενοῦ, ἐξευτελίζεται μέχρι τοῦ σημείου νὰ τὸ ἐκπληρώνει μὲ τὴν ἐπιμέλεια καὶ τὴν μετριότητα δημόσιου γραφέα ποὺ τὸν κεντρίζει ἀκατάπαυστα ὁ φόβος μὴ καὶ τὸν διώξουν ; Αὐτὸ ποῦ λέω δὲν εἶν᾽ ἀλήθεια ; Κι᾽ ἄλλως τε, ὁ Φραγκίσκος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βασιλέψει ἀλλοιώτικα. Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα του, δὲν ἔ-

γραψε μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι βασιλικὸ διάταγμα γιὰ ν' ἀποκαταστήσει τὰ πράγματα τοῦ καταλυμένου Πολιτεύματος ; Καὶ τὸ θέσπισμ' αὐτὸ δὲ θὰ δημοσιεύόταν ἐπίσημα ἐὰν δὲν ἐπέμβαινε ὁ Ἀλέξανδρος Νουντζιάντε ; Θυμηθῆτε ἀκόμη τὴν ἀξιοθρήνητη ἐκείνη προκήρυξη τῆς 8 Δεκεμβρίου, τὴ χρονολογημένη ἀπὸ τὰ ὑπόγεια χαρακώματα τῆς Γαέτας. Εἶναι γλῶσσα Βασιλιᾶ αὐτή, καὶ Βασιλιᾶ νικημένου ;

Ἀφοῦ ἄκουσε σιωπῶντας, μὲ τὰ φρύδια συσπασμένα, ὁ πρίγκηπας μοῦπε, μὲ κάποια σκιὰν αὐστηρότητας :

— Βλέπει κανεὶς καθαρὰ πὼς ἔχεις στὶς φλέβες τὸ αἷμα τοῦ Ἰωάννη-Παύλου Καντέλμο.

—Ἔχω στὶς φλέβες τὸ αἷμα ὅλων τῶν προγόνων μου. Ἄχ ! πατέρα μου,—ἀφῆστε με νὰ σᾶς δίνω αὐτὸ τ' ὄνομα,—γνωρίζω πόσο σᾶς εἶναι ὀδυνηρὴ ἡ παραίτηση ἀπὸ ἕνα ὄνειρο δικαιοσύνης ποὺ μπρός του τόσα καὶ τόσα χρόνια τώρα ἔμεινε διάπυρη ἡ φλόγα τῆς πίστης σας. Μὰ πρέπει νὰ σᾶς τὸ πῶ : γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τοὺς ἴσους μας, δὲν ὑπάρχει πιὰ στὸ ἑξῆς παρὰ ἕνας μόνο δρόμος σωτηρίας, ν' ἀντικαταστήσουμε τὸ ἀνωφέλευτο τῶν ἐλπίδων μὲ τὴν δράση τῶν ἀποφάσεων. Ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς μιλῶ χωρὶς περιστροφές. Τίποτα δὲν ὀφελεῖ νὰ ἐλπίζουμε πὼς ξαφνικὰ ἡρωϊκὸς ἀναβρασμὸς θὰ ὑψωθεῖ στὸ στεκάμενο αἷμα τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου. Πρὸ λίγου, ἐπισκέφτηκα τὸν ἐξόριστο : εἶναι γιομᾶτος ἥρεμη ὑποταγή, παραδομένος στὴν ἀγαθοεργία καὶ στὴν προσευχή, μὴ θυμούμενος τὴ βασιλεία του τὴν τόση λιγόχρονη παρὰ σὰν ὄνειρο μακρυνὸ κι' ἀγωνιώδικο. Ἡ προφητεία σας θὰ γεννοῦσε στὰ χείλια του χαμόγελο δύσπιστο καὶ γλυκό, τίποτα πε-

ρισσότερο. Ἂν κάποτε ἡ σκέψη του ἀποδημάει πρὸς τὸν Κόλπο, διευθύνεται, ὄχι πρὸς τὸ Καποντιμόντε, μὰ πρὸς τὸ λόφο τῶν Καμαλντοῦλε. Πῆρε τὴ συνήθεια ζωῆς μέτριας κ' εὐλαβητικῆς· δὲ βλέπει πιὰ τὸ στέμμα νά λαμποκοπάει στὶς νύχτες του. Ἂς τὸν ἀφήσουμε νὰ κοιμηθεῖ ἥσυχος!

Ὁ πιστὸς πρίγκηπας εἶχε γερμένα τὸ κεφάλι του πάνω στὸ στῆθος του· καί, στὸ γερμένο ἐκεῖνο μέτωπο, ἔβλεπα τὶς ζάρες νὰ βαθαίνουν σὰν αὐλάκια γιομᾶτα σκέψη.

—Τὸ πεπρωμένο δὲν εἶνε σκοτεινὸ μονάχα γι' αὐτόν. Τὸ σούρουπο τῶν Βασιλέων εἶναι σταχτόμαυρο, γυμνωμένο ἀπὸ κάθε λαμπρότητα. Φέρτε τὴ ματιά σας πέρα ἀπὸ τοὺς λατινικοὺς τόπους. Στὸν ἥσκιο τῶν ἐπίπλαστων θρόνων, θὰ ἰδῆτε ψεύτικους μονάρχες νὰ ἐκτελοῦν μὲ ἀκρίβεια τὶς δημόσιες ὑπηρεσίες τους ὅπως αὐτόματα, ἢ ν' ἀσχολοῦνται καλλιεργῶντας τὶς παιδιάτικες μανίες τους καὶ τὰ μέτρια ἐλαττώματά τους. Ὁ δυνατώτερος τῶν πιὸ μεγάλων πληθῶν, φαγωμένος στοὺς ἡράκλειους μυῶνες του ἀπὸ τὸ σαράκι τῆς ὑποψίας, φθείρεται στὴ μόνωση σκοτεινῆς μισανθρωπίας, χωρὶς κἂν νἄχει τὴν ὄρεξη ν' ἀντιτάξει στὶς χημικὲς μικροσυνταγὲς τῶν ἀνταρτῶν του καμμιὰ μεγαλόπρεπη σφαγὴ μὲ κοφτερὸ σίδερο γιὰ νὰ ποτίσει καὶ κοπρίσει τὶς ἀποστειρωμένες γαῖες του. Ὡς τόσο, ὑπάρχει μιὰ ψυχὴ ἀληθινὰ βασιλικιά, κ' ἴσως μπορέσατε νὰ τὴ παρατηρήσετε ἀπὸ σιμά: εἶναι ἀπὸ τὴ γενιὰ τῆς Μαρίας—Σοφίας. Ὁ Βίττελσμπαχ, αὐτὸς μὲ τραβάει μὲ τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς περηφάνειας του καὶ τῆς θλίψης του. Οἱ προσπάθειές του νὰ καταστήσει τὴ ζωή του

σύμφωνη πρὸς τ' ὄνειρό του ἔχουν ἀπελπισμένη σφοδρότητα. Κάθε ἀνθρώπινη ἐπαφὴ τὸν κάνει ν' ἀνατριχιάζει ἀπὸ ἀηδία καὶ ὀργή· κάθε χαρὰ τοῦ φαίνεται ταπεινή, ἂν δὲν εἶν' ἐκείνη ποὺ αὐτὸς ὁ ἴδιος φαντάστηκε. Ἄβλαβος ἀπὸ κάθε δηλητήριο ἀγάπης, πολέμιος πρὸς ὅλους τοὺς παρείσαχτους, δὲν ἤρθε σ' ἐπικοινωνία χρόνια τώρα παρὰ μὲ τοὺς λαμπροὺς ἥρωες ποὺ κάποιος δημιουργὸς ὁμορφιᾶς τοῦ ἔδωσε γιὰ συντρόφους σὲ ζώνες ὑπέργειες. Στὸ βαθύτερο τῶν μουσικῶν ποταμιῶν καταπαύει τὴν ἀνήσυχη δίψα του γιὰ τὸ θεῖο· ἔπειτα ξανανεβαίνει στὶς ἐρημικὲς κατοικίες του, καὶ κεῖ, στὸ μυστήριο τῶν βουνῶν καὶ τῶν λιμνῶν, τὸ πνεῦμα του δημιουργεῖ τὸ ἀπαραβίαστο βασίλειο ὅπου αὐτὸς θέλει νὰ βασιλέψει μονάχος. Μὲ τὴν ἄπειρη αὐτὴ ἀγάπη τῆς μοναξιᾶς, μὲ τὴν ἱκανότητα αὐτὴ νὰ μπορεῖ ν' ἀναπν ει στὶς πιὸ ψηλὲς καὶ τὶς πιὸ ἐρημικὲς κορφές, μὲ τὴν ἐπίγνωση αὐτὴ πὼς εἶναι μόνος κι' ἄθικτος στὴ ζωή του, ὁ Λουδοβῖκος τῆς Βαυαρίας εἶν' ἀληθινὰ ἕνας Βασιλιάς, μὰ Βασιλιὰς τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ ὀνείρου του. Εἶναι ἀνίκανος ν' ἀποτυπώσει τὴ θέλησή του στὰ πλήθη καὶ νὰ τὰ κάμψει κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῆς ἰδέας του· εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐκφράσει σὲ πράξη τὴν ἐσωτερική του δύναμη. Παρουσιάζεται ταυτόχρονα μέγας καὶ παιδιακήσιος. Ὅταν οἱ Βαυαροί του πολεμούσανε μὲ τοὺς Πρώσσους, ἦταν πολὺ μακρυὰ ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς μάχης· κρυμμένος σ' ἕνα ἀπὸ τὰ λιμνίσια νησάκια του, λησμονοῦσε τὸ αἶσχος μέσα σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς γελοῖες ἐκεῖνες μεταμφιέσεις ποὺ τὶς μεταχειρίζεται γιὰ νὰ βοηθάει τὶς ὄμορφες αὐταπάτες του. Ἄχ! καλήτερα θ' ἄξιζε γι' αὐτόν, ἀντὶ νὰ βάζει παραβὰν ἀνάμεσα

τῆς μεγαλειότητάς του καὶ τῶν ὑπουργῶν του, καλήτερα θ' ἄξιζε νὰ σμίξει ἐπὶ τέλους μὲ τὸ θαυμαστὸ νύχτιο βασίλειο τὸ ὑμνημένο ἀπὸ τὸν Ποιητή του! Εἶναι πράγμα ἀπίστευτο πὼς δὲν ἔφυγε κιόλας ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο, παρασυρμένος ἀπὸ τὸ πέταγμα τῶν χιμαιρῶν του...

Ὁ πρίγκηπας εἶχε πάντα τὸ μέτωπο γερμένο, σὲ στάση τόσο σοβαρὴ ποῦ, παρὰ τὴν ὁρμὴ τοῦ λόγου μου, αἰσθανόμουνα νὰ βαραίνει στὴν καρδιά μου ὁ φόβος πὼς τὸν ἐλύπησα· καὶ στοργικὴ ἀνησυχία μὲ πλημμύρισε νὰ τὸν παρηγορήσω, ν' ἀνασηκώσω τ' ὄμορφο λευκὸ κεφάλι του, νὰ ἰδῶ νὰ λάμπει ἀκόμα στὰ μάτια του ἡ ἀσύνηθη χαρά. Ἡ παρουσία τῆς Ἀνατόλιας μοῦ μετάδινε δὲν ξέρω τί μεγαλόψυχη θέρμη καὶ σὰν κάποια ἀνάγκη νὰ φανερώσω κάθε μεγαλοπρεπέστερο καὶ δυνατότερο ποὺ ἤταν ἐντός μου. Ἤταν ἀκίνητη καὶ σιωπηλὴ στὸν ἴσκιο, σὰν ἄγαλμα· μὰ ἡ προσοχή της ἀχτινοβολοῦσε στὴν ψυχή μου σὰ δέσμη φωτός.

— Βλέπετε, πατέρα μου, ξακολούθησα, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ χαλιναγωγήσω τοὺς παλμοὺς ποὺ μοῦ φαινόταν πὼς ἀνταναklοῦσαν στὴ φωνή μου, βλέπετε πὼς παντοῦ τ' ἀρχαῖα νόμιμα βασιλικὰ ἀξιώματα παρακμάζουν, καὶ πὼς ὁ Ὄχλος ἑτοιμάζεται νὰ τὰ καταπιεῖ στοὺς λασπωμένους στροβίλους του. Ἀληθινά, δὲν ἀξίζουν ἄλλη τύχη. Κι ὄχι μόνο τὰ βασιλικὰ ἀξιώματα, μὰ ὅλα τὰ μεγάλα πράγματα, εὐγενικὰ κι ὄμορφα, ὅλες οἱ ὑπέρτατες ἰδανικότητες ποὺ σ' ἄλλους καιροὺς ὑπῆρξαν ἡ δόξα τοῦ πολεμικοῦ καὶ δυναστικοῦ ἀνθρώπου, ὅλες βρίσκονται στὸ σημεῖο νὰ ἐξαφανιστοῦν στὴν ἀπέραντη σαπίλα ποὺ κυματίζει κι' ἀνυψώνεται. Δὲ θὰ σᾶς ἀναφέρω ὡς ποῦ φτάνει ἡ ἀτιμία, γιατὶ θὰ ἔπρεπε νὰ

μεταχειριστῶ λέξεις ποὺ θὰ πρόσβαλλαν τ' αὐτιά σας, καὶ κατόπι θἄπρεπε νὰ καθαρίσουμε τὸν ἀέρα μὲ λίγα σπυριὰ θυμιάματος. Ἔφυγ' ἀπὸ τὴν πόλη γιατὶ πνιγόμουν ἀπὸ ἀηδία. Ὅμως, τώρα, συλλογίζουμαι τὴν καταστροφὴ μ' ἕνα εἶδος ἀγαλλίασης. Ὅταν τὰ πάντα βεβηλωθοῦν, ὅταν ὅλ' οἱ βωμοὶ τῆς σκέψης καὶ τῆς ὀμορφιᾶς γκρεμιστοῦν, ὅταν ὅλες οἱ ὑδρίες τῶν ἰδανικῶν οὐσιῶν κομματιαστοῦν, ὅταν ἡ κοινὴ ζωὴ κατεβεῖ σὲ τέτιο ἐπίπεδο ταπείνωσης ποὺ θὰ φανεῖ ἀδύνατο νὰ κατεβεῖ χαμηλώτερα, ὅταν ἡ τελευταία καπνίζουσα λαμπάδα σβηστεῖ στὸ σκοτάδι, τότε ὁ Ὄχλος θὰ σταθεῖ, κυριεμμένος ἀπὸ πανικὸ πολὺ πιὸ τρομερὸ ἀπ' ὅλους ὅσοι ἐτάραξαν ποτὲ τὴν ἄθλια ψυχή του· καί, λυτρωμένος ξαφνικὰ ἀπὸ τὴ μανία ποὺ τὸν τύφλωνε, μὴ βλέποντας πιὰ μπρός του οὔτε δρόμο οὔτε φῶς, θὰ αἰσθανθεῖ τὸν ἑαυτό του χαμένο μέσα στὴν γιομάτη ρείπια ἐρημιά του. Τότε θἄρθει σ' αὐτὸν ἡ ἀνάγκη τῶν Ἡρώων· καὶ θὰ ἐπικαλεσθεῖ τὶς σιδερένιες βέργες ποὺ θὰ χρειαστεῖ πάλι νὰ τὸν πειθαρχήσουν. Ἔ λοιπόν! πατέρα μου, θαρρῶ πὼς οἱ Ἥρωες αὐτοί, οἱ νέοι αὐτοὶ Βασιλιάδες τῆς γῆς πρέπει ν' ἀναπηδήσουν ἀπὸ τὴ ράτσα μας, καὶ πὼς ἀπὸ σήμερα ὅλες οἱ ἐνέργειές μας πρέπει νὰ συντρέξουν στὸ νὰ παρασκευάσουν τὸ κοντινὸ ἢ ἀπόμακρο γεγονός. Τέτια εἶναι ἡ πίστη μου.

Ὁ πρίγκηπας εἶχε ἀνασηκώσει τὸ μέτωπο· καὶ μὲ κοιτοῦσε μὲ μάτια προσεχτικὰ καὶ λίγο ἔκπληχτα, σὰ νὰ τοῦ εἶχα παρουσιασθεῖ μὲ ἀπροσδόκητην ὄψη. Ὅμως ἀσύνηθη ζωηρότητα ἐμψύχωνε ὅλο του τὸ πρόσωπο καὶ μοῦλεγε πόσο ἦταν τώρα συγκινημένος ἀπὸ τὴ ζέση μου.

— Ἔζησα μερικὰ χρόνια στὴ Ρώμη, ξακολούθησα μὲ

σταθερώτερη ἐμπιστοσύνη, στὴν τρίτη αὐτὴ Ρώμη ποὺ ἔμελλε νὰ παραστήσῃ «τὴν ἀδάμαστη ἀγάπη τοῦ λατινικοῦ αἵματος γιὰ τὴ λατινικὴ γῆ» καὶ νὰ προβάλει ἀπὸ τὶς κορφές της τὸ μέγα φῶς Ἰδανικοῦ ἐντελῶς καινούργιου. Στάθηκα ἐκεῖ μάρτυρας τῶν πιὸ ἀτιμωτικῶν βεβηλώσεων καὶ τῶν πιὸ αἰσχρῶν ἑνώσεων ποὺ ἀτίμασαν ποτέ τόπο ἱερό. Καὶ κατάλαβα τὸ ψηλό σύμβολο ποὺ κλειέται μέσα στὴν πράξη τοῦ ἀσιάτη ἐκείνου κατακτητῆ ποὺ ἔρριξε πενῆντα χιλιάδες ἀνθρώπινα κεφάλια στὰ θεμέλια τῆς Σαμαρκάνδης, ἔταν θέλησε νὰ τὴν κάνει πρωτεύουσά του. Δὲ σᾶς φαίνεται πὼς ὁ σοφὸς ἐκεῖνος τύραννος ἤθελε νὰ δείξει ἔτσι τὴν ἀνάγκη τῶν σκληρῶν ἀκρωτηριασμῶν, τὴ στιγμὴ τῆς θεμελίωσης τάξης πραγμάτων ἀληθινὰ νέων; Ἔπρεπε νὰ θυσιάσουμε, κ' ἔπειτα νὰ ρίξουμε μέσα στὰ θεμέλια τῆς τρίτης Ρώμης αὐτοὺς ποὺ τοὺς λένε ἐλευθερωτές, καί, σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ ἐπικήδεια συνήθεια, νὰ τοποθετήσουμ στὰ πόδια τους, στὰ πλευρά τους καὶ μέσα στὰ ἐλευθερωτικὰ χέρια τους τ' ἀντικείμενα ποὺ εἶχαν ἀγαπήσει καὶ ποὺ τοὺς ὑπῆρξαν οἰκεῖα, καὶ νὰ ξεριζώσουμε καὶ νὰ σύρουμε ἀπὸ τὴν κορφὴ τῶν βουνῶν τοὺς βαρύτερους γρανιτοσωροὺς γιὰ νὰ σφαλήσουμε αἰώνια τοὺς βαθιοὺς τάφους τους. Μὰ δὲν εἶδε ποτὲ κανεὶς στὴ γῆ ζωὲς πιὸ ἐπίμονες καὶ πιὸ ὀλέθριες. Νὰ λοιπόν, πατέρα μου, τὸ πρῶτο πρᾶγμα ποὖμαθα στὴ Ρώμη: τὸ πλοῖον τῶν Χιλίων δὲ θαλασσοδρόμησε ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ Κουάρτο παρὰ γιὰ νὰ πετύχει στὴν τέχνη τῆς μεταπώλησης τὴν προστασία τοῦ Κράτους. Καί, μολαταῦτα, μέσα στὶς φωνὲς τῶν ἐμπόρων, μπόρεσα ν' ἀκούσω τὴ μυστηριώδικη καὶ μακρυνὴ φωνὴ ποὺ ἐπιμένει, στὴ Ρώμη, μέσα σ' ὅλες τὶς πέτρες ὅπως καὶ

στὰ θαλασσινὰ κοχύλια· καί, στὸ ἔξοχο θέαμα τοῦ Ἄγκρο, μπόρεσα νὰ παρηγορηθῶ ἀπ' ὅλες τὶς ἀηδίες. Ἄχ ! πατέρα μου, ποιὸς θὰ μπορέσει ποτὲ ν' ἀπελπιστεῖ γιὰ τὶς τύχες τοῦ Κόσμου, ὅσο ἡ Ρώμη θὰ ὑπάρχει κάτω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς ; Ὅταν τὴ σκέπτουμαι καὶ τὴ λατρεύω, δὲ μπορῶ να τὴ βλέπω ἀλλιῶς παρὰ στὴ στάση ὅπου ἀναπαραστάθηκε πάνου στὸ μετάλλιο τοῦ Νέρβα : μὲ τὸ τιμόνι στὸ χέρι. Ὅταν τὴ σκέπτουμαι καὶ τὴ λατρεύω, δὲ μπορῶ νὰ προσδιορίσω ἀλλιῶς τὴν ἀρετή της παρὰ μὲ τὸ λόγο τοῦ Ντάντε : «Σὲ κάθε γενιὰ πραγμάτων, τὸ καλήτερο εἶν' ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τὸ πιὸ τέλεια Ἕνα». Καὶ κεῖνο ποῦ δικό της ἀξίωμα ἑνότητας ὑπῆρξε ἤδη στὸ παρελθό, θὰ πρέπει νἄναι ἀκόμα καὶ στὸ μέλλον : Συναχτής, ταξινομητὴς καὶ διατηρητὴς κάθε πράγματος πού, στὸν Κόσμο, εἶναι καλὸ καὶ προσαρμοστὸ στὴν τάξη. Οἱ νταντικὲς συγκρίσεις τῶν γαιῶν καὶ τῶν φλογῶν τῆς ταιριάζουν καλά, ἀφοῦ οἱ πρῶτες μποροῦνε νὰ ἐνοηθοῦν ὡς ἀποτελοῦσες μοναδικὴ βάση κ' οἱ δεύτερες ὡς συνενωμένες σὲ μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ κορυφή Πιστεύω ἀκράδαντα πὼς ὁ μεγαλήτερος ὄγκος μελλοντικῆς κυριαρχίας πρέπει νἄναι αὐτὸς ποὺ θἄχει τὴ βάση του καὶ τὴν κορυφή του στὴ Ρώμη· γιατί, Λατῖνος ἐγώ, περηφανεύουμαι πολὺ γι' ἀξίωμα στὴν πίστη μου τὴ μυστικὴν ἀλήθεια τὴν ἐκφρασμένη ἀπὸ τὸν Ποιητή : «Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ Φύση ἔχει διαθέσει στὸν κόσμο ἕναν τόπο κατάλληλο γιὰ τὴν παγκόσμια αὐτοκρατορία· κι' ὁ τόπος αὐτὸς εἶν' ἡ Ρώμη». Λοιπόν, μὲ ποιὰ συνένωση αἱμάτων, ἀπὸ ποιὰ πλατειὰ πεῖρα καλλιεργειῶν, σὲ ποιὰν εὐνοϊκὴ συμφωνία περιστάσεων θ' ἀναφανεῖ ὁ νέος Βασιλιὰς τῆς Ρώμης ;

Ὁ ὄμορφος πυρετὸς ποὺ, μέσα στὴν λατινικὴ ἐρημιά, εἶχε ἐξάψει τὶς σκέψεις μου μέχρι μέθης, ἄναβε πάλι στὶς φλέβες μου, καὶ τὰ μεγάλα φαντάσματα τὰ βγαλμένα πρὸ λίγου ἀπὸ τὸ ἱερὸ ἔδαφος ξανακυρίευαν τὴν ψυχή μου ταραχώδικα· κ᾽ οἱ ἐλπίδες ποὺ εἶχε γεννημένα ἡ σφοδρὴ περηφάνεια μου στὴ μοναξιὰ ἐκείνη τὴ γιομάτη ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση τῆς πιὸ φονικιᾶς ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες τραγωδίες ξαναγεννιοῦνταν ὅλες, ξανάρχιζαν ὅλες ν᾽ ἀνακινιοῦνται συγχεχυμένα καὶ μοῦδιναν μιὰν ἀγωνία ποὺ μὲ κόπο τὴ βάσταζα. Ἡ θέα τοῦ σεβάσμιου γέροντα ἔπαιρνε γιὰ μένα ἐπισημότητα σοβαρότερη, γιατὶ τὴν ὥρα ἐκείνη σ᾽ αὐτὸν ἔβλεπα ἐγὼ τὸν θεματοφύλακα τῆς ἀρετῆς πού, στὸν πανάρχαιο κορμὸ τῆς ράτσας του, εἶχε ἀνθίσει σὲ μεγαλόπρεπα σχήματα μέσα στὸ φῶς τῆς δόξας. Κ᾽ ἦταν αὐτὸς ὁ γέροντας ὁ γερμένος τώρα πρὸς τὸν τάφο καὶ γινομένος ἀπὸ τὴ λύπη προφητικός, ποὺ σ᾽ αὐτὸν θ᾽ ἀπόδειχνα σὰ σὲ δικαστὴ τὰ δικαιώματα τοῦ φιλόδοξου ὀνείρου μου, καὶ θὰ ζητοῦσα σὰν ἀπὸ μάντη τὸν εὐτυχισμένον οἰωνό, καὶ θὰ πρότεινα σὰ σὲ ἴσο μου τὴν ἕνωση ποὺ μοῦ ἦταν ἀναγκαία. Ἡ βουβὴ παρουσία τῆς παρθένας στὴ σκιὰ αὔξαινε ἀκόμα τὴν ἀδημονία μου· γιατὶ μοῦ παρουσιαζόταν ἀληθινὰ ὡς προωρισμένη νὰ γίνει μὲ τὴν ἀγάπη «Ἐκείνη ποὺ πληθαίνει καὶ διαιωνίζει τὶς ἱδανικότητες γενιᾶς εὐνοημένης ἀπὸ τοὺς Οὐρανούς». Δὲν τολμοῦσα νὰ γυρίσω πρὸς αὐτήν, τόσο τὴ στιγμὴ ἐκείνη μοῦ φαινόταν ἱερὸ τὸ μυστήριο τῆς παρθενίας της μὰ ἐντός μου προσδιοριζόταν ἡ ἀξεδιάκριτη εἰκόνα τῶν ἀπόκρυφων θησαυρῶν ποὺ μοῦχε ἤδη ὑπαγορέψει μερικὲς φορὲς ἀσυνήθιστη λάμψη μισοϊδωμένη στὸ βάθος τῶν διάφανων ματιῶν της· καὶ

ἀκόμα χωρὶς νὰ γυρίσω, ἔνιωθα νὰ πάλλει στὴν ἡσυχερὴ ἐκείνη γωνιὰ ἕνα εἶδος ἐμψυχωμένου πλούτου, ζωντανὴ μορφὴ ἀνεκτίμητης ἀξίας, δὲν ξέρω τί τὸ ἀπέραντα μεγαλόπρεπο καὶ μυστικὸ σὰν τὶς θεῖες οὐσίες τὶς φυλαγμένες κάτω ἀπὸ τὰ σκεπάσματα, μέσα στ' ἄδυτα τῶν ναῶν.

— Εἶστε πεισμένος ὅπως καὶ γώ, ξακολούθησαι πὼς κάθε ἐξοχότητα τοῦ ἀνθρώπινου τύπου εἶναι τ' ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀρχικῆς ἀρετῆς πού, μ' ἀνα, ρίθμητες προαγωγές, ἀπὸ ἐκλογὴ σ' ἐκλογή, φτάνει στὴν ὑπέρτατη ἐντονότητά της καὶ φανερώνεται τελικὰ στὴν καταγωγή, μὲ τὸ μέσο εὐνοϊκῶν συμπτώσεων. Ἡ ἀξία τοῦ Αἵματος δὲν εἶναι ὑμνημένη μονάχ' ἀπὸ τὴν προνομιοῦχο περηφάνειά μας· εἶναι ἀναγνωρισμένη ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη τὴν πιὸ αὐστηρή. Τὸ πιὸ ψηλὸ ὑπόδειγμα συνείδησης δὲ μπορεῖ νὰ προβάλλει παρὰ στὴν κορφὴ γενιᾶς ποὺ μεγάλωσε στὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ μ' ἀδιάκοπη ἐπισώρευση δυνάμεων κ' ἔργων, στὴν κορφὴ γενιᾶς ὅπου γεννήθηκαν καὶ διατηρήθηκαν μέσα σὲ μακρυὰ σειρὰ αἰώνων τὰ ὄνειρα τὰ πιὸ ὄμορφα, τὰ αἰσθήματα τὰ πιὸ περήφανα, οἱ σκέψεις οἱ πιὸ εὐγενικές, οἱ θελήσεις οἱ πιὸ ἐπιτακτικές. Φαντασθῆτε τώρα οἰκογένεια ἀρχαίας Βασιλικῆς καταγωγῆς, ἀκμασμένη στὸ λατινικὸ ἥλιο, σ' εὐτυχισμένη γῆ ποὺ τὴν περιβρέχουν τὰ ρυάκια καινούριας ποίησης. Μεταφυτεμένη στὴν Ἰταλία, βλασταίνει κεῖ μὲ τόση ἀφθονία ποὺ σὲ λίγο καμμιὰ ἄλλη δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ' αὐτή. «Εἶναι ἀξιολύπητος μαθητής, κατὰ τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Βίντσι, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ξεπερνάει τὸ δάσκαλό του.» Κ' ἡ οἰκογένεια αὐτὴ φαίνεται πὼς ἔβαλε γι' ἀξίωμα τοῦ μεγαλείου της ἀπό-

φθεγμα ἐξοχώτερο ἀκόμα : «Εἶναι ἀξιολύπητος γυιὸς ἐκεῖνος ποὺ δὲ ξεπερνάει τὸν πατέρα του.» Μ᾽ ἀδιάκοπη καὶ ταιριαστὴ προσπάθεια, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιά, ἀκολουθάει τὴν ἀνυψωτικὴ πορεία της πρὸς τὶς ἀνώτερες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Σὲ καιροὺς τυφλῆς ὀργῆς ὅπου τὸ δίκιο δὲν ἐμπιστεύεται παρὰ στὰ ὅπλα, κείνη φαίνεται νὰ καταλαβαίνει ἤδη «πῶς οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν περσότερη διανοητικὴ ρώμη ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι ἀπὸ φύση οἱ κύριοι τῶν ἄλλων». Καί, ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἡ πειθαρχία της ἔχει πνευματικὸ χαρακτῆρα καὶ φαίνεται ὑπαγορευμένη ἀπὸ τὸν Ντάντε· γιατὶ συνίσταται στὸ νὰ ἐκφράζει πάντα σὲ πράξεις ὅλη τὴ δυνατὴ δύναμη τοῦ πνεύματος καὶ στὸ νὰ φεύγει ἀπὸ τὴ θεωρία γιὰ νὰ καταλήξει στὴν πράξη. Τόσο στὶς πιὸ μεγάλες ὑπηρεσίες ὅσο καὶ στὰ πεδία τῶν πιὸ φονικῶν μαχῶν καὶ στὶς γιορτὲς τὶς πιὸ μεγαλόπρεπες, εἶναι παντοῦ ἡ πρώτη : ὅμοια ἔξοχη, εἴτε γιὰ νὰ διοικήσει τὶς στρατειές, εἴτε γιὰ νὰ κυβερνήσει τὰ κράτη, εἴτε γιὰ ν᾽ ἀρχηγέψει τὶς πρεσβεῖες, εἴτε γιὰ νὰ προστατέψει τοὺς καλλιτέχνες καὶ τοὺς σοφούς, εἴτε γιὰ νὰ χτίσει τὰ παλάτια καὶ τὶς ἐκκλησίες. Ἀνακατεύεται σ᾽ ὁλόκληρη τὴν ἰταλικὴ ζωή, κάτω ἀπὸ τὶς πιὸ διάφορες μορφές της· βυθίζεται σ᾽ ὅλες τὶς πιὸ δροσερὲς πηγὲς τῆς καλλιέργειας. Νὰ ζεῖς, γι᾽ αὐτήν, σημαίνει νὰ στεριώνεσαι καὶ ν᾽ αὐξαίνεις ἀδιάκοπα, ν᾽ ἀγωνίζεσαι καὶ νὰ νικᾶς ἀδιάκοπα· νὰ ζεῖς, γι᾽ αὐτήν, σημαίνει νὰ ἐπικρατεῖς. Τρομερὸ ἔνστικτο κυριαρχίας τὴν σπρώχνει πρὸς τὰ ἔμπρὸς χωρὶς παύση, ἐνῶ φωτεινὴ καὶ σίγουρη σκέψη διευθύνει τὴν παντοτεινὴ αὐτὴν ὁρμή. Καὶ πάντα - ὅπως οἱ φρόνιμοι τοξότες ποὺ ὁ Μακιαβέλης φέρνει γιὰ πα-

ράδειγμα—σημαδεύει πολὺ ψηλώτερα ἀπὸ τὸ σκοπό. Τὰ κατορθώματά της εἶναι ἔξοχα ὡς τὸ σημεῖο ποῦ μ' αὐτὰ οἱ μεγαλήτεροι ποιητὲς διαιωνίζουν τὴ φήμη τους, ποὺ οἱ ἱστορικοὶ τὰ παρομοιάζουν μὲ τὰ κατορθώματα τῶν ἀρχηγῶν καὶ τὰ προτείνουν γιὰ παράδειγμα στοὺς μεταγενέστερους. Ὡς τόσο, φαίνεται πὼς ἡ ἀρετή της δὲ φανερώθηκε ἀκόμα ὁλόκληρη, δὲν ἔφτασε ἀκόμα στὸν κολοφῶνα τοῦ μεγαλείου της· φαίνεται πὼς αὔριο, ἢ σ' ἕναν αἰῶνα, ἢ στὸ ἀόριστο τοῦ χρόνου, οἱ σωρεμένες ἐνέργειές της θ' ἀνθίσουνε σὲ ὑπέρτατη ἐμφάνιση...

—Cave adsum! διάκοψε ὁ πρίγκηπας χαμογελῶντας μὲ χαμογέλιο μεγαλόπρεπο. Δὲν εἶν' αὐτὸ ἴσως τὸ ἔμβλημα τῆς οἰκογένειας ποὺ γι' αὐτὴν μιλεῖς;

—Μποροῦσε νἄχει ἐπίσης τὸ ἔμβλημα τῶν Μοντάγκα: Sub se omnia! ἀποκρίθηκα ζωηρά.

Ὁ πρίγκηπας ὑποκλίθηκε μὲ κίνηση ποὺ ἀρκοῦσε ν' ἀποδείξει πὼς ἡ ἀπάντησή μου δὲν ἦταν ἁπλὴ φιλοφροσύνη καὶ πὼς ταίριαζε στὴν ἀξία τοῦ μεγάλου ὀνόματός του. Μοῦ παρουσιαζόταν πάλι ὅμοιος μὲ τὴν εἰκόνα ποὺ ἡ μνήμη μου εἶχε διατηρήσει γι' αὐτὸν ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν παιδικῶν μου χρόνων: Θαυμάσιος τύπος ἀνώτερης ἀνθρωπότητας, ἐκδηλώνοντας στὴν κάθε πράξη του τὴ διαφορὰ τῆς οὐσίας του, τὴν πεποίθησή του πὼς εἶναι ἀπόλυτα χωρισμένος ἀπὸ τὸ πλῆθος, ἀπὸ τὰ κοινὰ καθήκοντα καὶ τὶς κοινὲς ἀρετές. Μοῦ φαινόταν πὼς εἶχε κατορθώσει ν' ἀποτινάξει ἀπὸ τὴν ψυχή του τὸ βάρος τῆς δυστυχίας ποὺ τὸν σύντριβε καὶ ν' ἀνορθωθεῖ μ' ὅλο τ' ἀντρίκειο ἀνάστημά του, παίρνοντας, νὰ πῶ ἔτσι, σ' ὅλο του τὸ πρόσωπο τὴ θαυμάσια ἰδιότητα τῶν χεριῶν του: τῶν χεριῶν ἐκείνων

τῶν τόσο ὄμορφων καὶ τόσο ἁγνῶν, σὰ γινομένων ἀμετάβλητων ἀπὸ κάποιο βάλσαμο, ἐπιζώντων χορηγῶν γενναιοδωρίας παραβλητῆς μόνο μὲ τὴν ἀρχαία γενναιοδωρία «πού, γιὰ μικρὲς ὑπηρεσίες, ἀγαποῦσε ν᾽ ἀνταμείβει πλούσια».

Ἡ τελευταία ὥρα τῆς ἡμέρας διάβαινε· καί, ἀπὸ τοὺς πυρπολημένους οὐρανούς, ὁ εὐαγγελισμὸς τοῦ Καλοκαιριοῦ κατέβαινε στὸν ἀρχοντικὸ κῆπο ὅπου, μέσα στὴ διαπεραστικὴ μυρουδιὰ τῶν ἑκατοχρονίτικων πυξαριῶν, τ᾽ ἀγάλματα—χλωμὰ κι ὅμως ἄγρυπνα σὰν ἀναμνήσεις μέσα σὲ πιστὴ ψυχὴ—ἀναθύμιζαν μὲ τὶς χειρονομίες τους τὰ φαντάσματα καταλυμένου μεγαλείου. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὸν περίβολο ἄνοιγε τὸ ἀπέραντο διάδημα τῶν βράχων τῶν χαλκεμένων ἀπὸ τὴν πρωτόγονη φωτιά, τόσο τραχὺ καὶ τόσο μεγαλειώδικο, ποὺ φαινόταν ἄξιο νὰ φέρει στὴν καθεμιὰ ἀπὸ τὶς κορφές του ἕνα Προμηθέα δεσμώτη.

Τὶς κορφὲς αὐτές, τὶς εἶχα ἰδεῖ νὰ λαμποκοποῦν στὸν οὐρανὸ τῆς πρώτης βραδυᾶς σὰν ρουμπίνια μ᾽ ἀπίστευτη λάμψη, κ᾽ ἡ ψηλότερη νὰ μένει φλογισμένη πάνου στὸ γενικὸ σκοτάδι καὶ νὰ χτυπάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ μύτη της ὅπως ἡ κραυγὴ τοῦ ἀνέλπιδου πάθους. Στὸ ἀλλοτινὸ ἐκεῖνο σούρουπο ἤμουνα μόνος, κ᾽ οἱ τρεῖς μυστηριώδικες πριγκήπισσες ἦταν μακρυὰ στὸν κλειστὸ κῆπο τους, κ᾽ ἡ δική μου τύχη ἦταν ἀκόμη ξενη ἀπὸ τὴν τύχη τους. Μὰ νά, ποὺ μέσα σ᾽ ἴδια σύμπτωση πραγμάτων πήγαινε νὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ σχέδιο ποὺ εἶχα προαισθανθεῖ στὴν πρώτη ἐκείνη ταραχὴ τοῦ πόθου μου· πήγαινα νὰ προφέρω λέξη ἐπίσημη κι ἀνέκκλητη. Εἶχα βγεῖ λοιπὸν ἀπὸ κάθε ἀπορία ; Ἀπὸ τὶς τρεῖς βεατρίκες ποὺ τὴν ἀπόμακρη ἐκείνη βραδυὰ

εἶχα πιστέψει πὼς ἀχνόειδα τὰ χέρια τους τεντωμένα γιὰ νὰ δεχτοῦν τὸ ἀνοιξιάτικό μου δῶρο, εἶχα ἐπὶ τέλους ἐκλέξει τὴ μιὰ γιὰ τὴν χρειαστὴ ἕνωση; Καὶ θὰ πρόφερνα λοιπὸν παρουσία τοῦ πατέρα τ' ὄνομα τῆς ἐκλεχτῆς; Νέα ταραχὴ μὲ κυρίεψε· καὶ μοῦ φάνηκε πὼς στὴ σκιά, ἡ Ἀνατόλια δὲν ἤταν πιὰ μόνη, μὰ πὼς οἱ ἀδερφές της εἶχαν ἔρθει σιωπηλὰ νὰ καθήσουν σιμά της καὶ πὼς τὰ μάτια τους μὲ κοίταζαν κατάματα.

Ὅταν γύρισα, διάκρινα στὴ σκιὰ τὴν ἀκίνητη καὶ λευκὴ μορφή· καὶ κάθε ἄλλη εἰκόνα διαλύθηκε, καὶ κάθε μάταιη ἀνησυχία ἔπεσε.

Ἦταν τὸ ζωντανὸ σύμβολο τῆς ἀσφάλειας· ἤταν ἡ Ἀγρυπνη κ' ἡ Προστάτρια. Μὲ τὴ δύναμή της καὶ τὴν ὑπομονή της, στὴ λάμψη τοῦ ἴδιου της χαμόγελου, εἶχε μπορέσει νὰ μετατρέψει τὴν ὀδύνη σὲ διαμάντινη πανοπλία ποὺ τὴν καταστοῦσε ἀνίκητη Ἦταν πλασμένη γιὰ νὰ προστατεύει, γιὰ νὰ συντηρεῖ καὶ νὰ ὑπερασπίζεται μέχρι θανάτου ὅ,τι τῆς ἤταν ἐμπιστεμένο. Καὶ πάλι - στ' ὄνειρό μου—τὴν εἶδα ποὺ ξαγρυπνοῦσε, μὲ τὸ ἁγνό της ἀχτινοβόλο ἀπὸ προμηνύματα μέτωπο, πάνου στὸ γιὸ τοῦ αἵματός μου καὶ τῆς ψυχῆς μου.

Τότε, μέσ' ἀπ' αὐτὲς τὶς ρίζες τῆς ὑπόστασής μου.—ἐκεῖ ὅπου κοιμᾶται ἡ ἄφθαρτη ἀρετὴ τῶν προγόνων, —ὑψώθηκε καὶ πῆγε πρὸς τὴν ἐκλεχτὴ ἡ θέληση νὰ δημιουργήσω αὐτὸν τὸν Ἕνα στὸν ποὺ θὰ μεταβιβαζόνταν ὅλα τὰ ἰδανικὰ πλούτια τῆς ράτσας μου κ' οἱ ἴδιες μου κατακτήσεις κ' οἱ μητρικὲς τελειότητες. Καὶ τότε γίνηκε βαθύτατο ἐντός μου τὸ αἴσθημα τῆς ἀρχικῆς ἐξάρτησης ποὺ ἔνωνε τὸ παρὸν εἶναι μου μὲ τοὺς πιὸ ἀπότατους προγόνους μου· καὶ, καθὼς ἡ

κορφὴ τοῦ δέντρου συγκεφαλαιώνει ἐντός της ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ πολύκλαδου κορμοῦ ὡς τὶς ἀκρότατες ρίζες, ἔτσι αἰσθάνθηκα νὰ ζοῦνε μέσα μου ὁλόκληρη ἡ ράτσα μου πού, ὁ θάνατος δὲν εἶχε καταστρέψει παρὰ στὰ σωματικὰ φαινόμενα, στὶς ἐφήμερες μορφὲς τῶν γενιῶν. Κ' ἡ πλησμονὴ κ' ἡ σφοδρότητα τῆς ζωῆς αὐτῆς φαινότανε νὰ καταλύουν τὰ ὅρια τῆς φυσικῆς μου δύναμης.

Εἶπα στὸν πρίγκηπα μὲ χαμόγελο:

— Πρὸ λίγου, ἀναγγωρίσατε σὲ μένα, μὲ κάποιο νέφος αὐστηρότητας, τὸν ἀπόγονο τοῦ Ἰωάννη-Παύλου Καντέλμο. Ὀφείλω νὰ σᾶς ὁμολογήσω πὼς, στὴν Οἰκογένειά μου, τὰ παραδείγματα παρακοῆς καὶ ἀνταρσίας ἐνάντια στὸ Βασιλιὰ δὲν εἶναι σπάνια. Μά, γιὰ νὰ τὰ δικαιολογήσει, ὑπάρχει ὁ κόκκινος Λέων· καὶ βέβαια δὲν ἀγνοεῖτε τὶς πατέντες ποὺ οἱ Καντέλμο πῆραν ἀπὸ τὸν Κάρολο τὸ Δεύτερο τῆς Ἀγγλίας. Ὄντας ἀπὸ παλαιότατο βασιλικὸ αἷμα, δὲ μπόρεσαν ποτὲ νὰ παρατηθοῦν ἀπὸ τὸ νὰ θεωροῦν τὸν Βασιλιὰ σὰν ἕνα ἴσο τους. Ἀκόμα περσότερο: θάλεγε κανεὶς πὼς δὲ μάχουνται κανέναν ἄλλο ἐχθρὸ μὲ τόση σφοδρότητα μ' ὅση τὸν Βασιλιά. Καί, ἂν ὁ Ἰωάννης-Παῦλος ταράζει τοὺς ὕπνους τοῦ Φερδινάνδου τῆς Ἀραγώνας κ' ἐξευτελίζει τὸν Ἀλφόνσο, ὁ Ἰάκωβος ὁ Πρῶτος κι' ὁ Μενάππε καταβάλλουν τὸν Μαφρέντι στὸ Μπενεβέντο, ὁ Ἰάκωβος ὁ Τρίτος πολεμάει πετυχεμένα τὸν Λαντίσλαο πλάϊ στὸν Μπράτσιο ντὲ Μοντόνε καὶ στὸ Σφόρτζα, ὁ Ἀντώνιος ἀντιτάσσεται στὸν Ρενὲ ντ' Ἀνζοῦ. Οἱ Καντέλμο ἔχουν ὅλοι τους ἀρχέγονη κλίση ν' ἀπομονώνουν τὴ δράση τους, νὰ χωρίζουνται, νὰ καθορίζουν καλὰ τὴν ἴδια τους προσωπικότητα καὶ τὴν ἴδια τους δύναμη.

Φαίνεται πὼς καθένας ἀπ' αὐτοὺς στηρίζει τὴν ἀντίληψη τῆς ἀξίας του στὴ σταθερώτατη πεποίθηση «ὅτι νᾶσ' ἕνας, εἶναι ἡ βάση τοῦ νᾶσαι καλός, καὶ ὅτι αὐτὸς ποῦναι καλὸς εἶναι τέτιος γιατ' εἶναι ἕνας». (1) Σ' αὐτὸ ἀναγνωρίζω μὲ χαρὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς σημαντικοὺς χαρακτῆρες τοῦ ἐξουσιαστῆ ποὺ θάρθει, τοῦ Μονάρχη, τοῦ Δεσπότη. Μὰ ὑπάρχει ἀκόμα κ' ἕν' ἄλλο παράξενο ποὺ μ' ἐνθαρρύνει, κι αὐτὸ εἶναι ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἀρχῶν ποὺ συγκεντρώθηκαν στὰ χέρια τῶν Καντέλμο στὴ Λατινικὴ γῆ. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ πώς, σὲ διάφορες ἐποχὲς καὶ μ' ἀλληλοδιαδοχή, ἐξάσκησαν τὴ διοίκηση τῆς Ἰταλίας ὁλόκληρης. Ὁ Ἰάκωβος ὁ Πρῶτος εἶναι πρεσβευτὴς γιὰ τὴν εἰρήνη στὴ Γένοβα, Τοποτηρητὴς στὴ Λομπαρδία, γενικὸς Ἀρχηγὸς στὴν Πορεία τῆς Ἀγκόνας, ἀντιβασιλιὰς στοὺς Ἀμπρούτζους. Ὁ Ἰάκωβος ὁ Δεύτερος εἶναι Τοποτηρητὴς καὶ Προεστὼς τῆς Φλωρεντίας· ὁ Μποναβεντοῦρε ὁ Ὄγδοος εἶναι Ἀντιβασιλιὰς τῆς Σικελίας· ὁ Ροσταὶν ὁ Ἕβδομος εἶναι γενικὸς Ἀρχηγὸς τῆς Γαληνότατης Δημοκρατίας, Συγκλητικὸς τῆς Ρώμης... Παντοῦ ἐξασκοῦν τὸ κράτος καὶ στὴν πεῖρα ποὺ ἀποχτοῦν τῶν διαφόρων λαῶν, μαθαίνουν νὰ «γνωρίζουν καλὰ πὼς οἱ ἄνθρωποι κερδίζουνται ἢ χάνουνται». (2) Παντοῦ ἐπίσης πολεμοῦν καὶ χάνουν τὴ ζωὴ στὴ στιγμὴ ποὺ ἐπιτελοῦν κάποιο θᾶμα: «ὁ καλὸς Καντέλμο», ὁ ἀποθανατισμένος ἀπὸ τὸ στίχο τοῦ Τάσσου, βάφει μὲ τὸ βασιλικό του αἷμα τὰ τείχη τῆς Ἱερουσαλήμ· ὁ Ἰάκωβος ὁ Δεύτερος πεθαίνει στὴν ὑπηρεσία τῶν Φλωρεντινῶν ἐναντίον τοῦ Καστρούτσιο

(1) Ντάντε.
(2) Μακιαβέλης.

Καστρακάνε· ὁ Νικόλαος, πρῶτος Δούκας τοῦ Σόρα, πεθαίνει στὴν ἄμυνα τῆς Κωνσταντινούπολης μαζὶ μὲ τὸν Κωνσταντῖνο τὸν Παλαιολόγο· ὁ Ἀσκάνιος πεθαίνει στὰ νερὰ τοῦ Λεπάντε πλάϊ στὸ Δὸν Ζουὰν τῆς Αὐστρίας. Ὁ Μποναβεντοῦρε ὁ Ὄγδοος νομίσθηκε ἀπὸ τὸν Κάρολο τὸν Πέμπτο ἄξιος νὰ ὑπερασπίσει ὁλόκληρη τὴν αὐτοκρατορία, κι ὁ Αὐτοκράτορας εἶπε γι' αὐτὸν πὼς θὰ τὸν διάλεγε γιὰ μονομάχο του ἂν ἔμελλε νὰ διακινδυνεύσει τὸ στέμμα του σὲ κονταροπάλαιμα. Ὁ Ἀντρέας ὁ Μέγας δίνει τὸ ἔξοχο παράδειγμα ζωῆς καταναλωμένης ὁλόκληρης στὸν πόλεμο, χωρὶς λεφτὸ ἀναβολῆς, ἀπὸ τὰ πρῶτα νιάτα ὡς τὴ στερνὴ πνοή... Ναί, αὐτὸς ἐκεῖ εἶναι ὁ τύπος ὁ πιὸ τέλειος ποὺ ὥς τὴν ἡμέραν κείνη βγῆκε ἀπὸ τὴ γενιά μου. Ὁ Ἀντρέας εἶν' ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ εὐγενικοὺς ἥρωες τῆς θέλησης καὶ τοῦ καθήκοντος. Ἂς ἀφήσομε κατὰ μέρος τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν ἐπιτυχιῶν του. Στὴν Ἰταλία, στὴ Γερμανία, στὴ Φλάντρα, στὴ Γαλλία, στὴν Ἱσπανία, δὲ μετράει κανεὶς τὶς πόλεις καὶ τὰ φρούρια ποὺ κυρίεψε καὶ πρόσθεσε στὴν καθολικὴ Αὐτοκρατορία, τὶς πολιορκίες ποὺ ἐπιχείρησε καὶ ὑποστήριξε. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν Πολιορκίτης, κύριος σὲ στρατηγήματα τόσο γόνιμος ὅσο κανεὶς ποτὲ ὑπῆρξε, πάρα πολὺ σφοδρὸς καὶ συνάμα πάρα πολὺ φρόνιμος καὶ καθὼς τὸ λέει κάποιος ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς του, «ἀνακαλύπτει κανεὶς συνενωμένα σ' αὐτὸν ὅλα τὰ χαρίσματα κι ὅλες τὶς ἰδιότητες πού, σ' ἄλλους ἀρχηγοὺς πιὸ ἐνδόξους, δὲν παρατηρήθηκαν παρὰ χωριστά». Μὰ κεῖνο ποὺ στὰ μάτια μου τὸν σηκώνει πάνου ἀπ' ὅλους, εἶναι ἡ ἀνήκουστη αὐστηρότητα τῆς πειθαρχίας στὴν ὁποία ὑπόταξε τὶ στρατιές του καὶ τὸν ἑαυτό

του. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τρόπους του αὐστηρότητας μὲ μεθοῦν πιότερο παρὰ ἡ θέα τῶν σημαιῶν ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸν ἐχθρό. Διοικῶντας πάντα στρατιὲς ἀπλήρωτες καὶ κακὰ ἐφοδιασμένες, κατώρθωσε ὡς τόσο νὰ τὶς ἔχει στὴ χοῦφτα του εὐκολομεταχείριστες καὶ δίκιες σὰν ἕνα μόνο ξίφος. Κανένας καλήτερα ἀπ' αὐτὸν δὲν γνώρισε ποτὲ τὸν τρόπο ποὺ ἔχουμε νὰ ἐντυπώνουμε τὸν ἑαυτό μας στὴ διαγωγὴ τῶν ἄλλων. Εὔγλωττος καὶ σθεναρὸς στὴν ὁμιλία, μολαταῦτα, σὲ κάθε περίσταση, προτιμάει ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ λόγου τὴν ἄμεση ἀποτελεσματικότητα τοῦ παραδείγματος. Βαδίζει πάντα ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατευμάτων του, πεζὸς ὅταν διοικεῖ πεζούς· κοιμᾶται πάντα ντυμένος· δὲν τρώει καὶ δὲν πίνει παρὰ ὅ,τι τρῶνε καὶ πίνουν οἱ στρατιῶτες του· εἶναι πάντα ὁ πρῶτος στὴν ἔφοδο καὶ ὁ τελευταῖος στὴν ὑποχώρηση· γιομάτος τραύματα, ἀρνιέται ν' ἀποθέσει τὸ θώρακα· στὸ πεδίο τῆς νίκης ἢ στὴν πορθημένη πόλη δὲν ἀγγίζει ποτὲ τὰ λάφυρα. Καί, στὸν πόλεμο τῶν Φλάνδρων, γίνεται τόσο τρομερὸς ποὺ οἱ μητέρες, γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ὑπακοὴ τῶν παιδιῶν τους, τὰ φοβερίζουν μὲ τ' ὄνομά του. Μπορεῖ ἄνθρωπος νὰ προσδιορίσει τὸ ἴδιο του ὁμοίωμα μ' ἀνάγλυφο πιὸ ξάστερο καὶ πιὸ ἔντονο; Κοπίδι σιδερένιο ἔφτιαξε ποτὲ μετάλλιο τυπωμένο μὲ πιὸ περήφανο ἀποτύπωμα; Στὸν αἰῶνα του, ὁ Ἀντρέας λαβαίνει τὴν ἐπωνυμία τοῦ νέου Ἐπαμεινώνδα. Λοιπόν, ἀκόμα καὶ στὸν ἀκούραστον αὐτὸν πολεμιστή, βλέπει κανεὶς νὰ προβάλλει πάλι ὁ πνευματικὸς χαραχτήρας τῆς ράτσας. Ὄχι μόνο εἶναι δεινότατος στὶς γλῶσσες, ἔξοχος μαθηματικός, διδάσκαλος τῆς στρατιωτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, συγγραφέας πραγματειῶν πάνου στὴν ἐπι-

στήμη τοῦ πολέμου, μὰ εἶναι ἀκόμα καλὸς γνώστης καὶ ἔκτακτος προστάτης τῶν ἐλευθέριων τεχνῶν. Ὁ Ἐρίκιος Πουτεάνος, ἀφιερόνοντάς του ἕνα Λατινικὸ ἔργο τὸν ὀνομάζει Armorum gloria, Litterarum tutela. Ὁ Κορνήλιος Σόϊτ τῆς Ἀμβέρσας προσφέρνοντάς του τὸ μ' ἰδιότροπα ἰχνογραφήματα βιβλίο του, τὸν παρασταίνει σὰν Ἥρωα ποὺ καλλιεργεῖ τὶς κομψότητες ἀνάμεσα σὲ στρατόπεδα, Heros inter arma elegantias colens. Σ' αὐτό, ὁ Ἀντρέας συνεχίζει τὶς παραδόσεις τῆς οἰκογενείας ποὺ ἀχτινοβολάει στὴν ἀρχή της περιστεφανωμένη ἡ Φανέττα Καντέλμα, Δέσποινα τοῦ Ρομανίν, ποὺ στιχουργοῦσε «μὲ θεία μανία» ἀνάμεσα στὶς δάφνες τῆς Πριβηγκίας μέσα σ' Αὐλὴ Ἀγάπης. Καὶ δὲν φαίνεται πὼς μεταβιβάστηκαν ἐπίσης σ' αὐτὸν μερικὲς ἀπὸ τίς θαυμαστὲς ἐπιδεξιότητες ποὺ κάνουν τὸν Ἀλέξαντρο ἀσύγκριτο ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς τοῦ Βίντσι στὸ Μιλᾶνο; Ἐφευρίσκει ὀχυρωτικὰ σχέδια πολὺ νέα· κατασκευάζει στὴ Μέζ τὸ περίφημο φρούριο τ' ὀνομασμένο, πρὸς δόξα τοῦ ἐφευρέτη του, τὸ Φρούριο Καντέλμο· φτιάνει ὅπλα παράξενα ποὺ φαίνουνται σχεδὸν μαγικὰ στοὺς συγχρόνους του...Δὲν ὑπάρχει μέσα στὰ διάφορ' αὐτὰ ταλέντα κάτι τό Βιντσιϊκὸ ποὺ ἀναθυμίζει τὸν Αλέξαντρο;

Εἶχα προφέρει τ' ὄνομα Κείνου πού, ζῶντας σὲ ἀξιάκοπη ἐπικοινωνία μὲ τὴν ψυχή μου, θεωριόταν ἀπὸ μένα ὡς τὸ Δαιμόνιο τῆς γενιᾶς μου, τὸ προορισμένο νὰ ξαναγεννηθεῖ μιὰ μέρα πάνω στὸν ἐπιζῶντα κορμὸ σὲ ὑπέροχη ἐμφάνιση ζωῆς. «Ὦ Σύ, νᾶσαι τέτοιος ποὺ ὀφείλεις νᾶσαι». Κάτου ἀπὸ τὴ ματιά του καὶ μὲ τὴ προτροπή του, τὸ ἔργο μου ἦταν καθωρισμένο σὲ γραμμὲς ὁριστικές... Καὶ ἰδοὺ πὼς καὶ τήν

ὥρα ποὺ πρόκειταν νὰ ἀποφασιστεῖ μεγάλο πρᾶμα, αὐτὸς τοποθετιόταν στὸ πλευρό μου.

Τὸν εἶχα ζωντανὸ μπροστὰ στὰ μάτια μου, σὰν καὶ τὸ χλωμὸ καὶ τυραννικό του χέρι νἄταν ἀκουμπισμένο στὴ γωνιὰ τοῦ τραπεζιοῦ ποὺ ἤταν κοντά μου, καὶ πάνου στὸ τραπέζι αὐτὸ νἄταν τοποθετημένο τὸ ἀγαλματάκι τῆς Παλλάδας καὶ τὸ ρόϊδο μὲ τὸ μυτερὸ φύλλο καὶ μὲ τὸν φλογερὸν ἀνθό. «Ὦ Σύ, νᾶσαι τέτιος ποὺ ὀφείλεις νᾶσαι» Καὶ μι' ἄλλη νεανικὴ μορφή, ποὺ φαινόταν νἄναι ὁ ἀδερφός του, στεκόταν ἀντίκρυ του σὰν ἀντανάκλαση.

— Ἀλέξαντρος κ' Ἡρακλῆς! Ἰδοὺ τὰ δυὸ κομμένα κόκκινα λουλούδια ποὺ δυὸ θεῖοι καλλιτέχνες, ὁ Λεονάρντο κι ὁ Ἀριόστος, τὰ πῆραν καὶ τὰ μεταμόρφωσαν σὲ ἄφθαρτες οὐσίες. Ὅταν ὁ Ἀντρέας Καντέλμο πέθανε, εἶχε ἤδη ἐκδηλώσει ὅλες τὶς ἐνέργειες ποὺ εἶχε ἐντός του· κι ὁ θάνατος τὸν πῆρε πάνου τὸ κατώφλι τῶν γερατειῶν, γιομάτον δόξα, ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν πολιορκία ἐκείνη τοῦ Μπαλαγκὲρ ποὺ ὑπῆρξε τὸ μεγαλήτερο ἀπὸ τὰ ἡρωϊκά του τολμήματα. Αὐτοὶ ὅμως οἱ δυὸ ἄνθρωποι, μπασμένοι στὴ ζωὴ μὲ τὰ χέρια γιομᾶτα ἀπ' ὅλα τὰ σπέρματα τῆς ἐλπίδας, εἶχανε μπροστά τους ὅλες τὶς πιὸ μεγάλες δυνατότητες. Τὰ νεανικά τους μέτωπα φαινόντανε φτιαγμένα γιὰ νὰ φέρουν τὸ βασιλικὸ στέμμα, τ' ἀρχαῖο στέμμα ποὺ εἶχαν ἤδη φορεμένο οἱ πατέρες τους. Στὸν ἕναν ἀπ' αὐτοὺς ὁ Βίντσι μάντευε τὸ μέλλοντα ἵδρυτὴ μιᾶς νέας κυριαρχίας, τὸ θριαμβικὸ Τύραννο ποὺ ἔμελλε νὰ ἐπιβάλλει στὰ πλήθη τὸ ζυγὸ τῆς Ἐπιστήμης ἐκείνης καὶ τῆς Ὁμορφιᾶς ἐκείνης ποὺ ὁ μεγάλος μαέστρος τὶς εἶχε μυήσει στὸν πολυαγαπημένο του μαθητή. Ἡ μοῖρα ὅμως

θέλησε νὰ ἀναβάλει τὴν ἐκπλήρωση τῆς προφητείας αὐτῆς. Κ' οἱ δυό τους χάσανε τὴ ζωὴ στὸ πρῶτο τους φτερούγισμα, γιατὶ μιὰ ζέση σφοδρὴ τοὺς ἔλυνε : Ὁ Ἡρακλῆς πάνω στοὺς ἄμμους τοῦ Πῶ ἐναντίον τῶν Σκιαδόνων, ὁ Ἀλέξαντρος στὶς ὄχτες τοῦ Γάρο στὴ μάχη τῆς Φορνούας. Θυμᾶστε τοὺς στίχους ὅπου ὁ Ἀριόστος ἐγκωμιάζει τὸν εὐγενῆ γιὸ τοῦ Σιγισμόντου Καντέλμο ;

Il più ardito garzon che di sua etade
Fosse da un polo a l'altro e da l'estremo
Lito da gli Indi a quello ove il Sol cade. (1)

Πάρα πολὺ σκληρὸς ἦταν ὁ θάνατός του ! Πεσμένον αἰχμάλωτο στὴν παράτολμη ἐπίθεσή του, τοὔκοψαν τὸ κεφάλι πάνω στὸ σκαρμὸ ἑνὸς πλοίου ποὺ χρησίμεψε γιὰ ντορβάς, μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ πατέρα του. Φαντάζομαι πὼς τὸ αἷμα ἀναπήδησε ἀπὸ τὴν κοψιὰ σὰ φλόγα κ' ἔκαψε τὰ μαδέρια τῆς γαλέρας. Ἢ μᾶλλον, ὄχι· δὲ φαντάζομαι, βλέπω. Πόσο πρέπει νἄταν τεράστια καὶ τρομερή, ἡ καταιγίδα τῆς νιότης ποὺ προκάλεσε τὸ σπιρούνισμα μὲ τὸ ὁποῖο ἔρριξε τ' ἄλογό του ἀκατάσχετα ἀπάνου στὸ χαράκωμα τοῦ ἐχθροῦ ! Ἄχ ! πατέρα μου, γνώρισα, καὶ γὼ ἐπίσης, μερικὲς ἀπ' αὐτὲς τὶς καταιγίδες· καὶ τ' ἄλογό μου τὸ ξέρει καλά, καὶ τὸ ξέρουν καλὰ τὰ ρείπια τοῦ Ρωμαϊκοῦ κάμπου . . . Ἀσφαλῶς, τὴ στιγμὴ κείνη, ὁ Ἡρακλῆς αἰσθανόταν τὸν ἑαυτό του ἄξιο νὰ σφίξει ἀνάμεσα στὰ

(1) «Ὁ πιὸ τολμηρὸς νεανίσκος τῆς ἡλικίας του ποὺ ὑπῆρξε ἀνάμεσα στοὺς δύο πόλους κι ἀπὸ τὴν ἀπώτατη ἀκτὴ τῶν Ἰνδιῶν ὡς αὐτὴ ποὺ ὁ ἥλιος βασιλεύει . . .»

γόνατά του τὸ φτερωμένο ἄτι ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς Μέδουσας. Cave, adsum ! Γιὰ νὰ τὸν ἐξυμνήσει, ὁ Ἀριόστος ἔχει μιὰ λέξη ποὺ ἀρκεῖ νὰ τὸν φωτίσει ἀπὸ δόξα, γιατὶ δείχνει πὼς ὁ τολμηρὸς αὐτὸς πέθανε γιὰ νὰ μὴν παραβεῖ τὸν κανόνα ποὺ φυλᾶν ὅλ' οἱ Καντέλμο : κανόνας ποὺ ἐπιβάλει νὰ μένεις, ἔστω καὶ μὲ τὸ χειρότερο θά ατο, στὴ θέση ποὺ τάχτηκες γιατὶ τὴν ἐκτίμησες σὰν τὴν πι' ὄμορφη. Τὴν ὥρα τῆς ἐφόδου, εἶχε δίπλα του ἕνα σύντροφο. Ὅταν φτάσανε μαζὶ πάνου στὸν ἐχθρό,

Salvossi il Ferrufin, resto il Cantelmo. (1)

Ἔμεινε, ἕνας μὲ χίλιους. Κι ὁ θεῖος Ἀριόστος βάζει τὴν ὄμορφη ματωμένη μορφή του στὴν ἀρχὴ κάποιου τραγουδιοῦ ὅπου ὁ Μπρανταμάντε κάνει θάματα μὲ τὸ χρυσό του κοντάρι . . . Ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Ἀλεξάντρου μοιάζει μὲ τὸ θάνατο ἡμιθέου. Στὴ Φορνούα, τὴ μεγαλήτερη στιγμὴ τῆς μάχης, ξεσπάει μιὰ θύελλα καὶ ξεχειλίζει ὁ Τάρο μὲ φοβερὴν ὁρμή. Ξάφνου, ὁ Ἀλέξαντρος ξαφανίζεται, σὰν τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους Ἕλληνες ἥρωες ποὺ τοὺς ἔπερνε ἀπὸ τὴ γῆ ἕνας σίφουνας καὶ τοὺς ἔφερνε μεταμορφωμένους στὸν Οὐρανό. Τὸ κορμί του δὲν ἀναβρίσκεται οὔτε στὸ πεδίο τῆς μάχης, οὔτε πουθενά. Ἀλλὰ ζεῖ, ζεῖ γιὰ πάντα, μιὰ ζωὴ πολὺ πιὸ ἔντονη ἀπὸ τὴ δική μας. Δὲν εἶναι μονάχα ἡ εἰκόνα του, εἶναι ἡ ζωή του, ἡ ἀληθινὴ ζωή του ποὺ ὁ Λεονάρντο τὴ μεταβίβασε ὡς σ' ἐμᾶς. Ἄχ ! πατέρα μου, ἂν εἴχατε ἰδεῖ μόνο μιὰ φορὰ τὸ πορτραῖτο

(1) «Ὁ Φερουφὶν τὄσκασε, ὁ Καντέλμο ἔμεινε.»

ἐκεῖνο, δὲ θὰ μπορούσατε πιὰ νὰ τὸ λησμονήσετε. Εἶναι ἀλησμόνητο Τίποτα στὸν κόσμο δὲν ἔχει γιὰ μένα παρόμοια ἀξία, καὶ κανένας θησαυρὸς δὲ φυλάχτηκε ποτὲ μὲ πιὸ ζηλότυπο πάθος. Ποιὸς μοῦδωσε τὴ δύναμη νὰ ὑπομένω μιὰ τόσο μακρυὰ μοναξιὰ καὶ τόσο σκληρὸ καταναγκασμό ; Ποιὸς ἔχυσε μέσα στὸ μυαλό μου ὡς καὶ στὶς πιὸ τραχειὲς αὐστηρότητες τῆς πειθαρχίας τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ φρόνιμου μεθυσιοῦ ποὺ κάνει νὰ φαίνεται ἀλαφρυὰ τὴν κάθε προσπάθεια ; Ποιός, παρὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὁ Ἀλέξαντρος ; Ἀντιπροσωπεύει γιὰ μένα τὴ δύναμη τὴ μυστηριακὰ σημαντικὴ τοῦ ὕφους τοῦ ἀπαραβίαστου γιὰ ὅλους καὶ γιὰ μένα ἐπίσης στὸ ἴδιο μου πρόσωπο, πάντα. Ὅλη μου ἡ ζωὴ ξετυλίγεται κάτω ἀπὸ τὴν ἄγρυπνη ματιά του· καί, ἀληθινά, πατέρα μου, ὅταν ἀντέχει κανεὶς στὴν ἀδιάκοπη δοκιμασία μιᾶς τέτιας φωτιᾶς, δὲν ἔχει ἐκφυλιστεῖ. «Ὢ Σύ, νἄσαι τέτιος ποὺ ὀφείλεις νἄσαι !» νὰ ἡ καθημερνή του παρόρμηση. Μά, ἐνῶ μὲ προτρέπει ἔτσι στὸ νὰ ὁλοκληρώσω τὸ ὑποκείμενό μου, μοῦ ἔχει συνάμα μπρὸς στὰ μάτια τ' ὅραμα κάποιας ὕπαρξης ἀνώτερης τῆς δικῆς μου σὲ ἀξία καὶ σὲ δύναμη. Καὶ σκέπτομαι πάντα Κεῖνον ποὺ μέλλει νἄρθει.

Σταμάτησα, νιώθοντας πὼς ἡ φωνή μου ἄλλαζε, φοβούμενος μὴ ξεχειλίσει ξαφνικὰ τὸ κῦμα ποὺ πλημμύριζε τὴν καρδιά μου. Κ' ἡ ψυχὴ τοῦ γέροντα ἦταν σὲ τόσο βαθειὰ ἐπικοινωνία μὲ τὴ δική μου ποὺ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἔκανε τὴν ἄθελη κίνηση ν' ἁπλώσει πρὸς ἐμένα τὰ δυό του χέρια.

—Ἀφοῦ διπλῆ θέληση εἶναι ἀναγκαία γιὰ νὰ δημιουργήσω αὐτὸν τὸν Ἕνα ποὺ μέλλει νὰ ξεπεράσει τοὺς

δημιουργούς του, πρόσθεσα σχεδὸ μὲ χαμηλὴ φωνὴ ὑποκλινόμενος πρὸς αὐτόν, δὲ θὰ μποροῦσα νὰ φιλοδοξήσω ψηλότερη ἕνωση ἀπ' αὐτὴ ποὺ θὰ μοῦδινε τὸ δικαίωμα νὰ σᾶς ὀνομάζω πατέρα ὅπως σᾶς ὀνομάζω...

Καί, νικημένος ἀπὸ τὴ συγκίνηση, ἔμεινα σκυμμένος, σφίγγοντας μέσα στὰ χέρια μου τὰ χέρια του ποὺ τρέμανε, ἐνῶ μοῦ ἄγγιζε μὲ τὰ χείλη του τὸ μέτωπο, χωρὶς νὰ προφέρνει λέξη. Μά, μέσα στὴ σιωπή, παρ' ὅλη τὴ λαχτάρα τῆς καρδιᾶς μου καὶ τὴ γλήγορη ἀνάσα τοῦ πατέρα, ἄκουσα τ' ἀλαφρὺ βῆμα τῆς Ἀνατόλιας ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὴν κάμαρα.— Πήγαινε νὰ κλάψει παράμερα ;— Ἡ εἰκόνα της, ποὺ εἶχα ἰδεῖ ἀκίνητη καὶ λευκὴ στὴ σκιά, ἀχτινοβόλησε στὸν οὐρανὸ τῆς ψυχῆς μου σὰν ἀστερισμὸς δακρύων.— Πήγαινε νὰ κλάψει μόνη ; Ἴσως νὰ συναντοῦσε στὸ δρόμο της τὶς ἀδερφές της...— Ξαφνικά, ἡ ἀμφιβολία αὐτὴ μοῦ ἔκαμε μιὰ ἐσωτερικὴ ταραχή. Ἡ ματιά μου ἔπεσε στὸ πολύχρωμο ἀνάγλυφο πετράδι ποὺ λαμποκοποῦσε στὸ πατρικό χέρι...

Καί, ἐνῶ τὸ μοῦρο τῆς ἑσπέρας ἀνέβαινε ἀπὸ τὸν κλειστὸ κῆπο, ἁπλωνόταν στὴν ψυχή μου σκοτεινὸ αἴσθημα, σὰ γήτεμα ποὺ εἶχε συμπυκνωθεῖ ὁλόγυρά μου μὲ τὴν ἀργὴ ἐκείνη ἀπόβραδη σκιά.

Ποιὰ ἦταν ὡς τόσο ἡ καρδιὰ κεινῆς ποὺ ἔμελλε σὲ λίγο νὰ φύγει ; Μὲ τί τρόπο ἡ μυστικὴ ζωή της ρυθμι-

ζόταν γύρο ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση ποὺ τῆς εἶχε ἀφήσει ἡ ὑπέρτατη ὥρα ἡ σημειωμένη μὲ τὸ δείχτη πάνου στὸ φωτεινὸ μάρμαρο ;

ME LUMEN, VOS UMBRA REGIT

Ἴσως εἶχ' ἐπιστρέψει περσότερο ἀπὸ μιὰ φορὰ στὸ μικρὸ νεκροταφεῖο μὲ τοὺς σμίλακες καὶ τὶς ἀνεμῶνες· κ' ἴσως εἶχε πάλι βάλει τὰ λεπτὰ χέρια της στὴν πλάκα γιὰ νὰ αἰσθανθεῖ τὴ θερμότητά της κ' ἴσως εἶχε ξανασυλλογιστεῖ τὴν προτροπή μου : «Ζεστάνετε τὰ χέρια σας στὸν ἥλιο· λοῦστε τα στὸν ἥλιο, τὰ δύστυχ' αὐτὰ χέρια· γιατὶ σὲ λίγο, θὰ τὰ κρατᾶτε σταυρωμένα πάνου στὸ στῆθος σας ἢ κρυμμένα κάτου ἀπὸ τὴ σταχτόμαλλη ποδιά, στὸν ἥσκιο...» Καὶ περσότερο ἀπὸ μιὰ φορὰ ἴσως, σκεπάζοντας μὲ τὴν ἀπαλάμη της τὸν ἀριθμὸ πούδειχνε τὴ θεία ὥρα, εἶχε προσμείνει, λαχταρῶντας μέσα στὴ σιωπή, γιὰ νὰ ἰδεῖ τὸν ἥσκιο τοῦ δείχτη νὰ γγίζει τὴν ἄκρη τοῦ παράμεσου δάχτυλου καθὼς τὴν ὀνειρεμένη ἐκείνη μέρα· κ' εἶχε κλάψει ἴσως, γιατί τὸ θάμα τῆς ἀγάπης δὲν εἶχε ἐπαναληφθεῖ.

SINE SOLE SILEO

Συνένωνα τὴν εἰκόνα τῆς φυλάχτρας τῶν βοτανολογιῶν τὴν παραστημένη ἀπὸ τὸν Ὄντον καὶ τὴν εἰκόνα τῆς θλιμένης ἐκείνης ψυχῆς τῆς πλανωμένης γύρω ἀπὸ τὸ ἡλιακὸ ρολόγι ποὺ γι' αὐτὴν εἶχε σημειώσει μάταια τὴν ὥρα τῆς εὐδαιμονίας. Καὶ σκεπτόμουνα : «Ἂν εἶχα τὴ δύναμη νὰ σοῦ φτιάξω μιὰ ὄ-

μορφη τύχη, καθὼς ὁ καλλιτέχνης πλάθει τὸ εὐκολομεταχείριστο κερί, ὦ Μαξιμίλλα, ὦ Σὺ πού, γιὰ νὰ μὲ προαπαντήσεις, βγῆκες ἀπὸ τὸν ἄγονο κῆπο ὅπου πένθιμο τάξιμο σὲ εἶχε ἀποκλεισμένη, ἰδοὺ πῶς θὰ συμπλήρωνα μὲ τὸ θάνατο τὴν ἰδανικὴ μορφή σου, πὼς μὲ τὸν ἐπίκαιρο θάνατο θὰ συμπλήρωνα τὴν τελειότητά σου. Γιατὶ καμμιὰ ἄλλη ὥρα δὲ σὲ περιμένει, ποὺ νὰ μπορεῖς νὰ βρεῖς κάποι' ἀξία, ἔχοντας μιὰ φορὰ φτάσει τὴ ζώνη ἐκείνη τῆς ζωῆς ποὺ πιὸ πέρα της δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ προχωρήσει πιὰ γιατί θὰ ἤθελε νὰ πισωδρομήσει πάλι. Θὰ ἔκανα ὥστε, δδηγημένη ἀπὸ τὴ θείαν ἀνάμνηση, νὰ ξαναγύριζες στὸ μέρος ὅπου ἔδρεψα ὀνειρευτὰ τὶς ἀνεμῶνες γιὰ νὰ τὶς σκορπίσω πάνου στὸ κεφάλι σου, καὶ κεῖ, σιμὰ στὸ μάρμαρο τῶν ὡρῶν, νἄβρισκες πάλι τὴν ἁρμονικὴ στάση σου, ποὺ σὲ ὕμνησα τὴν πρώτη φορά. Καὶ ἡ στιγμή, ποὺ ἡ μύτη τοῦ ἤσκιου θἄφτανε τὴν ἄκρη τοῦ παράμεσου δαχτυλιοῦ σου, θὰ ἦταν ἡ στιγμὴ τοῦ θανάτου σου. Τότε, κάτου ἀπὸ τὴν ἀκίνητη ματιὰ τῆς προσπεσμένης Καρυάτιδας, θὰ ἤθελα νὰ σκάψω ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸ λάκκο γιὰ τὸ πτῶμα σου· καὶ θὰ ἤθελα νὰ σὲ ξαπλώσω κεῖ μέσα ὅπως οἱ ἐρατεινὲς κυρίες ξάπλωσαν τὴ Βεατρίκη στ' ὅραμα τοῦ Ντάντε, καὶ νὰ σοῦ σκεπάσω τὸ κεφάλι μὲ τὴν καλύπτρα τους. Μὰ δὲ θὰ βάλω πάνου στὸν τάφο σου οὔτε τὸ σταυρὸ οὔτε ἄλλο κανένα εὐλαβητικὸ σημάδι· ὄχι! Γιὰ νὰ χαράξω πάνου σ' αὐτὸν ἐπιτύμβιο ἀντάξιο τῆς ἀβρότητάς σου, θὰ ἐπικαλιόμουν τὸ στερνὸ παιδὶ τῶν Χαρίτων, τὸ γεννημένο στὴν Παλαιστίνη καθὼς ὁ οὐράνιος σου Σύζυγος: ἕναν ὑμνητὴ νέων κοριτσιῶν χτυπημένων ἀπὸ πρόωρο θάνατο, τὸ Μελέαγρο ἀπὸ τὰ Γάδαρα, στεφανομένον ἀπὸ

ὑακίνθους, μὲ τὸν γλυκὸν αὐλό :—«Ὦ Γῆ, παγκόσμια μάνα, χαῖρε! Γίνου τώρα ἐλαφρειὰ γι' αὐτὴ τὴν παρθένα : Βάρηνε τόσο λίγο ἀπάνου σου!»

Ἔτσι μοῦ ἄρεσε νὰ στολίζω τὸ αἴσθημα ποὺ μοῦ ἔμπνεε καὶ νὰ μεταβάλλω σὲ ποίηση τὴ θλίψη της.

—Ὁ βορβὸς τοῦ ναρκίσσου στὸ βοτανολόγιο βλάστησε γιὰ τρίτη φορά; τὴ ρώτησα ξαφνικά, κάποια μέρα ποὺ ἤμαστε στὰ νερὰ τοῦ Σάουργκο, σιμὰ στὴ νε ρὴ πόλη.

Ταράχτηκε ὁλόκληρη καὶ μὲ κοίταξε μὲ μάτια σχεδὸν φοβισμένα.

—Πῶς ξέρετε;...

Χαμογέλασα κι' ἐπανάλαβα :

— Λοιπὸν βλάστησε;

—Ὄχι, δὲ βλάστησε πιά, ἀποκρίθηκε χαμηλώνοντας τὸ πρόσωπό της.

Ἤμαστε μόνοι σὲ μιὰ μικρὴ βάρκα ποὺ τὴν ὁδηγοῦσα ὁ ἴδιος μὲ τὸ μοναδικό της κουπί. Ἡ Βιολάντε, ἡ Ἀνατόλια κι' ὁ Ὄντον ἤτανε σ' ἄλλες βάρκες ποὺ τὶς ὁδηγοῦσαν βαρκάρηδες. Στὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ποτάμι ἦταν τόσο πλατὺ κι ἀργὸ ποὺ ἔμοιαζε σχεδὸν μὲ νεροστάσι· κι ἀρίφνητο πλῆθος ἀπὸ νούφαρα τὸ σκέπαζε. Τὰ μεγάλα λευκὰ λουλούδια σὲ σχῆμα ρόδων ἔπλεχαν ἀνάμεσα στὰ γυαλιστερὰ φύλλα, ἀναδίδοντας ὑγρὸ μῦρο ποὺ φαινόταν πὼς εἶχε τὴ δύναμη νὰ δροσίζει.

Σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ μέρος ὁ Σιμονέττο εἶχε κάνει τὶς βοτανολογικὲς ἐκδρομές του, κατὰ τὸ φονικὸ φθινόπορο. Φανταζόμουνα τὸ πρόσωπο τοῦ νεαροῦ βοτανολόγου σκυμμένο πάνου στὰ νερὰ γιὰ νὰ ἐρευνήσει τὴ λάσπη, τὴν ὥρα ποὺ τὰ νούφαρα εἶν' ἕτοιμα νὰ κρυ-

φτοῦν. Τὸ Hortus siccus του θὰ περιλάβαινε ἀσφαλῶς ξερὰ δείγματα ὅλων αὐτῶν τῶν ὑδρόχαρων φυτῶν τῶν σκορπισμένων γύρω ἀπὸ τὰ ρείπια.

Ὅπως τὰ μάτια τῆς Μαξιμίλλας παρακολουθοῦσαν τὶς κινήσεις τοῦ κουπιοῦ μου πού, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, ἔσκιζε κανένα φύλλο ἢ ἔσπαζε κανένα κοτσάνι, εἶπα μὲ χαμηλώτερη φωνή :

— Συλλογιόσαστε τὸ Σιμονέττο ;

Ἀνατινάχτηκε.

— Πῶς ξέρετε ; μὲ ρώτησε γιὰ δεύτερη φορά, ταραγμένη, κοκκινίζοντας ὅλη.

— Ξέρω ἀπὸ τὸν Ὄντον . . . .

— Ἄχ ! εἶπε χωρὶς νὰ κρύψει τὴ λύπη της γιὰ τὴν ἐκμυστήρευση αὐτὴ ἀπὸ τὴν ὁποία φαινόταν πειραγμένη. Ὁ Ὄντον σᾶς εἶπε . . .

Κλείστηκε μέσα σὲ μιὰ σιωπὴ ποὺ μάντευκ πόσο θὰ τὴν στενοχωροῦσε. Σταμάτησα λίγες στιγμὲς τὸ κουπί μου· καὶ τὸ ἀλαφρυὸ σκάφος ἔμεινε ἀκίνητο μέσα στὴν πλατειὰ ἐκείνη λευκότητα τῶν ζωντανῶν κα-λύκων.

— Τὸν ἀγαπούσατε πολύ ; ρώτησα τὴ σιωπηλή, μὲ γλύκα ποὺ ἴσως τῆς θύμισε τὶς πρῶτες μας συνομιλίες.

— Ὅπως ἀγαπῶ τὸν Ὄντον, ὅπως ἀγαπῶ τὸν Ἀντωνέλλο, ἀποκρίθηκε μὲ τρεμοῦλα στὴ φωνή, χωρὶς νὰ σηκώσει τὰ ματόφυλλα.

Ὕστερ' ἀπὸ λίγο τὴ ρώτησα :

— Μπαίνετε στὸ μοναστήρι γιὰ ν' ἀφιερωθῆτε στὴ μνήμη του ;

— Ὄχι, δέν εἶναι γι' αὐτό. Τώρα, θὰ ἤτανε πάρα πολὺ ἀργά.

— Γιατὶ λοιπόν ;

Δὲν ἀποκρίθηκε. Παρατήρησα ὅμως τὰ χέρια της ποὺ συσφίγγονταν σὰ νὰ αἰσθανόντανε τὴν ἀνάγκη νὰ στραμπουληχτοῦν. Καὶ κατάλαβα ὅλη τὴν ἄθελη σκληρότητα τῆς ἀνώφελης ἐρώτησής μου.

— Εἶναι ἀλήθεια, ἀποφασίσατε νὰ φύγετε σὲ λίγες μέρες ἀπὸ σήμερα ; πρόσθεσα σχεδὸν δειλά.

— Εἶναι ἀλήθεια.

Τὰ χείλια της τρέμανε, χλωμιασμένα.

— Ὁ Ὄντον κ᾽ ἡ Ἀνατόλια θὰ σᾶς συνοδέψουν ;

Κούνησε τὸ κεφάλι της καταφατικά, σφίγγοντας τὰ χείλια της σὰ γιὰ νὰ συγκρατήσει ἕνα λυγμό.

Αἰσθάνθηκα βαρειὰ θλίψη νὰ μὲ βαραίνει ἀπότομα.

— Συχωρέστε με, Μαξιμίλλα, ἂν σᾶς ἔκανα κακό, τῆς εἶπα μὲ βαθειὰ συγκίνηση.

— Σωπᾶτε, σᾶς ἐξορκίζω ! ἱκέτεψε μὲ ἀγνώριστη φωνή. Μὴ μὲ κάνετε νὰ κλάψω. Τί θάβαζαν στὸ νοῦ τους οἱ ἀδερφές μου ; Δὲ θὰ μποροῦσα νὰ κρύψω τὰ δάκρυα μου... Καὶ νιώθω πὼς πνίγομαι.

Μιὰ φωνὴ τοῦ Ὄντον, ἀπὸ τὰ ρεῖπια, μᾶς κάλεσε. Ἡ Ἀνατόλια κ᾽ ἡ Βιολάντε εἶχαν τώρα μπεῖ στὴ νεκρὴ πόλη Ἕνας ἄνθρωπος ἐρχόταν κατὰ μᾶς μὲ τὴ βάρκα του, κρίνοντας χωρὶς ἄλλο πὼς ἡ βραδύτητά μας προερχόταν ἀπὸ τὴν ἀπειρία μου στὸ νὰ προχωρῶ τὴ βάρκα μέσα στὰ πλεμάτι τῶν νούφαρων.

«Ἄχ ! Θἄχω πάντα ἐντός μου τὸ παράπονο πὼς σ᾽ ἔχασα ! ἔλεγα χωρὶς φωνὴ σ᾽ ἐκείνη ποὔμελλε νὰ φύγει. Θὰ προτιμοῦσα νὰ σ᾽ ἔβλεπα ξαπλωμένη στὴν τελειότητα τοῦ θανάτου παρὰ νὰ σὲ ξέρω μ᾽ ἐλαττωμένη τὴν ὕπαρξη κι ἀσύμφωνη πρὸς αὐτὴν ποὺ ἡ ἀγάπη μου κ᾽ ἡ τέχνη μου σοῦ ὑπόσχονταν. Κ᾽ ἴσως θὰ μ᾽ ἔκανες νὰ ἐξερευνήσω κάποια πολὺ μακρυνὴ χώρα τοῦ ἐσω-

τερικοῦ μου ὅλου, ποὺ χωρὶς ἐσένα θὰ μείνει πιθανὸν ἐγκαταλειμένη καὶ χέρσα . . .»

Ἡ βάρκα γλυστροῦσε πάνου στὸ χιονᾶτο πλῆθος, ἀνάλαφρα· στ' αὐλάκι ποὺ ἄφηνε πίσω της, οἱ κάλυκες καὶ τὰ φύλλα κυμάτιζαν, ἀφήνοντας νὰ διακρίνονται ἀνάμεσα στὴν κρουσταλένια διαύγεια τὸ χλωμὸ δάσος τῶν κοτσανιῶν, χλωμὸ κι ἀράθυμο σὰν κ' ἕνας βοῦρκος λήθης νὰ τὸ εἶχε θρέψει. Τὰ ρείπια τοῦ Λιντοῦρνε, περιζωσμένα ὅλα ἀπὸ τὰ νερὰ καὶ τ' ἄνθια, ἔδιναν στὴν παμπάλαιη ἀκινησία τῶν πετρῶν τους τὴν ὄψη σωροῦ μεγάλων συντριμμένων σκελετῶν. Δὲν ὑπάρχει τόσο κενὸ καὶ θάνατος μέσα στὶς κώχες τῶν ματιῶν τῶν ἀνθρώπινων κρανίων ὅσο μέσα στὶς τρύπες τῶν φαγωμένων αὐτῶν πετρῶν, τῶν ἀσπρισμένων σὰν κόκκαλα ἀπὸ τὶς καταχνιὲς καὶ τὰ κυνικὰ καύματα. Καὶ μοῦ ἦρθε ἡ σκέψη πὼς περνοῦσα μιὰ νεκρὴ παρθένα.

Ἔπειτα, στὸ δίχως νέφη ἐκεῖνο ἀπομεσήμερο, ὅλα σκεπάστηκαν ἀπὸ τὴ θλίψη μου. Πλανιόμαστε ὧρες ἀνάμεσα στ' ἀρχαῖα ρείπια, ζητῶντας τὰ σημάδια τῆς ἐξαφανισμένης ζωῆς : σημάδια ἀβέβαια, ποὺ ἀνάστεναν ἀταίριαστα φαντάσματα.—Μήπως ἦτανε θεωρία στεφανωμένων ἐφήβων ποὺ κατέβαιναν τραγουδῶντας πρὸς τὸ πατρικὸ ποτάμι γιὰ νὰ τοῦ προσφέρουν τὰ πρωτάνθια ἀπὸ τὶς αὐξάνουσες κόμες ; Ἢ μήπως ἦταν λευκὴ πομπὴ κατηχουμένων, θρεμμένων μὲ μελίγαλα καθὼς τὰ μικρὰ παιδιά, ποὺ κατέβαιναν γιὰ νὰ λάβουν τὸ βάφτισμα ;—Σκοτεινὸ συναξάρι μαρτύρων σκορποῦσε πάνου στὰ εἰδωλολατρικὰ συντρίμμια εἶδος ὀδυνηρῆς ἁγιοσύνης. «Martyris ossa jacent . . .», διαβάσαμε σ' ἕνα κομμάτι σαρκοφάγου· καί, δῶ καὶ κεῖ, στὶς γλυφὲς τῶν σκόρπιων πετρῶν, ξαναβρήκαμε τὰ

ἐμβλήματα καὶ τὰ σύμβολα τὰ διφορούμενα : τὸν ἀϊτὸ τοῦ Δία καὶ τὸ λέοντα τῆς Κυβέλης ὑποταγμένους στοὺς εὐαγγελιστές, τ᾽ ἀμπέλια τοῦ Διόνυσου λιγισμένα νὰ ἐκφράσουν τὸ λόγο τοῦ Σωτῆρα· τὸ ἐλάφι τῆς Ἄρτεμης σημαίνοντας τὴ διψασμένη ψυχή· τὸ παγώνι τῆς Ἥρας, τὴ δόξα τῆς ἀναστημένης ψυχῆς. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, ἕνα φείδι ἔβγαινε μέσα ἀπὸ τὰ χαλίκια καὶ τὰ κούτσουρα, ἔπειτα ξαφνιζόταν, γοργὸ σὰ σαΐτα. Κάποιο πουλὶ ἀόρατο μιμούταν τὸν κρότο τῶν κροτάλων πού σημαίνουν τὴν ὥρα μέσα στὴ σιγὴ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς.

—Κ᾽ ἡ μεγάλη σας Μαντόνα, ποῦ εἶναι ; ρώτησε ἡ Ἀνατόλια, θυμούμενη τὰ μακρυνά μου λόγια.

Ζητήσαμε ἀνάμεσα στὰ χαλάσματα μονοπάτι γιὰ νὰ φτάσουμε στὸν γκρέμιο μητροπολιτικὸ ναὸ πού ἦτανε στὴν ἄκρη τοῦ μικροῦ νησιοῦ, πάνου στὴν διακλάδωση τοῦ Σάουργκο πού συναπαντοῦσε τὰ βράχια.

—Τὸ νερὸ ἴσως μᾶς ἐμποδίσει νὰ περάσουμε, εἶπα διακρίνοντας κοντὰ στὰ τείχη μι᾽ ἀντανάκλαση καθρεφτιῶν.

Πραγματικά, τὰ ποτάμι εἶχε πλημμυρίσει μέρος τοῦ ἱεροῦ ρείπιου,κ᾽ ἕνα δάσος ὑδρόχαρο βλάσταινε κεῖ εἰρηνικά. Μὰ ἀνακαλύψαμε μιὰ τρύπα στὸν τοῖχο ἀπ᾽ ὅπου μπορέσαμε νὰ μποῦμε στὸ ἱερὸ τοῦ ναοῦ. Μπαίνοντας καθεμιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς ἀδερφὲς ἔκανε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, μέσα σὲ μεγάλο φρούϋσμα φτερουγιῶν.

Ἐκεῖ βασίλευε ὑγρὴ δροσιὰ μέσα σὲ γλαυκὸ καὶ παλλόμενο φῶς. Τὸ ἱερὸ καὶ μερικοὶ στύλοι τοῦ κεντρικοῦ νάρθηκα, μένοντας ὀρθοί, σχημάτιζαν εἶδος σπηλιᾶς πού τὰ νερὰ τὴν εἶχαν σκεπάσει ὡς στὴν τράπεζα τοῦ ἔρημου βωμοῦ· καὶ πλῆθος νούφαρα, πλατύτερα

καὶ λευκότερα ἀπὸ κεῖνα ποὺ πάνου τους εἴχαμε περάσει μὲ τὶς βάρκες, πιεζόνταν σὰ σὲ λατρεία στὴ βάση τῆς μεγάλης ψηφιδωτῆς Μαντόνας ποὺ μόνη ἔπιανε τὸ κοίλωμα τοῦ χρυσοῦ θόλου.

Δὲν κρατοῦσε τὸ Παιδίον στὴν ἀγκαλιά της· ἦτανε μόνη καὶ σκεπασμένη ὁλόκληρη σέ μολυβόχρωμο πέπλο σὰ σὲ σκιὰ πένθους· καὶ βαθὺ μυστήριο ὀδύνης ἦταν στὰ πλατειὰ κι ἀσάλευτα μάτια της. Πάνου-πάνου, στὸ κύρτωμα τοῦ θόλου, τὰ χελιδόνια εἶχαν φτιαγμένα χαριτωμένο στεφάνι ἀπὸ φωλιὲς ποὺ ἀκολουθοῦσε τὴ σειρὰ τῶν κυκλωτερὰ γραμμένων λέξεων:

QUASI PLATANUS EXALTATA
SUM JUXTA AQUAS

Κ' οἱ τρεῖς παρθένες γονάτισαν καὶ προσευχήθηκαν.

«Ἂν σ' ἀφήναμε μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἄσυλο, μαζὶ μὲ τὰ νούφαρα καὶ τὰ χελιδόνια; σκέφτηκα κοιτάζοντας τὴ Μαξιμίλλα πού, εἰς τὴν προσευχή της, φαινόταν νὰ γέρνει ἀγάλια-ἀγάλια περσότερο πρὸς τὴ γῆ. Θὰ κατοικοῦσες ἐδῶ σὰν ἐρημίτισσα ναϊάδα ποὺ θἄχε λησμονήσει τὴν Ἄρτεμη γιὰ νὰ λατρέψει τὴ νέα θλιμμένη θεότητα». Καὶ φανταζόμουνα τὴ μεταμόρφωσή της: —Ὕστερ' ἀπὸ τὶς ἐρημικὲς ἱεροτελεστίες της ἀνάμεσα στὸ χορὸ τῶν χελιδονιῶν, βυθιζόταν μέσα στὰ νερὰ καὶ κατέβαινε πρὸς τὶς ρίζες τῶν λουλουδιῶν. . .

Τίποτα ὅμως, ἀλήθεια, στὸ μέρος ἐκεῖνο δὲ φαινόταν νὰ νικάει σὲ λευκότητα ἕνα γερμένο λαιμὸ καὶ σὰν καταφορτωμένο ἀπὸ κόμη πυκνώτερη ἀπὸ τὰ μαρμάρινα σταφύλλια ποὺ στόλιζαν τὴν πρόσοψη τοῦ βωμοῦ. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἔβλεπα τὴ Βιολάντε γονατιστὴ·

κ᾽ ἡ στάση ἐκείνη ἦταν τόσο ἀντίθετη στὴ φύση τῆς ὁμορφιᾶς της ποὺ μ᾽ ἔκανε νὰ ὑποφέρω σὰν ἀπὸ κάποια ἀσυμφωνία· καὶ περίμενα μὲ παράξενη ἀνησυχία νά σηκωθεῖ μέσα ἀπὸ τὰ δυὸ συμβολικὰ παγώνια ποὺ, ἀνάμεσα στὰ τσαμπιά, ἄνοιγαν τὰ κατάστιχτα φτερά τους.

Σηκώθηκε πρώτη, μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς θαυμαστὲς ἐκεῖνες κινήσεις ὅπου ἡ ὁμορφιά της φαινόταν νὰ ξεπερνάει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της, σὰν ἄσβυστο φῶς ποὺ φαίνεται ν᾽ αὐξαίνει ὅταν πετάει ξαφνικὴ λάμψη. Exaltata juxta aquas·

Στὸ γυρισμό, μὲ συντρόφεψε στὸ ποτάμι, καθισμένη στὴ μικρὴ πλώρη ἀντίκρυ μου ποὺ ὀρθὸς, κινοῦσα μὲ τὸ κουπὶ τὴ βάρκα. Ἀκαταγίκητη ταραχὴ μὲ κυριαρχοῦσε, ἐνῶ ξαναπρόβαλλαν στὴ μνήμη μου τὸ μαργαριτοστόλιστο ἀπὸ αἷμα χέρι καὶ ὁ ἀνθόζωστος θάμνος. Ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη τὴν ἀπόμακρη, ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ξαναβρισκόμαστε οἱ δυὸ μας μόνοι μὲ τὴ Βιολάντε.

— Διψάω πολύ, εἶπε.

Κ᾽ ἔγυρε πίσω πρὸς τὸ νερὸ μὲ τέτια εὐλυγισία πού, σὰν ἔκφραση πόθου, φαινόταν σχεδὸν νὰ τὴν ἐξισώνει πρὸς τὸ ρευστὸ κ᾽ ἡδύπαθο στοιχεῖο.

— Μὴν πίνετε ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ νερό! ἔσπευσα νὰ τῆς πῶ βλέποντας πὼς ἔβγαζε τὰ γάντια της.

— Γιατί ;

— Μὴν πίνετε!

Τότε βύθισε τὰ γυμνὰ χέρια της, ἔκοψ᾽ ἕνα νούφαρο κ᾽ ἔσκυψε ν᾽ ἀναπνεύσει τὴν εὐωδιασμένη ὑγρα-

σία. Φαινόταν πὼς ὁλόγυρά μας συγκεχυμένο τρεμούλιασμα εἶχε καταλάβει τὸ πλῆθος τῶν λουλουδιῶν. Ὅπως ὁ ἥλιος εἶχε πέσει πίσω ἀπὸ τοὺς βράχους, ρόδινη ἀντανάκλαση, μόλις διακριτή, κατέβαινε ἀπὸ τὸ βραδυνὸ οὐρανὸ πάνου στὴν ἄπειρη λευκότητα.

— Κοιτάξτε τὰ νούφαρα! ἀνάκραξα σταματῶντας τὸ κουπί. Δὲ σᾶς φαίνεται πὼς αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἔχουν κάποια ἔκτακτη ἔκφραση ζωῆς;

Ξαναβύθισε τὰ χέρια της ὥς τοὺς καρποὺς καὶ τ' ἄφησε στὸ ρεῦμα, λουλούδια ἀπὸ σάρκα ποὺ ἔπλεχαν· καὶ ἐνῶ ἡ ματιά της ἔτρεχε πάνου στ' ἀνατεραγμένο πλῆθος, τὸ χαμόγελο τοῦ στόματός της ἦταν τόσο θεῖο ποὺ ἡ ψυχή μου θέλησε νὰ τοῦ ἀπονείμει τὴ δύναμη θαύματος.

Ἀληθινά, ἦταν ἄξια νὰ κάνει ὅλα τὰ θαύματα καὶ νὰ ὑποτάξει στὴν ὁμορφιά της τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τῶν πραγμάτων. Δὲν τολμοῦσα νὰ πῶ λέξη, τόσο στὸ πλευρό της ἡ σιωπὴ μοῦ φαινόταν εὔγλωττη. Μά, σκυμμένοι κ' οἱ δυό μας πρὸς τὸ νερό, ἤμαστε δεμένοι ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον ἀπὸ παρόμοια γοητεία μ' ἐκείνη ποὺ μᾶς εἶχε προσεγγίσει τὴν πρώτη μέρα, ἀντίκρυ στό φλογερὸ βράχο. Πάνου στὰ κεφάλια μας τὰ γεράκια δὲν ἔκρωζαν· μὰ τὰ χελιδόνια τιτύβιζαν στὸ πέταγμά τους καί, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, τὰ λευκά τους στήθια τοξεύανε μιὰν ἀστραπή.

Γύρισε καί, μὲ τόνο ἀνεξήγητης εἰρωνείας, διαπερνῶντας με ὡς τὰ βάθεια τῶν ματιῶν:

— Ἔ λοιπόν! εἶπε, δὲν προχωροῦμε; Ἐξαντλήθηκαν οἱ δυνάμεις σας; Δὲ βλέπετε πὼς οἱ ἄλλες βάρκες εἶναι πιὰ μακρυά;

Παρατήρησε μιὰ στιγμὴ τὸ στολίσκο, μὲ τὸ μέτωπο λίγο ζαρωμένο· καὶ πρόσθεσε :

—Ἡ Ἀνατόλια μᾶς φωνάζει. Κάνετε γλήγορα !

Ὁ Σάουργκο φαινόταν νὰ πλαταίνει μέσα στὸ σούρουπο, νὰ χάνετε σὲ ἄπειρη ἀπόσταση, νὰ ξανβρίσκει τὴ δύναμη τοῦ ρεύματός του, νὰ ὑπόσχεται νὰ μᾶς φέρει σὲ τόπους ὁμορφότερους. Καί, στὸ ὑπέρτατο ἐκεῖνο πλᾶσμα, τὸ γερμένο πρὸς τ' ἁπαλὸ καὶ μεγάλο αὐτὸ ποτάμι ρόδινο ἀπὸ τὴ θέρμη τῆς δίψας σὰν ἀπὸ σφοδρὸ πόθο ρευστότητας ταιριαστῆς πρὸς τὴν ἡδύπαθη οὐσία του, ὑπῆρχε τέτιο μυστήριο ὁμορφιᾶς καὶ ποίησης ποὺ ἡ ψυχή μου ρίχτηκε πρὸς αὐτὸ μὲ τὴν πιὸ διάπυρη δράση λατρείας.

— Κοιτάξτε ! μοῦ εἶπε τότε ἡ φανερώτρα, δείχνοντάς μου ἕνα θέαμα ποὺ θὰ μποροῦσε αὐτὴ νὰ τὸ δημιουργήσει μὲ μιά της χειρονομία. Κοιτάξτε !

Ὁλόγυρά μας, πάνου στὸ νερὸ ποὺ τὸ διάτρεχε ἀνάλαφρο ἀνατρίχιασμα, οἱ ζωντανοὶ κάλυκες κλείνανε μὲ κίνηση σχεδὸν χειλιῶν, διστάζανε λίγα δευτερόλεφτα, ἀποτραβιούνταν, ξυθίζουνταν ξαφνίζουνταν, κάτου ἀπὸ τὰ φύλλα, τὸ ἕνα κατόπιν τ' ἄλλου ἢ πολλὰ μαζί, σὰν καί, ἀπὸ τὰ βάθη, νὰ τὰ τραβοῦσε ὑπνωτικὴ δύναμη. Πλατειές ζῶνες μέναν ἔρημες· μὰ κάποτε, μέσα στὴ μέση, μονάχο ἕνα λουλούδι, χασομεροῦσε, σὰν γιὰ νὰ σκορπίσει τὴ στερνή του χάρη. Στὸ μέρος ὅπου ξαφνιζόταν καθὲν' ἀπ' τὰ χασομερημένα, ἀόριστη μελαγχολία κυμάτιζε πάνου στὸ νερό. Καὶ φαινόταν πώς, πάνου στὸ μεγάλο κι ἁπαλὸ ρόδινο ποτάμι, ἄρχιζαν ν' ἁπλώνουνται τὰ νυχτερινὰ ὄνειρα τοῦ καταποντισμένου πλήθους.

Μὰ στὴν κορφὴ τοῦ Κοράτσε συνέβηκε ἡ ἀπρόβλεφτη ἐμφάνιση ποὺ προσδιώρισε ἀμετάκλητα τὴν τύχη μας.

Εἴχαμε κάνει στάση στὸ Σκοῦλτρο γιὰ νὰ ἐπισκεφτοῦμε τὴν ἀρχαία μονὴ ὅπου διατηροῦνται τ' ἀπομεινάρια τοῦ μεγολόπρεπου μαυσωλείου, ἔργου τοῦ Γκωτιὲ τῆς Γερμανίας, ποὺ μιὰ Καντέλμα, ἡ ἔξοχη ἐκείνη Domina Rita ἡ παντρεμένη τὸν Ἰωάννη Ἀντώνιο Καλντόρα καὶ μητέρα τοῦ Ἰάκωβου τοῦ μεγάλου Κοντοτιέρου, ἴδρυσε σ' ἀνάμνηση τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ τριῶν γυιῶν της. Ἡ Ἀνατόλια καὶ γὼ εἴχαμε μείνει οἱ τελευταῖοι στὸ ὑγρὸ παρεκκλήσι, παρατηρῶντας τ ν πλαγιασμένη μορφὴ τοῦ νεαροῦ ἥρωα τοῦ σκεπασμένου ὁλόκληρου ὡς τὸ λαιμὸ σὲ βαρειὰ πανοπλία, μὰ ποὺ ἡ κεφαλή του μὲ τὰ μακρυὰ μαλλιά, ξέσκεπη, ἀναπαύεται τόσο βασιλικὰ πάνου στὸ μαρμάρινο μαξιλάρι. Ὕστερα, κατόπι ἀπὸ μακρυνὴ πορεία, εἴχαμε ἀφήσει τὰ μουλάρια σὲ μιὰ πλατωσιὰ κ' εἴχαμε φτάσει ἀπὸ τραχὺ καὶ στενὸ μονοπάτι ὡς τὴ βορεινὴ κορφὴ τοῦ ἀρχικοῦ κρατήρα μεταβλημένου σὲ λίμνη ποὺ τὸ Σέκλι τῆς δίνει τ' ὄνομά του. Στὰ πόδια μας ἐκτείνουνταν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἡ κοιλάδα τοῦ Σάουργκο, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ ἰσχυρὰ ἀντερείσματα ποὺ ἡ κυρία σειρὰ ἁπλώνει στὶς κατώτερες πεδιάδες ποὺ τὶς κλεῖ στὸν ὁρίζοντα ἡ θάλασσα. Πάνου ἀπὸ τὰ κεφάλια μας, στ' ἀπέραντο γαλαζωπὸ κρύσταλλο, μερικὰ σύνεφα κρέμουνταν, σχεδὸν ἀκίνητα, πελώρια κ' ἐκθαμπωτικὰ σὰ χιονοστοιβάδες.

Καθισμένοι στοὺς βράχους, κοιτάζαμε σιωπῶντας.

Ἡ Βιολάντε κ' ἡ Μαξιμίλλα φαίνουνταν κουρασμένες· κι ὁ Ὄντον δὲν εἶχε ἀκόμα κατορθώσει νὰ καταπάψει τὸ φούσκωμά του. Ἡ Ἀνατόλια ὅμως γύριζε κόβοντας στὶς σχισμάδες τὰ μικρὰ λουλούδια.

Ὑπῆρχε μέσα μου ἀκαθόριστη κι ἀνώμαλη ἀνησυχία πού, σὲ στιγμές, πύκνωνε μέχρι τοῦ νὰ μὲ πιέζει σὰν ἀγωνία. Αἰσθανόμουνα πὼς στὸ ἑξῆς ἡ ὥρα νὰ ἐκλέξω ἔφτανε γιὰ μένα, ἀναπόφευχτη, καὶ πὼς δὲ μποροῦσα πιὰ νὰ χασομερήσω στὶς βασανιστικὲς καὶ θελχτικὲς ἐναλλαγὲς τοῦ πόθου καὶ τῆς ἀπορίας καὶ σὔτε ν' ἀσχοληθῶ νὰ συγχωνέψω σὲ μιὰ μόνη ἁρμονία τοὺς τρεῖς εὐγενικοὺς ρυθμούς. Γιὰ τελευταία φορὰ τὴν ἡμέρα αὐτή, οἱ τρεῖς βεατρίκες μοῦ φαίνουνταν ἑνωμένες κάτου ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἴδιου οὐρανοῦ. — Πόσος καιρὸς εἶχε περάσει ἀπὸ τὴν πρώτη ὥρα πού, ἀναβαίνοντας τὴν ἀρχαία ράμπα μέσα στὶς φωνὲς καὶ τὶς σκιὲς τῶν παρθένων σὰν σὲ ὀπτασίες μαγείας, ἀνάμεσα στὰ σημάδια τῆς ἐγκατάλειψης καὶ τῆς λήθης εἶχα συνθέσει τὴν πρώτη μουσικὴ καὶ ἐκπληρώσει τὴν πρώτη μεταμόρφωση ; — Αὔριο ἡ ἐφήμερη γοητεία θὰ ἔπεφτε, καὶ γιὰ πάντα.

Αἰσθανόμουνα στὸ ἑξῆς τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβω μὲ τὴν ἴδια μου τὴ φωνὴ στὴν Ἀνατόλια τὰ λόγια πού εἶχα ἤδη σιωπηλὰ ἀπευθύνει στὴν ἀγνὴ μυστικὴν εἰκόνα πού ἦταν μάρτυρας τῆς συνομιλίας μου μὲ τὸν πατέρα. Πρὸ μιᾶς στιγμῆς, μέσα στὸ ἐρημικὸ παρεκκλήσι, μπροστὰ στὸν τάφο ἐκεῖνο τὸν ὑψωμένο ἀπὸ τὴν πίστη μιᾶς ἀντρογυναίκας, δὲν πήραμε κ' οἱ δυό μας τὴ μετάληψη τοῦ ἴδιου αἰσθήματος καὶ τῆς ἴδιας σκέψης ; Πρὸ μιᾶς στιγμῆς, τῆς εἶχα πεῖ χωρὶς λόγια : «Θὰ μποροῦσες ἐπίσης, ὦ ἐσὺ πού καταλαβαίνεις,

θὰ μποροῦσες νἄσαι μάνα ἡρώων. Γνωρίζω πὼς ἔδρεψες τὴ θέλησή μου καὶ πὼς τὴν ἔσφιξες μέσα στὴν πιστὴ καρδιά σου ὅπου λαμποκοπάει σὰν διαμάντι. Γνωρίζω πὼς σὲ ὄνειρο, ὁλόκληρη νυχτιά, μυστηριώδικα ξαγρύπνησες πάνου στὸν ὕπνο ἑνὸς παιδιοῦ. Ἐνῶ τὸ κορμί του κοιμόταν μὲ βαθειὰν ἀνάσα, κρατοῦσες μέσα στὰς ἀπαλάμες σου τὴ χειροπιαστὴ ψυχή του σὰ σφαίρα κρυστάλλινη· καὶ τὸ στῆθος σου φούσκωνε ἀπὸ θαυμάσια μαντέματα».

Αἰσθανόμουνα στὸ ἑξῆς τὴν ἀνάγκη ν' ἀνταλλάξω μαζί της τὴ βέβαιη ὑπόσχεση, ἀφοῦ αὐτὴ ἤταν ἕτοιμη νὰ φύγει μὲ τὴν Κλαρισιανὴ καὶ τὸν ἀδερφό της γιὰ πολὺ θλιβερὸ ταξείδι. Μὰ ἡ ἀνησυχία μου γινόταν βαρειὰ καθὼς ἀγωνία, σὰ νἄμουνα κάτου ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ πραγματικοῦ κινδύνου. Καὶ μὲ μεγάλον ἀγῶνα μποροῦσα ν' ἀναγνωρίζω τὴν αἰτία στὴν ταραχὴ ποὺ ἡ Βιολάντε μοῦ γεννοῦσε ἀδιάκοπα μ' ὅλες τὶς πράξεις της.

Κεῖ πέρα, κάτου ἀπὸ μᾶς, στὴν κοιλάδα ἤτανε τὰ ρείπια τοῦ Λιντοῦρνε, ὅμοια μὲ σωρὸ ἄσπρων λιθαριῶν, ὅμοια μ' ἀσκέπαστη γωνιὰν ἀκρογιαλᾶς, ἀνάμεσα στὶς νεκρὲς ἁπαλὲς πλημμύρες· καὶ στὸ μέρος κεῖνο κεῖ κάτου ἤταν ποὺ χτές, σὰ μὲ διπλὸ θαῦμα, εἶχε μαγέψει τὰ νούφαρα καὶ τὴν ψυχή μου. Μὲ μάγευε ἀκόμα, ὅταν τὰ μάτια μου τὴν κοίταζαν. Καθισμένη πάνου στὸ βράχο καθὼς τὴν πρώτη μέρα πάνου στὴν πλήθρα, ἔμοιαζε τ' ἀθάνατ' ἀγάλματα. Ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴν εἶδα παροῦσα κι ὡς τόσο ἀπόμακρη καθὼς τὴν ἡμέρα κείνη· καὶ ξανασκέφτηκα: «Εἶναι σωστὸ νὰ μείνει ἀνέγγιχτη. Δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δοθεῖ χωρὶς ντροπὴ παρὰ σ' ἕνα θεό. Ποτὲ τὰ σπλάχνα της δὲ θὰ φέρουν

τὸ φορτίο ποὺ παραμορφώνει· ποτὲ τὸ κῦμα τοῦ γαλάτου δὲ θὰ βεβηλώσει τὸ ἁγνὸ σχῆμα τοῦ στήθους της . . .»

Μὲ κάποια ἐσωτερικὴν ὁρμή, σὰ γιὰ ν' ἀπολευτερωθῶ ἀπὸ ζυγό, πήδησα ὀρθός· καί, ἀπευθυνόμενος σὲ κείνη ποὺ τριγύριζε κόβοντας στὶς σχισμάδες τὰ μικρὰ λουλούδια :

—Ἀφοῦ δὲν εἶστε κουρασμένη, Ἀνατόλια, τῆς εἶπα, θέλετε ν' ἀνεβοῦμε μαζὶ ὡς στὴν κορφή ;

—Εἶμ' ἕτοιμη, ἀποκρίθηκε μὲ τὴ λιγερὴ ἐγκάρδια φωνή της.

Καί, ζυγώνοντας τὴ Μαξιμίλλα, τῆς ἀπόθεσε τὰ μιτὰ μικρὰ λουλούδια πάνου στὰ γόνατα.

Ἡ Βιολάντε τήρησε τὴν ἴδια στάση, κρατῶντας τὸ βέλο της ἀνάμεσα στὰ δάκτυλά της :—ἀτάραχη σὰ νὰ μὴν εἶχε ἀκούσει Μὰ αἰσθανόμουνα πὼς οἱ κόρες τῶν ματιῶν της δὲν κοίταζαν τὰ πράγματα· καὶ ταράχτηκα σὰ νὰ εἶχε φτάσει ὡς ἐμένα κάποια ἀχτίνα τῆς μαγείας τῆς πηγασμένης ἀπὸ τ' ἀπόκρυφα βάθη ὅπου ἦταν στηλωμένη ἡ ματιά της.

—Μὴν ἀργῆστε νὰ κατεβῆτε πάλι ! εἶπε ὁ Ὄντον μὲ τὸν τόνο τῆς παράκλησης. Σᾶς περιμένουμε.

Καὶ τὸ ἰσχνό του πρόσωπο πρόδωσε τὴ στενοχώρια ποὺ τοῦ προξενοῦσαν τὰ ὕψη ἐκεῖνα : κάτι σὰν ἀδιάκοπο φόβο ζάλης.

Ἡ κορφὴ τοῦ Κοράτσε ὑψωνόταν στὸν οὐρανό, γυμνὴ καὶ σουβλερὴ σὰν κάσκα, γερτὴ λίγο πρὸς τὸ βοριά· καὶ τὸ μονοπάτι, γιὰ νὰ φτάσει ὡς ἐκεῖ, πήγαινε κατὰ μάκρος τῆς ἀπόκρημνης διαχωρίστρας γραμμῆς ποὺ χώριζε καθαρὰ τὶς δυὸ πλαγιές. Τόσο δύσκολο καὶ τόσο ἐπικίνδυνο ἦταν τὸ πέρασμα ποὺ πρόσφερα

στὴν Ἀνατόλια ὑποστήριγμα τὸ χέρι μου· κ' ἐκείνη ἀκούμπησε σ' αὐτὸ τὸ δικό της, ἐνῶ κλονίζόταν πάνου στὶς τραχύτητες τοῦ βράχου, χαμογελῶντας. Ἤμαστε πιὰ ἀθέατοι, ἐλεύθεροι καὶ μόνοι, κυρίαρχοι τοῦ ἀπέραντου διαστήματος. Μᾶς φαινόταν πὼς κάθε εἰσπνοὴ καθάριζε τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν μας κι ἀλάφραινε τὸ βάρος τῆς σάρκας μας. Καὶ τὸ ζωτικὸ ἄρωμα ποὺ ἡ θερμότητα τοῦ ἥλιου ἀποστάλαζε ἀπὸ τὰ σπάνια ἀλπικὰ χόρτα, ὅμοιο μὲ δυνατὸ πιοτό, ἐπιτάχαινε τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς μας.

Σταματήσαμε, κυριεμένοι ἀπὸ ξαφνικὴ ἀγωνία· καὶ τὰ χέρια μας, γιατὶ ἤτανε πάρα πολὺ δυνατὰ σφιγμένα, ἀποχωρίστηκαν. Κοίταξα τὴ συντρόφισσά μου στὰ μάτια, μὰ κείνη δὲ μοῦ χαμογέλασε πιά. Ἡ μορφή της γίνηκε σοβαρή, σχεδὸν θλιμμένη, σὰ σκοτεινιασμένη ἀπὸ λύπη.

— Ἂς σταθοῦμε δῶ, ψιθύρισε χαμηλώνοντας τὰ ματόφυλλα. Δὲ μπορῶ νὰ πάω μακρύτερα.

— Ἀκόμα λίγο θάρρος, τῆς εἶπα, πιεσμένος ἀπὸ σφοδρὴν ἐπιθυμία νὰ φτάσω στὸ σκοπό. Μερικὰ βήματα ἀκόμα, καὶ εἴμαστε στὴν κορφή...

— Δὲ μπορῶ νὰ πάω μακρύτερα, ἐπανάλαβε μὲ σβυσμένη φωνὴ ποὺ φαινόταν πὼς δὲν ἦταν πιὰ δική της. Καὶ πέρασε τὰ χέρια πάνου στὸ πρόσωπό της, σὰν γιὰ ν' ἀπομακρύνει ἀπ' αὐτὸ κάτι ποὺ τὴ στενοχωροῦσε.

Ὕστερα, προσπάθησε νὰ μοῦ χαμογελάσει.

— Τί παράξενη αὐταπάτη! ξαναεῖπε. Ἡ κορφὴ εἶναι μακρυὰ ἀκόμα. Φαίνεται πάντα πὼς θὰ τὴν γγίξεις· μὰ ὅσο ἀνεβαίνεις τόσο κείνη ἀπομακρύνεται...

Ὕστερα, κατόπι ἀπὸ μιὰ παύση ὅπου ἐκείνη φάνηκε σὰ ν' ἀφοκραζότανε τὴ βαθειὰ καρδιά της:

— Κ᾽ ὑπάρχουν ψυχὲς ποὺ ὑποφέρουν, κεῖ κάτου.

Στράφηκε πρὸς τὸ μέρος ὅπου οἱ ἀδερφές της τὴν περίμεναν μὲ τὸ μέτωπό της συνεφιασμένο ἀπὸ κάποια σκέψη.

— Ἂς γυρίσουμε πίσω, Κλώντ, πρόσθεσε μὲ τόνο ποὺ δὲ θὰ τὸν λησμονήσω ποτέ, γιατὶ ποτὲ ἀνθρώπινη φωνὴ δὲν ἔκφρασε μὲ τόσο βραχεῖς τόνους ἕνα τόσο μεγάλο πλῆθος κρυμμένων πραγμάτων.

— Ἀγαπημένη, ἀγαπημένη Ἀνατόλια! ἀνάκραξα πιάνοντάς της τὰ χέρια, γιομᾶτος ὅλος ἀπὸ τὸ ἔκτακτο αἴσθημα ποὺ μοῦ γεννοῦσαν τ᾽ ἁπλὰ κεῖνα λόγια ποὺ ὑπῆρχε σ᾽ αὐτὰ γιὰ μένα τ᾽ ἀλησμόνητο δεῖγμα ἐσωτερικῆς πράξης σχεδὸν θείας. Ἀφῆστε με νὰ σᾶς ἐπαναλάβω πρῶτα πρῶτα αὐτὸ ποὺ σᾶς ἔχει ἤδη πεῖ περσότερο ἀπὸ μιὰ φορὰ ἡ σιωπή μου... Ποῦ θὰ μποροῦσα νὰ δώσω τὴν ὑπόσχεσή μου πιὸ πρεπούμενα παρὰ σ᾽ αὐτὸ ἐδῶ τὸ μέρος, πάνου σ᾽ αὐτὸ τὸ ὕψος, σὲ σᾶς Ἀνατόλια, ποὺ εἶστε τὸ ψηλώτερο τῶν πλασμάτων;

Χλώμιανε, ὄχι ὅπως αὐτὸς ποὺ μαθαίνει εὐχάριστη εἴδηση ποὺ πολὺ καιρὸ τὴν περίμενε καὶ τὴν εὐχιόταν, μὰ ὅπως αὐτὸς ποὺ δέχεται σὲ ζωτικὸ ὄργανο ἀόρατο χτύπημα· καί, μολονότι κατὰ τὸ φαινόμενο ἔμεινε ἀκίνητη, μὲ τὸ πνεῦμα ὅμως ρίχτηκε πρὸς ἐμένα μὲ δὲν ξέρω ποιὸ ἀνατρίχιασμα τρομάρας, μὲ δὲν ξέρω ποιὰ ἔνστιχτη κίνηση φρίκης—ποὺ ἀντιλήφθηκα, ὄχι μὲ τὰ μάτια, μὰ μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς ἄγνωστες αὐτὲς αἰσθήσεις ποὺ κάποτε ἐκδηλώνουνται στὸ ὑφάδι τῶν ἀνθρώπινων νεύρων σὲ στιγμιαῖο κραδασμὸ καὶ ποὺ ἐξαφανίζουνται γιὰ πάντα, ἀφήνοντας τὴ συνείδηση κατάπληχτη.

Ἔρριξε ὁλόγυρά της μιὰ ματιὰ γιομάτη ἀξήγητες ἀνησυχίες.

— Μιλᾶτε σὰ νάμαστε μονάχοι, εἶπε χαμένα, σὰ νἄμουνα μανάχη .. σὰ νάμουνα μονάχη...

— Μὰ τί ἔχετε λοιπόν, Ἀνατόλια; τή ρώτησα, ταραγμένος ἀπὸ τὴν ἀξήγητη ταραχή της, ἀπὸ τὴ βαθειὰν ἀλλοίωση τῶν χαρακτηριστικῶν της, ἀπὸ τὴν ἀσυναρτησία τῶν λόγων της.

Κ' ἡ λάμψη μιᾶς σκέψης πέρασε πάνου στὴν ἀβεβαιότητά μου;— Συνηθισμένη ὅπως ἤταν τώρα καὶ τόσον καιρὸ στὴ σκοτεινή της φυλακή, μάρτυρας καρτερικὸς μέσα στὰ παλιὰ τείχη, μὴ δὲν προσβλήθηκε ξαφνικὰ ἀπὸ τὸ μυστηριακὸ κεῖνον τρόμο, ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ πανικοῦ ποὺ βασιλεύει στὶς μοναξιὲς τῶν σιωπηλῶν καὶ ψηλόκορφων βουνῶν;— Χωρὶς ἄλλο ἤταν ἔρμαιο τῆς τρομερῆς μαγείας· καὶ τὸ πνεῦμα της παραπλανιόταν.

Ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, μέσα στὸ σκληρὸ φῶς, ξεδιπλωνόταν κάτου ἀπὸ τὰ πόδια μας τρομαχτικὸ θέαμα.

Ἡ σειρὰ τῶν βράχων, ὁρατὴ ὁλόκληρη μέσα στὴν ἔρημη στειρότητά της ὡς τὶς πιὸ ἀπόμακρες κορφές, ἁπλωνόταν σὰν ἀπέραντος σωρὸς πραγμάτων γιγάντιων καὶ ἄμορφων, μεινεσμένος ἐκεῖ γιὰ τὸ θάμπωμα τῶν ἀνθρώπων σὲ δεῖγμα κάποιας πρωτόγονης τιτανομαχίας. Πύργοι γκρεμισμένοι, τειχιὰ διαρρηγμένα, φρούρια ἀναποδογυρισμένα, θόλοι βουλιαγμένοι, περιστύλια καταστραμένα, κολοσσοὶ κολοβομένοι, πλῶρες πλοίων, καπούλια τεράτων, σκελετοὶ τιτάνων, ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος ὄγκος, μὲ τὶς προεξοχές του καὶ τὰ βαθουλώματά του, παράσταινε σὰν ἀληθινὸ κάθετι πεῦναι πελώριο καὶ τραγικό. Τόσο διάφανες ἤτανε οἱ ἀποστάσεις ποὺ

ξεχώριζα τὸ κάθε σχῆμα σὰ νὰ εἶχα κάτου ἀπὸ τὴ ματιά μου, ἄπειρα μεγαλωμένον, τὸ βράχο ποὺ ἡ Βιολάντε μοῦ εἶχε δείξει ἀπὸ τὸ παράθυρο μὲ πλάοτρα κίνηση. Οἱ πιὸ μακρυνὲς κορφὲς διαγράφουνταν στὸν οὐρανὸ μὲ τὴν ἴδια ἀκριβὴ τραχύτητα ποὺ εἶχαν σιμά μας οἱ κυλησμένοι σωροὶ τοῦ κρατήρα κάτου ἀπὸ τὴν ἀντανάκλαση τοῦ ἥλιου. Ὁ κρατήρας, στόμα ὑπέρμετρο, ἄνοιγε μὲ ἰλιγγιώδικη σφοδρότητα, τὸ χάσκοντα κύκλο τῆς περιφέρειάς του, ὅμοιο μὲ στρόβιλο ρεύματος, ἂν κ' ἤτανε ἀσάλευτος Σταχτερὸς σὲ μεριὲς ὅπως ἡ στάχτη, κοκκινωπὸς σὲ μεριὲς ὅπως ἡ σκουριά, ἤτανε δῶ καὶ κεῖ διακομένος ἀπὸ ἄσπρες καὶ σπιθόλες γραμμὲς ὅπως τ' ἁλάτι, ποὺ τὸ σωρεμένο στὸν πάτο νερὸ ἀνταναχλοῦσε στὴ μεταλλικὴ του ἀκινησία. Κι' ἀντίκρυ μας, κρεμασμένο στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, ὅμοιο μὲ ἀπολιθωμένο κοπάδι, ἦταν τὸ Σέκλι, τὸ ἐρημικὸ χωριουδάκι σὰν ἐρημιτήριο, ὅπου, ἀπὸ ἀμνημόνευτον καιρό, μικρὸς ἐπιδέξιος λαὸς ἀσχολιέται νὰ κατασκευάζει χορδὲς ἀντερένιες γιὰ τὰ μουσικὰ ὄργανα.

— Εἶστε κουρασμένη, εἶπα στὴν ἀγαπημένη μου συντρόφισσα ζητῶντας νὰ τὴν τραβήξω πρὸς ἕνα βράχο πού, θαροῦσα, θὰ μποροῦσε, τοὐλάχιστο ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, νὰ τῆς κρύψει τὴ θέα τοῦ κενοῦ καὶ νὰ τῆς δώσει μὲ τὴν ἐπαφὴ του τὸ αἴσθημα τῆς στερεότητας. Εἶστε κουρασμένη, Ἀνατόλια, κ' ἡ κούραση αὐτὴ δὲ σᾶς εἶναι συνηθισμένη, καὶ τὸ θέαμα αὐτὸ εἶναι ἴσως λίγο τρομαχτικό... Ἀκουμπῆστε δῶ καὶ κλεῖστε τὰ μάτια λίγα λεφτά Μένω κοντά σας. Νὰ τὸ μπράτσο μου. Θὰ μπορέσω νὰ σᾶς ξαναγυρίσω χωρὶς κίνδυνο· Κλεῖστε λοιπὸν τὰ μάτια λίγα λεφτά...

Προσπάθησε πάλι νὰ μοῦ χομογελάσει.

— Ὄχι, ὄχι, Κλὼντ, εἶπε· μὴν κοπιάζετε.

Ὕστερα, μετὰ μιὰ παύση, μὲ φωνὴ ἀλλαγμένη καὶ γινομένη σὰ μυστική:

— Δὲν εἶναι αὐτό... Κι ἂν κλειοῦσα τὰ μάτια, ἴσως θάβλεπα ἀκόμα...

Ἡ καρδιά μου ἔτρεμε σὰ φύλλο μέσα σὲ ἄγνωστη πνοή. Καί, ἂν καὶ τὸ πρόσωπο τῆς Ἀνατόλιας ξαναπῆρε πάλι σοβαρὴ μὰ ἥρεμη θλίψη καὶ ὅλο τὸ εἶναι της ἔκφραζε θέληση κυριαρχίας τοῦ Κακοῦ, ἐγὼ μὲ τὴ δύναμη τῶν ἀξεδιάκριτων ἀναλογιῶν, ξανασκέφτηκα τὶς αἰφνήδιες ἀδημονίες τοῦ Ἀντωνέλλο, τὶς ἀνησυχίες ἐκεῖνες ποὺ τοῦ ἤταν ἀλάθευτα μηνύματα, τὶς προβλέψεις ἐκεῖνες ποὺ δίναν κάποια λάμψη στὰ χλωμά του μάτια.

— Καταλάβατε; τὴ ρώτησα πιάνοντας τὸ χέρι της, γιατὶ ἤμαστε ἀκουμπησμένοι μὲ τὶς πλάτες πάνου στὸ βράχο ὁ ἕνας πλάϊ στὸν ἄλλον. Καταλάβατε πὼς ἐσεῖς, ἐσεῖς μόνη, εἶστε ἡ συντρόφισσα ποὺ ἡ καρδιά μου ὀνόμασε, τὴ βραδυὰ ποὺ ὁ πατέρας σας μὲ φιλοῦσε στὸ μέτωπο σὰ γιὰ συγκατάθεση; Σηκωθήκατε καὶ βγήκατε ὄξω ἀπὸ τὴν κάμαρα, ἀνάλαφρη σὰν πνεῦμα· καὶ δὲν ξέρω γιατί, φαντάσθηκα πὼς ὁλόκληρο τὸ πρόσωπό σας ἤταν λουσμένο στὰ δάκρυα... Πέστε μου, Ἀνατόλια, πέστε μου ἂν κλάψατε κι ἂν τὸ ὄνειρό μου ἤταν γιὰ σᾶς ἀγαπητό!

Δὲν ἀποκρίθηκε· μά, ὅπως κρατοῦσα τὸ χέρι της, μοῦ φάνηκε πὼς τὸ ἀγνότερο αἷμα τῆς καρδιᾶς της σωρευότανε στὴν ἄκρη τῶν δαχτυλιῶν της, μαγνητικά.

— Τὴ βραδειὰ κείνη, ξακολούθησα γιὰ νὰ τὴ μεθύσω ἀπὸ ἐλπίδα, εἶδα, ἐπιστρέφοντας στὴ Ρεμποῦρσα, νὰ λάμπει τὸ Ἄστρο στὴ σκεπὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς παλιούς

μου πύργους· καὶ τόση ἦταν ἡ πίστη ἡ χυμένη μέσα στὴν ψυχή μου ἀπὸ τὴν παρουσία σου ποὺ θεώρησα τὴ σύμπτωση αὐτὴ σὰ θεῖο προμήνυμα. Ἀπὸ τότε, ἐνώνω δυὸ εἰκόνες στὸ λαμποκόπημα ἐκεῖνο.... Ξέρετε ποιὰ εἶναι ἡ ἄλλη. Ἀκούω ἀκόμα τὰ πρῶτα λόγια ποὺ μοῦ ἀπευθύνατε στὴ ράμπα, λόγια ἀναθυμητικὰ «ἀπέραντης καλωσύνης». Ὅλη κείνη τὴν ἡμέρα ἡ ἀναθυμημένη εἰκόνα δὲν ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὸ πλευρό σας, γιὰ νὰ μοῦ δεῖξει ἔτσι τὴν ἐκλογή της. Ἡ ἴδια ἐκείνη, κάποια βραδυὰ τώρα γλήγορα, θὰ σᾶς συνοδέψει ὡς στὴν κατοικία ποὺ ἦταν γιομάτη ἀπὸ τὸ χαμογέλιο της καὶ ποὺ σήμερα εἶναι ἔρημη... Κοιτάξτε κεῖ κάτου!

Κοίταξε τοὺς μακρυνοὺς πύργους τῆς Ρεμποῦρσα, μέσα στὸ βαθὺ κοίλωμα ὅπου τὰ μετέωρα νέφη ἀποτύπωναν πλατειοὺς κύκλους σκιᾶς· μὰ ἡ ματιά της ἔτρεξε μακρύτερα, στὸ Τριγκέντε· καί, στὸ ἀναμεταξὺ αὐτό, τὰ σημάδια ἀνείπωτης ἐσωτερικῆς σφοδρότητας πέρασαν πάνου στὴ μορφή της. Κίνησε τὸ κεφάλι της καὶ τράβηξε τὸ χέρι της ἀπὸ τὸ δικό μου.

— Ἡ εὐτυχία μοῦ εἶναι ἀπαγορευμένη, εἶπε μὲ ἀλγεινὴ μὰ σταθερὴ φωνή, μὲ τὰ μάτια πάντα στηλωμένα στὸν κῆπο τῶν πόνων της, στὸ σπήτι τοῦ μαρτυρίου της. Κ' ἐγώ, καθὼς ἡ Μαξιμίλλα, εἶμαι ἀφιερωμένη· καὶ τό τάξιμό μου εἶναι ἀπαραβίαστο καθὼς καὶ τὸ δικό της. Καὶ δὲν εἶναι πράξη μονάχα τῆς θέλησής μου. Αἰσθάνουμαι τώρα πὼς εἶναι ἀναγκαία θυσία ποὺ δὲ θὰ μπορέσω νὰ τὴ διαφύγω. Πρὸ μιᾶς στιγμῆς, ὅταν μὲ προσκαλέσατε ν' ἀνεβοῦμε μαζὶ ὡς τὴν κορφή, ἀκούσατε τὸν τόνο τῆς ἀπόκρισής μου. Εἴδατε πόσο στὴν ἀρχὴ μοῦ φαινόταν εὔκολη ἡ ἀνάβαση μαζί σας, μὲ τὸ στήριγμα τοῦ χεριοῦ σας. Μὰ κατόπι.. δὲ μπόρεσα νὰ πάω μακρύτερα· δὲν τὴν φτάσαμε τὴν

κορφή. Ἰδέστε: εἶμαι καρφωμένη ἐδῶ σ' ἕνα βράχο. Μοῦ κάνετε μιὰ προσφορὰ ποὺ καὶ σεῖς ὁ ἴδιος δὲν ξέρετε τὴν ἀξία της, ὅπως τὴν ξέρω ἐγώ· καὶ νά με συντριμμένη ἀπὸ τόσο βαρειὰ θλίψη ποὺ φοβοῦμαι πῶς δὲ θὰ μπορέσω νὰ τὴν ὑποφέρω, ἐγὼ ποὺ δὲν εἶχα ποτὲ φοβηθεῖ νὰ ὑποφέρω!

Δὲν τολμοῦσα οὔτε νὰ τὴ διακόψω οὔτε νὰ τὴν γγίξω. Κάτι σὰν εὐλαβητικὸς φόβος μὲ κυριαρχοῦσε. Μὲ συγκίνηση δυνατώτερη ἀπὸ κείνη ποὺ μὲ εἶχε ἐξάψει τὴν ἐπίσημη βραδειά, ἔνοιωθα νὰ πάλλει στὸ πλευρό μου δὲν ξέρω τί τὸ ἄπειρα σεπτὸ καὶ μυστηριακό, ὅπως οἱ θεῖες οὐσίες οἱ φυλαγμένες κάτου ἀπὸ τὰ καλύμματα τῶν ἁγίων βημάτων τῶν ναῶν. Ἡ φωνὴ μιλοῦσε σχεδὸ μέσα στ' αὐτί μου, κι' ὡς τόσο μοῦ ἐρχόταν ἀπὸ ἄπειρη ἀπόσταση. Ἁπλᾶ ἤτανε τὰ λόγια· μά ἤτανε προφερμένα πάνου στὰ ἀκρόκορφα τῆς ζωῆς, κεῖ ποὺ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ δὲ φτάνει παρὰ γιὰ νὰ μεταμορφωθεῖ σ' ἰδανικὴ Ὀμορφιά.

— Κυτάξτε κεῖ κάτου! Κοιτάξτε τὸ σπήτι ὅπου ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα σᾶς ὑποδεχτήκαμε σὰν ἀδερφό· ὅπου ὁ πατέρας μας σᾶς ὑποδέχτηκε σὰν παιδί του, ὅπου βρήκατε ἀκέρια τὴν ἀνάμνηση τῶν ἀγαπημένων σας νεκρῶν. Κοιτάξτε πόσο φαίνεται μακρυνό! Κι' ὅμως τὸ αἰσθάνουμαι συνδεμένο μαζί μου μὲ χίλιους δεσμοὺς ἀόρατους μὰ πιὸ δυνατοὺς ἀπὸ τὴν κάθε ἁλυσίδα. Μοῦ φαίνεται πὼς, κι' ἀπὸ δῶ ἀκόμα, ἡ ζωή μου ἀνακατεύεται ὁλόκληρη στὴ λίγη ἐκείνη ζωὴ ποὺ ὑποφέρει κεῖ κάτου... Ἄχ! ἴσως δὲ μπορεῖτε νὰ καταλάβετε! Ἀλλὰ συλλογιστῆτε τὴν ἀπανθρωπία τοῦ πεπρωμένου ποὺ μᾶς ἀπειλεῖ· συλλογιστῆτε τὴ δύστυχη ἐκείνη τρελλὴ μητέρα, τὸν καταβλημένο κ' ἐξαντλημένο ἐκεῖνο γέροντα, τὸ θῦμα ἐκεῖνο ποὺ λαχταράει ἀδιάκοπα στὸ

χεῖλος τῆς τρέλας, καὶ κεῖνο τὸ ἄλλο ἀκόμα θῦμα ποὺ βρίσκεται κάτου ἀπὸ τὸ χτύπημα τῆς ἴδιας καταδίκης, καὶ στὴ φρίκη τοῦ μιάσματος, καὶ στὴν ἀπομόνωση, καὶ στὴ στενοχώρια... Ἄχ! ὄχι, δὲ μπορεῖτε νὰ καταλάβετε! Ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμα ἡμέρα, φοβήθηκα νὰ σᾶς λυπήσω· καὶ προσπάθησα νὰ σᾶς προφυλάξω ἀπὸ τὶς χειρότερες θλίψεις. νὰ σᾶς ἀποκρύψω τὶς χειρότερες ἀθλιότητες· προσπάθησα νὰ στέκω πάντα ἀνάμεσα σὲ σᾶς καὶ στὴν ἀγωνία μας...Σπάνια ἢ ἴσως ποτέ, δὲν ἀναπνεύσατε τὴν ἀληθινὴ μελαγχολία τοῦ σπητιοῦ μας. Σᾶς ὡδηγήσαμε στὸ ὕπαιθρο, μέσα στὰ λουλούδια ποὺ γιὰ χάρη σας ἀρχήσαμε νὰ τά ξαναγαποῦμε· καί, στὸν ἐγκαταλειμένον κῆπο μας, μπορέσατε νὰ ξαναζωντανέψετε μερικὰ νεκρὰ πράγματα... Ἀλλὰ συλλογιστῆτε τὸ μυστικὸ ξέσκισμα τῆς ψυχῆς μας! Δὲ μπορεῖτε νὰ ἰδῆτε, σεῖς· ἐγὼ ὅμως, βλέπω ἀπὸ δῶ ὅλα ὅσα συμβαίνουν κεῖ κάτου πίσω ἀπὸ τοὺς τοίχους σὰ νὰ ἤτανε γυάλινοι καὶ τοὺς ἄγγιζα μὲ τὸ μέτωπό μου. Θάλεγε κανεὶς πὼς ἡ ζωὴ ἐκεῖ κάτου εἶναι σταματημένη· ὁ πατέρας κι' ὁ γιὸς εἶναι κλεισμένοι στὴν ἴδια κάμαρα, καὶ δὲν τολμοῦνε νὰ βγοῦν, καὶ δὲν τολμοῦνε νὰ μιλήσουν, καὶ παρακολουθοῦν ὅλους τοὺς κρότους, κι' ὁ ἕνας αὐξαίνει τὴν ὀδύνην τοῦ ἄλλου, κι' οἱ δυὸ μαζὶ προσμένουνε τὸ γυρισμό μου χωρὶς τὴν παραμικρὴ δύναμη καὶ τεντώνουν τ' αὐτί τους μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀναγνωρίσουν τὴ φωνή μου καὶ τὸ βῆμα μου. Καὶ *κείνη* εἶναι τρελή, μ' ἀναζητάει σ' ὅλους τοὺς διαδρόμους, σ' ὅλες τὶς κάμαρες, μὲ καλεῖ μὲ δυνατὴ φωνή, σταματάει μπροστὰ σὲ κλεισμένες πόρτες κι' ἀρζει ν' ἀφουκράζεται ἢ νὰ χτυπάει· καί, ἀπὸ μέσα, οἱ δυὸ δυστυχισμένες μου ψυχὲς ἀκοῦνε τὴ δυνατὴ ἀνάσα της, κι' ἀναπηδᾶν στὸν κάθε χτύπο, καὶ δὲν ξέρουν

παρὰ νὰ κοιτάζουνται κατάματα, μὲ πόση συντριβὴ ψυχῆς, ὦ Θεέ μου!

Μ' ἔνστιχτη κίνηση ἔφερε τὰ χέρια στοὺς κροτάφους της, σὰν γιὰ νὰ καταστείλει μιὰν ὥθηση πόνου· νῶ ὅλο της τὸ κορμί, ξεκολλῶντας ἀπὸ τὸν βράχο, γερνε πρὸς τὸν ἀπόμακρο τόπο τοῦ μαρτυρίου. Καὶ .ὰ κάμποσα λεφτά, πνιγμένος ἀπὸ τὴν ἀγωνία ποὺ οῦ εἶχε μεταδόσει, γερμένος στὴν ἴδια στάση, ἔμεινα αἰ γὼ τὸ ἴδιο, μετέωρος στὴν ἄκρη τοῦ βαάθρου, μὲ τὴ ματιὰ καρφωμένη πάνου στὴν ἀπόμακρη ατοικία ὅπου οἱ ψυχὲς ἐκεῖνες θλίβουνταν.

— Συλλογιστῆτε, ξακολούθησε μὲ συντριμμένη τώρα φωνή, τὶ θὰ γινότανε μ' αὐτοὺς ἂν δὲν ἤμουν πιὰ ἐκεῖ, ἂν τοὺς ἐγκατέλειπα! Ἀκόμα κι ὅταν δὲν ἀπομακρύνομαι παρὰ γιὰ μιὰ στιγμή, δοκιμάζω δὲν ξέρω τὶ μεταμέλεια, δὲν ξέρω τὶ τύψη. Κάθε φορὰ ποὺ περνῶ τὸ κατώφλι γιὰ νὰ βγῶ, ὀλέθριο προαίστημα μοῦ σφίγγει τὴν καρδιὰ· καὶ μοῦ φαίνεται πὼς γυρίζοντας θἄβρω τὸ σπήτι γιομάτο φωνὲς καὶ δάκρυα.....

Τώρα, τρεμοῦλα ἀνυπέρβλητη τὴν συντάραξε ὅλη, καὶ τὰ μάτια της πλάταιναν σὰν κάποια σκληρὴ ὀπτασία νὰ τὰ γιόμιζε φρίκη.

—Ὁ Ἀντωνέλλο. . τραύλισε.

Καί, γιὰ λίγες στιγμές, δὲ μπόρεσε νὰ προφέρει ἄλλη λέξη.

Τὴν κοίταζα μ' ἀνείπωτη ἀγωνία· κ' ἡ ψυχή μου ἔπασχε ἀπὸ τὶς συσπάσεις τῶν ἀγαπημένων χειλιῶν της. Κ' ἡ ὀπτασία ποὺ ἤτανε μέσα στὰ μάτια της περνοῦσε στὰ δικά μου· καὶ ξανάβλεπα τὸ χλωμὸ κι ἀδυνατισμένο πρόσωπο τοῦ Ἀντωνέλο, καὶ τὸ γλήγορο ἀνοιγόκλεισμα τῶν ματόφυλλών του, καὶ τὸ στενοχω-

ρημένο του χαμόγελο, καὶ τὶς ἄταχτες χειρονομίες του, καὶ τὰ κύματα τοῦ τρόμου ποὺ περιζώνοντας ξαφνικὰ τὸ μακρὺ καί λιγνὸ κορμί του, τὸ τάραζαν σὰν εὔθραυστο καλάμι.

— Ὁ Ἀντωνέλλο... ἀποπειράθηκε νὰ πεθάνει. Μόνον ἐγὼ τὸ ξέρω Κανεὶς ἄλλος δὲν τὸ ξέρει, οὔτε καὶ ὁ Ὄντον. Ἀλίμονο!

Ἔτρεμε χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ συγκρατηθεῖ, μὲ τοὺς ὤμους ἀκουμπησμένους στὸ βράχο.

—Κάποια βραδυά, ὁ Θεὸς μὲ εἰδοποίησε .. ὁ Θεὸς μ' ἔστειλε. Δοξασμένος νἆναι πάντα!... Μπῆκα μέσα στὴν κάμαρά του καί τὸν βρῆκα.....

Πνιγόταν, χαμένη, κι' ἔπιανε τὸ λαιμό της μὲ τὰ συστραμμένα δάχτυλά της, σάμπως τὴ στιγμὴ ἐκείνη τὸ σκοινὶ νὰ τὴν εἶχε στραγγαλίσει αὐτὴ τὴν ἴδια: τρέμουσα, ἐξαντλημένη, χωρὶς κανένα θάρρος μπροστὰ στὴ θύμηση, αὐτὴ ποῦ μπόρεσε νὰ καταστείλει τὶς κραυγές της στὴ θέα τοῦ ἀναίσθητου κορμιοῦ, νὰ κάνει νὰ γεννηθεῖ στοὺς καρπούς της ἀντρίκεια δύναμη, νὰ συμπληρώσει τὴ δουλιὰ χωρὶς νὰ καλέσει βοήθεια, νὰ κρύψει μέσα της τὸ φριχτὸ μυστικὸ καὶ νὰ ζήσει κατόπι μὲ τὴν τραγικὴν εἰκόνα τὴ χαραγμένη στὴ ψυχή της, ἀπὸ φόβο σὲ φόβο, ἀπὸ ἀγωνία σὲ ἀγωνία! Ἔτσι, στὴν ὑπέροχη της ἀλήθεια, μοῦ ἀποκαλυπτόνταν ἀπελπιστικὰ ἀφοσιωμένη σὲ φίλτρο ποὺ εἶχε τὴ ρίζα του στὸ πιὸ βαθὺ καὶ στὸ πιὸ ἱερὸ ἔνστιχτο τοῦ εἶναι. Φαινόταν πὼς ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος φώναζε σ' ὅλες τὶς φλέβες της· οἱ δεσμοὶ τοῦ αἵματος τὴν κρατοῦσαν ἀπ' ὅλες τὶς ἴνες. Ἦταν γεννημένη γιὰ νὰ φέρει τὶς γλυκειὲς καὶ τρομερὲς ἁλυσσίδες μέχρι θανάτου. Ἦταν ἕτοιμη νὰ φθαρεῖ σὰν ὁλοκαύτωμα γιὰ νὰ ταΐσει τὴν τρεμάμενη φλόγα τοῦ σπητιοῦ της.

«Μὲ τί ἀγάπη ἀνήκουστη θὰ ἀγαποῦσε λοιπὸν τὸ πλᾶσμα τῶν σπλάχνων της;».

— Μιλᾶτε γιὰ ἐγκατάλειψη, τῆς εἶπα κάνοντας βαρὺ ἀγῶνα γιὰ νὰ ἐκφρασθῶ, γιατὶ κάθε ἔκφραση δική μου μοῦ φαινόταν ἀκατάλληλη κι' ἀδύναμη μπρὸς στὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν ὀμορφιὰ τοῦ ἀποκαλυμένου ἐκείνου αἰσθήματος· μιλᾶτε γιὰ ἐγκατάλειψη, Ἀνατόλια· καὶ λησμονᾶτε πὼς κ' ἐγώ, ἀπὸ τὴν πρώτη ἀκόμα μέρα, νόμισα πὼς ξαναβρῆκα στὸ σπήτι σας τὸν πατέρα μου, τὶς ἀδερφές μου, τοὺς ἀδερφούς μου· καὶ δὲν ξέρετε πὼς καὶ στὴ δική μου καρδιὰ ἔβρεύει μιὰ στοργικὴ κι' ἀδερφικὴ εὐσπλαχνία, ὄχι βέβαια παραβλητὴ πρὸς τὴ δική σας ποῦναι ὑπεράνθρωπη, μὰ ἄξια ὡς τόσο νὰ τὴν ὑπερετήσει στὸ ἔργο....

Κούνησε τὸ κεφάλι.

— Ἄχ! Κλὼντ, ἀποκρίθηκε μ' ἀλγεινὸ χαμόγελο τῶν ξεραμένων χειλιῶν της, ἡ μεγαλοψυχία σας σᾶς ἀπατᾶ. Ἔχω ἀκόμα τὴν ψυχὴ σὰ πλανεμένη ἀπὸ τὴ φλόγα τῶν ὀνείρων σας, μὰ καὶ ταραγμένη ἀπὸ δὲν ξέρω ποιὰ ἀδιάκοπη σφοδρότητα καὶ ποιὰ ἐπικίνδυνη ζέση πού, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, παρουσιάζουνταν σὲ σᾶς. Θέληση ἀγῶνα καὶ κυριαρχίας σᾶς συγκλονίζει· καὶ θὰ θέλατε μ' ὅλα τὰ μέσα ν' ἀναγκάσετε τὴ ζωὴ νὰ σᾶς κρατήσει τὶς ὑποσχέσεις της. Εἶστε νέος, καὶ πολὺ περήφανος γιὰ τὴν καταγωγή σας, καὶ κύριος στὴ δύναμή σας, καὶ βέβαιος στὴν πίστη σας. Ποιὸς μπορεῖ νὰ ὁρίσει ὅριο στὴν κατάκτησή σας;

Στὰ τελευταῖα λόγια εἶχε χύσει τὴ δύναμη τῆς κρυσταλλένιας καὶ θερμῆς φωνῆς της, σὰν ἀπὸ ξαφνικὸν ἐνθουσιασμό· καὶ τὸ ἀνατρίχιασμα ποὺ πῆρα ἀπ' αὐτὴ μ' ἔκανε νὰ καταλάβω τὶ γενναία παρακινήτρα

ἐνεργειῶν θὰ μποροῦσε νἄναι ἡ παρθένα ποὺ, παρὰ τὴν καλωσύνη της καὶ τὴν ὑπομονή της, κάτεχε τὸ ἀρχέγονο ἔνστικτο τῆς περήφανης ράτσας της.

— Συλλογιστῆτε Κλώντ, ἕναν κατακτητὴ ποὺ θᾶσερνε ξοπίσω του ἅρμα γιομάτο ἀρρώστους, καὶ ποὺ θὰ ἑτοιμαζότανε νὰ πολεμήσει θωρῶντας τ' ἀποκαμωμένα τους πρόσωπα, ἀκούγοντας τοὺς θρήνους τους! Μπορεῖτε νὰ τὸ φαντασθῆτε αὐτό; Ἂν ἡ ζωὴ εἶναι σκληρή, κεῖνος πεῦναι ἀποφασισμένος νὰ τὴν ἀντιμετωπίσει ὀφείλει ἀναγκαστικὰ νὰ πάρει τὴν ἰδιότητα τῆς ἐχθρᾶς αὐτῆς· κι ἀργὰ ἢ γλήγορα, ἕνα ὁποιοδήποτε ἐμπόδιο θὰ προκαλέσει τὴ δυσαρέσκειά του καὶ τὴν ὀργή του.....

Εἶχε κατορθώσει νὰ καταστείλει τὴν ὑπερβολὴ τῆς συγκίνησής της· καὶ μοῦ παρουσιαζόταν πάλι στὴ θαραλέα σταθερότητά της, μιλῶντας χωρὶς νὰ τρέμει.

—Ἐγὼ ἡ ἴδια, ἐγὼ ἡ ἴδια μὴ δὲ θὰ γινόμουν ἴσως μιὰ μέρα λησμονήτρα; Μὴ δὲ θὰ αἰσθανόμουνα τὸν ἑαυτό μου κυριευμένον ἀπὸ τὶς νέες στοργές, ἀπὸ τὶς νέες φροντίδες κι ἀπὸ τὴ μέθη τῶν ἐλπίδων σας; Εἶναι πάρα πολὺ μεγάλο, Κλώντ, τὸ καθῆκον ποὺ θέλετε νὰ ὁρίστε στὴ συντρόφισσα τῶν προσπαθειῶν σας. Ἡ μνήμη μου διαφυλάει τὰ λόγια σας..... Ἀλίμονο! εἶναι ἀδύνατο νὰ τροφοδοτεῖ κανεὶς δυὸ φλόγες σύγχρονα! Ἡ καινούργια θὰ γινόταν σὲ λίγο τόσο ἄπληστη ποὺ θὰ ὤφειλα νὰ θυσιάσω σ' αὐτὴν ὅλα τ' ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς μου. Κ' ἡ παλιὰ εἶναι τόσο ἀδύναμη ποὺ ἀρκεῖ νὰ στρέψω τὸ κεφάλι ἀλλοῦ γιὰ νὰ σβύσει.

Σώπασε, χαμηλώνοντας τὸ μέτωπο. Μὲ ξαφνικὴ ὅμως χειρονομία, σὰν προσβλημένη πάλι ἀπὸ τὶς πρῶτες της ἀνησυχίες, ἔρριξε τὴ ματιά της ὁλόγυρα· καὶ

κίνηση τῶν ἀποξεραμένων χειλιῶν της μοῦ φανέρωσε τὴ δίψα της. Ἔπειτα στράφηκε πρὸς ἐμένα· καὶ στηλώνοντας τὰ μάτια της βαθειὰ στὰ δικά μου μὲ κάποια ἐσωτερικὴ σφοδότητα:

—Ἀληθηνά, μὲ ρώτησε, ἐμένα διάλεξε ἡ καρδιά σας; Ἐρευνήσατε τὴν καρδιά σας μέχρι βάθους; Μὴ καμμιὰ αὐταπάτη σᾶς σκεπάζει τὴν ἀλήθεια;

Ταράχτηκα τόσο ἀπὸ τὴ ματιὰ κείνη κι' ἀπὸ τὴν ἀπρόβλεφτη ἐκείνη ἀμφιβολία ποῦ αἰσθάνθηκα τὸν ἑαυτό μου νὰ χλωμιάζει σὰ νὰ μ' εἶχε κατηγορήσει γιὰ ψέμμα.

— Ὦ! Τί λέτε, Ἀνατόλια;

Ξεκόλλησε ἀπὸ τὸ βράχο, ἔκανε μερικὰ ἀβέβαια βήματα, στάθηκε σὰ ν' ἀφοκραζόταν, ἀνήσυχη, ταραγμένη.

— Ὑπάρχουν ψυχὲς ποὺ ὑποφέρουν σ' αὐτοὺς τοὺς δρόμους, ἐπανάλαβε μὲ τὸν ἴδιον ὅπως τὴν πρώτη φορὰ τόνο.

Καὶ γιὰ κάμποσα δευτερόλεφτα ἔμεινε ἄπορη, ἐνῶ τὸ χέρι της ἔκανε πρὸς τὸ μέτωπό της κίνηση ἀόριστη.

Ἔπειτα, γυρίζοντας πρὸς ἐμένα, μὲ ταχύτητα ἐναγώνια καὶ σὰ νὰ τὴν κυνηγοῦσαν καὶ νὰ φοβότανε μὴ καὶ δὲν θἄχε τὸν καιρὸ νὰ προφέρει τὰ λόγια:

— Αὔριο θὰ φύγω. Πρέπει νὰ συνοδέψω τὴ Μαξιμίλλα. Δὲν ἔχω θάρρος νὰ τὴν ἀφήσω νὰ φύγει μονάχη μὲ τὸν ἀδερφό μας. Πρέπει νὰ τὴν συνοδέψω ὡς τὴν πόρτα τοῦ ἀσύλου της. Θὰ προσεύχεται γιὰ μᾶς... Ξέρω πὼς ἐκεῖ πηγαίνει ὄχι σὰν σὲ παρηγορία, μὰ σὰν σὲ θάνατο· ἐπίσης εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν βοηθήσω. Γι' αὐτήν, τοῦτο εἶναι τὸ τέλος ὅλων. Θὰ μείνω μακρυὰ μερικὲς μέρες. Γιὰ μερικὲς μέρες, ἢ μιὰ ἀπὸ μᾶς θἄναι μόνη στὸ Τρι-

γκέντε..... Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλήτερη· ἔχει σχεδὸν κάποιο δικαίωμα....Εἶναι ἄξια.....Δὲν ξέρω· ἡ καρδιά σας θὰ σᾶς πεῖ κάτι, τὴν ἀλήθεια ἴσως.... Σᾶς ὁρκίζομαι, Κλὼντ, πὼς θὰ προσευχηθῶ μ' ὅλη τὴ θέρμη ποὔχω μέσα στὴν ψυχή μου, γιὰ νὰ μάθω στὸ γυρισμό μου πὼς ὅλα τέλειωσαν σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ καθενός....Ποιὸς ξέρει! Ἴσως μεγάλο καλὸ σᾶς περιμένει. Πιστεύω, Κλὼντ, στὸ Ἄστρο σας. Ἀλλά, γιὰ μένα, ὑπάρχει κάποια ἀπαγόρευση....Δὲ ξέρω νὰ πῶ, δὲν ξέρω νὰ πῶ....Κάποια σκιὰ εἶναι ἀπάνου στὴ θέλησή μου....Πρὸ μιᾶς στιγμῆς, παράξενος φόβος μοὔρθε, κ' ἔπειτα....μιὰ θλίψη, μιὰ θλίψη ποὺ δὲν τὴν γνώριζα ἀκόμα....

Σταμάτησε, ἀσθμαίνουσα, χαμένη, ἄθλια, σὰ ν' ἀνακτοῦσε πάλι τὸ αἴσθημα τῆς ἄπειρης ἐρήμωσης ποὺ πλάταινε ὁλόγυρά μας, μέσα στὴ ἀδυσώπητη πυρκαϊά.

— Πόσο ὑποφέρετε, καὶ σεῖς! ψιθύρισε χωρὶς νὰ μὲ κοιτάζει.

Καί, δίνοντάς μου καὶ τὰ δυὸ χέρια μὲ ὑπέρτατη προσπάθεια :

— Καὶ τώρα, χαῖρε! Πρέπει νὰ γυρίσουμε πίσω. Εὐχαριστῶ, Κλώντ. Νὰ μὲ θυμᾶστε πάντα σὰν ἀφοσιωμένη ἀδερφή. Τὴν ἀγάπη μου, θὰ τὴν ἔχετε πάντα.

Ἀπόστρεψε τὸ πρόσωπο γιατὶ τὰ μάτια της πλημμύριζαν δάκρυα· καὶ τῆς φίλησα τὰ δυὸ χέρια.

— Χαῖρε! ἐπανέλαβε κάνοντας κίνηση γιὰ νὰ ξανακατεβεῖ.

Μὰ κλονίστηκε πάνου στὸ βράχο.

— Σᾶς ἐξορκίζω, Ἀνατόλια, μείνετε ἀκόμα! ἱκέτεψα ὑποστηρίζοντάς την. Λίγα λεφτὰ ἀκόμα, ἐδῶ, στὸν ἴσκιο, γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ ξαναπάρετε λίγες δυνάμεις....Ἡ κατάβαση εἶναι τραχειά.

— Μᾶς περιμένουνε ! Μᾶς περιμένουνε ! τραύλισε σὰν ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό της, μεταδίνοντάς μου τὴ ξέφρενη ἀγωνία της. Πᾶμε Κλὼντ ! Θὰ στηριχθῶ ἀπάνου σας. Ἂν χασομεροῦσα ἀκόμα, θὰ αἰσθανόμουνα τὸν ἑαυτό μου χειρότερα, δὲ θὰ μποροῦσα πιὰ νὰ κάνω βῆμα... Ὤχ ! τὶ φριχτὴ δίψα !

Ἔβλεπα καθαρὰ πὼς τὸ δύστυχο στόμα της καιγόταν ἀπὸ δίψα· καὶ τόσο ἀγωνιώδικος ἦταν ὁ οἶχτος ποὺ μὲ ἔζωνε, ποὺ θάνοιγα μιὰ φλέβα μου γιὰ νὰ τὸ δροσίσω. Γύρω μας, οὔτε ἴχνος νεροῦ. Μόνο, στὸ βάθος τοῦ σβυμένου κρατήρα, τὰ νερὰ τῆς λίμνης ὅμοια μὲ πυρωμένο μολύβι. Γλήγορες εἰκόνες μοῦ διαπερνοῦσαν τὸ μυαλό, σὰ στὸ παραμίλημα τοῦ πυρετοῦ : τὸ μεγάλο ρόδινο ποτάμι τὸ σκεπασμένο νούφαρα ἢ Βιολάντε γερμένη στὴν ἄκρη τῆς βάρκας, τὸ πρόσωπό της σκυμένο γιὰ ν' ἀναπνεύσει τὴν ὑγρασία τοῦ λουλουδιοῦ, ἢ σκληρότητα μιᾶς ματιᾶς της ποὺ τὴν καταστοῦσε πιὸ κοφτερὴ ἡ σύσπαση τῶν φρυδιῶν...

Μὰ ἀνασκιρτήσαμε μέσα σ' αἰφνίδιο κῦμα ἤχων ποὺ ἔφτανε ὡς ἐμᾶς ἀπὸ ἄγνωστη προέλευση. Τόσο βαρειὰ ἦταν ἡ σιγὴ στὰ ἐρημικὰ ἐκείνα ὕψη ποὺ μᾶς φαινόταν ἀπαραβίαστη· καί, ἐξ αἰτίας τῆς παραπλάνησης τῶν αἰσθήσεων μας, ἡ ἀπροσδόκητη κείνη παράβαση μᾶς φάνηκε εὐθὺς ἀμέσως σὰν ἔκτακτο γεγονός. Ἡ Ἀνατόλια σφίχτηκε πάνου στὸ χέρι μου, ρωτῶντας με μὲ τὰ διασταλμένα μάτια της.

— Τὸ Σὲκλι, τῆς εἶπα· οἱ καμπάνες τοῦ Σέκλι...

Εἶχ' ἀναγνωρίσει τὴ φύση τῶν ἤχων. Καὶ μείναμε ἀκούοντας, ὁ ἕνας πλάϊ στὸν ἄλλο, γερμένοι πρὸς τὸν ἠχερὸ κρατῆρα, μέσα στὸν ἴσκιο ποὺ ὁ βράχος ἔρριχνε πάνου στὰ κεφάλια μας.

Ἠχερὸς σὰν γιγάντιο κύμβαλο, ὁ ἄδειος κρατήρας

ἀνταναχλοῦσε τὰ κύματα τῶν παλλομένων μετάλλων καὶ τ' ἀνακάτευε σὲ μελαγχολικὸ ἀδιάκοπο βούϊσμα ποὺ ἁπλωνόταν στὸ ἄπειρο μέσα στὴ φωτεινὴ μοναξιά. Πάνου σ' ὅλη αὐτὴ τὴ μοναξιὰ ὅπου ἡ ἀρχέγονη ὕλη λαμποκοποῦσε ἀπολιθωμένη στὶς χίλιες της ἐκφράσεις μανίας καὶ ὀδύνης, πάνου στὴν πυρόξανθη κοιλάδα ποὺ τὴ διάσκιζε ὁ φειδίσιος ποταμός, πάνου στὶς βουνήσιες διακλαδώσεις ποὺ ἀπόκλιναν ὡς τὴν ἀπόμακρη θάλασσα, παντοῦ ἡ φωνὴ τοῦ χαλκοῦ μετατονισμένη ἀπὸ τρομερὸ πύρινο στόμα σκορποῦσε τὸ μυστηριακό της λόγο Φαινόταν πὼς πήγαινε πάντα πιὸ μακρυά, στὸ δίχως ὅρια διάστημα, στοὺς πέρα ἀπὸ βουνὰ καὶ πέρα ἀπὸ θάλασσα κάμπους, κεῖ ποὺ ἡ ματιά μου χανόταν κατακουρασμένη, κεῖ ποὺ ὥρμοῦσε σὰν ἀπὸ γύρη ὁλόφορτος ἀγέρας κάποια μου σκέψη, ἄμορφη κι ἀκατάσχετη, μὰ προικισμένη ὅμως μὲ σκοτεινὴ πλάστρα δύναμη. Μεγάλο συγκεχυμένο αἴσθημα —ὅπου σαλεύαν ἀναρίθμητα ἀντικείμενα ὀδύνης καὶ χαρᾶς, παρελθόντος καὶ μέλλοντος, θανάτου καὶ ζωῆς —ἄργαζε τὴ συνείδησή μου καὶ φαινότανε νὰ τὴν πλαταίνει καὶ νὰ τὴν σκάβει ὅπως ἡ καταιγίδα τὸν ὠκεανό.

Κατάπληχτος, κοίταξα τὴν ἀπὸ κάτου λίμνη, θολὴ κι' ἀσάλευτη σὰν τυφλὸ μάτι ὑπόγειου κόσμου· ἔπειτα κοίταξα τὸν ἰλιγγιώδικο κρατῆρα ὅπου τὸ δρολάπι τῆς ἀρχέγονης φωτιᾶς εἶχε ἀπομείνει ἀποκρυσταλλωμένο, ὅπως μερικὲς φορὲς ἡ σύσπαση ὑπέρτατου σπασμοῦ μένει πάνου στὰ χείλια τοῦ νεκροῦ. Κ' ἡ ματιά μου στάθηκε πάνου στὰ ταπεινὰ σπίτια τοῦ Σέκλι, πάνου στὴν εὔθραυστη ἐκείνη ἀνθρωποφωλιὰ ποὺ μόλις ξεχώριζε ἀπὸ τὰ βράχια ὅπου ἦταν κρεμασμένη. Κ' εἶδα τὸ φανταστικὸ ὅραμα τοῦ ἁπλοϊκοῦ καὶ σιωπηλοῦ κείνου λαοῦ, ἀσχολημένου ἀπὸ τοὺς πιὸ πα-

λιοὺς καιροὺς νὰ μετατρέπει τὰ σπλάχνα τῶν ἀρνιῶν σὲ μουσικὲς χορδὲς προωρισμένες νὰ ἐκφράσουν στὴ γλῶσσα τῆς τέχνης τὶς ψηλότερες ἀνατάσεις τῆς ζωῆς καὶ νὰ σκορπίσουν τὴ μέθη στὸν κόσμο μέσα σὲ μυριάδες ἄγνωστες ψυχές.

Τὸ βούϊσμα ξακολουθοῦσε, ξακολουθοῦσε μέσα στὸν πυρπολούμενον ἀγέρα πάντα τὸ ἴδιο, χωρὶς παύσεις. Καί, ὅπως ἡ συντρόφισσά μου στεκόταν ἀκίνητη στὸ πλευρό μου, δὲν τολμοῦσα οὔτε νὰ μιλήσω οὔτε νὰ διακόψω τὴ γοητεία. Ξαφνικὰ ὅμως γύρισε πρὸς τὴν ἄλλη μεριὰ κ' ἔσκασε σ' ἀναφυλλητὰ σὰ μόλις νὰ εἶδε τὸ τέλος ἀγωνίας. Μὲ τὸ πρόσωπο μέσα τὶς παλάμες, ἀκουμπησμένη στὸ βράχο ὠλόλυζε ἀπελπιστικά.

—Ἀνατόλια, Ἀνατόλια, τί ἔχετε; Ἀποκριθῆτε, Ἀνατόλια! Πέστε μου μιὰ λέξη, μιὰ μόνη λέξη!

Καί, μὴ μπορῶντας ν' ἀντισταθῶ στὴν ἀγωνία μου, ἔκανα νὰ τὶς πιάσω τοὺς καρποὺς τῶν χεριῶν γιὰ νὰ ξεσκεπάσω τὸ πρόσωπό της. Ἀλλὰ ἄκουσα σιμά μας τὸν κρότο βήματος γλήγορου πάνου στὶς πέτρες, μιὰ πνιγμένην ἀνάσα· ἀχνόειδα μιὰ σκιά.

— Σεῖς εἶστε, Βιολάντε;

Πάνου στοὺς ἀπόκρημνους βράχους. εἶχε τὴ λαστιχένια φόρα ἄγριου ζώου καὶ, σ' ὅλο της τὸ πρόσωπο, κάτι τὸ ἐχθρικὸ καὶ βάσκανο. Εἶχε ὅλο της τὸ κεφάλι διπλωμένο μέσα στὸ πυκνό της γαλάζιο βέλο, σὲ τρόπο ποὺ ὅλο της τὸ πρόσωπο ἦταν κρυμμένο σὰν ἀπὸ μάσκα μέχρι κάτου στό πηγοῦνι καὶ ποὺ τὰ μάτια γυάλιζαν μέσα ἀπὸ τὸ ὕφασμα.

Στάθηκε σιμὰ στὸ βράχο, ἐχθρικιά, μὲ τὸ κεφάλι ἀναγερμένο κατὰ πίσω σὰν ὅπως ὅταν πνίγεται κανείς· καὶ ἀσφαλῶς αἰσθανόταν τὸν ἑαυτό της νὰ πνίγεται, δὲ ξεσκέπασε ὅμως τὸ πρόσωπό της. Ἡ σφο-

δρότητα τοῦ λαχανιάσματός της ἀνασήκωνε τὰ στήθια της κ᾽ ἔκανε νὰ πάλλει τὸ βέλο της· ἀκαταδάμαστη τρεμοῦλα τάραζε τὰ χέρια της ποὺ τὰ γάντια της ἤτανε ξεσκισμένα : ξεσκισμένα ἴσως πάνου στὶς τραχὲς πέτρες, σὲ κάποιο ἐπικίνδυνο πέσιμο.

— Σᾶς περιμείναμε, εἶπε ἐπὶ τέλους, μὲ διακομμένη φωνὴ ποὺ σφύριζε λίγο· σᾶς περιμείναμε πολύ. Καθὼς δὲν ἐρχόσαστε ἔφυγα... νὰ ρθῶ νὰ σᾶς βρῶ.

Μέσα ἀπὸ τὸ βέλο διάκρινα τὴν κίνηση τῶν ουσπασμένων χειλιῶν της· κάτου ἀπὸ τὴν ἀποπνιχτικὴ γαλάζια μάσκα ποὺ δὲν ἤθελε νὰ τὴν ἀνασηκώσει, μάντευα τὴ μεταμόρφωση τοῦ προσώπου της. Καί, ἀπὸ στιγμὴ σέ στιγμή, ἡ ἐσωτερική μου ταραχὴ αὔξαινε μὲ τέτια σφοδρότητα ποὺ μοῦ ἤταν ἀδύνατο νὰ λύσω τὰ χείλη μου. Ὅμως αἰσθανόμουνα πὼς ἡ ἀνάγκη τῆς σιωπῆς δὲ βάραινε μονάχα ἐμένα.

Πάνου ἀπὸ τὰ κεφάλια μας περνοῦσε τὸ ἀδιάκοπο βούϊσμα τοῦ χαλκοῦ, ἀντανακλασμένο ἀπὸ τὸν κρατῆρα.

Ἡ Ἀνατόλια εἶχε πάψει τοὺς λυγμούς της· μὰ ἡ μορφή της κρατοῦσε τὰ σημάδια τῶν δακρύων, καὶ μιὰ κοκκινίλα φαινόταν στὰ ματόφυλλά της, ποὺ τὰ εἶχε μισόκλειστα.

— Πᾶμε, εἶπε σιγαλά, χωρὶς νὰ κοιτάξει οὔτε τὴν ἀδερφή της οὔτ᾽ ἐμένα.

Καί, ἀμίλητα, ἀρχίσαμε νὰ κατεβαίνουμε, συντροφιασμένοι ἀπὸ τὸ βούϊσμα, μέσα στὴν ἐρήμωση τοῦ φωτός.

Σκληρὴ κατάβαση, ποὺ φαινόταν πὼς δὲ θὰ τέλειωνε ποτέ ! Αὐτὲς βαδίζανε μπρὸς ἢ μέναν πίσω, κατὰ τὶς ἀνωμαλίες τοῦ δρόμου· καί, ὅταν κλονίζουνταν, ὑποστήριζα πότε τὴ μιὰ πότε τὴν ἄλλη. Σὲ κάθε

στιγμὴ ἡ καρδιά μου σφιγγόταν ἀπὸ τὸ φόβο μὴ τὶς ἰδῶ καὶ λιγοθυμήσουν. Ὅταν οἱ καμπάνες τοῦ Σέκλι σώπασαν, νιώσαμε ἀπατηλὴ ἀνακούφιση· μὰ πολὺ γλήγορα εἴδαμε πώς, μέσα στὴ γαλήνη τοῦ ἀγέρα, ἡ φανερὴ στενοχώρια τοῦ στήθους μας αὔξαινε τὴν ὀδύνη μας, καὶ μᾶς φάνηκε πὼς ἀκούγαμε πάρα πολὺ διακριτικὰ τὸ βούϊσμα τῶν φλεβῶν μας.

Μ' ἄγρια ἐπιμονή, ἡ Βιολάντε, κάτου ἀπὸ τὴ γαλάζια μάσκα της, ἀντεῖχε στὴν ἔλλειψη τοῦ ἀέρα. Ἀσφαλῶς, φριχτὴ δίψα τῆς ἔκαιγε τὸ λαιμό, καθὼς ἐμένα, καθὼς καὶ τῆς ἀδερφῆς της. Ὅταν τῆς ἔπιανα τὸ χέρι γιὰ νὰ τὴν βοηθήσω, ἔβλεπα ἀπὸ τὰ σκισίματα τοῦ γαντιοῦ λίγο ἀπὸ τὸ αἷμα της πάνου στὴν ξεγδαρμένη ἐπιδερμίδα της· καί, μὲ βαθειὰ ταραχή, σκεπτόμουν πάλι τὸ φορτωμένον ἄνθια θάμνο.

Ἀργότερα, στὸν κάμπον ὅπου οἱ ἄνθρωποί μου περιμέναν μὲ τὰ μουλάρια καὶ ὅπου κάναμε στάση, καημένοι ἀπὸ τὴ δίψα καὶ τσακισμένοι ἀπὸ τὴν κούραση, περιμάζεψα γιὰ τελευταία φορὰ σὲ μιὰ ἁρμονία ἀπέραντα ὄμορφη κι ἀλγεινὴ τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν ὀδύνη τῶν τριῶν πριγκιπησσῶν.

Δὲν ἤτανε στὸν κλειστὸν κῆπο, μὰ εἶχαν ὅμως ὁλόγυρά τους περίφραγμα πέτρινο ἄξιο τῶν καρδιῶν τους καὶ τῶν πεπρωμένων τους· γιατὶ ἡ θέα τῶν ὁλόγυρα τόπων ἤτανε μεγαλειώδικη κι ἀλλόκοτη.

Οἱ βράχοι, σὰν ἀμφιθέατρο, δίναν τὴν εἰκόνα Κολοσσαίου χτισμένου μὲ κυκλώπεια τέχνη, φαγωμένου ἀπὸ τοὺς αἰῶνες καὶ τὶς κακοκαιρίες τὶς ἀναρίθμητες, μὰ σημαδεμένου ἀκόμα ἀπὸ θαυμαστὰ σημάδια. Κομ-

μάτια ἄγνωστης γραφῆς πρόβαλλαν ἐκεῖ, ἀκατανόητα αἰνίγματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου μέσα στὶς διάστροφες φλέβες τῆς πέτρας κυκλοφοροῦσε ἡ οὐσία κάποιας θείας σκέψης· καὶ στὶς κλίσεις τῶν ἄμορφων ὄγκων, ὑπῆρχε κάποιο σημάδι ὅπως οἱ κίνησες τῶν τέλειων ἀγαλμάτων.

Ἐκεῖ ἐκάναμε στάση, ἐκεῖ ἔδρεξα τὴν τελευταία τους ἁρμονία.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς κολόνους μου—ποὔμοιαζε μ᾽ ἐκεῖνον ποὺ μὲ τὸ καμπυλωτό του σίδερο εἶχε κόψει τὰ κλωνιὰ τῆς ἀνθισμένης μυγδαλιᾶς—μᾶς πῆγε πρὸς κάποια κρυμμένη πηγὴ στὸ κοίλωμα κάποιας σπηλιᾶς. Ἡ πηγὴ ἀνάβρυζε κελαρυστά, δ;άφανη καὶ παγωμένη· καὶ πάνου στὸ νερὸ ἔπλεχε μιὰ χωριάτικη κοῦπα ἀπὸ φλούδι, σκισμένη καὶ δίχως πάτο, ὅμοια μ᾽ ἄχρηστο τσόφλι καρποῦ.

Πρόσφερα στὴν Ἀνατόλια μιὰ ἄλλη κοῦπα ποὺ ὁ ἄνθρωπος εἶχε φέρει μαζί του. Μὰ ἡ Βιολάντε, χωρὶς νὰ περιμένει, ξεσκέπασε τὸ στόμα της καί, σκύβοντας πάνου στὴν πηγή, ἤπιε, ἤπιε δίχως ἀναπνοὴ σὰ θηρίο.

Ὅταν ξανασηκώθηκε, εἶδα τὸ στόμα της καὶ τὸ πηγούνι της μουσκίδι· μὰ γλήγορα ἀπόστρεψε τὸ κεφάλι καὶ ξανακατέβασε τὴν ἄκρη τοῦ βέλου της. Ἔτσι σκεπασμένη, κάθισε πάνου στὴν πέτρα τὴν πιὸ σιμὰ στὴν ἄγρια πηγή, ποὺ εἶχε γι᾽ αὐτὴν πάρα πολὺ ἀδύναμο τραγούδι· κ᾽ ἡ στάση της ἀναθύμισε στὸ μυαλό μου ὅλες τὶς γοητεῖες τῶν πηγῶν της. Παρ᾽ ὅλη τὴν κούραση δὲν ἄφηνε τὸν ἑαυτό της· ἀπεναντίας φαινόταν τώρα σχεδὸν ἄκαμπτη, ἀνορθωμένη σὲ περιφάνεια δουβὴ κ᾽ ἐχθρικιά. Ἀκόμα μιὰ φορὰ ὅλα τὰ γύρω πράγματα ἀναγνώριζαν τὴν κυριαρχία τῆς παρουσίας της καὶ μυστικὲς ἀναλογίες συνδέναν στὸ μυστήριο της

τὰ ὁλόγυρα μυστήρια. Ἀκόμα μιὰ φορὰ φαινόταν ρίχνει τὸ μυαλό μου πρὸς τὰ ξέμακρα τοῦ χρόνου, πρὸς τὶς ἀρχαῖες εἰκόνες τῆς Ὁμορφιᾶς καὶ τῆς Ὀδύνης. Ἦταν παροῦσα κι' ὡς τόσο ἀπέχουσα. Καί, σιωπηλά, φαινόταν νὰ μοῦ σημαίνει, ὅπως ἡ ἡγεμονίδα Δηϊάνειρα: «Κατέχω. κλεισμένο σὲ χάλκινο δοχεῖο, ἀρχαῖο ἕνα δῶρο παλιοῦ Κενταύρου.»

Ἡ Ἀνατόλια εἶταν καθισμένη σιμὰ στὸ συλλογισμένον ἀδερφό της· καί, μὲ τὸ ἕνα χέρι τοῦ ἀγκάλιαζε τοὺς ὤμους, ἐνῶ τὸ μέτωπό της φαινότανε νὰ γαληνεύει σιγὰ-σιγὰ σὰν ἀπὸ τὸ ἀνέβασμα ἐσωτερικοῦ φωτός.

Ἡ Μαξιμίλλα ἀκροαζόταν ἴσως τὴν ἀδύναμη κι ἄσθυστη φωνὴ τῆς πηγῆς: καθισμένη, κρατῶντας τὸ κουρασμένο γόνά της μέσα στὰ χέρια της μὲ τὰ δάχτυλα συμπλεγμένα.

Πάνου ἀπὸ τὰ κεφάλια μας, ὁ οὐρανὸς δὲ διατηροῦσε ἀπὸ τὰ νέφη του παρὰ μερικὰ ἀνάλαφρ' ἀχνάρια, ὅμοια μὲ τὴ λίγη ἐκείνη ἄσπρη στάχτη ποὺ ἀφήνουν οἱ τελειωμένες φωτιές. Ἀπὸ πάνου, μεγάλη θλίψη καὶ μεγάλη γλύκα πέφτανε στὸ ἐρημικὸ περίφραγμα σὰν μαγικὸ πιοτὸ μέσα σὲ βαθειὰ κοῦπα.

Ἐκεῖ ἀναπαύτηκαν οἱ τρεῖς ἀδερφές, ἐκεῖ ἐγὼ ἔθρεψα τὴν τελευταῖα τους ἁρμονία.

ΕΔΩ ΤΕΛΕΙΩΝΕΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΠΑΡΘΕΝΩΝ
ΚΙ ΑΡΧΙΖΕΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΧΑΡΗΣ

Ἔκδοση : Γ. Παπαδημητρίου καὶ Σίας.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑ
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & ΣΙΑ
ΑΘΗΝΑΙ-ΔΩΡΟΥ 16

ΝΕΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΔΕΣΜΗ ΠΛΟΥΤΑΡΧΕΙΟΥ ΒΕΝΤΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1878